

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

МІКІШ АРТЕМ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.9 : 343.53

ЗАПОБІГАННЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ В УКРАЇНІ

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

**Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Науковий керівник

Расюк Едуард Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ В УКРАЇНІ	13
1.1. Стан дослідження та методологія вивчення запобігання фіктивному підприємництву в Україні	13
1.2. Правова регламентація протидії фіктивному підприємництву як об'єкта кримінологічного дослідження	32
1.3. Зарубіжний досвід запобігання фіктивному підприємництву	53
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	77
2.1. Стан і тенденції фіктивного підприємництва	77
2.2. Особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво.....	99
2.3. Детермінанти фіктивного підприємництва	119
Висновки до розділу 2	135
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ.....	146
3.1. Підвищення ефективності заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву.....	146
3.2. Підвищення ефективності заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву.....	167
3.3. Основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву	184
Висновки до розділу 3	199
ВИСНОВКИ.....	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТКИ.....	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГК	–	Господарський кодекс
ГСУ МВС	–	Головне слідче управління МВС України
ГПУ	–	Генеральна прокуратура України
ГУМВС, УМВС		Головне управління Міністерства внутрішніх справ, управління Міністерства внутрішніх справ в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях
ДІАЗ МВС	–	Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ
ЄС	–	Європейський Союз
КК	–	Кримінальний кодекс
КНР	–	Китайська Народна Республіка
КПК	–	Кримінально-процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ України
МФ РК	–	Міністерство фінансів Республіки Казахстан
НЕП	–	Нова економічна політика
НМДГ	–	неоподатковуваний мінімум доходів громадян
ОВС	–	органи внутрішніх справ України
ПДВ	–	податок на додану вартість
РНК	–	Рада народних комісаріатів
РФ	–	Російська Федерація
СБ	–	світовий банк
СБУ	–	Служба безпеки України
СПД	–	суб'єкт підприємницької діяльності
СРСР	–	Союз Радянських Соціалістичних Республік
США	–	Сполучені Штати Америки
УРСР (УСРР)	–	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦК	–	Цивільний кодекс

ВСТУП

Актуальність теми. Державна політика в економічній сфері декларує ефективне реформування даної сфери, зокрема: дерегуляцію та розвиток підприємництва, створення сприятливого середовища для ведення малого і середнього бізнесу, прозорість податкового законодавства. Сьогодні ж свідчить про те, що в умовах падіння внутрішнього валового продукту держави (від 7 % до 10 %), високого рівня інфляції (50 %),¹ недовіри населення до банківського сектору, несприятливих умов для ведення господарської діяльності та непрозорої податкової системи, неефективної регуляторної політики, економіка України зазнає непоправних втрат та збільшується її тіньова сфера, зокрема й фіктивне підприємництво.

Особливе занепокоєння викликає значна кількість тіньових товарно-грошових операцій, що здійснюються з використанням фіктивного підприємництва – злочинної діяльності, складовими якої є комерційні банки, мережа фіктивних підприємств, легальні підприємства. Фіктивне підприємництво одночасно є знаряддям вчинення цілої низки корисливих злочинів, зокрема, ухилення від сплати податків, контрабанди, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо.

Аналіз динаміки фіктивного підприємництва свідчить про хвилеподібні періоди зростання та зниження кількості зареєстрованих злочинів. Зокрема, за період з 2009 по 2014 роки в Україні вчинено 2967 таких злочинів, а питома вага фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році – 9,3 %; 2014 році – 8,4 %; 2015 році – 8,0 %². Водночас, з усієї кількості кримінальних проваджень (справ) щодо фіктивного підприємництва, що надійшли до суду, лише 37% завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (майже усі – у виді штрафу). Усе це пояснюється складністю виявлення, розкриття і розслідування цього злочину й відповідно

¹ Що чекає українську економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thekievtimes.ua>.

² Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Генеральна прокуратура України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

неефективністю запобіжної діяльності, а тому постійна увага щодо удосконалення форм, засобів і методів запобігання і протидії цьому виду злочинів залишається досить актуальним завданням.

Основи запобігання фіктивному підприємництву у державі були закладені вітчизняними і зарубіжними вченими, зокрема: А. І. Алексєєвим, П. П. Андрушком, В. Т. Білоусом, В. І. Борисовим, В. І. Василичуком, Г. Воті, В. О. Гацелюком, А. І. Долговою, О. О. Дудоровим, О. М. Джужею, В. М. Дрьоміним, О. Г. Кальманом, О. Г. Куликом, В. О. Мандибурою, П. С. Матишевським, Г. А. Матусовським, М. І. Мельником, В. О. Навроцьким, О. І. Перепелицею, Е. В. Расюком, А. В. Савченко, О. Я. Светловим, В. Я. Тацієм, В. О. Туляковим, Л. Філіпсом, М. І. Хавронюком, В. В. Чернеєм, С. С. Чернявським, В. І. Шакуном, Дж. Ф. Шеллі та іншими.

Окремі правові та кримінологічні засади запобігання фіктивному підприємництву досліджувались у наукових розробках Є. Л. Стрельцова, Н. О. Гуторової, В. М. Поповича Ю. В. Опалінського, А. А. Смирнова, М. Л. Давиденка. Однак питання формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємництву залишилося поза їх увагою, а тому й потребує окремого дослідження. Зокрема, його поняття та ознаки, розвиток вітчизняного і зарубіжного законодавства щодо запобігання, особливості кримінологічної характеристики, загальносоціальних, спеціально-кримінологічних заходів запобігання фіктивному підприємництву. Усі ці обставини й визначили актуальність теми дослідження та потребу посилення ефективності запобігання фіктивному підприємництву.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років, затвердженого наказом МВС України від 29.07.2010 р. № 347. Обраний напрям дослідження ґрунтується на Антикорупційній стратегії на 2014–2017 роки, що затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» від 14.10.2014 р. № 1699-VII; Концепції реалізації

державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 27 грудня 2011 р. (протокол № 23) та зареєстровано координаційним бюро Національної академії правових наук України № 1180/2011 року.

Мета і задачі дослідження. *Метою* даної роботи є розроблення пропозицій теоретичного та практичного характеру щодо вдосконалення заходів запобігання фіктивному підприємництву в Україні.

Відповідно до мети, було поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукового розроблення та визначити методологію вивчення запобігання фіктивному підприємництву в Україні;
- розкрити поняття, ознаки та правову регламентацію запобігання фіктивному підприємництву в Україні;
- здійснити аналіз зарубіжного законодавства і практичного досвіду запобігання фіктивному підприємництву;
- визначити кримінологічну характеристику фіктивного підприємництва в Україні;
- розкрити особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво;
- встановити детермінанти фіктивного підприємництва в Україні;
- розробити систему ефективних заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву;
- запропонувати напрями удосконалення системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву;
- розробити основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із протидією фіктивному підприємництву в Україні.

Предметом дослідження є запобігання фіктивному підприємництву в Україні.

Методи дослідження обрані, виходячи з поставлених у дослідженні мети та задач, з урахуванням його об'єкта та предмета. У процесі дослідження використано положення *діалектико-матеріалістичної* теорії про взаємозв'язок соціальних явищ і процесів та об'єктивні закономірності їх відображення й пізнання, а також загальнонаукові методи: *порівняльний, історичний, системний і формально-юридичний* – для з'ясування стану дослідження запобігання фіктивному підприємництву (підрозділ 1.1), правової регламентації діяльності із запобігання фіктивному підприємництву в Україні (підрозділ 1.2), які дозволяють виявити головні тенденції, що послужили формуванню понять і визначень у зазначеній сфері (підрозділи 1.2, 1.3); *формально-логічний* – при дослідженні матеріалів кримінальних проваджень (справ), концепцій, літературних джерел, точок зору авторів з окремих питань, що входять до предмету дослідження (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *порівняльно-правовий* – для проведення порівняльного аналізу положень вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових актів з протидії фіктивному підприємництву (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); *догматичний* – при тлумаченні юридичних категорій, за його допомогою поглиблено й уточнено понятійно-категоріальний апарат (підрозділи 1.2, 2.2, 3.1, 3.2); *моделювання* – для формулювання висновків, а також пропозицій по удосконаленню організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву (розділи 1–3 та загальні висновки до дисертації); *системно-структурний* – під час розгляду статистичних даних, аналізу матеріалів слідчої та судової практики (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *конкретно-соціологічний* – для здійснення анкетування працівників ОВС; *метод екстраполяції* – під час здійснення прогнозу динаміки фіктивного підприємництва (підрозділ 2.1).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення матеріалів 216 кримінальних проваджень (справ), що перебували протягом 2009–2014 рр. у провадженні слідчих органів внутрішніх справ України та архівах судів різних регіонів України (Київська, Вінницька, Закарпатська, Львівська,

Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Одеська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська обл.); зведені дані анкетування 176 працівників органів внутрішніх справ (слідчих ГСУ, працівників ДДСБЕЗ, ДКР, ГУБОЗ МВС України), які безпосередньо займаються протидією фіктивному підприємництву; статистичні відомості та аналітичні матеріали з досліджуваних питань за 2009–2014 роки Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації України та Генеральної прокуратури України.

При підготовці дисертації використовувався особистий досвід автора роботи у слідчих підрозділах з розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень запобіжної діяльності фіктивному підприємництву в Україні, в якому на основі узагальнення історичного, зарубіжного досвіду, судово-слідчої практики, запропоновано напрями удосконалення запобігання фіктивному підприємництву, сформульовано та обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані та важливих для кримінологічної науки, а також правозастосовчої діяльності.

Найбільш значимі результати полягають у наступному:

вперше:

– розроблено авторську періодизацію законодавства України про кримінальну відповідальність за фіктивну підприємницьку діяльність;

– сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє фіктивне підприємництво, зокрема: громадянин України чоловічої статі у віці 25–45 років, міський житель з високим інтелектуальним рівнем, неодружений або розлучений, з середньою або спеціальною середньою освітою, безробітний, не судимий;

– обґрунтовано доцільність внесення змін до санкції статті 205 Кримінального кодексу України, зокрема, доповнити її додатковим видом покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

– доведено необхідність внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність» щодо отримання податковою службою від установ банків відомостей про рух коштів по будь-якому розрахунковому рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів (у випадках визнання підприємства фіктивним);

– обґрунтовано необхідність відновлення п. 4 ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України щодо права слідчого призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;

– розроблено проект методичних рекомендацій для практичних працівників підрозділів Департаменту захисту економіки МВС України щодо запобігання фіктивному підприємництву в Україні, в яких визначено систему заходів запобігання цим злочинам, в основу якої покладено особливості їх вчинення та детермінації у сучасних умовах.

удосконалено:

– поняття фіктивного підприємництва як незаконної фіктивної або удаваної діяльності, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків;

– складові елементи кримінологічної характеристики фіктивного підприємництва в Україні, зокрема, визначено особливості рівня, динаміки, структури, географії, й прогнозування його стану на найближче майбутнє;

– систему детермінант фіктивного підприємництва, яка була згрупована у два блоки: перший - притаманний в цілому господарській злочинності, у тому числі фіктивному підприємництву (загальний рівень); другий – детермінує фіктивне підприємництво (спеціальний рівень);

– заходи загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву, зокрема, визначальна роль у їх здійсненні покладається на неспеціалізовані

суб'єкти запобігання злочинам (Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, банківські установи);

дістало подальший розвиток:

– визначення напрямів формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємництву, що формуватимуться на єдиному підході із визначення й виділення ознак фіктивної підприємницької діяльності та системи заходів запобігання;

– використання зарубіжного досвіду у запобіганні фіктивному підприємництву в Україні, зокрема, щодо запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб у вітчизняному законодавстві;

– основні напрями удосконалення системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву в Україні, які мають спрямовуватись на підвищення: результативності судово-слідчої практики у протидії фіктивному підприємництву; контролю уповноваженими органами на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності; координаційної складової у діяльності органів та організацій, які здійснюють запобігання фіктивному підприємництву;

– запобіжні заходи на стадії реєстрації підприємств, що набувають ознак фіктивності, зокрема, інформаційний обмін між державним реєстратором та правоохоронними органами, підрозділами Державної міграційної служби України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції використані:

– у законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до кримінального законодавства, з метою підвищення ефективного запобігання фіктивному підприємництву (акт впровадження Верховної Ради України від 12 серпня 2015 р. № 16/6 – 89);

– у практичній діяльності слідчих органів – при розробленні пропозицій, що стосуються підвищення ефективності запобіжної діяльності підрозділів ГСУ МВС України щодо виявлення, блокування, усунення причин та умов, які обумовлюють

фіктивне підприємництво (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України від 22 липня 2015 р. № 13/1/1–10925);

– у практичній діяльності оперативних підрозділів – при розробленні методичних рекомендацій, що стосуються підвищення ефективності запобіжної діяльності підрозділів Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС України щодо оптимізації оперативно-розшукової профілактичної діяльності щодо виявлення і розкриття фіктивного підприємництва (акт впровадження Департаменту ПЗСЕ МВС України від 22 жовтня 2015 р. № 5/9203);

– у науково-дослідній роботі та навчальному процесі – для подальшого удосконалення механізму запобігання господарській злочинності, зокрема, фіктивному підприємництву та при підготовці лекцій і методичних рекомендацій, при проведенні занять за відповідними темами з курсу дисципліни «Кримінологія та профілактика злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 19 жовтня 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні висновки і результати дослідження отримані на підставі особистих досліджень автора. Дисертація є самостійною науковою працею в Україні. У співавторстві підготовлена наукова стаття за темою: «Проблеми дефініції «фіктивне підприємництво в Україні», у якій частка автора складає 75 % змісту. У статті автору належить формулювання основних ознак фіктивного підприємництва, на основі яких сформовано поняття «фіктивне підприємництво».

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дослідження оприлюднено на всеукраїнських і міжвузівських науково-практичних конференціях: «Деякі кримінологічні аспекти фіктивного підприємництва» (м. Київ, 25 квітня 2012 р.); «Фіктивне підприємництво як об'єкт кримінологічного дослідження» (м. Київ, 20 березня 2014 р.), «Проблемні питання, які виникають при запобіганні фіктивному підприємництву слідчими підрозділами» (м. Київ, 26 березня 2015 р.); «Причини та умови фіктивного підприємництва в Україні як об'єкт віктимологічної профілактики» (м. Київ, 29 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні (Республіка Казахстан), чотири статті – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ В УКРАЇНІ

1.1. Стан дослідження та методологія вивчення запобігання фіктивному підприємництву в Україні

Фіктивне підприємництво визнається однією з найгостріших проблем української держави і, безсумнівно, належить до числа найбільш небезпечних злочинів, що характеризується підвищеною деструктивністю та невідворотними наслідками. Поширення фіктивного підприємництва в Україні сталося внаслідок тривалої правової неврегульованості приватної власності, ринкових і інших суспільних відносин у минулому та недосконалості державно-правового механізму регулювання підприємницької діяльності в сучасних умовах, а також відсутності чіткої дефініції «фіктивне підприємництво» й неоднозначного трактування різними авторами ознак фіктивного підприємництва. Так, з 2009 р. по 2014 р. включно органами внутрішніх справ України зареєстровано 2967 фактів фіктивного підприємництва: у 2009 році – 460; 2010 – 521; 2011 – 565; 2012 – 404; 2013 – 562; 2014 – 405 [232]. Аналіз динаміки зміни кількості фактів фіктивного підприємництва (ст. 205 КК України), що виявляються, свідчить про постійне зростання цього виду злочинів. У той же час кількість вироків за ст. 205 КК України у порівнянні з кількістю порушуваних кримінальних справ та відкриття кримінальних проваджень дуже низька. Так, згідно зі статистичними даними, отриманими Департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України у 2010 р. з 521 порушеної кримінальної справи було направлено до суду лише 226, а з 565 кримінальних справ у 2011 р. – 207, 2012 р. – 203, 2013 р. – 319, 2014 р. – 296 [232]. Усе це є ознаками недосконалості законодавчої конструкції розглянутої кримінально-правової норми. Незважаючи на невелику питому вагу фіктивного підприємництва у загальній структурі злочинів, збитки від нього настільки великі, що постійне удосконалення форм і методів боротьби з цим видом злочинів залишається дуже актуальним завданням. Механізм створення і

подальшої діяльності фіктивних підприємств невпинно удосконалюється, що потребує застосування адекватних засобів боротьби з ними, розробки відповідних наукових рекомендацій. І на жаль, це свідчить про неефективність заходів, що спрямовані на недопущення функціонування фіктивних підприємств.

Незважаючи на заходи, яких вживають правоохоронні та контролюючі органи, фіктивне підприємництво продовжує існувати. В окремих випадках з однією фіктивною фірмою встановлювали взаємовідносини більше 500 легальних суб'єктів підприємництва [146, с. 162]. Щороку лише фіскальні органи України виявляють близько 6 тисяч фіктивних юридичних осіб. Ураховуючи, що середній обіг коштів через рахунки кожного із зазначеної категорії підприємств становить близько 5 млн. грн., втрати бюджету лише з ПДВ щороку становлять близько 6 млрд. гривень [147, с. 16].

До 2010 року аналіз правопорушень у сфері фінансово-господарської діяльності свідчив про те, що при протидії фіктивному підприємництву правоохоронні органи стикаються з проблемами, пов'язаними з недосконалістю чинного законодавства. По-перше, це було зумовлено відсутністю в законодавстві визначення фіктивного суб'єкта підприємництва та його ознак. По-друге, у цивільному законодавстві не передбачено визнання суб'єкта підприємницької діяльності фіктивним. По-третє, у спеціальному законодавстві (податковому) відсутня відповідальність за фінансово-господарські операції з фіктивним суб'єктом підприємництва [74, с. 215].

Проблемі «фіктивної підприємницької діяльності» неодноразово приділялася увага в юридичній науці, причому вивчалися різноманітні аспекти цього правового інституту в залежності від галузі права. У сучасній юридичній науці проблеми фіктивного підприємництва досліджувалися в основному в кримінально-правовому аспекті, тобто з позицій кримінально-правового регулювання та визначення заходів запобігання правопорушень у господарській сфері. Дослідженню проблем попередження господарських правопорушень присвятили свої роботи В.П. Вишневський, Г.Л. Знаменський, О.Р. Кібенко, Д.Х. Липницький, В.К. Мамутов, І.Г. Побірченко, Б.Г. Розовський, В.В. Хахулін,

О.В. Шаповалова, В.С. Щербина та ін. В працях зазначених авторів увага приділяється проблемам тінізації економіки України, ухиленню від оподаткування тощо. Фіктивне підприємництво розглядається ними здебільшого як механізм або спосіб вчинення протиправних діянь у сфері господарської діяльності. В Україні були захищені кілька кандидатських дисертацій, в яких висвітлювались окремі аспекти зазначеної проблеми: Ю.В. Опалінським (1998 р.), Н.М. Дятленко (2002 р.), В.І. Марковим (2004 р.), В.В. Білоусом (2004 р.), О.О. Квасницькою (2006 р.), О.М. Зубатенко (2007 р.), М.І. Черленяком (2007 р.), Л.М. Дудником (2008 р.) В.М. Важинським (2009 р.).

Особливої уваги вчені у власних дослідженнях приділяють вивченню злочинів у сфері господарської діяльності, кількість та латентність яких обумовлена недосконалістю чинного кримінального законодавства та різними підходами до тлумачення кримінально-правових понять. Зокрема, останнім часом науковці достатньо багато полемізували навкруги визначення поняття родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності. Родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності, зокрема, визначали: нормальну господарську діяльність; суспільні відносини у сфері економіки (економічної діяльності); весь конгломерат відносин, що складаються в процесі руху коштів, речей, прав, дій у сфері цивільного обороту країни; існуючу систему господарювання; суспільні відносини, що утворюють систему господарювання. На користь системи господарювання, як родового об'єкта господарських злочинів, схиляється також і В.О. Навроцький, але, конкретизуючи при цьому, що система господарювання включає в себе [174, с. 8]: 1) сукупність галузей виробництва і праці, в яких створюється суспільний продукт та в яких відбувається його розподіл і обмін (промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, обслуговування тощо); 2) принципи, на основі та з використанням яких функціонують окремі галузі виробництва, праці та народне господарство в цілому.

Неоднозначність підходів обумовлюється невідповідністю окремих положень закону про кримінальну відповідальність положенням чинного

господарського законодавства. Зокрема, ГК України визначає предметом свого регулювання господарські відносини, що витікають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання (ст. 1 ГК України). Колізія положень КК і ГК України дали обґрунтовану підставу Н.О. Гуторовій визначити родовим об'єктом розглядуваних злочинів державні фінанси як сукупність відносин, які складаються у процесі фінансової діяльності держави щодо мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання централізованих та децентралізованих коштів суспільного призначення [56, с. 384]. Але, за наявного стану законодавства, родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності вчені визначають суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, а також в процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарювання [77, с. 24].

При кваліфікації господарських злочинів враховується тенденція сучасної економічної злочинності до розповсюдження не лише в економіці, а ще й у владі та політиці, яка втягує у сферу своїх інтересів державний апарат, проникає у сфери влади та управління. Але шкода цим відносинам заподіюється не кожного разу, тому авторитет органів влади та управління виступає факультативним безпосереднім об'єктом і в разі поєднання з основним безпосереднім об'єктом вчинене потребує сукупної кваліфікації.

Вченими було проведено дослідження проблем кримінальної відповідальності за фіктивну підприємницьку діяльність. Ними було виявлено історичні передумови й соціально-правову зумовленість кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво. Обґрунтовано юридичну природу норми, що встановлює кримінальну відповідальність за досліджувані злочини, її місце в структурі норм Особливої частини кримінального права. Визначено підстави притягнення до кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво, надано аналіз змісту об'єктивних і суб'єктивних ознак

відповідного складу злочину. Внесено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення ст. 205 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за фіктивне підприємництво.

Ідея криміналізації «псевдопідприємництва» або «лжепідприємництва», тобто укладання і використання фіктивних угод як засобу вуалювання псевдо розрахункових операцій, а також прийняття суб'єктом підприємництва інших зобов'язань без наміру їх виконувати розглядалася такими вченими, як П.П. Андрушко [7, с. 31], В. Білецький [21, с. 36], З.С. Варналій [36, с. 28], А.Ф. Волобуєв [46, с. 45], Д.Г. Макаров [161, с. 52; 160, с. 158], Г.А. Матусовский [164, с. 274], Ю.В. Опалінський [184, с. 4], В.М. Попович [200, с. 177–178].

При аналізі кримінально-правової характеристики складу злочину ст. 205 КК України вчені звернули увагу на мету осіб прикрити (завуалювати) свою протиправну діяльність, а саме: 1) відмова від здійснення тієї офіційної діяльності, котра фіксується в установчих документах юридичної особи (наприклад, замість надання масажних послуг особи фактично утримують місце розпусти); 2) ведення її у мінімальному обсязі, що дозволяє вважати комерційну структуру такою, що насправді функціонує, тобто імітує підприємницьку діяльність; 3) ведення підприємницької діяльності з метою паралельної незаконної діяльності (контрабанда і перевезення наркотиків здійснюються під прикриттям створеного з цією метою підприємства, яке офіційно займається зовнішньою торгівлею) [77, с. 24]. На думку П.П. Андрушко, метою створення або придбання суб'єкта підприємництва може бути здійснення ним також і законної діяльності, яка в майбутньому може фактично здійснюватися, але наявність такої мети на кваліфікацію дій винного за ст. 205 КК не впливає [6, с. 26–27].

Аналізуючи ст. 148-4 КК України 1960 р. [129], В.О. Навроцький зазначає, що фіктивне підприємництво – це укладення господарських угод без реального їх виконання (передачі товарів, надання послуг) з використанням юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, створених або придбаних з цією метою [175, с. 397]. Наведене тлумачення кримінального закону не ґрунтувалося

на тексті ст. 148-4 КК України 1960 р. [129], в якій фіктивні угоди не згадувалися, однак воно було показовим з точки зору визначення доктриною шляхів вдосконалення кримінального законодавства.

Л.М. Дудник вважає, що фіктивне підприємництво – це неіснуюча, нелегітимна, прихована, протиправна, відповідно до встановленого законодавства, господарська комерційна діяльність [72, с. 3–4]. Деталізуючи свою позицію, він приходить до висновку, що фіктивне підприємництво є недійсною, нелегітимною (протиправною), відповідно до встановленого законодавства, господарською комерційною діяльністю, яка здійснюється від імені суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності або з використанням тільки їх реквізитів як засобу для заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків [72, с. 12]. Водночас зауважимо, що в юридичній літературі існують й інші підходи. Проблема полягає в тому, чи варто так однозначно визначати фіктивне підприємництво як підприємницьку діяльність. Зокрема, С.А. Жовнір стверджує, що псевдопідприємництво не є різновидом підприємницької діяльності, його ознаки не збігаються з ознаками останньої [87, с. 9–10]. У результаті порівняльного аналізу автор робить висновок, що псевдопідприємництво з підприємницькою діяльністю мають тільки одну спільну ознаку: її суб'єкт повинен пройти офіційну реєстрацію. Відмінні ознаки псевдопідприємництва такі: 1) при псевдопідприємстві не повинна здійснюватися підприємницька діяльність; 2) псевдопідприємництво може мати на меті одноразове отримання прибутку; 3) дохід має злочинний характер, зміст псевдопідприємництва становить злочинна діяльність, до якої можна віднести ухилення від сплати податку, незаконне отримання кредиту, спричинення майнового збитку через обман та ін.; 4) суб'єктами псевдопідприємницької діяльності відповідно до сучасної редакції ст. 173 Кримінального кодексу Російської Федерації, можуть бути тільки комерційні організації; 5) при псевдопідприємстві для отримання злочинного доходу використовується обман [87, с. 12–13]. Таким чином, порівняння дозволяє зробити обґрунтований

висновок, що псевдопідприємництво не є різновидом ні легальної, ні протиправної підприємницької діяльності.

На думку О.О. Дудорова, «економічна ситуація в сучасній Україні, на жаль, дає підстави вести мову про доречність криміналізації так званого псевдопідприємництва. Зрозуміло і те, що встановлення за нього кримінальної відповідальності ніяк не вплине на мотивацію зазначених вище дій, не зможе ані усунути, ані навіть мінімізувати ті причини й умови, які породжують укладання фіктивних угод у бізнесовій сфері. Досить поширеною серед фахівців є думка про те, що ринок конвертаційних послуг є однією з форм функціонування ринкової економіки за умов недосконалої податкової системи і корупції, яка її прикриває. Кримінально-правова протидія фіктивному підприємництву може бути більш-менш результативною тільки за умови загального поліпшення економічної ситуації в країні, вдосконалення господарського і податкового законодавства, запровадження ефективного контролю за фінансовими потоками» [77, с. 477].

Результатом наукових розробок вчених був висновок про те, що вжите у ст. 205 чинного КК [128] формулювання «з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є спеціальна заборона» є більш вдалим порівняно з поняттям «без наміру здійснювати статутну діяльність» (ст. 148-4 КК 1960 р. [129]), але й воно в силу акцентування уваги на суб'єктивному факторі повністю не подолає ті труднощі, з якими на практиці пов'язується застосування норми КК про відповідальність за фіктивне підприємництво. Можна констатувати, що у даному разі такий принцип криміналізації, як процесуальна здійсненність кримінального переслідування, дотриманий не у повному обсязі. Крім цього, звертає на себе увагу певна неузгодженість між назвою ст. 205 КК і сутністю описаного у ній злочинного діяння. Адже, як було сказано вище, особи, які з метою прикриття створюють та (або) придбають суб'єкт підприємницької діяльності, можуть з використанням останнього здійснювати реальну фінансово-господарську діяльність» [77, с. 481].

Н.О. Гуторовою була досліджена проблема юридичної оцінки дій з використанням підставних осіб при вчиненні господарських злочинів.

Результатом вивчення цієї проблеми було те, що у таких випадках кримінальна відповідальність має наставати за правилами посередньої винності [58, с. 314]. На її думку, цьому підходу не може перешкодити та обставина, що більшість посягань проти державних фінансів є злочинами із спеціальним суб'єктом: «Набуття особою правового статусу засновника (власника) юридичної особи, громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності, а у більшості випадків – і службової особи не пов'язане з будь-якими особистими якостями (фізіологічними, психологічними, моральними, рівнем професійної підготовки або ін.). Тому у випадках, коли цей правовий статус юридично належить одній особі, а фактично – іншій, цілком обґрунтованим буде перенесення ознак спеціального суб'єкта злочину на особу, якій фактично вони притаманні» [58, с. 315].

Такий підхід підтримує О.О. Дудоров, який зазначає, що дії осіб, які офіційно не мають відношення до складання і подання податкової звітності або пакета документів для отримання банківського кредиту, не володіють правом підпису фінансово-господарських документів, але фактично діють від імені і під прикриттям підприємства і спонукають формального керівника підписати відповідні документи, мають розглядатися як «посереднє виконання» злочинів (більш правильно, мабуть, вести мову про «опосередковане виконання») і кваліфікуватись, наприклад, за ст.ст. 190, 212 або ст. 222 КК [77, с. 490].

На думку А.Ф. Волобуєва, доказування винуватості таких осіб існує через встановлення таких фактів: а) проведення саме цими особами переговорів з партнерами про укладення договорів; б) оформлення різноманітних документів службовцями фіктивних підприємств саме за вказівкою цих осіб; в) зберігання печаток і штампів фіктивних підприємств у цих осіб; г) виплата заробітної плати службовцям фіктивних підприємств саме цими особами [45, с. 181].

Мотивами фіктивної підприємницької діяльності можуть бути: корисливі спонукання, помста, несумлінна конкуренція тощо і враховуються при призначенні покарання. Незаконною діяльністю, прикрити яку прагнуть особи, винні у фіктивному підприємстві, визнається, зокрема: легалізація доходів,

отриманих злочинним шляхом; одержання кредитів для здійснення підприємницької діяльності; ухилення від оподаткування; здійснення без одержання ліцензії видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; ведення недобросовісної конкурентної боротьби; монополізація ринку товарів і послуг; незаконне виготовлення підакцизних товарів; вчинення контрабанди; залучення коштів населення з їх подальшим використанням у власних інтересах; приховування ролі фактичного інвестора у придбанні певного об'єкта тощо [77, с. 491].

Результатом цих досліджень стало розроблення рекомендацій з таких проблемних питань: що вважати фіктивним підприємництвом, визначення критеріїв, а також самого поняття фіктивності, історичні витоки і перелік ознак, механізми і способи скоєння злочинів, які вчиняються з використанням фіктивного підприємства, пропозиції щодо внесення змін та доповнень до законодавчих актів, що регламентують підприємницьку діяльність та запобігання фіктивному підприємництву [191, с. 6–7].

Проведення теоретичних досліджень та спроба практичного застосування численних пропозицій науковців і практичних працівників органів внутрішніх справ щодо змін до Кримінального кодексу та інших законодавчих актів, позитивних результатів не дали. На сьогодні, на жаль, не внесено ефективних змін до кримінального законодавства. Відсутній єдиний науковий підхід щодо визначення понять «фіктивне підприємство», «суб'єкти фіктивної діяльності» та ін. Існує багато термінів, визначень і понять, які неоднозначно тлумачать це явище.

Незважаючи на те, що на цей час створено основу вивчення фіктивного підприємництва, низка важливих питань формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного попередження фіктивного підприємництва вимагає подальших наукових досліджень.

Аналіз економічної злочинності в контексті ефективності економічного регулювання дав змогу вченим визначити, що основними цілями економічного регулювання є: забезпечення адаптації суспільства до зовнішнього середовища;

задоволення потреб населення шляхом підвищення якості життя; забезпечення макроекономічної рівноваги.

Особливістю дослідження проблеми запобігання фіктивному підприємництву є те, що воно здійснювалося в межах вивчення корисливої економічної злочинності. Цій проблемі були присвячені роботи таких вчених, як: В.І. Антипов, О.Л. Белахов, Г.Б. Віттенберг, Д.І. Голосніченко, В.М. Гринчак, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.Ф. Зелінський, М.І. Камлик, Я.Ю. Кондратьєв, М.Й. Коржанський, Н.Ф. Кузнецова, І.П. Лановенко, В.В. Лунєєв, В.А. Предборський, О.Я. Світлов, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Д. Сущенко, В.Я. Тацій, С.В. Трофімов, С.С. Чернявський, В.І. Шакур, Ю.С. Шемчушенко, О.М. Яковлєв.

Результатами проведених досліджень є вивчення злочинів у сфері підприємницької діяльності (позастатутна діяльність; виробництво товарів, надання послуг, торгівля без відповідних дозволів (ліцензій), сертифікатів якості тощо), які залишаються поза увагою правоохоронних органів, стимулюють девіантну поведінку осіб, зайнятих у цій сфері і, як правило, переростають у злочини. Такі правопорушення фактично поширилися на всі напрями і сфери економічної діяльності і набули характеру злочинної діяльності, а її суб'єкти, інтегруючись на міжнародні злочинні угруповання, вилучають значні фінанси і кошти з державного обігу, переводячи їх у тінь або за кордон. Особливостями протиправних діянь є набуття фінансових зловживань, недобросовісна конкуренція, ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів, «відмивання» доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, у тому числі і в міжнародному масштабі з використанням зарубіжних банків.

Система організаційно-правових заходів з боротьби зі злочинами у сфері економічної діяльності, які супроводжують процеси формування ринкових відносин, у багатьох країнах охоплюється поняттям «забезпечення економічної безпеки». Її змістом є захист законних економічних інтересів держави, приватних фірм, громадських організацій і підприємств, а також окремих громадян шляхом

попередження, припинення та розкриття правопорушень у сфері економіки [180, с. 6].

Розуміння економічної злочинності та різні підходи до її визначення у працях вчених обумовлено об'єктом вивчення. Так, наприклад, О.М. Яковлев визначає економічну злочинність як сукупність корисливих зазіхань на власність, порядок управління народним господарством, що вчинюються особами, які займають певні соціальні позиції у структурі економіки та виконують повноваження, пов'язані з цими позиціями. А пограбування, крадіжка – це злочини у сфері економіки.

Більш точно визначення дає О.М. Литвак, який у своїй праці «Злочинність, її причини та профілактика» зазначає, що такі склади злочинів як крадіжки, грабежі, розбійні напади і вимагання не варто вважати економічними порушеннями, названі злочини можна розглядати як економічні, якщо вони мають на меті усунути або послабити конкурента або обумовлені іншими, специфічними для цієї категорії правопорушників, розуміннями [150, с. 127].

О.М. Литвак пропонує таке визначення економічної злочинності: «це сукупність навмисних корисливих злочинів, що вчинюються посадовими особами, іншими працівниками підприємств і установ, незалежно від їх форм власності, шляхом використання посадового становища і місця роботи» [150, с. 127].

Подібну точку зору виказують і російські кримінологи. Так, відомий кримінолог А.І. Долгова, яка дає перелік таких злочинів, пропонує наступне визначення економічної злочинності: це складна сукупність кількох десятків складів злочинів, передбачених кримінальним законом, до яких відносяться розкрадання, незаконні угоди з валютними цінностями, виготовлення чи збут фальшивих грошей чи цінних паперів, укриття доходів від оподаткування, обман споживачів, укриття коштів в іноземній валюті, незаконне підприємництво у торгівлі, контрабанда, випуск, продаж товарів, що не відповідають вимогам безпеки та інші злочини. Серед ознак економічної злочинності А.І. Долгова

називає високу латентність, тісний зв'язок з організованою злочинністю, корисливу мотивацію та стійкі негативні тенденції [70, с. 437].

На думку Є.Е. Дементьєвої кримінально карані діяння у сфері економічної діяльності: здійснюються в процесі професійної діяльності; здійснюються в межах та під прикриттям законної економічної діяльності; мають корисливий характер; характеризуються триваючим систематичним розвитком; спричиняють шкоду економічним інтересам держави або громадянина та вчиняються фізичними або юридичними особами, які діють в інтересах фірми або підприємства [64, с. 14].

Н.Ф. Кузнєцова і Г.М. Миньковський до економічних відносять такі злочини, що вчиняються з корисливих мотивів у сфері економіки особами в процесі їх професійної діяльності і які посягають на власність та інші інтереси споживачів, партнерів, конкурентів, держави, а також на порядок управління економікою у різних галузях господарства [140, с. 386].

Таким чином, узагальнюючи вищезазначені визначення, слід констатувати, що економічна злочинність – це насамперед діяння, прямим мотивом яких є економічна вигода суб'єкта, тобто вона має корисливий характер, а метою таких злочинних посягань є привласнення недозволеного. Щоб злочин вважався економічним, він має мати неодноразовий, тривалий характер, скоюватись систематично і в рамках економічної діяльності, яка сама по собі не є примітивною. Іншими словами, до ознак економічного злочину слід віднести протиправність, систематичність, корисливість, скоєння його в рамках звичайної господарської діяльності [180, с. 12].

Дослідження соціально-економічних процесів тіньової економіки були здійснені А.І. Алексєєвим, М.О. Бабичем, І.К. Бірюковим, А.С. Гальчинським, А.Б. Гордюком, Д.А. Беловим, О.К. Ємцем, М.М. Ніколаєвим, В.М. Поповичем, І.І. Приходьком, С.С. Рожковим, О.В. Турчиновим та іншими. Традиційно в цих дослідженнях процес боротьби з економічною злочинністю розглядався в рамках кримінології, але при цьому не враховується його значимий етап – генерування управлінського впливу, що здійснюється органами державного регулювання економіки; крім того, недостатньо уваги було приділено системному аналізу

явища економічної злочинності, його генезису і механізмам поширення в заданій соціально-економічній системі.

Основна проблема, яка привертає увагу вчених, є розробка ефективних заходів протидії організованій економічній злочинності, що досліджувалася в галузі кримінального права та процесу, криміналістики й теорії оперативно-розшукової діяльності в працях Л.І. Аркуши, В.М. Варцаби, О.Ф. Долженкова, В.П. Коржа, М.В. Корнієнка, О.Є. Користіна, О.Г. Костроміна, Я.М. Мазуніна, О.П. Снігерьова, В.Ф. Ушаповського, А.В. Хірсіна, Б.В. Щура, С.С. Чернявського, О.В. Яцюка та ін. Зміни, які відбуваються в державі вплинули і на зміну структури злочинності. В результаті проведених досліджень О.Є.Користіним були визначені тенденції організованої економічної злочинності: 1) виокремлення організованої економічної злочинності від неорганізованих (стихійних) процесів у тіньовій економіці та злочинності «загальнокримінального» (корисливо-насильницького) спрямування; 2) обслуговування тіньових економічних процесів; 3) виникнення злочинних організацій якісно нового типу – корпоративних бізнес-структур, що мають легальний статус, поєднують легальні й нелегальні форми діяльності, використовують корупційні зв'язки в органах влади, правоохоронних органах і органах контролю; 4) серед лідерів організованих злочинних угруповань виокремлюється невеликий контингент осіб, навколо яких концентрується головна частина доходів, одержаних злочинним шляхом; 5) посилення інтернаціоналізації злочинної діяльності, зміцнення зв'язків вітчизняних організованих злочинних угруповань з аналогічними структурами в країнах близького й далекого зарубіжжя; 6) швидка модернізація способів (технологій) учинення злочинів з використанням у злочинних цілях організаційно-правових форм й інститутів ринкової економіки (підприємництва, банківської діяльності, приватизаційних процесів, ринку цінних паперів тощо); 7) створення складної ієрархічної управлінської мережі управління злочинною діяльністю, що дозволяє лідерам організованих злочинних угруповань не брати безпосередньої участі у протиправних операціях та, відповідно, уникати підстав для притягнення до кримінальної відповідальності (тобто верхівка кримінальної «піраміди», її

інтелектуально-організаційний потенціал завжди зберігаються, забезпечуючи постійне відтворення злочинного співтовариства); 8) легалізація (відмивання) злочинних доходів з їх використанням у політичній боротьбі за владу, розширенні сфер економічного впливу, подальшому відтворенні злочинних технологій [115, с. 78].

Результатом проведених досліджень стали пропозиції щодо застосування заходів запобігання економічній злочинності, а саме: розроблення порядку ідентифікації псевдо іноземних компаній і введення заборони на володіння ними акціями вітчизняних підприємств з одночасним відпрацюванням корпоративних і корупційних зв'язків осіб, щодо яких є відомості про причетність до діяльності організованих злочинних угруповань, з їх партнерами-суб'єктами приватного бізнесу, зареєстрованими в офшорних зонах; уведення представників держави й акціонерів до складу ради кредиторів та участі відповідних представників на всіх етапах процедури банкрутства; контроль за ходом приватизаційних процесів передбачає зосередження у Фонді державного майна України всіх повноважень у сфері приватизації, а також державних корпоративних прав з метою запобігання тіньовій приватизації.

Проте в роботах цих вчених не висвітлюються правові та кримінологічні аспекти сучасної фіктивної підприємницької діяльності. Відсутність комплексних кримінально-правових і кримінологічних досліджень структури та механізму генезису фіктивного підприємництва, причинного комплексу та заходів його запобігання, недосконалість організаційно-управлінських основ протидії зазначеному виду злочинів не дали можливості сформулювати методологічну концепцію оцінки цього складного явища і, як наслідок, наявність цілої низки невирішених актуальних проблем.

Досліджуючи фіктивну підприємницьку діяльність, вчені особливу увагу приділили і факторам, які обумовлюють вчинення цих злочинів. Аналіз праць вітчизняних вчених дає підстави їх класифікувати і в основу такої класифікації покласти ознаку – ефективність правозастосовної діяльності та підходи у визначенні ознак поняття «фіктивне підприємство»: 1) неврегульованість

кримінально-правової охорони відносин у сфері господарської діяльності; 2) відсутність у чинному законодавстві тлумачення понять «фіктивне підприємництво» та «фіктивний суб'єкт господарювання»; 3) неефективність механізму визнання суб'єкта господарювання фіктивним; 4) незадовільне правове регулювання відносин, що складаються в процесі примусової ліквідації суб'єктів господарювання за порушення правил здійснення господарської діяльності [180, с. 16].

Узагальнивши всі фактори, що обумовлюють фіктивну підприємницьку діяльність Ю.В. Опалінський визначає її як діяльність громадянина-підприємця (фізичної особи) або суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи), що спрямована на фіктивне виконання ними своїх статутних або договірних зобов'язань (імітацію виробничої діяльності), або сприяння в цьому іншими суб'єктами підприємницької діяльності, якщо такими діями були заподіяні значні матеріальні збитки громадянам, юридичним особам або державі [184, с. 8].

Комплексне розв'язання проблеми дотримання вимог щодо підприємницької діяльності в Україні можливе при ефективній реалізації державної політики, спрямованої на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь та застосування ефективних превентивних заходів. Проведені наукові дослідження сприяли вивченню змісту запобіжної діяльності органів внутрішніх справ при застосуванні превентивних заходів щодо фіктивного підприємництва.

Вагомий внесок у методику розслідування злочинів, пов'язаних з фіктивним підприємництвом, зробили такі вчені-криміналісти, як А.Ф. Волобуєв [46], В.В. Лисенко [146; 156; 157], Г.А. Матусовський [164] та ін. У цих дослідженнях визначено способи виявлення особливостей розслідування фіктивного підприємництва, встановлення найбільш доцільних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, розроблено та упорядковано найбільш ефективні тактичні операції.

Вченими-криміналістами було визначено, що фіктивне підприємництво є універсальним знаряддям для вчинення і приховування низки злочинів, серед

яких найбільш поширеними є: ухилення від сплати податків, контрабанда, шахрайство з фінансовими ресурсами, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом. Результатами дослідження є виділення типових способів вчинення фіктивного підприємництва: створення суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона; придбання такого суб'єкта для досягнення названих протиправних цілей. Особливу увагу було приділено набуттю фіктивного підприємства: з формальним дотриманням вимог чинного законодавства та з порушеннями вимог законодавства. В.В. Білоусом було здійснено систематизацію найбільш типових видів порушень, серед яких здійснення державної реєстрації підприємства з використанням документів підставних осіб, за підробленими, викраденими документами тощо [22, с. 15].

Для визначення найбільш ефективних заходів запобігання фіктивному підприємництву органами внутрішніх справ було виділено матеріальні та ідеальні сліди фіктивного підприємництва, які класифіковано на основні групи: сліди, які утворюються на стадії створення (придбання) суб'єкта підприємницької діяльності для використання зі злочинною метою; сліди, що утворюються під час функціонування фіктивного підприємства. Вченими була запропонована система типових слідчих версій та доцільних слідчих дій, оперативно-розшукових заходів при розслідуванні фіктивного підприємництва.

Проте, незважаючи на проведені дослідження, на сьогодні відсутня окрема методика розслідування фіктивного підприємництва.

Фіктивне підприємництво зустрічається у стратегічних сферах економіки: бюджетній, фінансово-кредитній, зовнішньоекономічній, паливно-енергетичному та агропромисловому комплексах, сферах приватизації, торгівлі, послуг, приватного бізнесу тощо. При фіктивному підприємстві застосовуються протиправні схеми для: ухилення від оподаткування шляхом незаконної конвертації та переведення грошових коштів за кордон, незаконного відшкодування податкового кредиту, контрабандного імпорту підакцизних товарів, порушення порядку провадження господарської діяльності, ведення

податкового обліку, подання декларацій на доходи, заплутування податкових звітів, укладання неправомірних угод, спрямованих на монополізацію ринку, заволодіння коштами та майном під час приватизаційних процесів, здійснення інших протиправних дій. Існування фіктивного підприємництва становить загрозу для української економіки, підриваючи її фінансову та податкові системи [75, с. 101].

Вченими досліджуються підходи, методики проведення ревізій на підприємствах. В основі такої діяльності покладено застосування новітніх засобів контролю, одним з яких є комп'ютерні технології. У ході проведення аналізу сучасного стану дослідження фіктивного підприємництва у сфері економіки були проведені дослідження такими вченими, як Ф.Ф. Бутинець [30], З.Б. Живко, І.О. Ревак, М.О. Живко [83;84], І.Д. Падерін [189] та ін. Також вченими вивчалася діяльність суб'єктів господарювання незалежно від статусу та форм власності. Визначено та проаналізовано механізм організації перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств різних галузей економіки з метою протидії економічній злочинності. Вченими значну увагу приділено виявленню в системі економічної інформації негативних змін у господарській діяльності підприємств та питанням призначення і проведення інвентаризації, документальних ревізій, перевірок окремих сфер діяльності підприємств з урахуванням вимог чинного законодавства України та використанням отриманих знань при запобіганні та розслідуванні економічних злочинів.

Необхідно звернути увагу на дослідження ефективності державного контролю як засобу запобігання фіктивній підприємницькій діяльності. Законодавство України, регламентуючи діяльність підприємств незалежно від форми їх власності та ініціативи ухвалення управлінських рішень щодо придбання й використання будь-яких ресурсів, вимагає проведення не лише внутрішньогосподарського, а й зовнішнього фінансового контролю. Контроль у ринкових умовах є одним із найважливіших елементів економіки і здійснюється державними, муніципальними та відомчими й незалежними структурами, тобто забезпечує інформацією всі рівні управління. Він є однією із найважливіших

функцій господарського керівництва і управління і як функція управління вирішує завдання управлінської системи. Його призначення відповідає цілям управління, що зумовлені економічними й політичними закономірностями розвитку певної формації. У контролі як функції управління вчені виділили функції економічного управління та функції управління суспільними процесами [85, с. 5].

Особливої уваги заслуговують проведені дослідження, що були присвячені економічній безпеці підприємств у працях вітчизняних учених, таких як: О.І. Барановський, В.Ю. Захарченко, В.І. Лазуренко, С.Н. Ільяшенко, Е.А. Олейніков, В.Л. Ортинський, Л.Г. Мельник та ін. [16; 89; 95; 183; 185; 266]. У сучасних умовах інтеграції економіки України у світовий економічний простір і значної фінансової нестабільності ефективне управління підприємством передбачає розроблення дієвих механізмів забезпечення достатнього рівня його економічної безпеки. У результаті неефективного управління економікою та незбалансованості основних макроекономічних показників особливо відчутними для суб'єктів господарювання стали нестача фінансових ресурсів, постійний пошук джерел фінансування, форм і методів раціонального використання обмежених за обсягом ресурсів. Натомість досягнення та підтримка бажаного рівня економічної безпеки в заданих межах дає змогу підприємству не тільки зберегти свою частку ринку або досягти зростання вартості підприємства, але й отримати перевагу над конкурентами, підвищити конкурентоспроможність підприємницької діяльності [40, с. 27].

Досліджуючи систему економічної безпеки вчені включають соціальну, ресурсну, суспільно-політичну, ринкову та інтерфейсну складові. Не відкидаючи як доцільність, так і прикладний аспект цих доповнень, зауважимо, що більшість характеристик соціальної безпеки розглядається в межах інституційно-правової складової та й аспект соціальної безпеки характерний для безпеки особи. Автори зазначають, що ресурсне забезпечення життєдіяльності підприємства повинно враховувати індикатори всіх складових його безпеки. Ринкові та інтерфейсні компоненти більшою мірою стосуються зовнішніх аспектів економічної безпеки

торговельного підприємства, тому можуть використовуватися при ідентифікації зовнішніх ризиків та загроз, але недоліки їх забезпечення, очевидно, відображають не зовнішні, а внутрішні функціональні складові, передусім – маркетингові. Крім того, науковці, по-різному визначаючи функціональні компоненти безпеки, нерідко вкладають у них однаковий зміст [79; 80; 81].

Особливої уваги потребує аналіз стану наукових досліджень фіктивного підприємництва у сфері економіки. Фіктивне підприємництво є результатом підприємницької діяльності. Воно з'явилося, видозмінювалося та набувало нових форм злочинної діяльності залежно від державно-правового регулювання підприємництва.

Суспільна небезпека фіктивного підприємництва з економічної точки зору зумовлена тим, що вона пов'язана з додатковим залученням до сфери легального обігу коштів та іншого майна, придбаних обманним шляхом. Фіктивне підприємництво не тільки порушує встановлений порядок економічної діяльності, а й сприяє поширенню найбільш небезпечних форм нелегального «підприємництва», що знаходяться під контролем організованої злочинності (тероризм, наркобізнес, торгівля зброєю, людьми та ін.). Суспільна небезпека фіктивного підприємництва стосовно вищевказаних факторів виступає юридичною властивістю соціально обумовлених негативних процесів, що дозволяє визначити найбільш характерні прояви «тіньової економіки» з метою їх криміналізації як реакції держави, що спрямована на недопущення суспільно небезпечних порушень встановлених норм підприємницької діяльності, які визначені чинним кримінальним законодавством.

Незважаючи на актуальність проведених досліджень та існуючі наукові розробки запобіжних заходів такого явища як фіктивне підприємництво, на сьогодні не існує єдиного визначення та тлумачення таких фундаментальних понять як «фіктивне підприємництво», «фіктивні суб'єкти господарювання», «фіктивні підприємства», «фіктивне господарювання». Проблема їх визначення обумовлена складністю та різноманітністю прояву фіктивного підприємництва, наявністю значної кількості тлумачень, які розкривають зміст дефініцій, що

визначають «фіктивне підприємництво», що впливає на ефективність застосування заходів запобігання розповсюдженню злочинів у сфері господарської діяльності.

Разом з тим низка важливих питань формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємництву вимагає подальших наукових досліджень, оскільки серед вчених немає єдиного підходу до визначення та виділення ознак фіктивної підприємницької діяльності.

1.2. Правова регламентація протидії фіктивному підприємництву як об'єкта кримінологічного дослідження

Фіктивне підприємництво як суспільно небезпечне явище виникло практично одночасно з появою підприємницької діяльності. Воно проявлялося, видозмінювалося та набувало нових форм злочинної діяльності залежно від державно-правового регулювання підприємництва. Законодавство як сукупність звичаїв та законів, що трактує протиправне діяння та передбачає за нього покарання, виникло разом із зародженням суспільства, але дослідження цього явища, систематизація та узагальнення понять, що до нього належать з'явилися значно пізніше.

Знання генезису законодавства щодо підприємницької діяльності в історії розвитку нашої держави, дає можливість пізнання закономірностей та особливостей генезису юридичної відповідальності за вчинення такого злочину, як фіктивна підприємницька діяльність. Структура та зміст норм, що регулювали та регулюють господарську діяльність у державі, залежить від того, як саме система державних органів контролює та обмежує самостійність суб'єктів підприємницької діяльності. Вивчення розвитку підприємницької діяльності, її правового регулювання, виявлення негативних факторів, що зумовили появу фіктивного підприємництва, дасть можливість розробити методичні рекомендації щодо розкриття злочинів, що вчиняють у сфері економіки. А дослідження соціально-правової сутності, історичних витоків фіктивного підприємництва,

поступового вдосконалення визначення поняття «фіктивне підприємництво», порівняння дефініцій будуть сприяти забезпеченню розробки найбільш ефективних заходів запобігання фіктивному підприємництву [171].

Підприємницька діяльність є одним з впливовіших факторів розвитку держави – немає такого періоду в історії, коли вона не здійснювала вплив у більшому або меншому ступені на суспільне життя. Розвиток підприємницької діяльності та її правового регулювання на території нашої держави починається з періоду Київської Русі, в якій починає формуватися так зване «міське право» і формується стан осіб, що займаються торгівлею. Соборне Уложення 1649 р. вперше регламентує питання торгівлі та пов'язаної з нею сплати мита. У ст.ст. 1, 4 розділу 9 «Про мита та перевезях та о мостах» визначено розмір мита за право провозу товарів у визначених місцях через річку. Також Соборним Уложенням передбачалась відповідальність за ухилення від різного роду податей та мита, порушення правил торгівлі такими товарами, як алкоголь, тютюн та ін. [236, с. 148–149].

Перший Торговий статут був введений в дію з 1653 р. і сприяв розвитку не тільки торгівлі, а й взагалі підприємницькій діяльності, наступний новий Торговий статут (1667 р.) визначив розмір торгових мит і створив умови для комерційної діяльності місцевих купців. У 1682 р. царський уряд видав указ, відповідно до якого селянам та ремісникам заборонялося торгувати у роздріб, вони повинні були реалізовувати оптом власну продукцію тільки купецькому стану [267, с. 187].

А починаючи з XVIII ст. відбувається відновлення розвитку торгівлі, окрім застосування заходів поліцейсько-фінансового характеру, робляться спроби і юридичної організації торгівлі. Насадження норм приватного торгового права починається зі «Статуту об еверсах» 1720 р., що регулює відносини з перевезення по воді товарів та вантажів. В документах Головного магістрату та указі Сенату 1726 р. визначається підпорядкування діяльності купців при вчиненні юридичних угод нормам загального цивільного права. У 1729 р. видається Вексельний статут,

у 1755 р. – Митний статут, який визначає порядок відносин прикажчиків та хазяїв, форми кредитних листів та правила торговельної довіреності [219, с. 161].

У другій половині XVIII ст. відбулося розмежування капіталу як власності та капіталу як функції. Саме цей період характеризується появою та функціонуванням банківських закладів. У 1769 р. був створений Асигнаційний банк і введені в обіг кредитні асигнації, а в 1772 р. з'являються позико-ощадні каси, розвивається інститут кредитування (наприклад, позики під заставу кріпосних). «Статут про цехи» 1799 р. містить частину приватноправових норм: щодо шанобливості (прикажчиків та сидельців), складання розписки про отримання грошей та товарів, звітності, відповідальності щодо збитків, конкуренції, розрахунків кожного року, без письмової угоди та ін. Статут про банкрутів 1800 р. містить значний перелік відносин з торгового права, насамперед – про організацію торгових товариств. Всі перераховані нормативно-правові документи не були самостійними та містили звичаї купецтва, в них не були включені побажання, висловлені купецтвом в наказах представникам Катерининської комісії по підготовці Уложення. За своїм змістом, у більшості положень, ці документи є переробленими іноземними положеннями. А спроба підготувати Торгове Уложення виникає з початку XIX ст. – проект Торгового Уложення 1814 р., зроблений за зразком французького кодексу, не отримав підтримки [98, с. 257].

Головними джерелами кримінального законодавства XIX ст. було Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (у 1866 р. та 1885 р. видавалися нові редакції Уложення), Статут про покарання, що накладаються мировими судьями; Уложення фінляндське 1889 р.; Статути про засланих та тих, хто утримується під вартою; Сільсько-судовий статут. Право матеріальне, а саме кримінальне, у значній своїй частині утворилося шляхом процесу. Протягом розвитку законодавства кримінально-правові та кримінально-процесуальні правила складала як би одне ціле – дві частини одного поняття: частина матеріальна, що має предметом визначення змісту каральної влади, і частина формальна, завдання якої зводиться до встановлення шляхів реалізації її.

Матеріальна частина кримінального права мала своїм предметом особисту винність та караність, формальна – способи провадження кримінальних справ [98, с. 258].

У законодавстві XVIII ст. і навіть у кодексах XIX ст. виділялися такі злочини, як підробка, підлог, фальсифікація, утворюючи *falsum*, тобто лживі вчинки. Група діянь, спрямованих проти істини, відокремлювалася і від поняття обману (*dolus*) у значенні цивільного правопорушення, від права вимагати винагороди за завдану шкоду та збитки або знищення угоди, в основі якої покладено обман або введення в оману. Саме для цього періоду характерно творення та догматична обробка положень кримінального права [98, с. 258–259].

На початку XIX ст. були розроблені державні програми, що спрямовані на реформування кріпосницьких відносин. В межах цих програм передбачалося і розвиток підприємництва. Наприклад, у «Плані фінансів» (1809 р.) М.М. Сперанський визначив ряд заходів з удосконалення та впорядкування грошового обігу, введення протекціонізму у митній політиці, стимулювання приватної підприємницької діяльності та ліквідації збиткових державних підприємств. Незважаючи на застосовані заходи і проведені реформи, економіка все рівно залишалася під жорстким державним регулюванням, що було пов'язано зі слабкістю підприємницьких структур [98, с. 260].

При складанні Зводу Законів М.М. Сперанський спробував включити в розділ цивільних законів «все, що в іноземних законодавствах складає власний предмет цивільного уложення, і все те, що в них розуміється під іменем комерційного уложення». Проектувалося таким чином злиття торгового права та цивільного. Але весь матеріал торгових статутів не вдалося вмістити у цивільні закони, тому що в іноземних зразках не було відповідних розділів. Тому було створено особливий «Звід закладів та статутів торгівлі» (т. XI, ч. 2), в який увійшли разом з публічно-правовими нормами торгового права і приватноправові. У виданні 1857 р. цей звід форматується в «Статут торговий» з тим же змістом. Кодифікація торгового законодавства не відбувалася, але у 1887 р. були проведені суттєві зміни у розподілі змісту старого торгового зводу. Зі Зводу 1887 р. була

виключена перша частина «Про права на торгівлю» і замінена ст. 2, яка гарантувала рівноправність усіх громадян при зайнятті торгівлею, значна частина Зводу була присвячена морському праву, але системи торговельних дій та угод не було визначено [98, с. 261–262].

Крім змін, які відбувалися в торговельному законодавстві, відбувалися і зміни у податковій системі в кінці XIX на початку XX ст. ст. Особливістю цих реформ було те, що вперше вводилося оподаткування великих капіталів, розподіл торговельних та промислових підприємств. І це сприяло посиленню охоронної функції законодавства по відношенню до підприємницької діяльності. Результатом такої діяльності було прийняття «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. (в редакціях 1866 р. та 1885 р.), «Статуту про покарання, що накладаються мировими суддями» (1864 р.) та «Кримінального Уложення» (1903 р.) [98, с. 263].

Законодавство цього періоду не мало певної системи норм, що регламентували відповідальність за протиправні діяння у сфері господарства. Переважало більше 500 казуїстичних статей про злочини і проступки. Для Уложення про покарання кримінальні та виправні була характерна відсутність детального розмежування видів кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Ст. 1169 Кримінального Уложення передбачала відповідальність за здійснення торгівлі особами, які у відповідності до законодавства не мали на це права. Існувала своєрідна практика застосування відповідальності – визначався розмір штрафу в залежності від часу, протягом якого здійснювалася незаконна торгівля і кількість обігу капіталу та товару в цій торгівлі. Кваліфікованим видом цього злочину визнавалася торгівля, що здійснюється особами, що позбавлені права торгувати за рішенням суду [243, с. 403]. М.С. Таганцев, коментуючи ст. 1169 Уложення, звертав увагу на те, що в ній іде мова не про торгівлю, що здійснюється без дозволу (тобто при відсутності торгового свідоцтва, що отримано зі сплатою визначеного законом мита), а про торгівлю та торговельні дії таких осіб, які не тільки не мали належних свідоцтв, але і не могли отримати їх, або які втратили право на торгівлю

за судовим рішенням. Аналіз кримінально-правових норм Уложення 1845 р. дозволяє зробити висновок про те, що за порушення правил, що посягають на встановлений порядок ведення підприємницької діяльності, кримінальна відповідальність наставала за статтями, які були розміщені у різних розділах, не було єдиного складу злочину, який дозволив би об'єднати в собі всі ознаки порушення таких правил. У той же час в Уложенні відсутні будь-які норми, що передбачали відповідальність за псевдопідприємництво, у тому числі і під іншими назвами. Але в цьому документі містилися норми права про спричинення майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою без ознак розкрадання, про зловживання довірою при отриманні кредиту, про ухилення від сплати податків [243, с. 403].

Регулювання підприємницької діяльності здійснювалося Кримінальним Уложенням 1903 р. Посягання, що здійснювалися у сфері господарської діяльності, були розподілені на дві групи: злочини майнові (приватна сфера) та злочини суспільні (публічна сфера). Законодавче закріплення норм щодо охорони різних сфер господарської діяльності були відображені у дев'яти розділах Уложення. Більшість кримінально-правових норм були включені у розділ «Про порушення постанов, про нагляд за промислами та торгівлею». В нього входило 54 склади злочинів, які можна віднести до діянь, які вчиняються у сфері підприємницької діяльності.

Після Жовтневої Революції 1917 р. відбулися зміни і в економічній діяльності та в законодавстві. Правове регулювання економіки реалізовувалося за допомогою націоналізації промисловості, фінансів та транспорту. Націоналізація промисловості починалася восени 1917 р., а з весни 1918 р. – починався наступний етап – націоналізація практично всіх галузей економіки. Одночасно з цими заходами 14.11.1917 р. було введено в дію «Декрет про робітничий контроль», «Положення про робітничий контроль». Центральним органом була Всеросійська Рада робітничого контролю, а також у кожному місті або промисловому центрі утворювалися місцеві ради робітничого контролю. Завданням цих органів було здійснення нагляду за виробництвом, встановлення

мінімуму виробітки підприємства, застосування заходів з визначення собівартості продукції, встановлення контролю над діловодством, і саме головне, власники повинні були надавати органам робітничого контролю всю документацію [98, с. 278–279].

Диктатура мала забезпечити перехід від буржуазного ладу до соціалізму, після чого вона, а за нею і держава мали зникнути, поступившись місцем вільним формам співжиття. Проголошувалися скасування приватної власності, влада робітничого класу, свобода слова, зібрань і союзів тільки для трудового народу [98, с. 280].

У 1919 р. на Восьмому з'їзді РКП(б) були визначені основні принципи системи, що отримали назву «військового комунізму», в основі якої був покладений принцип повного контролю за всією економічною діяльністю. Пізніше, у 1921 р. Рада народного господарства прийняла постанову, відповідно до якої підприємствам дозволялося переносити власні товарно-обмінні операції за межі «місцевого обігу» та переходити до здійснення угоди «купівлі-продажу». І потім Рада Народних Комісарів у серпні 1921 р. прийняла в дію наказ «Про нову економічну політику (НЕП)», під якою розумілося використання капіталістичних елементів багатоукладної економіки при збереженні регулювання основних сфер економіки державою. Правове регулювання торговельного обігу відбувалося за двома напрямками – легалізація конкретних форм торговельної діяльності та включенні у торговельний обіг нових предметів. Цьому сприяв дозвіл на відкриття торговельних закладів, відміна державної монополії на різні види товарів та продукції. Нова економічна політика потребувала і правового регулювання – в той час діяв принцип «все, що не заборонено – дозволено». Який підкріплювався постановою ВЦВК 1922 р. «Про основні приватні майнові права» та Цивільного законодавства, який закріплював приватну власність [98, с. 257].

Цивільний кодекс УРСР 1922 р. - перший систематизований єдиний законодавчий акт, який здійснював регулювання всієї сукупності майнових відносин між громадянами, державними організаціями в умовах нової економічної політики [231, с. 26]. У розділі «Зобов'язальне право», крім загальних

положень, були норми про зобов'язання, які виникали з договорів майнового найму, купівлі-продажу, міни, позики, підряду, доручення і довіреності, товариства, страхування та зобов'язань, що виникають унаслідок безпідставного збагачення і заподіяння іншому шкоди. Вперше була введена така «не правова» категорія, «як соціально-господарське призначення», що давало суддям широкий простір для тлумачення закону, не зв'язуючи їх чіткими нормами. Кожному громадянину надавалися права вільного пересування, обрання незаборонених законом занять і професій, придбання та відчуження у межах закону майна, укладання угод та утворення промислових і торгівельних підприємств при дотриманні норм, що стосувалися відання цих підприємств. Належну увагу цивільне законодавство приділяло праву власності – виключне право держави на землю, її надра, води, націоналізовані та муніципалізовані підприємства, залізниці, націоналізовані судна і будівлі, літальні апарати, зброю і військово-спорядження, телеграфне майно. Кодекс надавав законно існуючим кооперативним організаціям право мати у своїй власності підприємства незалежно від кількості зайнятих на них робітників. Цивільний кодекс допускав приватну власність у трьох формах: одноосібна власність фізичних осіб, власність кількох осіб, які не становлять об'єднання (спільну власність), власність приватних юридичних осіб. У ст. 54 ЦК УРСР зазначалося, що предметом приватної власності можуть бути: не націоналізовані будівлі; підприємства торгівлі, промисловості, що мають найманих працівників не більше передбаченої особливими законами кількості; знаряддя та засоби виробництва; гроші, цінні папери та ін. цінності, в т. ч. золоті й срібні монети та іноземна валюта; предмети хатнього і особистого вжитку; товари, продавати які законом не заборонено, та всіляке не вилучене з приватного обороту майно. У наступні роки було прийнято ряд нормативних актів, спрямованих на подальше закріплення переваги соціалістичної власності, обмеження майнових прав приватних осіб тощо. Цивільний кодекс УРСР 1922 р. діяв до 1964 р. [231, с. 27]. Цивільне законодавство закріплювало за державою основні засоби виробництва, було націлене на забезпечення подальшого розвитку державної власності як

економічної основи радянського ладу. Разом із тим, відповідно до принципів нової економічної політики, держава дозволяла організацію і діяльність приватних і кооперативних підприємств, встановлювала, що кожний громадянин може вільно займатися кустарними промислами і створювати дрібні промислові підприємства (постанови Раднаркому УРСР «Про кустарну і дрібну промисловість і сільськогосподарську кооперацію» від 21 червня 1921 р., «Про кустарну і дрібну промисловість» від 26 липня того ж року) [231, с. 28].

Паралельно відбувалися і зміни в кримінальному законодавстві – прийнятий Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. перекваліфікував окремі склади злочинів. Якщо до прийняття НЕПу будь-яка діяльність у сфері приватної торгівлі визначалася як спекуляція, то з новою економічною політикою передбачалася відповідальність за скупку та збут у виді промислу продуктів, матеріалів та виробів, стосовно яких існувало спеціальна заборона або обмеження. Але категорії «заборонений промисел» не існувало, вона встановлювалася судовою практикою [131].

Наступним етапом нормативного регулювання підприємницької діяльності у радянський період можна вважати спеціально прийняту постанову РНК СРСР «Про заходи боротьби з псевдокооперативами», під якими розумілися такі кооперативи: а) якщо в числі їх засновників або членів виборних органів беруть участь особи, яким це заборонено законом; б) якщо в їх діяльності переважають капіталістичні («кунацькі») елементи, які використовують кооперативну форму у своїх класових цілях; в) якщо діяльність схиляється в сторону протиріччя соціалістичної будови. З метою подальшої боротьби з такими видами господарської діяльності кримінальне законодавство доповнюється ст. 131, що передбачає відповідальність за утворення та діяльність псевдокооперативів, а також за участь у роботі таких кооперативів осіб, які завчасно знали, що ця організація є псевдокооперативною. Поряд з визначенням кримінальної відповідальності цих осіб у кримінальному законодавстві передбачалася і кримінальна відповідальність посадових осіб, до сфери діяльності яких входила реєстрація та наступний контроль за діяльністю таких кооперативів, за їх

організацію, за організацію псевдокооперативів або потуранню їх подальшій діяльності [223, с. 428].

Подальше державне будівництво та розвиток права у радянський період в значній мірі були визначені Конституцією СРСР 1936 р. [107] та Конституцією УРСР 1937 р. [108]. Положення, які було закріплено в указаних документах практично проіснували до 80-х років. Цей період пов'язаний з ліквідацією інституту приватної власності та заміною його на право приватної власності, який суттєво відрізняється за змістом і межами реалізації. На відміну від Конституцій УРСР 1919 р. та 1929 р., Конституція СРСР 1936 р. [108] та Конституція УРСР 1937 р. практично позбавили можливості приватної підприємницької діяльності, оскільки було встановлено інститут соціалістичної власності на засоби виробництва, оголошуючи перемогу над капіталістичною системою господарства (ст. 4) [108].

Унаслідок такої нормотворчої діяльності підприємництво перейшло в сектор «тіньової економіки». Відповідно до Кримінального кодексу УРСР 1960 р. [129], підприємницька діяльність вже сама по собі була протиправним діянням, у зв'язку з чим не було необхідності передбачати кримінальну відповідальність за різні види порушення реєстрації підприємницької діяльності, псевдокооперацію. Статтею 127 КК УРСР 1960 р. було визначено санкції за приватну підприємницьку діяльність та комерційне посередництво [129].

Пленумом Верховного Суду СРСР у постанові від 25.06.1975 р. «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за приватну підприємницьку діяльність та комерційне посередництво» роз'яснено, що під кримінально караним приватним підприємництвом необхідно розуміти діяльність з метою отримання наживи, яка здійснюється при виробництві товарів, будівництві або наданні послуг у сфері побутового, культурного або іншого обслуговування населення з використанням або під прикриттям державних, кооперативних або інших громадських форм для отримання прав, пільг і переваг, що надаються соціалістичними підприємствами та організаціями (найм робочої сили, отримання сировини, матеріалів, обладнання, а також пільг зі сплати

податків, реалізації продуктів та ін.). Тією ж постановою комерційне посередництво тлумачилося як отримання або збут продукції під прикриттям договору про доручення, укладеного соціалістичною організацією з приватною особою, підшукування продавцеві покупця, а покупцю продавця, в купівлі товарів для інших осіб або організацій, наймі приміщень для торгівлі, здійсненні сприянню громадянам у купівлі товарів шляхом неоплачених рахунків, посередництво в обміні та ін. [224, с. 218–219].

Відродження підприємницької діяльності починається з восьмидесятих років двадцятого століття у період «перебудови» з прийняття Закону СРСР від 26.05.1988 р. «Про кооперацію в СРСР», який визначив завдання, гарантії, порядок підприємницької діяльності [182].

Ст. 148-4 КК УРСР 1960 р. [129] визначала санкції за фіктивне підприємництво. Зміни і доповнення до цього кримінального законодавства були внесені Законом від 28.01.1994 р. [203].

Під фіктивним підприємництвом розумілося створення або купівля суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) без наміру здійснювати статутну діяльність, якщо це завдало матеріальну шкоду державі, банку, кредитному закладу, іншим юридичним особам або громадянам. Об'єктивна сторона злочину – створення юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності будь-якої організаційної форми у відповідності до ст. 8 Закону «Про підприємництво» від 07.02.1991 р. [210], а також у купівлі зареєстрованої юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного злочину є завдана шкода у виді матеріальної шкоди державі, банку, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам. Із суб'єктивної сторони злочин характеризувався прямим умислом. Мотиви і цілі створення та купівлі суб'єктів підприємницької діяльності можуть бути різноманітні: отримання кредитів для їх використання на цілі, що не передбачені статутом, для привласнення коштів, монополізація ринків та послуг та ін. Суб'єкт злочину – особа, що досягла 16-річного віку, посадова особа суб'єкту підприємницької діяльності або його власник (власники), що створили

або купили інший об'єкт підприємницької діяльності – юридична особа без наміру здійснювати підприємницьку діяльність у відповідності до статуту.

На думку Є.В. Невмержицького [180, с. 6], подальшому процесу криміналізації і фактичного пограбування загальнонародної власності в Україні сприяв недосконалий Закон «Про підприємництво», на основі якого був розроблений суперечливий непрозорий порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Завдяки цьому більшість зареєстрованих у 1991–1996 рр. суб'єктів підприємницької діяльності легалізували доходи злочинного походження. Безпосередньо виробництвом займалася порівняно незначна кількість підприємницьких структур, а більшість з них існувала за рахунок державного сектора економіки і використовувала його як прикриття організованих злочинних угруповань.

Різноманітність тлумачення «фіктивного підприємництва» обумовлено непослідовністю законодавства при криміналізації діянь, що пов'язані з підприємницькою діяльністю. В юридичній літературі, законодавчих актах, у наукових публікаціях тощо вживаються різні назви фіктивності підприємств, які не завжди відповідають правовим нормам їх створення, не розкривається їх зміст, що потребує подальшого наукового розгляду і уточнення [73, с. 233].

Слово «фіктивний» походить від латинського «fictio» – вигадка, нереальне, неправильне, хибне, вигадане з певною метою, а також від французького «fiktif» – вигаданий, недійсний, який насправді не існує [228, с. 46]. Термін «фіктивне підприємництво» в законодавчих актах, наукових публікаціях використовується у різних значеннях: в юридичному – як окреме суспільно небезпечне діяння, а саме злочин, за який згідно зі ст. 205 Кримінального кодексу України настає кримінальна відповідальність за «створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона» [179, ст. 205].

За наслідками вчинення правопорушень, що вчиняються правопорушниками від імені суб'єктів господарювання різних видів і форм, які мають ознаки фіктивності, може наставати адміністративна відповідальність

(ст. 166-6. КУпАП «Порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця», ст. 166-17 КУпАП «Фіктивне банкрутство») [105].

Основною ознакою суб'єктів «фіктивного підприємництва» є здійснення ними господарської діяльності, під якою розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Але нерідко суб'єкти господарювання створюються для здійснення нелегальної діяльності. Деякі з них лише формально містять передбачені чинним законодавством ознаки [53], а у дійсності утворюють сектор тіньової економіки і мають на меті зменшення розміру податкових зобов'язань перед бюджетом реально працюючих підприємств, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, заняття забороненими видами діяльності тощо. Такі підприємства окреслюються юридичним терміном «фіктивні».

Відсутність у господарському законодавстві визначень фіктивного підприємництва та фіктивного суб'єкта господарювання призводить до порушень прав легальних суб'єктів. Зокрема, таке положення дозволяє податковим органам робити висновок про фіктивність необмеженого кола суб'єктів господарювання. Це тягне за собою відмову у відшкодуванні ПДВ для таких суб'єктів та нарахування податкових зобов'язань їх контрагентам тощо.

Неодноразово на державному рівні підіймалося питання про необхідність законодавчого унормування процедури ліквідації підприємств, у тому числі з ознаками фіктивності (інформаційний лист Вищого господарського суду України від 29.08.2001 р. № 01-8/934 «Про звернення Вищого господарського суду України до Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України»). Проте проблеми, що стосуються порядку здійснення ліквідації підприємств на підставі судових рішень залишаються неврегульованими до сьогодні. Також необхідно звернути увагу на ідею запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб, яка не є новою для кримінального права України. Ця ідея пропонувалась ще у 1993-

1997 рр. в одному з двох проектів Кримінального кодексу України, які розглядались Верховною Радою України I та II скликань. За результатами досить тривалого неодноразового обговорення цієї ідеї вона не була підтримана ні представниками науки кримінального права, ні юристами-практиками, ні народними депутатами України, які не підтримали проект, що містив положення про відповідальність юридичних осіб, і прийняли проект Кодексу, в якому цей інститут був відсутнім.

23 травня 2013 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», який вступив у силу 1 вересня 2014 р. [201]. Даним актом внесено певні зміни до багатьох кодексів та законів України, але головною сенсацією даного закону стало введення кримінальної відповідальності юридичних осіб (ст. 209, ст. ст. 258-258-5, ст. 368-369-2 КК України).

Традиційно в Україні вважалося, що юридичні особи не можуть підлягати кримінальній відповідальності внаслідок складності юридичної конструкції як «юридичної фікції», неможливості визначення вини такої особи у вчиненні кримінального правопорушення, відсутності науково обґрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб тощо [259, с. 215]. Також стверджується, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає фундаментальним принципам кримінального права: принципу особистої винної відповідальності та принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання [259, с. 215].

Ст. 205 КК України є однією зі складних і суперечливих статей господарських злочинів. Вона має низку невизначеностей і суперечностей у самому понятті фіктивного підприємництва та характеристиці його ознак. У статті не точно визначено фіктивне підприємництво, пов'язане зі створенням або придбанням суб'єктів підприємництва з юридичною особою, не названо його ознаки, що ускладнює її виявлення правоохоронними органами. У цій статті суб'єктами кримінальної відповідальності є винятково юридичні особи, що, на

нашу думку і на думку багатьох учених, обмежує коло суб'єктів злочину, звужує її застосування.

Законодавець, на жаль, не сприйняв висловлену в юридичній літературі ідею про доцільність встановлення кримінальної відповідальності за створення або фактичне використання діючих неприбуткових організацій для прикриття незаконної діяльності, здійснення заборонених видів діяльності або легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом [7, с. 32]. Кримінально-правова норма «створення або придбання» суб'єкта підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, набуває кримінальних ознак об'єктивної сторони не при створенні або придбанні суб'єкта підприємницької діяльності, як це говориться в ст. 205 КК України, а тільки у випадку, якщо особа зареєструвала або перереєструвала підприємство в державних органах, набувши при цьому статус юридичної особи, створюючи раніше не існуючий або придбавши в інших осіб суб'єкт підприємницької діяльності [178, с. 140].

Звідси виходить, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 205 КК України, яка виражається в одній із двох дій – створення або придбання суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) – не відповідає її змісту. Але, на нашу думку, у вдосконаленій ч. 1 ст. 205 КК зворот «державна реєстрація або перереєстрація суб'єкта підприємницької діяльності» не може бути використаний через те, що відповідну реєстрацію здійснює не сама фізична особа, яка має намір стати підприємцем, а уповноважена службова особа. Таким чином, у вдосконаленій ст. 205 КК повинно йти про набуття фізичною особою статусу підприємця з відповідною метою [178, с. 141].

Під незаконною діяльністю розуміють такі види діяльності, які особа не має права здійснювати взагалі, або ж, маючи право на це за певних умов чи з дотриманням певного порядку, здійснює їх з порушенням [53, ст. 55]. Дане поняття охоплює діяльність, яка поєднується з порушенням норм не лише кримінального, а й фінансового, адміністративного, трудового та іншого законодавства. Звідси випливає, що створення та придбання юридичної особи –

суб'єкта підприємництва з метою прикриття незаконної діяльності є нічим іншим, як умисним створенням умов для такої діяльності.

Для порівняння: ст. 234 КК Республіки Білорусь визначає «псевдопідприємництво» як створення юридичної особи без наміру здійснювати статутну діяльність з метою отримання позик, кредитів, або для прикриття забороненої діяльності, або для приховування, заниження прибутку, доходів чи інших об'єктів оподаткування, або для вилучення іншої майнової вигоди, що потягло за собою заподіяння шкоди у великому розмірі [245]. Як бачимо, коло створюваних юридичних осіб, дещо не узгоджуючись з назвою статті КК («Псевдопідприємництво»), не обмежується лише суб'єктами підприємницької діяльності.

Погоджуючись з міркуваннями Н.О. Гуторової [56], О.О. Дудорова [76] щодо вдосконалення ст. 205 КК України, яка має бути сформульована таким чином, щоб поширювати свою дію і на організаційно-правову форму приватного підприємництва, і на некомерційні юридичні особи, вважаємо, диспозиція ст. 205 КК України має охоплювати: 1) організаційно-правову форму приватного підприємництва, коли суб'єктом підприємницької діяльності виступає фізична особа, яка діє без створення юридичної особи; 2) створення або придбання з відповідною метою тих юридичних осіб, які здійснюють некомерційне господарювання або займаються іншою діяльністю, не пов'язаною з одержанням прибутку; 3) псевдопідприємництво, яке може набувати вигляду укладання псевдоугод і описання якого у КК повинне узгоджуватись із термінологією регулюючого (цивільного) законодавства. Термін «псевдо» (грецький *pséudos* – брехня) – це частина складних слів, що означає: помилковий, уявний, такий, що здається, інколи – підроблений, більш точно відображає суть злочину, передбаченого вдосконаленою редакцією ст. 205 КК України, яка повинна узгоджуватись з вимогами господарського законодавства.

Назва ст. 55-1 Господарського кодексу України «Фіктивна діяльність суб'єкта господарювання» не містить дефініції фіктивної діяльності, а лише встановлює ознаки фіктивності, пов'язані з реєстрацією (перереєстрацією)

підприємства (фізичної особи – підприємця) [53, ст. 55-1]. Наявність перелічених ознак дає право для звернення до суду з позовом про припинення юридичної особи або припинення діяльності фізичною особою – підприємцем, у тому числі визнання реєстраційних документів недійсними. Тобто назва статті не відповідає її змісту. Ця стаття набрала чинності одночасно з Податковим кодексом України [198]. І це пояснює появу такої дефініції для українського законодавства, як ознаки фіктивності.

У чинному законодавстві України немає чітко визначеного поняття «фіктивне підприємство». Юридична наука і практика застосування цивільного, господарського, податкового та кримінального законодавства виділяє наступні ознаки фіктивності: реєстрація підприємства на підроблені або втрачені документи; заснування підприємства на підставних осіб, які не мали на меті займатися господарською діяльністю; здійснення господарської діяльності, що супроводжується несплатою податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету; здійснення суб'єктом господарювання діяльності, не передбаченої статутними документами, заборонених видів діяльності або взагалі нездійснення господарської діяльності; порушення порядку бухгалтерського обліку та податкової звітності; відсутність підприємства за вказаною в документах адресою (місцезнаходженням); організаційно-правова форма фіктивних підприємств, як правило – приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, іноді фермерське господарство; нейтральна назва фіктивних підприємств, що не вказує на сферу господарювання, в якій вони працюють, склад учасників, територіальну приналежність; короткий термін існування таких суб'єктів господарювання; значний обсяг коштів, що надходять до таких суб'єктів господарювання від юридичних осіб у виді оплати значної кількості товарів, робіт, послуг; відсутність в реєстраційній справі службового телефону, адреси електронної пошти та іншої контактної інформації [20].

Отже, за Кримінальним кодексом фіктивне підприємництво – це окремий вид господарських злочинів, який полягає у створенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної

діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, що проявляються у вчиненні: майнових злочинів (привласнень і шахрайств); злочинів у кредитно-фінансовій і банківській сферах; легалізації (відмиванні) коштів, отриманих злочинним шляхом; проведенні з легально працюючими суб'єктами безтоварних операцій, що дозволяє створити для них податковий кредит і тим самим зменшити розмір податкових зобов'язань з ПДВ; переведенні (конвертації) безготівкових коштів у готівку; уникненні податковим агентом – працедавцем утримання та перерахування до бюджету податку з доходів фізичних осіб; ухиленні від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування шляхом реєстрації найманих працівників фізичними особами – підприємцями, до яких застосовується спрощена система оподаткування та звітності; ухиленні від сплати податків великими підприємствами шляхом подрібнення їх бізнесу.

Суб'єктами злочину, передбаченого ст. 205 КК України, кримінальній відповідальності підлягають посадові (службові) особи, тобто (директори, бухгалтери, економісти тощо), а також засновники або власники підприємств, які мають статус винятково юридичних осіб. У той же час, виходячи із можливостей власників, засновників інших видів господарювання та організаційно-правових форм, перелік яких визначено Господарським кодексом України, їх дії з використання суб'єктів господарювання як прикриття для здійснення незаконної діяльності з незрозумілих причин не криміналізовані. Наприклад, керівники неприбуткових установ (організацій), згідно зі ст. 52 Господарського кодексу України, є суб'єктами господарювання і мають право здійснювати господарську діяльність. Хоча такі підприємства, установи, організації і визнаються неприбутковими у зв'язку з тим, що вони несистематично здійснюють господарську діяльність, нерегулярно і не постійно отримують прибутки, але враховуючи, що фіктивні фірми існують короткий проміжок часу, кримінальні дії неприбуткових підприємств цілком реальні.

Не підлягають кримінальній відповідальності за ст. 205 КК України фізичні особи, які також є суб'єктами підприємницької діяльності з організаційно-

правовою формою індивідуального підприємництва (мають печатки, бланки, розрахункові рахунки в банках тощо), ними часто укладаються фіктивні договори і використовуються СПД як прикриття для вчинення корисливих злочинів (ст.ст. 190, 212, 222 та ін.).

Враховуючи, що однією з головних ознак фіктивного підприємництва є реєстрація СПД на підставних осіб із специфічним соціальним статусом (малозабезпечені, психічно хворі, пенсіонери, алкоголіки, наркомани тощо, які практично в господарській діяльності підприємства участі не беруть), при виявленні фіктивного підприємства правоохоронними органами до кримінальної відповідальності за ст. 205 КК України притягувати нема кого, оскільки осіб, на ім'я яких зареєстровані підприємства, не існує, або вони недієздатні, або не знають про те, що вони є власниками СПД. Реальні керівники (організатори), які організовують, створюють або придбавають СПД, ведуть пошук підставних осіб для реєстрації СПД, фінансують і здійснюють безпосереднє керівництво, розробляють злочинні схеми, при яких підприємство не сплачує кошти в бюджет, або від імені СПД вчиняють інші корисливі злочини, уникають відповідальності [67, с. 38].

Таким чином, злочинні дії організаторів необхідно криміналізувати, оскільки фіктивне підприємництво розглядається ними як засіб для вчинення інших економічних злочинів. Організовані злочинні угруповання, які організовують і створюють фіктивні СПД, з одного боку, утворюють сприятливі умови для вчинення інших злочинів і отримання незаконних прибутків, а з іншого – маскують свою злочинну діяльність, з метою ухилення від відповідальності, перекладають таку відповідальність на підставних або неіснуючих осіб.

Кримінальна відповідальність згідно з ч. 1 ст. 205 КК України настає за дії щодо створення і придбання СПД з метою прикриття незаконної діяльності за наявності умислу на використання СПД для вчинення ознак інших злочинів, які мають самостійну кримінально-правову кваліфікацію. Про це говориться і в коментарі до ст. 205 КК, що склад злочину в ч. 1 цієї статті є формальним, злочин вважається закінченим з моменту створення або придбання юридичної особи за

наявності умислу на його використання із зазначеною у диспозиції ч. 1 ст. 205 КК метою. За змістом ч. 1 ст. 205 КК встановлена кримінальна відповідальність за дії, які з зовнішнього боку є цілком легальні. Створюється відповідно до законодавства новий суб'єкт підприємництва, який реєструється відповідно до чинного законодавства у державних органах. Умисел злочину вбачається у відсутності в осіб, які стоять за створенням або придбаним суб'єктом підприємництва, справжнього наміру здійснювати діяльність, зафіксовану в установчих документах і пов'язану з виробництвом товарів, виконанням робіт або наданням послуг [178, с. 396].

Але якщо уявити, що СПД зареєстровано відповідно до законодавства і тимчасово не використовується зі злочинною метою, то вважати, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 205 КК України, закінчений з моменту створення або набуття юридичної особи, немає підстав, оскільки неможливо встановити злочинний умисел особи, яка законно зареєструвала підприємство в державних органах, має відповідні офіційні документи на здійснення певного виду господарської діяльності тощо. Цілком логічно, що злочинний умисел у такому випадку проявляється не в діях під час створення підприємства, а у використанні його як прикриття для здійснення незаконної діяльності. Таким чином, у диспозиції ч. 1 ст. 205 КК не визначено дії зловмисників, за які наступає кримінальна відповідальність під час створення (придбання) СПД, з умислом на використання СПД з метою прикриття незаконної діяльності.

На нашу думку, злочин відповідно до ч. 1 ст. 205 КК України може вважатися закінченим, якщо: СПД зареєстровано або перереєстровано в державних органах, у реєстраційні (засновницькі) документи яких внесено неправдиві відомості, (реєстрація на неіснуючих, підставних осіб тощо), чи інші порушення законодавства, що регулює порядок реєстрації, або не перереєстрація в державних органах власниками придбаних СПД з метою використання як прикриття для здійснення незаконної діяльності.

Зважаючи на викладене та враховуючи зазначені вище ознаки для більш точного відображення суті фіктивного підприємництва, пропонуємо таке наукове

визначення узагальненого поняття фіктивного підприємництва, як *незаконної або удаваної діяльності, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків.*

Фіктивне підприємництво зустрічається у стратегічних сферах економіки: бюджетній, фінансово-кредитній, зовнішньоекономічній, паливно-енергетичному та агропромислому комплексах, сферах приватизації, торгівлі, послуг, приватного бізнесу тощо. При фіктивному підприємстві застосовуються протиправні схеми для, зокрема, ухилення від оподаткування шляхом незаконної конвертації та переведення коштів за кордон, незаконного відшкодування податкового кредиту, контрабандного імпорту підакцизних товарів, порушення порядку провадження господарської діяльності, ведення податкового обліку, подання декларацій на доходи, заплутування податкових звітів, укладення неправомірних угод, спрямованих на монополізацію ринку, заволодіння коштами та майном під час приватизаційних процесів, здійснення інших протиправних дій. Існування фіктивного підприємництва становить загрозу для української економіки, підриваючи її фінансову та податкову системи [75, с. 233].

Відсутність необхідної судово-слідчої практики і рішень Пленуму Верховного Суду України щодо застосування новацій у законодавстві призводить до того, що навіть у разі заподіяння великих збитків економічним інтересам громадян і державі прийняти справедливе юридичне рішення дуже складно [228, с. 46].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що проблема фіктивного підприємництва в Україні має різнобічний характер. Правоохоронні органи в боротьбі з фіктивним підприємством відчують серйозні труднощі, пов'язані з недосконалістю законодавчих конструкцій, окремих понять, протиріччями у тлумаченні закону, відсутністю узагальнення правової та судової практики, а також науково обґрунтованих рекомендацій щодо кваліфікації діянь даної

категорії. З цією метою варто на законодавчому рівні визначити поняття «фіктивного підприємництва» та його ознаки. Реалізація, зокрема й таких змін до законодавчих норм дозволить правоохоронним органам вдосконалити практику боротьби зі злочинністю у сфері запобігання фіктивному підприємництву. Враховуючи такий стан справ у державі, обумовлений різними факторами, що негативно впливають як на економічні відносини між суб'єктами підприємницької діяльності, так і в цілому на фінансовий та економічний розвиток держави, правоохоронні органи разом із іншими державними органами повинні об'єднати зусилля у боротьбі з фіктивним підприємництвом, насамперед з виявлення і усунення причин та умов, що їх породжують.

1.3. Зарубіжний досвід запобігання фіктивному підприємництву

Боротьба з фіктивним підприємництвом, запобігання та протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є пріоритетним завданням правоохоронних органів, яке протягом останніх років набуває особливої актуальності. Практика та статистичні дані свідчать, що на сучасному етапі ще не розроблено дієвого механізму протидії створенню фіктивних підприємств, не в повній мірі досліджено їхній вплив на економічну безпеку держави та не достатньо налагоджено міжнародне співробітництво, спрямоване на боротьбу з цим явищем.

Для вирішення поставленої проблеми доцільно проаналізувати зарубіжний законодавчий і практичний досвід регулювання економічної діяльності та безпосередньо протидії фіктивному підприємництву. Його необхідно не лише ретельно вивчити, а й запропонувати практичне застосування, враховуючи особливості вітчизняного законодавства.

Найбільш впливовою міжнародною організацією, що займається боротьбою з відмиванням брудних грошей є Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка була створена у відповідь на зростання проблеми відмивання грошей у 1989 р. на зустрічі керівників країн Великої Сімки

у Парижі з метою розроблення скоординованих заходів протидії цьому злу. Одним з перших завдань FATF була розробка Рекомендацій (загальною кількістю 40), які визначають заходи, що їх мають вжити уряди країн для запровадження ефективних програм боротьби з відмиванням грошей [230]. Так, Рекомендації 5-12 забороняють відкриття у фінансових установах анонімних рахунків на очевидно фіктивні імена; вимагають від фінансових установ проводити ідентифікацію клієнтів, вжиття додаткових заходів для підтримання ділових контактів з клієнтами, які є політичними діячами, та перевірки надійності міжнародних фінансових операцій [230]. Під час інвентаризаційного перегляду (1996 р.) Сорока Рекомендацій FATF звернула особливу увагу на ефективне запровадження рекомендацій FATF щодо ролі фінансової системи в боротьбі з відмиванням коштів через небанківські фінансові установи, навіть якщо ці установи не підлягають формальному розумному нагляду в усіх країнах (рекомендація 8 (1996 р.)). FATF вирішила, що країни повинні застосовувати до нефінансових професій і бізнесу відповідні рекомендації (від 10 до 21 і 23) про роль фінансової системи в боротьбі з відмиванням коштів [270, с. 112].

Так, наприклад, в Англії й Уельсі, де існує зобов'язання повідомляти про підозрілі угоди відповідно до s. 52 DTA 1994 р., така норма не застосовується до юридичних консультантів щодо «будь-якої інформації або інших справ, які опинилися у них за привілейованих обставин» [277, с. 139]. Подібно цьому стаття 9(2) Закону Швейцарської Конфедерації про відмивання коштів від 10 жовтня 1997 р. звільняє адвокатів і нотаріусів від доповідей про обґрунтовані підозри, якщо вони зв'язані зобов'язаннями про професійну таємницю відповідно до статті 321 Кримінального кодексу Швейцарії. З іншого боку, такого звільнення немає в законодавстві Люксембурга, що зобов'язує нотаріусів повідомляти про підозрілі операції у контексті відмивання коштів [116, с. 89].

Протидія фіктивному підприємництву, відмиванню грошей неможлива без співпраці з банками та іншими фінансовими установами. Так, наприклад, на сьогодні банківська система США бере активну участь у боротьбі з цим видом злочинності. Законодавство США вимагає від фінансових установ виявляти

підозрілі операції і повідомляти про них правоохоронним органам. У разі порушення цих вимог фінансові установи можуть бути покарані як у цивільному, так і в кримінальному порядку. Одним із видів покарання є штраф у розмірі, який у два рази може перевищувати суму підозрілої операції. До підозрілих операцій у США відносяться будь-які фінансові операції на суму понад 10 тисяч доларів (за прогнозами фахівців в майбутньому ця сума може зменшитися); будь-яка операція з коштами, яка не має економічної мети; будь-які операції, які можуть з великою ймовірністю бути корисними в протизаконній діяльності та ін. [186, с. 213–214].

Незважаючи на те, що ця Робоча група охоплює основні фінансові центри в Північній Америці, Європі та Азії, багато країн ще не стали її членами [276].

Країни Західної Європи і США мають більш тривалу і динамічну історію розвитку ринкових відносин, тому доцільно звернутися до їхнього досвіду з охорони підприємництва кримінально-правовими засобами, спрямованими на протидію фіктивному підприємництву. Крім того, щоб ефективно протидіяти легалізації злочинних коштів, необхідно, перш за все, знати основні схеми відмивання грошей, типові ознаки елементів тіньової структури, інструменти реалізації злочинної діяльності та постійно відслідковувати останні тенденції й нові можливості для модифікації схем [66, с. 182].

У міжнародному законодавстві, яке регулює сферу економічної діяльності, тісно переплелися між собою норми цивільного, торгового, кримінального, адміністративного права, передбачені різними видами нормативних актів, що приймаються уповноваженими органами і встановлюють широкий спектр заходів юридичної відповідальності [2, с. 35]. Такий спосіб правового регулювання є ефективнішим, ніж конкретні кримінальні норми, оскільки передбачає значно ширші можливості для притягнення до відповідальності [215, с. 100].

У світовій практиці склалися три моделі регулювання інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб: 1) юридична особа розглядається разом з фізичною особою в якості самостійного суб'єкта злочину. Ця модель є найбільш поширеною, зустрічається як в країнах загального права, так і в країнах

романо-германської правової сім'ї (Франція, Бельгія); 2) визнання фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину. У разі ж участі юридичної особи в злочині, що здійснюється фізичною особою в її інтересах, юридична особа разом з фізичною піддається кримінально-правовим обмеженням, але не покаранню. Цей підхід відносно встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб був використаний у кримінальному законодавстві таких країн, як Австрія, Албанія, Туреччина, Швейцарія, Латвія, Мексика, Перу та ін.; 3) адміністративна відповідальність юридичних осіб за причетність до злочину [54, с. 19–20]. У теорії кримінального права вона дістала назву «квазікримінальна відповідальність юридичних осіб». Ця модель характерна для країн, що займають помірну позицію відносно заходів дії на юридичних осіб (Німеччина, Італія). В Україні також багато прихильників «квазікримінальної» відповідальності юридичних осіб. Вони вважають, що чинним законодавством України уже встановлено велику кількість різноманітних адміністративних санкцій, які застосовуються до юридичних осіб у разі порушення ними законодавства. Зокрема, такі санкції передбачені податковим, митним, антимонопольним законодавством, природоохоронним законодавством та багатьма іншими нормативно-правовими актами України [55].

У США та Англії кримінальна відповідальність юридичних осіб і деяких інших корпорацій існує вже протягом декількох десятиліть, тому питання про таку відповідальність і для англійських, і для американських юристів давно перестало бути дискусійним. Кримінальна відповідальність до юридичних осіб застосовується і в інших країнах загального права – Канаді, Австралії, Шотландії, Ірландії, Індії тощо, також у низці країн романо-германської правової сім'ї: Австрії, Нідерландах, Франції, Бельгії, Португалії, Люксембурзі, Японії та ін.; скандинавської – Данії, Норвегії, Фінляндії, Ісландії, у країнах мусульманської (Йорданія, Ліван, Сирія), соціалістичної (КНР) та постсоціалістичної (Словенія, Угорщина, Румунія, Литва, Естонія, Молдова та ін.), а також змішаної (Ізраїль) правових систем. Юридичні особи визнаються суб'єктами кримінальної відповідальності і згідно з міжнародно-правовими актами. У 2000 р. в Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності були визначені нові підходи в

боротьбі з організованою злочинністю, де прямо рекомендується країнам-учасникам (серед яких є й Україна) введення кримінальної відповідальності юридичних осіб за певні злочинні діяння.

До найбільш поширених суспільно небезпечних діянь, що вчиняються юридичними особами, можуть бути віднесені: ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами, фіктивне банкрутство, рейдерські захоплення, фіктивне підприємництво, здійснення контрабандного експорту або імпорту товару, маніпулювання цінами на ринку товарів і послуг та інші. Слід зазначити, що перебіг розвитку злочинності в тому чи іншому вигляді характерний для будь-якої національної ринкової економіки. Він виникає на певному етапі її розвитку і розглядається як побічний, але об'єктивно неминучий фактор.

Багатьма країнами світу накопичено значний досвід ефективної протидії цьому негативному явищу, сформовано стандарти і критерії, які знайшли відображення у міжнародних нормативних актах. Одним з таких стандартів є впровадження в національне законодавство кримінальної відповідальності юридичних осіб за причетність до найбільш небезпечних злочинів [190].

У різних країнах, окрім штрафу, до корпорацій найчастіше застосовують такі санкції: 1) спеціальна конфіскація (Албанія, Бельгія, Ірак, США, Франція); 2) обмеження діяльності юридичної особи, в тому числі заборона займатись окремими видами діяльності, закриття підрозділів чи філіалів (Албанія, Бельгія, Франція, Іспанія, Литва, Молдова, Перу); 3) тимчасове припинення діяльності юридичної особи (Іспанія, Перу); 4) ліквідація юридичної особи (Бельгія, Литва, Молдова, Перу, Франція); 5) публікація вироку у ЗМІ (Бельгія, Франція) [190].

Порівняльний аналіз кримінально-правового законодавства США, Великобританії, Франції, Німеччини, Швеції, Японії показує, що в зазначених країнах відсутня спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за фіктивне підприємництво. Кримінальна відповідальність за зазначену категорію злочинів передбачена в ряді деліктів, які встановлюють відповідальність за шахрайство та зловживання довірою. Це зумовлено тим, що кримінальне законодавство деяких

зарубіжних країн не кодифіковано. У цих випадках рівнозначні кримінально-правові норми можна знайти в законодавчих актах, що регламентують, наприклад, економічне законодавство [19, с. 114].

У країнах Європейського Союзу та США останнім часом виявляється тенденція до розширеного тлумачення шахрайства, в якому практично будь-які обманні дії, спрямовані на заволодіння власністю визначаються шахрайством [147, с. 9; 148]. В США та ЄС – шахрайство визначається як свідоме викривлення факту, значущого для угоди за допомогою якого жертва уклала цю угоду під впливом цього викривлення, позбулася майна або права на майно. В ЄС шахрайство визначають досить широко і до цього складу злочину включають не тільки умисні викривлення фактів, явно спрямовані на обман іншої особи, з метою заволодіння майном чи протиправну зміну власника, а й будь-які упущення або приховування, які завдали шкоди іншій стороні, або такі, що дали недобросовісну перевагу над іншими. Але в законодавстві деяких країн передбачено більш повне визначення складу злочину, наприклад, у ст. 248 КК Іспанії зазначається: «1. Вчиняють шахрайство ті особи, які з метою наживи, використовуючи обман, достатній для виникнення помилки в іншої особи, спонукають її вчинити дії з розпорядження майном на шкоду їй самій або інших осіб. 2. Також визначаються винними у шахрайстві ті особи, які з метою наживи маніпулюють інформацією або використовують інші подібні хитрощі, досягають неправомірної передачі наявного майна на шкоду третіх осіб». У КК Польщі 1997 року в розділі «Злочини проти майна» одним складом злочину охоплюється заволодіння чужим майном як шляхом обману, так і шляхом використання помилки або нездатності особи належним чином розуміти вчинені нею дії. У статті говориться, що карається «особа, котра з метою одержання майнової вигоди спонукає іншу особу вчинити невігідне розпорядження власним або чужим майном шляхом введення в оману, використання помилки або нездатності особи належним чином розуміти вчинені нею дії», також передбачено як окремий склад злочину привласнення окремої програми. Так, за § 2. ст. 278 КК Польщі

карається той, «хто без отримання згоди уповноваженої особи добуває чужу комп'ютерну програму з метою отримання майнової вигоди» [248, с. 116].

У США під шахрайством розуміють умисний обман, завдяки якому особа або особи були позбавлені грошей, майна або переваг. Воно являє собою таке викривлення фактів, яке завдає жертві збитків, пов'язаних з цим обманом. При цьому в США виділяється понад півтора десятка способів учинення шахрайств [104, с. 4]. Наприклад, злочини проти інтелектуальної власності, отримання інформації в обхід правомірності шляхом використання захищеного комп'ютера КК США у § 1030 (а)(2) гл. 47 «Шахрайство та удавані заяви» розд. 18 33 США), або доступ до захищеного комп'ютера за наміром учинити шахрайство або отримати цінну річ (§ 1030 (а)(4) гл. 47 «Шахрайство та удавані заяви» розд. 18 33 США) [221, с. 131–132].

Цікавим є досвід Іспанії щодо кримінально-правового регулювання відносин у сфері економічної діяльності. У розділі XIII «Злочини проти інтересів об'єднань» ст. ст. 209-297 Кримінального кодексу Іспанії передбачено, що до об'єднань належать «всі кооперативи, ощадна каса, взаємна ощадна каса, фінансова або кредитна організація, фонд, торговельне підприємство або інша організація аналогічної природи, яка для здійснення своїх цілей постійно бере участь на ринку». Іспанським кримінальним законодавством (ст. ст. 290, 293, 294, 295) передбачена відповідальність керівників об'єднань (фактичного або юридичного) за створення об'єднань, коли вони підробляють річні та інші документи, які повинні відображати юридичне або економічне положення організації, що може сприяти завданню економічної шкоди самому об'єднанню, його членам або третім особам (ст. 290 КК Іспанії). При завданні в результаті діяльності керівництва об'єднання економічної шкоди йому призначається максимальне покарання. Ст. 294 КК Іспанії вказує на той випадок, якщо керівник не визнає або перешкоджає здійсненню законної діяльності «осіб, органів чи інспектуючі або контрольні організації...», дія даної норми розповсюджується на ті об'єднання, які працюють на ринках, що підпорядковуються адміністративному контролю. Керівник об'єднання для

отримання власної вигоди або третіх осіб, вчиняє перевищення посадових функцій, переслідуючи корисливу мету, шахрайськи розпоряджається майном об'єднання або укладає за рахунок об'єднання правочин, що прямо спричиняє економічну шкоду його членам, співвласникам рахунку або власникам майна, цінних паперів або грошей, яким він розпоряджався (ст. 295 КК Іспанії) [244, с. 94].

Вивчення зарубіжних КК, де відсутній склад фіктивного підприємництва, показує, що в них значно ширше трактується шахрайство. При цьому в деяких країнах у дефініції шахрайства спеціально виділяються окремі сутнісні ознаки, що характеризують фіктивне підприємництво. Так, наприклад, у КК Франції кримінально-правова норма про шахрайство (ст. 313-1) включає такий сутнісний елемент фіктивного підприємництва як заподіяння майнової шкоди шляхом використання «помилкового статусу, або шляхом зловживання дійсним статусом». В ній зазначається, що «шахрайством є вчинене шляхом використання фіктивного імені або статусу, чи шляхом зловживання дійсним статусом, або шляхом використання обманних прийомів уведення в оману фізичної або юридичної особи та схиляння її таким чином до того, щоб вона на шкоду собі або третім особам передала кошти, цінні папери, матеріальні цінності або інше майно, надала послуги або вчинила угоду, що зумовила виникнення обов'язків або звільнення від них» [253, с. 218]. Зі змісту статті випливає, що формулювання шахрайства цілком може передбачати і діяння, виділені в Кримінальному кодексі України в статті про фіктивне підприємництво. Отже, вивчення зарубіжного досвіду запобігання фіктивному підприємству звертає увагу на наступне. У Франції, Греції, КНР, Італії, Германії, Швейцарії, Великобританії, США, Канаді фіктивне підприємництво розглядається як різновид шахрайства [17, с. 100], оскільки головний спосіб його вчинення – обман. Винна особа створює фіктивне підприємство або набуває (купує, обмінює, інакше стає власником) підприємство без наміру використовувати його відповідно до призначення.

Для ефективного застосування запобіжних заходів необхідно звернути увагу і на спрямування діяльності правоохоронних органів на недопущення діяльності фіктивних підприємства, а саме – у США, Канаді, Великій Британії фінансові розслідування виділяють в окрему сферу знань та практики використання економічних знань у протидії злочинності, що має фінансову складову: корпоративні шахрайства; податкові злочини; організована злочинна діяльність, спрямована на отримання доходів від наркобізнесу, торгівлі зброєю, людьми, контрабанди, порнобізнесу, контролю проституції та нелегальної трудової міграції. Фінансові розслідування здійснюються правоохоронними органами та службами суб'єктів господарювання (спеціалізованими підрозділами підприємств і банків, а також компаніями, що надають консалтингові послуги) [114, с. 122].

Щодо країн, у яких безпосередньо передбачено кримінальну відповідальність за фіктивне підприємництво чи інші подібні злочини, то, зокрема, у Кримінальному кодексі Республіки Болгарія (Особлива частина, глава VII) у розділі «Злочини проти податкової системи» є злочин, подібний до фіктивного підприємництва. Так, у ст. 259 Кримінального кодексу Республіки Болгарія зазначається: «Особа, яка створює юридичну особу з вигаданою метою або засновує грошовий фонд, який не здійснює або фіктивно здійснює оголошену при його реєстрації діяльність, для отримання під його прикриттям кредитів, звільнення від сплати податків, тримання податкових привілеїв чи інших майнових благ, а також здійснення забороненої діяльності, карається позбавленням волі до трьох років, штрафом від трьох до п'яти тисяч левів і позбавленням прав згідно з пунктами 6 і 7 абзацу першого ст. 37» [246, с. 128].

Республікою Узбекистан 1 квітня 1995 р. першим був прийнятий Кримінальний кодекс нового часу. Ст. 179 КК РУ, що передбачає відповідальність за фіктивне підприємництво, законодавцем поміщено до глави XII «Злочини проти основ економіки». Під фіктивним підприємництвом розуміється «створення підприємств та інших підприємницьких організацій без наміру здійснювати статутну діяльність з метою отримання позик, кредитів, звільнення (зниження)

прибутку (доходу) від податків або вилучення інший майнової вигоди» [250, с. 207].

Наступним був прийнятий Кримінальний кодекс Російської Федерації 1996 р. [251]. Б.В. Волженкін справедливо зазначає: «Нарешті, в Кримінальному кодексі 1996 р. з урахуванням вимог боротьби з новими видами суспільно небезпечної економічної поведінки сформовано близько двох десятків нових складів злочинів (перешкоджання законній підприємницькій діяльності, псевдопідприємництво та інші.)» [44, с. 25].

Фіктивне підприємництво в КК країн, що входили до складу СРСР, при перекладі йменується як: «фіктивна підприємницька діяльність» (ст. 209 КК Латвії); «хибна заява юридичної особи» (ст. 205 КК Литви); «псевдопідприємництво» (ст. 242 КК Молдавії; ст. 234 КК Республіки Білорусь; ст. 193 КК Грузії; ст. 192 КК Республіки Казахстан; ст. 193 КК Республіки Азербайджан; ст. 179 КК Республіки Узбекистан). У кримінальному законодавстві деяких країн СНД об'єктивна сторона фіктивного підприємництва виражається у створенні (реєстрації) або придбанні не суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, а інших структур та суб'єктів, зокрема: індивідуального підприємця або юридичної особи (Білорусь); підприємства (Молдавія, Грузія, Латвія); юридичної особи (Литва); підприємства або іншої юридичної особи (Азербайджан); підприємств й інших підприємницьких організацій (Узбекистан); комерційної організації (Казахстан).

24 травня 1996 р. був прийнятий Кримінальний кодекс Російської Федерації, який передбачав відповідальність за псевдопідприємництво в ст. 173 розділу «Злочини у сфері економічної діяльності». Законодавець визначив у ст. 173 КК РФ «псевдопідприємництво» як «створення комерційної організації без наміру здійснювати підприємницьку або банківську діяльність, що має за мету отримання кредитів, звільнення від податків, отримання іншої майнової вигоди чи прикриття забороненої діяльності, яка спричинила великий збиток громадянам, організаціям або державі» [251, ст. 2954]. Як показав аналіз правозастосовної практики, ст. 173 (Фіктивне підприємництво) КК РФ практично не

застосовувалась. Фіктивне підприємництво, на думку С.А. Жовніра, це є спосіб вчинення інших злочинів, при якому створюється комерційна організація для введення в оману контрагентів: громадян, юридичних осіб – і отримання тим самим майнової вигоди або для прикриття забороненої діяльності [86]. В.В. Ілюхін вадугу ст. 173 КК РФ вбачає у тому, що цією статтею не передбачено відповідальність за псевдопідприємництво у формі створення некомерційної організації для здійснення протиправної діяльності [96, с. 58–59]. Учений називає такий підхід свого законодавця однобічним і невиправданим, оскільки і в разі створення некомерційної організації (і навіть у разі придбання, оренди підприємства чи укладання іншої угоди з ним) виникає реальне підґрунтя для відповідних зловживань. І.І. Кучеров, аналізуючи псевдопідприємництво як злочин проти порядку оподаткування, також закидає російському законодавцю те, що той даремно обмежився вказівкою у диспозиції ст. 173 КК РФ на комерційні організації [144]. Справедливо зазначено, що недоцільно мати в Особливій частині КК РФ самостійну кримінально-правову норму, яка передбачає відповідальність за фіктивне підприємництво, тоді як слід було б її передбачити у ст. ст. 159, 176, 199 КК РФ як кваліфікуючу ознаку «з використанням офіційно зареєстрованої юридичної особи» [68, с. 117]. Пов'язано це з невизначеністю її формулювання, а також з тим, що передбачені в ній діяннн охоплювалися іншими складами злочинів. У зв'язку з цим дана стаття була виключена Федеральним законом Російської Федерації від 13 липня 2010 р. № 15-П. (1997-2010 р.р. – період дії статті 173 КК РФ, яка передбачає кримінальну відповідальність за фіктивне підприємництво, 2010-2011 р.р. – дана стаття втратила силу, але шахрайські дії шляхом введення в оману або зловживання довірою також вважалися кримінально караним злочином як загальний випадок фіктивного підприємництва). З 2011 р. і до цього часу введено в дію ст. 173.1 і ст. 173.2 КК РФ, передбачаючи кримінальну відповідальність за створення (створення, реорганізацію) юридичної особи через підставних осіб і за незаконне використання документів для створення (створення, реорганізацію) юридичної особи [152]. Таким чином, кримінальна відповідальність за подібні злочинні

діяння за кримінальним законодавством РФ настає за такими статтями КК РФ, як ухилення від сплати податків, легалізація злочинних доходів, шахрайство тощо [106, с. 338].

Для порівняння: ст. 234 КК Білорусі [245] (в новій редакції) визначає псевдопідприємництво як державну реєстрацію як індивідуального підприємця або створення або придбання юридичної особи (частки в статутному фонді юридичної особи) на ім'я підставної особи (осіб) або без наміру здійснювати підприємницьку або статутну діяльність, якщо діяльність такого індивідуального підприємця або юридичної особи спричинила заподіяння шкоди в великому розмірі або пов'язана з отриманням доходу від незаконної підприємницької діяльності або іншої незаконної майнової вигоди у великому розмірі. Під підставною особою у цій статті розуміються: 1) особа, на ім'я якої державна реєстрація індивідуального підприємця, створення або придбання юридичної особи (частки в статутному фонді юридичної особи) були здійснені без його відома і згоди; 2) особа, яка зареєструвалася як індивідуальний підприємець, створила або придбала юридичну особу (частку в статутному фонді юридичної особи), будучи введеним в оману щодо дійсних цілей державної реєстрації індивідуального підприємця або створення чи придбання юридичної особи (частки в статутному фонді юридичної особи) [244].

Як впливає з вищенаведеного, законодавець Республіки Білорусь ухвалив рішення щодо включення в поняття «псевдопідприємництво» такої організаційно-правової форми, як індивідуальний підприємець, у той час як в Україні це питання вже давно порушується вченими [57, с. 61]. 28.01.2015 р. набрав чинності Закон Республіки Білорусь від 05.01.2015 р. № 241-3, яким вносяться зміни і доповнення до Кримінального кодексу, які в тому числі торкаються відповідальності за фіктивне підприємництво. Зокрема, підлягає криміналізації діяльність з державної реєстрації як індивідуального підприємця, а також створення або придбання юридичної особи (частки в статутному фонді) на ім'я підставної особи, що спричинило заподіяння шкоди у великому розмірі або з отриманням незаконної майнової вигоди в такому ж розмірі (ст. 234 КК). Тобто

дані зміни спрямовані на фактичних ініціаторів та організаторів структур, що діють фіктивно, а не осіб, які формально виступили в якості засновників або зареєструвалися як індивідуальні підприємці. Таким чином, вдосконалюється кримінально-правова кваліфікація дій осіб за створення псевдопідприємницьких структур, а також введена спеціальна кримінальна відповідальність щодо осіб, які незаконно розпоряджаються коштами по банківських рахунках (доповнення КК Республіки Білорусь статтею 234-1) [245]. Законодавець сформулював склад розглянутого злочину так, що відповідальність за «псевдопідприємництво» може наступати й за створення некомерційної організації, про що українські вчені також дискутують [7, с. 32].

За даними Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь, збільшується число випадків реєстрації підприємств на іноземних громадян (як правило, жителів Росії та України), а також спостерігається тенденція зміцнення взаємин білоруських суб'єктів господарювання з іноземними фіктивними підприємствами. При цьому фактично такими ж фіктивними підприємствами управляють білоруські громадяни, а іноземці використовуються як інструмент, що створює перешкоди правоохоронним органам для виявлення і припинення їх незаконної діяльності. З липня 2013 р. по липень 2014 р. в Білорусі виявлено 527 суб'єктів господарювання, що мають ознаки фіктивності. При цьому в кожному четвертому випадку (135) засновниками виступали іноземні громадяни. За період функціонування цих суб'єктів господарювання оборот коштів на їх розрахункових рахунках склав в еквіваленті 155 млн. дол.

Як правило, іноземців використовують одноразово для відкриття рахунків та реєстрації фірми. У 2014 р. для переведення в готівку коштів більш активно стали використовуватися фірми-«прокладки», індивідуальні підприємці і фізичні особи, діяльність яких, на перший погляд, не викликає підозр. Досить часто для цього залучаються громадяни РФ [78]. Щороку працівники органів фінансових розслідувань Білорусі припиняють незаконну діяльність десятків злочинних груп, ліквідуються сотні підставних компаній, на рахунках псевдоструктур

арештовуються мільярди рублів. Псевдопідприємці сприяють ухиленню від сплати податків суб'єктів реального сектора економіки, вони створюють підґрунтя для недобросовісної конкуренції між тими, хто працює в рамках законодавства, і тими, хто користується послугами злочинних груп. Криміналізація дій, що містяться в ст. 234-1 КК, обумовлена необхідністю протидії проведенню незаконних безготівкових платежів, які використовуються для взаєморозрахунків по безтоварних операціях, для переведення в готівку коштів, а також з метою введення в оману шахраями сумлінних платників податків, які вважають, що здійснення платежів за безготівковим розрахунком гарантує порядність їх партнера. Введення цієї норми, на нашу думку, дозволить правоохоронним органам ефективніше припиняти діяльність підпільних офісів, в яких не уповноважені особи проводять незаконні платежі, використовуючи ключі доступу до банківських рахунків псевдоструктур, в тому числі й іноземних компаній [28].

На думку вітчизняних вчених «система економічних злочинів за КК Республіки Таджикистан ідентична тій, яка міститься в КК РФ» [44]. Кримінальна відповідальність за псевдопідприємництво передбачена ст. 260 КК Республіки Таджикистан, а саме «створення комерційної організації без наміру здійснювати підприємницьку або банківську діяльність, має метою отримання кредитів, звільнення від податків, вилучення іншої майнової вигоди чи прикриття забороненої діяльності, що завдало великий збиток громадянам, іншим комерційним або некомерційним організаціям або державі» [249].

Згідно зі змінами до Податкового кодексу Республіки Казахстан, податковим органам на підставі, передбаченій підпунктом 2 п. 2 ст. 49 Цивільного кодексу РК, надано право пред'являти до судів позови про визнання недійсною реєстрацію юридичної особи у зв'язку з допущеними порушеннями законодавства при її створенні. Дане положення дозволяє податковим органам на підставі вироків судів, якими встановлено факт створення фіктивного підприємства, проводити податкові перевірки осіб, які уклали угоди з такими юридичними особами, з метою виключення у покупців сум ПДВ, зазначених у рахунках-

фактурах, виписаних псевдопідприємствами, і витрат з відрахувань ВПП, нібито понесених за даними угодами. Слід зазначити, що з метою припинення діяльності фіктивних підприємств також необхідна допомога самих платників податків, які при здійсненні операцій повинні бути дуже уважними до своїх контрагентів, зокрема, при найменшому сумніві перевіряти походження товару, що купується, своєчасно контролювати фактичне надання послуг та виконання робіт. З метою попередження укладання сумнівних угод з платниками податків, визнаними в судовому порядку фіктивними підприємствами, список зазначених платників податків розміщується на web-порталі Податкового комітету МФ РК. У боротьбі з фіктивним підприємництвом значну роль може зіграти подальший розвиток заходів взаємодії органів податкової служби з органами фінансової поліції. Одним з питань, в якому органи фінансової поліції мають змогу сприяти податковим органам, є питання збору документів, які можуть послужити доказовою базою при розгляді в судах справ про факти фіктивного підприємництва, як наприклад, направлення вилучених в ході податкових перевірок матеріалів на почеркознавчу експертизу.

Ст. 192 Кримінального кодексу Республіки Казахстан встановлено відповідальність за «створення суб'єктів приватного підприємництва або придбання акцій (частки учасника, паїв) інших юридичних осіб, яке надає право визначати їх рішення, а також керівництво ними, без наміру здійснювати підприємницьку діяльність, за умови, якщо всі вчинені правочини переслідують протиправні цілі й завдали великої шкоди громадянину, організації або державі». Ст. 192-1 передбачає відповідальність за «вчинення суб'єктом приватного підприємництва угоди (угод) (у тому числі шляхом використання рахунку-фактури) без фактичного виконання робіт, надання послуг, відвантаження товарів, що переслідує протиправні цілі та спричиняє великий збиток громадянину, організації або державі» [247].

Цікавим для вивчення практики забезпечення фінансової безпеки є досвід РФ, де в структурі підрозділу Центрального Банку Росії – Головному управлінні з протидії недобросовісним практикам поведінки на відкритому ринку –

зосереджені чотири основних напрямки: протидія – інсайду, маніпулюванню ринком, фінансовим пірамідам, появі фіктивних активів. Зазначимо, що до березня 2014 р. подібні функції виконувала Служба Банку Росії з фінансових ринків, а до вересня 2013 р. – Федеральна служба з фінансових ринків. При цьому, якщо за першими двома напрямками роботи вище названого Головного управління зроблена спроба виділити особливості, визначити основні правила, а також встановити механізми протидії, то два останніх поки залишаються за рамками законодавчого регулювання, що викликає особливу тривогу [14, с. 145].

Оскільки останнім часом активно діють організації за принципом фінансових пірамід, що мають масовий характер і завдають шкоду як економіці країни в цілому, так і величезній кількості людей, необхідно розробити ефективні напрямки протидії їх діяльності [195, с. 5–6]. Для цього необхідно перевіряти, чи були дотримані всі формальності при створенні та діяльності такої юридичної особи, чи була вона зареєстрована у Державному реєстрі фінансових установ, чи отримувала передбачені законодавством ліцензії/спеціальні дозволи, куди, яким чином і з якою метою перераховувала гроші, які операції здійснювала і т.п. Залежно від результатів такої перевірки можна буде говорити про наявність або відсутність складів злочинів (фіктивне підприємництво, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, привласнення або розтрата майна, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, доведення до банкрутства, шахрайство з фінансовими ресурсами). Фінансові піраміди нелегальні і прямо заборонені більш ніж в 30 країнах, наприклад в Австрії, Великобританії, Франції, Канаді, Італії. Відповідальність, встановлена за організацію фінансових пірамід, в різних країнах дуже розрізняється. Наприклад, у Канаді особа засуджується до тюремного ув'язнення до одного року не тільки за організацію, рекламування та просування фінансової піраміди, але також і за участь в ній [273, с. 34]. У той час як у Китаї тільки за організацію фінансової піраміди і керівництво нею термін ув'язнення у в'язниці може бути від трьох до десяти років; нерідкі випадки призначення смертної кари.

Проблеми боротьби з фіктивним підприємництвом не охоплюються лише кримінальним законодавством. Суттєвого удосконалення потребує нині діюче законодавство, що регулює питання створення, перереєстрації та ліквідації суб'єктів господарювання в державі. Щодо підстав ліквідації доцільним видається як закріплення в Господарському кодексі України повного переліку всіх чинних у цей час підстав ліквідації, так і їх доповнення. Необхідність реформи законодавства про припинення діяльності господарських організацій, спрямованої на прийняття єдиного нормативного акта, що регулює ці відносини, визнана актуальною в ряді країн перехідної до ринкової економіки. Аналогічний шлях для України видається можливим, але не оптимальним.

Позитивно вплине на боротьбу зі злочинністю, зокрема фіктивним підприємництвом введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в національне кримінальне законодавство, а також посилення відповідальності щодо реєстрації підприємств. Досвід зарубіжних країн стосовно протидії фіктивному підприємству та іншим пов'язаним з ним злочинам свідчить, що для удосконалення боротьби з цим явищем в Україні необхідно:

- 1) внесення змін і доповнень до фінансового (податкового), господарського, кримінального та іншого законодавства, спрямованих на унеможливлення створення і функціонування в майбутньому фіктивних суб'єктів господарювання;
- 2) розроблення і законодавче закріплення вичерпного переліку ознак фіктивності суб'єктів господарювання і критерії їх оцінювання на предмет виявлення цих ознак на стадії створення, функціонування і припинення діяльності;
- 3) проведення ефективного реформування фіскальної служби України зі збереженням позитивного досвіду впровадження ІТ-інновацій та формування єдиного інформаційного простору правоохоронних і контролюючих органів;
- 4) створення загальнодоступних багатофункціональних автоматизованих електронних систем обновлюваних банків даних, які дозволитимуть ще на переддоговірній стадії у режимі реального часу самостійно здійснювати перевірку потенційних контрагентів на предмет легальності останніх та відсутності обґрунтованих ризиків від правовідносин з ними. Також важливим заходом, спрямованим на

запобігання діяльності фіктивним підприємствам, є розробка механізму взаємодії ДФС, МВС, інших центральних органів виконавчої влади – власників спеціальних інформаційних систем чи документальних баз даних шляхом створення відомчих електронних баз даних, їх взаємодії «online», широкого використання інших високих інформаційних технологій. Необхідно створити систему вільного обміну інформацією і досвідом між спеціальними підрозділами інших держав, які ведуть боротьбу з легалізацією злочинних прибутків, шляхом укладання двосторонніх угод на засадах взаємності.

Функціонування міждержавних господарських зв'язків (насамперед з державами «близького зарубіжжя») вимагає вирішення ще однієї проблеми – створення правової бази міждержавної господарської діяльності, узгодженої з уже прийнятими актами національного законодавства, яке у свою чергу має бути узгоджене з нормами міжнародного права. Слушно передбачити фінансові санкції щодо банківських установ, у яких встановлено факти використання декількох банківських рахунків фіктивного суб'єкта підприємницької діяльності. Особливої уваги потребують факти реєстрації підприємств і їх подальший супровід юридичними фірмами та приватними підприємцями на основі нотаріально завірених доручень. Як правило, такі фірми є ініціаторами створення нових фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності.

На жаль, напрацювання кримінологів не використовуються фінансистами для розробки ефективних моделей інвестиційної діяльності, які б виключали можливість утворення фіктивних «інвестиційних фондів», фінансових пірамід, фіктивних підприємств, конвертаційних центрів. Не використовують напрацювання кримінологів і фахівці кримінального права, які є авторами ст. 205 КК України, за якою злочином є створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності з метою прикриття незаконної діяльності, а сама незаконна і вкрай суспільно-небезпечна діяльність, яка лежить в основі майже всіх сучасних економічних злочинів (укладання фіктивних угод, конвертаційних схем тощо) не є злочином [199, с. 105].

Висновки до розділу 1

Дослідження фіктивного підприємництва як суспільно небезпечного явища дало можливість зробити наступні висновки:

1. Проблемі щодо фіктивної підприємницької діяльності неодноразово приділялася увага в юридичній науці, причому вивчалися різноманітні аспекти цього правового інституту в залежності від галузі права. У сучасній юридичній науці проблеми фіктивного підприємництва досліджувалися в основному в кримінально-правовому аспекті, тобто з позицій кримінально-правового регулювання та визначення заходів запобігання правопорушень у господарській сфері. Фіктивне підприємництво розглядається здебільшого як механізм або спосіб вчинення протиправних діянь у сфері господарської діяльності.

Були визначені історичні передумови й соціально-правова зумовленість кримінальної відповідальності за досліджувані злочини; мотивація такої діяльності, а саме: корисливі спонукання; легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом; одержання кредитів для здійснення підприємницької діяльності; ухилення від оподаткування; здійснення без одержання ліцензії видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; ведення недобросовісної конкурентної боротьби; монополізація ринку товарів і послуг; незаконне виготовлення підакцизних товарів; вчинення контрабанди; залучення коштів населення з їх подальшим використанням у власних інтересах.

2. Особливістю дослідження запобігання фіктивному підприємству є те, що воно здійснювалося в межах вивчення корисливої економічної злочинності. Результатами проведених досліджень є вивчення злочинів у сфері підприємницької діяльності, особливостями яких є набуття фінансових зловживань, недобросовісна конкуренція, ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів, «відмивання» доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, у тому числі і в міжнародному масштабі з використанням зарубіжних банків.

3. Проблема, що була досліджена вітчизняними вченими – тенденції та ефективність заходів протидії організованій економічній злочинності, а саме:

1) виокремлення організованої економічної злочинності від неорганізованих (стихійних) процесів у тіньовій економіці та злочинності загально кримінального (корисливо-насильницького) спрямування; 2) обслуговування тіньових економічних процесів; 3) виникнення злочинних організацій якісно нового типу – корпоративних бізнес-структур, що мають легальний статус, поєднують легальні й нелегальні форми діяльності, використовують корупційні зв'язки в органах влади, правоохоронних органах і органах контролю; 4) серед лідерів організованих злочинних угруповань виокремлюється невеликий контингент осіб, навколо яких концентрується головна частина доходів, одержаних злочинним шляхом; 5) посилення інтернаціоналізації злочинної діяльності, зміцнення зв'язків вітчизняних організованих злочинних угруповань з аналогічними структурами в країнах близького й далекого зарубіжжя; 6) швидка модернізація способів (технологій) учинення злочинів з використанням у злочинних цілях організаційно-правових форм й інститутів ринкової економіки (підприємництва, банківської діяльності, приватизаційних процесів, ринку цінних паперів тощо); 7) створення складної ієрархічної управлінської мережі управління злочинною діяльністю, що дозволяє лідерам організованих злочинних угруповань не брати безпосередньої участі у протиправних операціях та, відповідно, уникати підстав для притягнення до кримінальної відповідальності (тобто верхівка кримінальної «піраміди», її інтелектуально-організаційний потенціал завжди зберігаються, забезпечуючи постійне відтворення злочинного співтовариства); 8) легалізація (відмивання) злочинних доходів з їх використанням у політичній боротьбі за владу, розширенні сфер економічного впливу, подальшому відтворенні злочинних технологій.

4. Методика розслідування фіктивного підприємництва сприяла виділенню типових способів учинення фіктивного підприємництва: створення суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона; придбання такого суб'єкта для досягнення названих протиправних цілей. Також здійснена систематизація найбільш типових видів порушень, серед яких здійснення

державної реєстрації підприємства з використанням документів підставних осіб за підробленими, викраденими документами тощо.

5. Генезис законодавства щодо підприємницької діяльності в історії розвитку нашої держави дає можливість виділити основні етапи розвитку кримінального законодавства щодо відповідальності за фіктивну підприємницьку діяльність. Вперше регулювання торговельних відносин було здійснено в Соборному Уложенні 1649 р. – торгівля, сплата мита, відповідальність за ухилення від сплати податей, мита, порушення правил торгівлі такими товарами, як алкоголь, тютюн та ін. По-друге, джерелами кримінального законодавства ХІХ ст. було Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (у 1866 р. та 1885 р. видавалися нові редакції Уложення), Статут про покарання, що накладаються мировими суддями; Уложення фінляндське 1889 р.; Статути про засланих та тих, хто утримується під вартою; Сільсько-судовий статут, Кримінальне Уложення (1903 р.). В цих нормативно-правових документах виділялися такі злочини, як підробка, підлог, фальсифікація, утворюючи *falsum*, тобто лживі вчинки. Особливістю законодавства цього періоду не мало певної системи норм, що регламентували відповідальність за протиправні діяння у сфері господарства. Ст. 1169 Кримінального Уложення передбачала відповідальність за здійснення торгівлі особами, які у відповідності до законодавства не мали на це права. Існувала своєрідна практика застосування відповідальності – визначався розмір штрафу в залежності від часу, протягом якого здійснювалася незаконна торгівля, і кількості обігу капіталу та товару в цій торгівлі. Кваліфікованим видом цього злочину визнавалася торгівля, що здійснюється особами, які позбавлені права торгувати за рішенням суду. У той же час в Уложенні відсутні будь-які норми, що передбачали відповідальність за псевдопідприємництво, у тому числі і під іншими назвами. Але в цьому документі містилися норми права про спричинення майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою без ознак розкрадання, про зловживання довірою при отриманні кредиту, про ухилення від сплати податків.

6. Період розвитку законодавства у радянський період характеризується ліквідацією приватної власності на землю та засоби виробництва, підприємницької діяльності. Правове регулювання економіки реалізовувалося за допомогою націоналізації промисловості, фінансів та транспорту. Подальше державне будівництво та розвиток права у радянській період в значній мірі були визначені Конституцією СРСР 1936 р. та Конституцією УРСР 1937 р. – ліквідація інституту приватної власності та заміна його на право приватної власності, який відрізняється по змісту і межах реалізації. В результаті такої нормотворчої діяльності, підприємництво перейшло в сектор «тіньової економіки». Відповідно до Кримінального законодавства УРСР 1961 р. – підприємницька діяльність вже сама по собі була протиправним діянням.

7. Відродження підприємницької діяльності з прийняття Закону СРСР від 26.05.1988 р. «Про кооперацію в СРСР», в якому визначено завдання, гарантії, порядок підприємницької діяльності і визнано рівноправ'я приватної, державної, муніципальної власності та власності громадських організацій (об'єднань). Чинне законодавство визначає фіктивне підприємництво як окремий вид господарських злочинів, який полягає у створенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності щодо яких є заборона, що проявляються у вчиненні: майнових злочинів (привласнень і шахрайств); злочинів у кредитно-фінансовій і банківській сферах; легалізації (відмиванні) коштів, отриманих злочинним шляхом; проведенні з легально працюючими суб'єктами безтоварних операцій, що дозволяє створити для них податковий кредит і тим самим зменшити розмір податкових зобов'язань з ПДВ; переведенні (конвертації) безготівкових коштів у готівку; уникненні податковим агентом – працедавцем утримання та перерахування до бюджету податку з доходів фізичних осіб; ухиленні від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування шляхом реєстрації найманих працівників фізичними особами – підприємцями, до яких застосовується спрощена система оподаткування та звітності; ухиленні від сплати податків великими підприємствами шляхом подрібнення їх бізнесу.

Суб'єктами злочину, передбаченого ст. 205 КК України, є посадові (службові) особи, тобто (директори, бухгалтери, економісти тощо), а також засновники або власники підприємств, які мають статус винятково юридичних осіб. Не підлягають кримінальній відповідальності за ст. 205 КК України фізичні особи, які також є суб'єктами підприємницької діяльності з організаційно-правовою формою індивідуального підприємництва.

8. Вивчення міжнародного досвіду кримінально-правової відповідальності дають підстави для наступних висновків.

По-перше, в законодавстві США, Великобританії, Франції, Німеччини, Швеції, Японії відсутня спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за фіктивне підприємництво. Кримінальна відповідальність за зазначену категорію злочинів передбачена в ряді деліктів, які встановлюють відповідальність за шахрайство та зловживання довірою. В кримінальному законодавстві Франції, Греції, КНР, Італії, Германії, Швейцарії, Великобританії, США, Канади фіктивне підприємництво розглядається як різновид шахрайства, оскільки головний спосіб його вчинення – обман. Винна особа створює фіктивне підприємство або набуває (купує, обмінює, інакше стає власником) підприємство без наміру використовувати його відповідно до призначення. В деяких країнах у дефініції шахрайства спеціально виділяються окремі сутнісні ознаки, що характеризують фіктивне підприємництво. Так, наприклад, у КК Франції кримінально-правова норма про шахрайство (ст. 313-1) включає такий сутнісний елемент фіктивного підприємництва, як заподіяння майнової шкоди шляхом використання «помилкового статусу або шляхом зловживання дійсним статусом».

По-друге, кримінальне законодавство окремих країн передбачає відповідальність за: «фіктивну підприємницьку діяльність» (ст. 209 КК Латвії); «хибну заяву юридичної особи» (ст. 205 КК Литви); «псевдопідприємництво» (ст. 242 КК Молдови; ст. 234 КК Республіки Білорусь; ст. 193 КК Грузії; ст. 192 КК Республіки Казахстан; ст. 193 КК Республіки Азербайджан; ст. 179 КК Республіки Узбекистан). Об'єктивна сторона фіктивного підприємництва виражається у створенні (реєстрації) або придбанні не суб'єктів підприємницької

діяльності – юридичних осіб, а інших структур та суб'єктів, зокрема: індивідуального підприємця або юридичної особи (Білорусь); підприємства (Молдова, Грузія, Латвія); юридичної особи (Литва); підприємства або іншої юридичної особи (Азербайджан); підприємств й інших підприємницьких організацій (Узбекистан); комерційної організації (Казахстан).

9. Особливо уваги потребує аналіз законодавства країн, де передбачено кримінальну відповідальність юридичних осіб. У світі сформовано три моделі регулювання інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб: 1) юридична особа розглядається разом з фізичною особою в якості самостійного суб'єкта злочину (Франція, Бельгія); 2) визнання фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину (Австрія, Албанія, Туреччина, Швейцарія, Латвія, Мексика, Перу та ін.); 3) адміністративна відповідальність юридичних осіб за причетність до злочину (Німеччина, Італія). Покарання передбачає: 1) спеціальна конфіскація (Албанія, Бельгія, Ірак, США, Франція); 2) обмеження діяльності юридичної особи, в тому числі заборона займатись окремими видами діяльності, закриття підрозділів чи філіалів (Албанія, Бельгія, Франція, Іспанія, Литва, Молдова, Перу); 3) тимчасове припинення діяльності юридичної особи (Іспанія, Перу); 4) ліквідація юридичної особи (Бельгія, Литва, Молдова, Перу, Франція); 5) публікація вироку в ЗМІ (Бельгія, Франція).

РОЗДІЛ 2.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Стан і тенденції фіктивного підприємництва

Кримінологічний аналіз фіктивного підприємництва дозволяє певною мірою простежити соціальну і генетичну природу останнього, розпізнати його рушійний початок. Оцінюючи фіктивне підприємництво в цілому, необхідно мати на увазі його соціально-правову природу, взаємозв'язок юридичного і соціального. Зазначені обставини зумовлюють особливий кримінологічний підхід до вивчення фіктивного підприємництва. При цьому слід звернути увагу на два моменти. По-перше, з юридичної точки зору такий підхід виключає необхідність вироблення свого спеціального поняття фіктивного підприємництва. Поняття фіктивного підприємництва, визначене в кримінальному праві, включає всі його правові ознаки, які і для науки кримінології є суттєвими. По-друге, із соціальної точки зору кримінологічний підхід визначає аналіз фіктивного підприємництва як реального негативного суспільного явища. Поняття фіктивного підприємництва при цьому виноситься за рамки, окреслені кримінальним правом. Тому в якості істотної і обов'язкової умови виступає дослідження соціального змісту фіктивного підприємництва і його взаємозв'язку з тим, що його породило і що стало його результатом.

Однак фіктивне підприємництво не просто множинність злочинів або навіть їх статистична сукупність. Воно за своєю природою є специфічним системним утворенням з різноманітними зв'язками злочинів і злочинців, злочинів та видів злочинності, з наявністю власних закономірностей, тобто об'єктивних, стійких істотних зв'язків з різними соціальними явищами і процесами суспільства. Такий підхід до розуміння злочинності важливий насамперед тому, що дозволяє підійти до неї як до складного прояву зовнішніх і внутрішньоструктурних зв'язків, продукту соціального середовища, що несе на собі відбиток різних сфер життя суспільства і життєдіяльності різних груп і соціальних спільнот. З іншого боку, це

дозволяє розглядати фіктивне підприємництво як явище, що володіє відносною самостійністю, специфічними рисами. Зокрема, його зміни не повторюють автоматично зміни зовнішніх умов, а є результатом їх заломлення через власні специфічні характеристики. При цьому фіктивне підприємництво здатне надавати зворотний вплив на умови соціального середовища, що породили його [168].

Щоб розкрити кримінологічну характеристику фіктивного підприємництва потрібно з'ясувати саму цю дефініцію, оскільки тлумачиться вона по-різному. Зокрема, російський кримінолог Іншаков С.М. визначає кримінологічну характеристику злочинності як розкриття її якісних і кількісних ознак (стану, структури, динаміки, характеру) [97, с. 318]. Дещо по-іншому підходять до визначення кримінологічної характеристики інші російські вчені В.М. Кудрявцев, В.Є. Емінов, зокрема, вказуючи на те, що вона представляє собою опис і аналіз властивостей, закономірностей, причин і умов (факторів) і наслідків злочинності (окремого її роду або виду), а також властивостей особи злочинця (окремого його типу) [126, с. 708]. На нашу думку, щодо останнього визначення, то є недоречним включення у цей перелік криміногенних детермінант та системи запобігання злочинам, оскільки це обтяжуватиме визначання меж кримінологічної характеристики.

Прийнятним є підхід вітчизняного кримінолога Даньшина І.М., який охоплює кримінологічною характеристикою статистичні відомості про: рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку злочинів, опис особистості тих, хто їх вчиняє, мотиви і цілі їх злочинної поведінки [137, с. 8–9]. Слушним також, на наш погляд, є підхід представників Київської школи кримінології, зокрема Джужи О.М., що визначає кримінологічну характеристику як опис властивостей, закономірностей, тенденцій і факторів злочинності або окремих її видів, а також ознак особи злочинців (окремих їх типів) [135, с. 249].

Узагальнюючи думки відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, визначимо кримінологічну характеристику як сукупність даних (достатня інформація) про певний вид (групу) злочинів або конкретний злочин, що

використовуються для розробки і реалізації заходів профілактичного характеру. А до структури кримінологічної характеристики окремого виду злочинів віднесемо:

- стан даного виду злочинів (кількісні і якісні показники): обсяг, рівень, інтенсивність, структура, ціна, географія;
- тенденції даного виду злочинів: динаміка, прогноз;
- фактори (причини і умови) даного виду злочинів;
- кримінологічний портрет особи злочинця;
- кримінологічна характеристика наслідків злочинів даного виду, кількість потерпілих, розміри матеріальної шкоди, види моральної шкоди.

Саме у вищезазначеному обсязі надалі буде приведена кримінологічна характеристика фіктивного підприємництва. Найважливіше значення кримінологічної характеристики фіктивного підприємництва полягає в тому, що знання всієї сукупності її елементів дозволяє за окремими відомими елементами побудувати майже повну модель можливого злочину, сформувані обґрунтовані припущення про наявність ще невідомих даних, тобто передбачити всю сукупність вчинення та приховування злочину, особливості вчинення злочину, а також особи винних. Врахувавши викладене, зробимо спробу викласти свої міркування з проблеми кримінологічної характеристики фіктивного підприємництва.

Отже, стан злочинності тлумачиться по-різному, зокрема Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. визначають стан злочинності як сукупність кількісних та якісних показників [3, с. 52]. Варто зазначити, що таке визначення не є зовсім вірним, оскільки до кількісно-якісних показників відноситься й динаміка злочинів, а вона разом з прогнозом характеризує тенденції злочинності.

Дещо по-іншому підходить до цього Джужа О.М., який формулює його як абсолютну кількість злочинів і осіб, які їх вчинили, на певній території за певний відрізок часу [143, с. 228]. Співзвучним до зазначеного є визначення відомого російського кримінолога Лебедева С.Я., який визначає стан злочинності як загальну кількість злочинів і осіб, що їх вчинили, за визначений період часу на

визначеній території. Окрім цього, він визначає фактори, якими визначається стан злочинності, зокрема: кількість вчинених злочинів (при оцінці стану злочинності, окрім зареєстрованих злочинів, варто враховувати латентні, приховані діяння, кількість яких може в 3-5 і більше разів перевищувати кількість офіційно зареєстрованих злочинів), збитки, що завдані злочинами. Також Лебедев С.Я. зазначає, що цей показник виражається в абсолютних величинах [120, с. 65].

Аналіз фіктивного підприємництва зазвичай починається з оцінки такого показника, як обсяг (стан), який визначається загальною кількістю скоєних злочинів, а також кількістю осіб, які їх вчинили, на певній території за конкретний період часу. При цьому слід мати на увазі, що кількість злочинів не завжди збігається з кількістю осіб, які їх вчинили, оскільки один злочин може бути скоєно групою осіб, а одна особа найчастіше вчиняє декілька злочинів. Отже, за період з 2009 року по 2014 рік в Україні вчинено 2967 злочинів, з яких у 2009 році вчинено 460 злочинів; 2010 році – 521 злочин; 2011 році – 565 злочинів; 2012 році – 404 злочинів, 2013 – 562 злочини, 2014 році – 405 злочинів [232] [див. додаток А].

Таблиця 1. Кількість вчинених злочинів, передбачених ст. 205 КК України, за період з 2009 року по 2014 рік

Роки	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість вчинених злочинів (ст. 205 КК України)	460	521	565	404	562	405

Дана ситуація пояснюється двома паралельними процесами в правозастосовній практиці. По-перше, у цей період відбувалося формування законодавчої бази, що дозволило правоохоронним органам більш чітко і одноманітно виявляти даний склад злочину. По-друге, за досліджуваний проміжок часу правоохоронними органами був накопичений необхідний досвід оперативно-розшукової, слідчої та судової практики у виявленні та розслідуванні фактів фіктивного підприємства.

На тлі збільшення кількості злочинів статистичні дані дозволяють судити про негативні тенденції у правозастосовній практиці: лише невелика частина зареєстрованих кримінальних проваджень (справ), переданих до суду, закінчується винесенням обвинувального вироку. У середньому не більше 26,5 % кримінальних проваджень (справ), переданих до суду, завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (майже усі – у виді штрафу). Так, згідно зі статистичними даними, отриманими ДІАЗ МВС України за 2010 рік, з 521 порушених кримінальних справ було направлено до суду лише 226, а з 565 кримінальних справ 2011 року – тільки 207. Практично 63 % проваджень (справ), порушених стосовно конкретних осіб, були припинені за недоведеністю або іншими, реабілітуючими і нереабілітуючими підставами. Усе це є ознаками недосконалості законодавчої конструкції розглянутої кримінально-правової норми. Фактично, у злочинця, який вчинив фіктивне підприємництво, є досить висока ймовірність уникнути кримінальної відповідальності.

Дана ситуація пояснюється низкою причин, серед яких можна назвати складність законодавчих визначень ознак відповідного злочину, недостатнє знання регулятивного законодавства, положення якого становлять невід’ємну частину кримінально-правових норм з диспозиціями, відсутність належного досвіду і навичок у розслідуванні та кваліфікації нових економічних злочинів.

Розглядаючи ситуацію з особами, що вчинили фіктивне підприємництво в Україні, то тут спостерігається тенденція щодо їх зменшення [див. додаток Б]. За вчинення 2967 злочинів, пов’язаних з фіктивним підприємництвом, 1267 особам повідомлено про підозру у їх вчиненні [232].

Таблиця 2. Кількість осіб, яким повідомлено про підозру в учиненні злочину, передбаченого ст. 205 КК України, за період з 2009 року по 2014 рік.

Роки	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Особи, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ст. 205 КК України	164	241	291	227	150	194

Ці особи відрізняються від традиційно представлених осіб, які вчиняють злочини, що, у свою чергу, визначає формування нестандартних методів індивідуальної профілактичної роботи. Ефективність таких заходів залежить від глибини пізнання характеристик і особливостей особи, що мають базуватися на емпіричних даних. Але цій проблемі ми присвятили цілий підрозділ роботи, у якому більш детально й зупинимось на ній.

Наступним, не менш важливим показником, є об'єктивний вимір злочинності, що дозволяє співставити рівні у різних регіонах (країнах) за різні роки. Визначення цього показника також є неоднозначним. Наприклад, російський кримінолог Н.Ф. Кузнецова вказує, що рівень злочинності характеризує її у кількісних параметрах, які вимірюються в абсолютних величинах [119, с. 50]. Цієї ж думки притримується ще один російський кримінолог Долгова А.І., яка визначає рівень злочинності як абсолютну кількість зареєстрованих злочинів і осіб, які їх вчинили [123, с. 120]. Дані тлумачення співзвучні стану злочинності, який ми розкрили вище.

Прийнятним є інший погляд на визначення рівня злочинності, зокрема відомий російський кримінолог Лебедев С.Я. визначає його як кількість вчинених злочинів (осіб, що їх вчинили), скоєних на певній території за визначений період часу в розрахунку на 100 тис. (10000, 1000) жителів [120, с. 66]. Слушною є думка вітчизняного кримінолога Джужи О.М. про те, що показником рівня злочинності є коефіцієнт злочинності – відносний показник, який утворюється шляхом співвідношення певного абсолютного показника стану злочинності та кількості населення, котре мешкає на даній території [166, с. 43]. Разом із тим, підтримуючи думку Головкина Б.М., коефіцієнти – це складова частина (показник) рівня окремого виду злочинів у відносних величинах, а тому вони повністю охоплюються цим поняттям і не потребують окремого розгляду [51, с. 14].

Отже, розрахуємо рівень фіктивного підприємництва на 100 тисяч населення країни. Результати дали очікувану позицію, зокрема найвищий рівень фіктивного підприємництва у 2010, 2011, 2013 роках, відповідно 1,1 та 1,2, найнижчий у 2012, 2014 роках – 0,9. Майже однаковим рівень є під час усього

досліджуваного періоду, що свідчить про незламну так звану «паличну систему» у структурі правоохоронних органів, яка діє за принципом «щоб не гірше, ніж у попередньому році або у попередників» [65].

Таблиця 3. Коефіцієнт інтенсивності фіктивного підприємництва у державі на 100 тис. жителів

Роки	Кількість злочинів, передбачених ст. 205 КК України	Чисельність населення країни	Коефіцієнт інтенсивності злочинів, передбачених ст. 205 КК України, на 100 тис. жителів
2010	521	45 962900	1,1
2011	565	45 778500	1,2
2012	404	45 633600	0,9
2013	562	45 553000	1,2
2014	405	45 426200	0,9

Окрім коефіцієнта злочинності, у кримінології використовується такий показник як коефіцієнт злочинної активності, що показує рівень «зараження» населення на певній території. Для кримінології і кримінального права він представляє інтерес з точки зору відображення ступеня суспільної небезпеки, тяжкості злочинів, що вчиняються в різних регіонах у різні роки [120, с. 66]. Розрахуємо його щодо осіб, яким повідомлено про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 205 КК України.

Таблиця 4. Коефіцієнт злочинної активності осіб, яким повідомлено про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 205 КК України, на 100 тис. жителів [65]

Роки	Кількість осіб, що вчинили злочини, передбачені ст. 205 КК України	Чисельність населення країни (14-60 років)	Коефіцієнт злочинної активності осіб, що вчинили фіктивне підприємство, на 100 тис. жителів
2010	241	22 658800	1,1
2011	291	22 604600	1,3

2012	227	31 031500	0,7
2013	150	22 144700	0,7
2014	194	21 853100	0,9

Як бачимо результати протилежні, порівняно з коефіцієнтом злочинності, злочинна активність має чітку тенденцію до зниження з періодами стагнації й стабілізації на тому ж рівні.

Подібний стан речей з коефіцієнтом судимості, що відображає частоту судимих мешканців регіону, що вчиняють кримінальні правопорушення, у розрахунку на 100000 жителів.

А от коефіцієнт віктимності, який дозволяє співвіднести кількість потерпілих від злочинів і населення за відповідний проміжок часу на певній території у розрахунку на 1000, 10000, 100 000 жителів, неможливо обрахувати, оскільки збитки, що завдаються у зв'язку з вчиненням фіктивного підприємництва, в основному стосуються юридичних осіб, суспільства й держави.

Структура злочинності є одним з основних складових елементів кримінологічної характеристики економічної злочинності, зокрема фіктивного підприємництва. Майже однаково визначають структуру злочинності зарубіжні й вітчизняні вчені, зокрема російський кримінолог Ю.В. Чуфаровський зазначає, що це основний якісний показник злочинності, що розкриває внутрішній зміст даного негативного соціального явища, співвідношення різних форм або окремих видів злочинності у загальній кількості зареєстрованих злочинів за визначений період часу на визначеній території [263, с. 20]. Підтримуючи думку вченого, зазначимо, що структура злочинності – це складний якісний її показник, який відображає характеристику злочинності за певними ознаками. У кримінології такими ознаками виступають соціально-демографічні, кримінально-правові та кримінологічні характеристики злочинності.

Розкриття структури злочинності почнемо з питомої ваги злочинів у сфері господарської діяльності у загальній структурі злочинності країни, яка у 2013 році становить близько 2 %, а у 2014 році близько 1,6 %. Тоді як питома вага

фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році близько 9,3 %; 2014 році – 8,4 % (див. рис.1).

Рис. 1. Питома вага фіктивного підприємництва у загальній структурі злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності

Оцінюючи структурний показник, варто відзначити, що в останні два роки питома вага фіктивного підприємництва збільшилась майже у півтора рази. Це свідчить про зростаючу криміналізацію відносин у даній сфері, яка виражається як у нелегальній діяльності осіб, спрямованій на систематичне отримання прибутку, так й у створенні фіктивних фірм, покликаних займатися виробництвом і реалізацією продукції на благо населення, але реально переслідують лише свої злочинні цілі.

Розкриємо кримінально-правову та кримінологічну структуру фіктивного підприємництва, адже соціально-демографічним особливостям буде призначено окремий підрозділ дисертації.

Визначаючи суспільну небезпеку, що є зовнішньою характеристикою, яка встановлюється за поширеністю зареєстрованих злочинів за ступенем тяжкості у загальній кількості злочинів на визначеній території за визначений час [120, с. 62–63], деякі кримінологи [124, с. 48], визначаючи соціальний зміст злочинності, розглядають суспільну небезпеку не злочинності, а окремого злочину. А

російський кримінолог Н.Ф. Кузнецова говорить про суспільну небезпеку злочинності, як інтегрованого вираження подібної властивості окремого злочинного діяння, пов'язуючи її з кількістю вчинених злочинів (стан злочинності) і їх характером (структурою злочинності) [140, с. 14]. Підтримуючи точку зору, що суспільна небезпека злочинності не зводиться до «суми» суспільної небезпеки окремих злочинів, що складають сукупність, а має змістовну сутність, зазначимо, що суспільна небезпека злочинності проявляється, окрім окремо взятих злочинів, ще у тому, що порушує суспільний спокій, викликає у громадян почуття тривоги, небезпеки; потребує значних матеріальних, ресурсних, організаційних витрат і зусиль для боротьби з нею.

Опираючись на дані власного дослідження, зокрема опитування працівників слідчих підрозділів, оперативників Державного департаменту боротьби з економічною злочинністю (нині Департаменту захисту економіки), Головного управління боротьби з організованою злочинністю (нині ліквідовано), зазначимо: у 67 % випадків з усіх вчинених злочинів, передбачених ст. 205 КК України, це професійність, тобто ч. 2 ст. 205 КК України, де кваліфікуючими ознаками злочину є: 1) повторність; 2) заподіяння державі, банкові, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам великої матеріальної шкоди. Й лише у 33 % це фіктивне підприємництво, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Але у 90 % випадків вчинення фіктивного підприємництва кваліфікується у сукупності з низкою інших злочинів, зокрема 190, 212, 263, 307, 310, 358, 367 КК України [128]. Складнощі з виявлення та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво пояснюються підвищенням рівня професіоналізму осіб, що його вчиняють. Про це свідчить опитування фахових працівників органів внутрішніх справ, що у 96 % зазначене підтвердили.

Вивчення питання щодо кримінологічного рецидиву серед злочинців дало наступні результати. Вивчення 216 кримінальних проваджень, розпочатих у різних регіонах України, про вчинення злочину, передбаченого ст. 205 КК

України, засвідчило, що рецидив таких злочинів проявився у 20,4 % випадків, із них фактичний (кримінологічний) рецидив – 16,2 %, легальний (кримінально-правовий) рецидив – 4,2 %.

Суспільну небезпеку фіктивного підприємництва підвищує й той факт, що це є діяльність організованих злочинних груп і злочинних організацій, зокрема: на запитання «Чи є фіктивне підприємництво діяльністю організованих злочинних груп та злочинних організацій?» схвальну відповідь дало 92,6 % респондентів і лише 7,4 % заперечили цей факт.

Так, гр. Т., гр. А. (діючи до 01 жовтня 2009 року), гр. М. та гр. О., діючи повторно, в складі організованої злочинної групи, використовуючи створені та придбані фіктивні підприємства – ТОВ ТД «Атлант», ТОВ ТК «А.Т. Трейдінг», ПП «Техпромторг», ПП «Укрбудтехпром», ПП «Укрпромтехпостач» та ПП «Укрпромтехбуд», прикриваючи незаконну діяльність з конвертації грошових коштів з метою ухилення підприємців контрагентів від сплати податків, внаслідок чого в бюджет не надійшло податку на додану вартість на загальну суму 32 004 202 гривень 24 копійки, що в п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину і являється матеріальною шкодою в особливо великому розмірі. Своїми умисними діями, які виразились у пособництві у фіктивному підприємстві, тобто створенні (придбанні) суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності, що заподіяли велику матеріальну шкоду державі, вчиненими повторно у складі організованої групи гр. А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 205 КК України. Також умисними діями, які виразились у пособництві в умисному ухиленні від сплати податків, що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, незалежно від форми власності, яка зобов'язана їх сплачувати, у складі організованої групи, що призвело до фактичного ненадходження до бюджету коштів в особливо великих розмірах, гр. А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 212 КК України. Умисними діями, які

виразились у підробленні офіційних документів, з метою їх подальшого використання, вчинене повторно, у складі організованої групи гр. А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 358 КК України. Умисними діями, які виразились у використанні заздалегідь підроблених офіційних документів, вчиненими у складі організованої групи, гр. А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 358 КК України (кримінальне провадження № 12012060010000006, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань 21 листопада 2012 року).

Розглядаючи зазначений вище приклад та аналізуючи власну анкету вивчення 216 кримінальних проваджень про вчинення фіктивного підприємництва, констатуємо той факт, що збитки, завдані суспільству й державі у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва, є значними у 44 % випадків, незначними - у 56 %.

Розгляд структури фіктивного підприємництва був би неповним без приведення таких кримінологічних показників як спосіб та час вчинення, знаряддя, географія. Отже, фіктивне підприємництво характеризується наступними способами вчинення злочину.

1. Скоєне з метою отримання кредитів. Отримання кредиту передбачає: надання коштів, що здійснюються банком або іншою кредитною організацією позичальникові відповідно до кредитного договору в розмірі та на умовах (платності, терміновості і поворотності), зазначених у договорі; обов'язок однієї сторони надати іншій стороні речі, визначені родовими ознаками на підставі договору товарного кредиту (ст. 694,695 ЦК України) [260]; надання кредиту у вигляді авансу, попередньої оплати, відстрочення та розстрочення оплати товарів, робіт або послуг на підставі договору комерційного кредиту (ст. 1057 ЦК України) [260]. Такий спосіб фіктивного підприємництва підтверджує вивчення 216 кримінальних проваджень про вчинення даних злочинів на території України, зокрема: матеріальна шкода заподіяна в результаті неповернення одержаного кредиту, а також відсотків за користування кредитом або використання кредиту не за цільовим призначенням підтвердилась у 7,8 %.

2. Скоєне з метою звільнення від податків. Звільнення від податків означає створення комерційної організації в тій організаційно-правовій формі, яка, відповідно до чинного законодавства, передбачає можливість звільнення від сплати певних видів податків; висновок від особи комерційної організації таких видів операцій, які, згідно з чинним законодавством, передбачають можливість пільгового оподаткування.

3. Скоєне з метою отримання іншої майнової вигоди. Інша майнова вигода при фіктивному підприємництві може виражатися в різних формах, у тому числі у формі отримання державних замовлень, нецільового використання виділених коштів і т.д. Як вилучення іншої майнової вигоди в судовій практиці розглядаються випадки «з прокручуванням» коштів якої-небудь фірми особами, які створили фіктивну організацію і не мають намір займатися підприємницькою або банківською діяльністю. Такий фірмі завдається шкода у вигляді упущеної вигоди.

4. Скоєне з метою прикриття забороненої діяльності. При фіктивному підприємстві законна форма, притаманна комерційній організації, може бути використана також для прикриття забороненої діяльності, у тому числі діяльності, заняття якою є злочином, передбаченим Кримінальним кодексом (наприклад, незаконне виготовлення зброї, незаконний обіг наркотичних засобів тощо).

Так, гр. Л., у 2011 році, знаходячись у місті Києві, з корисливих мотивів вступив у попередню змову з невстановленими слідством особами, діючи разом з ними, умисно вчинив злочини, передбачені ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 358 КК України. А саме, придбав суб'єкт підприємницької діяльності (юридичну особу) - Товариство з обмеженою відповідальністю «Ю.О. Електронікс-1» (код за ЄДРПОУ 32799525) з метою прикриття незаконної діяльності невстановлених осіб, на порушення законодавчих актів України, що регулюють діяльність суб'єктів підприємницької діяльності та порядок оподаткування. Восени 2011 року гр. Л. отримав від невстановленої слідством особи на ім'я Руслан пропозицію у перереєстрації на ім'я гр. Л. підприємства за обіцяну грошову винагороду в розмірі 300 доларів

США, повідомивши при цьому, щодо фінансово-господарської діяльності підприємства гр. Л. не буде мати жодного відношення.

Усвідомлюючи протиправний характер запропонованих йому невстановленою особою на ім'я Руслан дій, як майбутнього власника товариства, достовірно знаючи, що товариство реєструється на його ім'я з метою прикриття незаконної діяльності невстановлених слідством осіб, гр. Л., з корисливих мотивів, погодився на таку пропозицію. Тобто у цей період у гр. Л. виник злочинний умисел, спрямований на придбання суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) з метою прикриття незаконної діяльності. Після підписання статуту ТОВ «Електронікс-1» гр. Л. отримав від невстановленої слідством особи на ім'я Сергій частину обіцяної невстановленою особою на ім'я Руслан грошової винагороди у розмірі 100 доларів США. Того ж дня підписаний гр. Л. статут ТОВ «Електронікс-1» у новій редакції зареєстровано відділом державних реєстраторів Шевченківської районної в місті Києві державної адміністрації за № 10741050021000436 від 08.12.2011, на підставі чого здійснено державну реєстрацію змін складу засновників ТОВ «Електронікс-1», наслідком якої стала перереєстрація зазначеного товариства на ім'я гр. Л. з метою прикриття незаконної діяльності невстановлених слідством осіб (кримінальне провадження № 12013110000000099, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань від 24.01.2013 за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 358 КК України, стосовно гр. Л.).

Таким чином, при фіктивному підприємництві юридичною особою укладаються фіктивні та удавані угоди (ст. 234, 235 ЦК України) [260], метою яких є незаконне отримання прибутку або прикриття забороненої діяльності. Дана мета досягається шляхом обману контрагентів – фізичних та юридичних осіб, що вступають у договірні відносини з фіктивною фірмою, та контролюючих органів (шляхом неподання звітності, подання звітності про фіктивно проведені операції, фальсифікації даних звітних документів). Тому в більшості випадків фіктивні фірми існують протягом короткого проміжку часу і, як правило, зникають після здійснення окремих прибуткових угод (наприклад, отримання великого кредиту).

Так, вивченням 216 кримінальних проваджень (справ) про вчинення фіктивного підприємництва в Україні підтверджується зазначений факт у 11,1 %.

Але є й такі, які здійснюють свою діяльність тривалий час за рахунок введення в оману сумлінних контрагентів і відповідних посадових осіб з контролюючих (інспекторських) організацій. Зокрема, вивчення 216 кримінальних проваджень про вчинення фіктивного підприємництва в Україні свідчить, що у 82,4 % випадків реєстрація підприємства відбувається на підставну особу, за підробленими, втраченими, позиченими або викраденими документами, документами померлих осіб, за вигаданою юридичною адресою, або залученням до протиправної діяльності у формі призначення на посаду керівника реально існуючого громадянина із специфічним соціальним статусом (малозабезпечені, психічно хворі тощо) – 50 % випадків. Останнє свідчить, на наш погляд, про вчинення злочину організованою злочинною групою, злочинною організацією й наявністю корумпованих зв'язків в контролюючих органах.

Фіктивне підприємництво найчастіше відбувається в таких сферах: фінансово-кредитній, будівництві, оптовій (роздрібній) торгівлі, виробництві кіно-, відео-, аудіо продукції. Предметом злочинного посягання є: грошові засоби в гривні, іноземній валюті, кредитні кошти, товарно-матеріальні цінності, цінні папери, майнові та інші права власності.

Плануючи вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності, зокрема, фіктивне підприємництво, злочинці вибирають місця, що дозволяють без документів купувати товари (матеріали), розраховуватися готівкою понад встановлений ліміт, ухилятися від податків. Останнім часом стало «модним» купувати компанії в офшорній зоні, за кордоном, де бухгалтерський облік здійснюється поверхово або взагалі не ведеться. Таким чином злочинці використовують вигідні для себе умови щодо розкрадання й збагачення за рахунок держави та громадян. Крім того, злочинці заручаються підтримкою чиновників, службових осіб у багатьох владних структурах, що надають їм безпосередню допомогу та сприяють злочинним проявам.

Кожне злочинне діяння характеризується такою категорією, як час. Фактор часу дозволяє не тільки встановити, коли саме було скоєно злочин, але й розташувати у певній послідовності черговість дій, за допомогою яких злочинець мав намір досягти передбачуваного результату. Крім того, знання часу злочинної події дозволяє більш точно окреслити коло підозрюваних, визначити їх причетність до скоєного злочину, встановити інші обставини, що підлягають доказуванню. Також лише з плином часу можна визначити збитки, що завдані злочином. Але вивчаючи кримінальні провадження про вчинення фіктивного підприємництва у країні, варто констатувати факт, що даний злочин є триваючим, а особи, що їх вчиняють, постійно перебувають у злочинному стані. Такі злочини скоюються протягом більш-менш тривалого періоду, протягом якого винний не виконує дій, покладених на нього законом, хоча для їх сумлінного виконання у нього не було перешкод. Як правило, такі злочини характеризуються значним тимчасовим відрізком злочинної діяльності (іноді – до декількох років). Це значною мірою ускладнює роботу співробітників правоохоронних органів з виявлення, розкриття, розслідування злочинів указаної категорії та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Говорячи про знаряддя вчинення фіктивного підприємництва, знову звернемося до особистого дослідження (вивчення 216 кримінальних проваджень), зокрема при створенні суб'єкта підприємницької діяльності за ст. 205 КК України, мають місце: 47,7 % це розробка і прийняття установчих документів; 53,7 % - подання установчих документів до органів, які здійснюють державну реєстрацію суб'єктів підприємництва; 56 % – власне державна реєстрація юридичної особи; 37,5 % – відкриття банківських рахунків; 52,3 % – постановка на облік у податкових органах; 39,8 % – отримання дозволу на виготовлення штампів і печаток. А в більшості випадків мають місце поєднання цих характеристик. Також до юридичних осіб, суб'єктів фіктивного підприємництва, належать: підприємства, засновані на різних формах власності – 25 %, різноманітні об'єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо) – 81 % ; фермерські господарства – 0,5 %.

Крім стану, рівня, структури і характеру в кримінології є поняття географія злочинності, під якою, як вірно зазначають вітчизняні кримінологи, розуміється її поширення по різних регіонах (територіях) держави [142, с. 55]. Отже, географія фіктивного підприємництва за останні два роки (2013–2014) мало чим відрізнялася (див. додаток Ж). Враховуючи офіційну статистичну звітність органів внутрішніх справ, ми розділимо її на рівні:

– найвищий рівень криміногенності вчинення фіктивного підприємництва мають: м. Київ, Одеська, Дніпропетровська, Київська, Миколаївська, Херсонська, Рівненська області;

– середній рівень криміногенності вчинення фіктивного підприємництва мають: Чернігівська, Харківська, Львівська, Житомирська, Луганська, Донецька, Сумська, Запорізька, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська;

– найнижчий рівень криміногенності вчинення фіктивного підприємництва мають: Вінницька, Волинська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська, Івано-Франківська області.

Вказане свідчить про те, що найбільш економічно розвинені регіони є найбільш вразливими. А деякі промислові регіони, зокрема Донецька, Луганська області, перемістились з «лідуючих» позицій – це пов'язано з тим, що частина зазначених українських територій не контролюється державою та є тимчасово окупованою.

Розкриваючи другу частину підрозділу – тенденції фіктивного підприємництва в Україні, варто зазначити, що їх характеризують динаміка і прогноз злочину. Отже, прийнятним є вітчизняне визначення, зокрема: динаміка злочинності – характер її змін у часі, визначається шляхом порівняння даних щодо злочинності за певну кількість часових проміжків (як правило років) та встановлення закономірностей або основних тенденцій розвитку [166, с. 56].

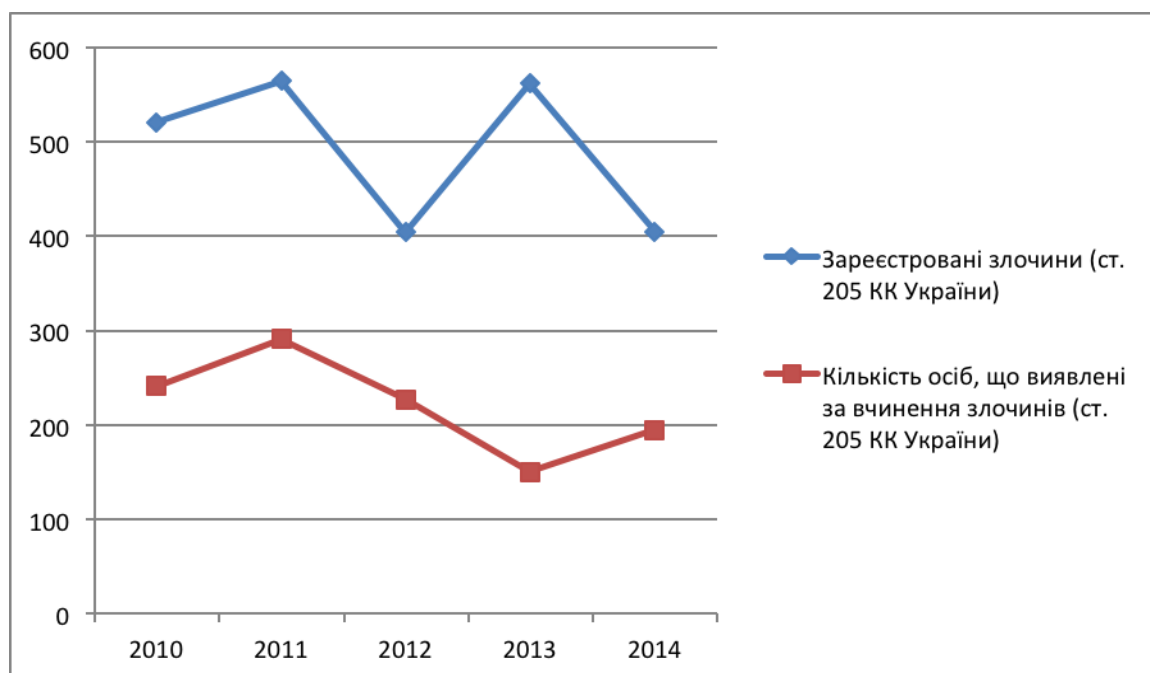
Побудуємо простий ряд динаміки за сукупністю хронологічно впорядкованих щорічних значень абсолютного та відносного показника, де покажемо співвідношення між кількістю вчинених злочинів, передбачених ст.205 КК України, й осіб, які їх вчинили (див. таб. 5.).

Таблиця 5. Динаміка кількості зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України, та осіб, які їх вчинили в Україні за 2010–2014 роки

Роки	Загальна кількість зареєстрованих злочинів (ст.205 КК України)	Загальна кількість виявлених осіб, які вчинили злочини (ст.205 КК України)	Співвідношення між кількістю зареєстрованих злочинів та кількістю виявлених осіб, які їх вчинили (ст.205 КК України)
2010	521	241	2,2
2011	565	291	1,9
2012	404	227	1,8
2013	562	150	3,8
2014	405	194	2,1

Як бачимо з таблиці, у співвідношенні між злочинами, передбаченими ст. 205 КК України, та особами, які їх вчинили, значна різниця, що подекуди перевищує у 2-4 рази. Це є свідченням складності виявлення, розкриття таких злочинів, а також про рецидив осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво.

Рис. 2. Динаміка основних показників, що характеризують фіктивне підприємництво в Україні за період 2010-2014 роки.

Даний рисунок чітко демонструє основну тенденцію змін фіктивного підприємництва й осіб, які їх вчинили, у часі, та дозволяє наочно визначити, як

змінювався даний показник. За графіком можна побачити, що саме кількість зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України, змінювалася більше, але все ж у бік зростання. Чого не можна сказати про осіб, що вчиняли фіктивне підприємництво, тут тенденція більш спокійна та в бік зменшення. Таку ситуацію й відображає експоненціальна лінія тренду до зазначених рядів динаміки (див. додаток В).

Показником динаміки злочинності є темп абсолютного приросту (зниження), тобто різниця між рівнем ряду динаміки певного року та рівнем ряду динаміки початкового або попереднього року, отримана шляхом простого віднімання однієї величини від іншої. Отже, темп абсолютного приросту (зменшення) фіктивного підприємництва відобразимо у таблиці (див. таб. 6).

Таблиця 6. Динаміка фіктивного підприємництва (ст.205 КК України) та осіб, що його вчинили, за 2009 – 2014 роки.

Показники	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна кількість зареєстрованих злочинів	460	521	565	404	562	405
Абсолютний приріст (зниження) до 2009 року		61	105	-56	102	-55
Абсолютний приріст (зниження) до попереднього року		61	44	-161	158	-157
Загальна кількість виявлених осіб, які вчинили злочини	164	241	291	227	150	194
Абсолютний приріст (зниження) до 2009 року		77	127	62	-14	30

Абсолютний приріст (зниження) до попереднього року		77	50	-64	-77	44
--	--	-----------	-----------	------------	------------	-----------

З урахуванням динаміки, варто зазначити, що протягом періоду, що аналізується, порівняно до бази порівняння 2009 року відбувався абсолютний приріст вчинених злочинів, передбачених ст. 205 КК України, окрім 2012 та 2014 років. Визначення цього показника ланцюговим способом говорить про нестабільну ситуацію, як з абсолютним приростом, так і зі зменшенням кількості даних злочинів.

Дещо інша картина спостерігається з особами, що вчинили фіктивне підприємництво, зокрема за період, що аналізується (2009-2014 роки), базисний спосіб показав абсолютний приріст й лише виключенням став 2011 рік, де було зареєстровано найбільшу кількість злочинів та осіб, що їх вчинили. Тоді як ситуація з визначення динаміки ланцюговим способом засвідчила абсолютний приріст у 2010, 2011, 2013 роках, та зниження у 2012, 2014 роках.

Таблиця 7. Динаміка фіктивного підприємництва (ст.205 КК України) за 2009–2014 роки

Показники	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна кількість зареєстрованих злочинів	460	521	565	404	562	405
Коефіцієнт зростання (зниження) до 2009 року		1,1	1,2	0,9	1,2	0,9
Коефіцієнт зростання (зниження) до попереднього року		1,1	1	0,7	1,4	0,7
Темп росту (зниження) до 2009 року %	100	113,3	122,8	87,8	122,2	88,1

Темп росту (зниження) до попереднього року %	100	113,3	108,5	71,5	139,1	72,1
Темп приросту (зменшення) до 2009 року %		13,3	22,8	-12,2	22,2	-21,9
Темп приросту (зменшення) до попереднього року %		13,3	8,5	-29,5	39,1	-27,9

Більш наочними й придатними для порівняння нами викладено у таблиці 7 коефіцієнти зростання (зниження) злочинів, передбачених ст. 205 КК України, а також темп зростання (зниження) даних злочинів. Тенденції аналогічні зазначеним вище.

Розрахуємо середню кількість зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України, за період 2009-2014 років, яка становила:

$$\frac{460 + 521 + 565 + 404 + 562 + 405}{6} \approx 486 \text{ злочинів}$$

Різниця між найбільшою кількістю зареєстрованих фіктивних підприємств (2011 році) та найменшою кількістю таких злочинів становила 161 злочин, тобто 35 % від рівня базисного року. Це дозволяє зробити висновок, що протягом періоду, що аналізується, мають місце незначні коливання рівнів ряду динаміки або навіть відсутність їх, і тому необхідно вважати середню арифметичну достатньо точною, повною, об'єктивною кількісною характеристикою стану зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України.

Розкривши динаміку фіктивного підприємництва, перейдемо до прогнозу даного злочину, оскільки останній також відображає тенденції й без нього буде неповним дослідження порушених у підрозділі проблемних питань. Кримінологічне прогнозування О.М. Джу́жа визначає як процес передбачення змін тенденцій кількісних і якісних характеристик злочинності, її детермінант, особи злочинця, діяльності із запобігання злочинам у майбутньому, а також перспектив розвитку самої кримінологічної науки [142, с. 198–199]. Прийнятним є таке визначення, що кримінологічний прогноз – це вірогідне судження про

майбутній стан (рівень, структуру) злочинності, її детермінанти (зовнішні фактори) і можливості їх профілактики через певний проміжок часу, включаючи якісні і кількісні оцінки прогнозуючих показників і зазначення їх приблизних строків [187, с. 47].

Розрахуємо прогноз фіктивного підприємництва в Україні за допомогою методу екстраполяції, який є найефективнішим для короткострокових прогнозів. Розглядаючи розрахований прогноз зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України, спостерігаються темпи деякого зниження при минулих темпах загального приросту фіктивного підприємництва у державі (див. додаток Д). Наближена тенденція й щодо осіб, що підтверджує короткостроковий прогноз (див. додаток Е).

Отже, виходячи із наведених даних, можна констатувати, що намітилася позитивна тенденція до зменшення динаміки злочинів, передбачених ст. 205 КК України. Вважаємо, що не останню роль у цьому відіграє недостатній фах працівників, що документують (збирають матеріали, за якими слідчий вирішує питання про порушення кримінального провадження) фіктивне підприємництво, оскільки після реєстрації дуже велика кількість ($\frac{1}{3}$ усіх зареєстрованих злочинів за ст. 205 КК України) відмов у порушенні кримінального провадження за різних підстав. Також можна стверджувати про послаблення запобіжної діяльності з боку правоохоронних органів у протидії фіктивному підприємству, що полягає у складнощах виявлення, розкриття, розслідування даних злочинів. Так, працівники органів внутрішніх справ, які безпосередньо займаються такою діяльністю, на питання: «Чим викликані складності з виявлення та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво?» відповіли: 96 % – підвищенням рівня професіоналізму осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво; 61,4 % – відсутністю спеціальних знань, умінь і навичок працівників правоохоронних органів, насамперед економічної освіти, щодо виявлення, розкриття і розслідування даних злочинів; 95,5 % – відсутністю співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємству, зокрема між міліцією, податковою міліцією, прокуратурою та

службою безпеки; 78,4 % – корумпованістю державних структур, зокрема вищих ешелонів влади, що ведуть боротьбу з фіктивним підприємництвом; 78,4 % – відсутністю або недостатністю розроблення методичних рекомендацій щодо запобігання і протидії фіктивному підприємництву; 78,4 % – низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів; 66,5 % – дублюванням функцій правоохоронних органів одне одного щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво (див. додаток 3).

Як відмічалось раніше, кримінологічна характеристика охоплює відомості про особу злочинця. Однак з метою уникнення дублювання, ми свідомо не будемо зупинятися на висвітленні цих питань, так як їх детальному розгляду буде присвячений наступний підрозділ дисертації.

2.2. Особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво

За свою більш ніж двадцятирічну історію наша відносно молода держава перебувала й перебуває близько сімнадцяти років в економічних, соціальних та політичних потрясіннях, зокрема фінансова криза у 1998-1999 роках, економічна, соціальна і політична кризи з кінця 2008 року до цього часу. Такий стан у державі обумовлює зниження рівня життя населення, сприяє підвищеній фрустрації у суспільстві та, у результаті глибокої рецесії економіки, розвитку тіньового сектору економіки. Так, за даними офіційної статистики, у поза банківському обігу знаходиться приблизно 230 трлн. грн. (близько 40 % усієї грошової маси), зокрема, значна кількість тіньових товарно-грошових операцій здійснюється в Україні з використанням фіктивного підприємництва – протиправної фінансової системи, складовими якої є: комерційні банки, мережа фіктивних підприємств (зареєстрованих, як правило, на підставних осіб), легальні підприємства.

У сучасному розумінні нелегальна (тіньова) економіка, враховуючи й один із способів її розвитку – фіктивне підприємництво, сформувалася як потужне

соціально-економічне, політичне, внутрішньодержавне та транснаціональне явище системного характеру і протистояти їй може лише більш потужна за своїм характером та функціональністю система, складовою якої повинна стати правоохоронна система України.

Дослідженню проблем запобігання злочинам у сфері економіки, зокрема й фіктивному підприємництву, присвятили свої наукові праці наступні вітчизняні вчені: П.П. Андрушко, В.С. Білецький, В.І. Василичук, В.П. Вишневський, А.Ф. Волобуєв, Н.О. Гуторова, О.М. Джужа, А.І. Долгова, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, Г.Л. Знаменський, О.Р. Кібенко, В.В. Коваленко, М.Г. Кузнєцова, І.Й. Лапуста, Д.Х. Липницький, В.К. Мамутов, М.І. Мельник, Д.Г. Мулявка, І.Г. Побірченко, В.М. Попович, Б.Г. Розовський, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, В.В. Хахулін, С.С. Чернявський, В.І. Шакур, О.В. Шаповалова, В.С. Щербина та ін.

Разом із тим, низка важливих питань формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання саме фіктивному підприємництву залишилась поза увагою. Таке становище пов'язано з особливою складністю предмета дослідження, високою латентністю цієї категорії злочинів, наявністю організованих форм та транснаціонального характеру.

Аналіз стану виявлення, розкриття та розслідування злочинів у сфері економіки свідчить, що значна їх частка вчиняється з використанням фіктивного підприємства. Розкрадання, шахрайства, у тому числі з фінансовими ресурсами, злочини у сферах банківської діяльності та оподаткування, «фінансові піраміди» – таким є неповний перелік кримінальних правопорушень, вчинених через організацію фіктивних комерційних структур. У залежності від призначення їх незаконної діяльності фіктивні фірми можна класифікувати наступним чином:

- створені для незаконної конвертації коштів;
- створені для незаконного відображення в документах бухгалтерського обліку і звітності сум податкового кредиту;
- створені для заволодіння майном і коштами юридичних і фізичних осіб;

- створені для переказу коштів у національній валюті на рахунки банків-нерезидентів;
- створені для придбання вільно конвертованої валюти;
- створені для штучного збільшення показника валових витрат у результатах фінансово-господарської діяльності;
- створені для легалізації тіньових товарних потоків;
- створені для використання в обігу і випуску цінних паперів (сертифікатів, векселів);
- комбіновані [22, с. 15].

Однією із складових успішного запобігання злочинам у сфері економіки, зокрема фіктивному підприємництву, є детальне вивчення особливостей кримінологічної характеристики особистості злочинця, оскільки саме особистість фіктивного підприємця – основна й найважливіша ланка всього механізму вчинення злочину, а ті її особливості, що породжують таку поведінку, мають бути безпосереднім об'єктом запобіжного впливу. Тому особистість злочинця і є головною й водночас найскладнішою проблемою у кримінології [25, с. 50–51].

Проблема особистості злочинця належить до однієї з центральних у сучасній вітчизняній і зарубіжній кримінології. Приділяли увагу вивченню цієї проблеми переважна більшість фахівців у сфері кримінології, соціології, психології та психіатрії, педагогіки, демографії й антропології. Безумовно, в якості об'єкта дослідження виступав й учасник корисливих посягань, однак до сьогодні особистість корисливого злочинця, зокрема й того, хто вчиняє фіктивне підприємництво, як самостійна і цілісна проблема в кримінології розглянута недостатньо [9, с. 9]. Тому нашою задачею є охарактеризувати особу, яка вчиняє фіктивне підприємництво в Україні, дотримуючись усіх кримінологічно значущих ознак особи злочинця. На наш погляд, саме вивчення особистості корисливого злочинця, зокрема й того, який вчиняє фіктивне підприємництво, причин і механізму вчинення таких злочинів, які в сукупності складають складну динамічну систему, умов формування корисливої мотивації, орієнтації способу

життя, психологічних установок, стереотипів поведінки, дозволить більш ефективно здійснювати профілактику злочинів.

Заслуговує уваги точка зору професора Г. А. Аванесова, який зазначає, що отримані дані про осіб та їх поведінку дозволяють:

1) обрати такі методи і засоби профілактики, які найбільш адекватні особливостям саме цього типу особистості;

2) розробити й послідовно здійснювати комплекс заходів ранньої профілактики щодо осіб з так званих приграничних груп, психологічно готових до вчинення корисливого посягання;

3) здійснювати постійний профілактичний вплив на професійних злочинців;

4) найбільш повно і ефективно реалізовувати на практиці віктимологічний аспект профілактики;

5) розробити якісне прогнозування корисливої злочинності даного типу, виходячи з демографічних, соціально-політичних і психологічних характеристик учасників таких злочинів;

6) вивчати пост кримінальну поведінку корисливих злочинців, що дасть можливість органам внутрішніх справ більш ефективно та якісно здійснювати розкриття і розслідування корисливих злочинів;

7) аналізувати перед злочинну поведінку, що дозволить органам внутрішніх справ ефективно вести боротьбу з даним видом злочинності;

8) здійснювати оперативним підрозділам органів внутрішніх справ та установам виконання покарань комплекс наступальних, цілеспрямованих оперативних заходів щодо корисливих злочинців;

9) оцінювати ефективність запобігання та протидії корисливим посяганням [1, с. 265].

Зрозуміло, що наведений нами перелік факторів необхідності вивчення особистості учасника аналізованих діянь не є вичерпним і в процесі детального розгляду проблеми він буде доповнений.

Слід ще раз підкреслити, що особистість корисливого злочинця розглядається в дисертаційному дослідженні у постійному взаємозв'язку з

фіктивним підприємництвом. Як справедливо зазначає С.Є. Віцин, злочинність «становить безліч елементів у вигляді актів злочинної поведінки та осіб, які їх вчинили, що утворюють схоластичну, складну, багатогранну, з багаторазово розчленованою структурою статистичну сукупність, що характеризується у певних просторово-часових рамках системою властивостей і параметрів» [43, с. 45].

Особи, які вчиняють злочини, розрізняються за характером, цілями, мотивами і рядом інших об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинної поведінки. Об'єднуючи їх поняттям «особа злочинця», ми тим самим надаємо йому універсальне значення, в якому нівелюються особистісні особливості за ступенем впливу на злочин. У зв'язку з цим висловлювалися судження, що «не можна таких різних за кримінологічною характеристикою осіб об'єднувати одним загальним визначенням «особа злочинця» [101, с. 101], про особу злочинця можна говорити тільки тоді, коли дослідження встановить вирішальну або, принаймні, дуже важливу роль особистісних особливостей у механізмі злочинної поведінки [24, с. 53]. Звідси випливає, що поняття «особа злочинця» об'єднує не всіх осіб, які вчинили злочин, а тільки тих, хто володіє будь-якими особливими особистісними якостями. З такою позицією погодитися не можна з таких підстав:

1. Без особи злочинця немає злочину, а тому важливе значення має уся особистісна характеристика, що обумовлює злочинну поведінку.

2. Суб'єктивні оцінки у визначенні «важливих» та «вирішальних» особистісних якостей позбавляють об'єктивної основи змісту поняття «особа злочинця», оскільки значення й роль у злочинній поведінці однієї і тієї ж особистісної характеристики різні дослідники можуть оцінити неоднаково.

3. Ступінь впливу особистісних характеристик на злочинну поведінку залежить й від зовнішніх обставин, ситуації скоєння злочину. Однакові якості особи у різних ситуаціях проявлять себе по-різному і, отже, його роль відносна.

4. Визначення поняття особи злочинця лише на основі особистісних (суб'єктивних) властивостей, які вплинули на злочинну поведінку, може означати

у низці випадків, що на осіб, які вчинили тяжкі злочини, не поширюється поняття «особа злочинця».

Спроба відобразити у понятті «особа злочинця» тільки ті випадки, коли особистісні якості відіграли вирішальну роль у злочинній поведінці, мабуть, пояснюється прагненням об'єднати єдиним поняттям тільки осіб з більш-менш однорідними кримінологічними характеристиками, явно вираженими криміногенними особливостями. Зміст поняття «особа злочинця» при такому підході необґрунтовано звужується. Нам видається, що поняття «особа злочинця» визначається об'єктивною відмінною ознакою – вчиненням злочину. Відмінності кримінологічних характеристик осіб, які вчинили злочини, є підставою для їх типології і класифікації, що не тільки не виключає, а передбачає загальне поняття «особи злочинця» як «сукупності інтегрованих у ній соціально значущих негативних властивостей, що утворилися у процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми» [126, с. 79].

Науково-практична значущість поняття «особи злочинця» пов'язана з виявленням такої структури морально – психологічних властивостей і особливостей особи, яка у відповідній ситуації орієнтує людину на вибір антигромадської поведінки [170]. На думку А.М. Яковлева, наявність подібної структури не доведена й недоказана і тому вчення про особу злочинця, яка орієнтує на пошуки такої структури, втрачає всякий сенс. Настільки рішуче твердження, по суті, відкидає особистісний підхід в кримінології, ігнорує цілу ланку в причинному зв'язку між криміногенними обставинами зовнішнього середовища та злочином і тому потребує відповідного аналізу [268, с. 92–93].

А.М. Яковлев виходить з того, що морально – психологічні якості досліджуваної особистості є не що інше, як суб'єктивна оцінна характеристика, що дається дослідником. «Відокремити в такій характеристиці реальні, справжні властивості особи від властивостей і якостей психології того, хто дає оцінку, принципово неможливо» [268, с. 96]. Отже, особистість володіє певними якостями лише настільки, наскільки цими якостями наділяє її дослідник, який покладає в основу уявлень про досліджувану особистість власні особистісні

якості. Виходить, морально-психологічні якості є у того, хто дає оцінку, тобто, їх немає у того, кому дається оцінка. При такому положенні досить поміняти зазначених осіб місцями і, треба думати, вони обмінюються незалежно один від одного своїми особистісними якостями, які стануть внаслідок цього тим, чим насправді є – об'єктивно існуюча реальність. Ні, стверджує А.М. Яковлев: «Нахили, спонукання не належать до об'єктивних, пізнаваних категорій, це не факти об'єктивного світу – світу реальних явищ, предметів, речей тощо». Якщо особистісні якості нереальні, непізнавані, то нереальна й сама особистість, позбавлена об'єктивного змісту. Логічним завершенням таких міркувань може бути висновок, що внутрішніх морально-психологічних якостей не існує, а «практика відшукування всередині людини того, що пояснює його поведінку, відводить дослідника в бік від виявлення справжніх причин протиправної поведінки. Ці причини лежать поза особистістю людини, вони укладені або у соціальному оточенні, або у тих випадках соціального оточення, в тих елементах індивідуального досвіду, які складають історію розвитку, формування людини» [268, с. 96].

Звичайно, соціальне оточення впливає на поведінку людини, але результатом такого впливу є, насамперед, формування певних внутрішніх моральних якостей. Зовнішні причини завжди діють лише опосередковано, через внутрішні умови [220, с. 57]. У цьому неважко переконатися на безлічі тих випадків, коли поведінка людей в аналогічних ситуаціях різко відрізняється за змістом й спрямованістю внаслідок їх морально-психологічних особливостей. Наприклад, переважна більшість населення нашої країни належить до категорії малозабезпечених та відчуває негативний вплив дефіциту в предметах першої необхідності, інакше кажучи, незадоволення природних людських потреб, проте лише відносно невелика частина громадян скоює злочини саме з цих підстав. Що є перешкодою для іншої, більшої частини населення? Очевидно, значну роль відіграють особистісні якості. Все це говорить про те, що особистість людини, так само як і особистість злочинця – це об'єктивна реальність, яка визначає поряд з іншими детермінантами поведінку людини. «Особа злочинця – це поняття, якому

відповідає певна кримінально-психологічна реальність, яка існує в просторі особистості і властива кожній людині, яка вчинила кримінально-каране діяння» [218, с. 120].

Відомий вітчизняний кримінолог Даньшин І.М. визначає особу злочинця дещо по-іншому, зокрема: особа злочинця – це сукупність істотних стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які об'єктивно реалізуються у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпечності, а винній в ньому особі – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона і притягається до кримінальної відповідальності, передбаченої кримінальним законом [138, с. 65–66]. На нашу думку, таке визначення не включає миттєвий умисел вчинити злочин особою, що перебуває у складних життєвих умовах, й характеризується позитивно у суспільстві.

На основі зазначеного ми розуміємо під особою злочинця – сукупність соціально значущих ознак, властивостей, зв'язків особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [134, с. 29], у поєднанні з іншими (не особистісними) умовами і обставинами, що впливали на її злочинну поведінку. У даному визначенні цілеспрямовано не перелічуються групи властивостей, що здійснюють вплив на злочинну поведінку індивіда, оскільки для кожного конкретного злочину і для виду злочинності характерними є різні домінуючі фактори, а перераховувати усі можливі групи властивостей у визначенні недоцільно.

Характеристика особи злочинця у кримінології розкривається через її структуру. Структура – це побудова і внутрішня форма організації системи, що виступає як єдність стійких взаємозв'язків між її елементами [256, с. 437]. Елементами структури особи злочинця виступають її індивідуальні властивості, якості, особливості та стани, що характеризують особу як окрему цілісну систему [148, с. 57]. Необхідно відмітити, що в кримінології ще не склалося єдиного підходу стосовно визначення структурних компонентів особистості злочинця. Так, одні автори розглядають структуру особистості злочинця суто з психологічних позицій, при цьому не враховуючи соціально-демографічні і

кримінально-правові характеристики, які мають велике науково-практичне значення [193, с. 131–141; 93, с. 54–55; 158, с. 74]. Інші вчені включають в структуру особи злочинця найрізноманітніші якості, стан, соціальні ролі особистості, зокрема Ю.М. Антонян:

- соціальне походження, сімейний стан і посадове становище, національну та професійну приналежність, а також рівень матеріальної забезпеченості;
- рівень розумового розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, вміння;
- моральні якості, ціннісні орієнтації і прагнення людини, його погляди, інтереси, потреби, нахили, звички;
- психічні процеси, властивості і стани;
- біофізичні ознаки, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції і т.д. [10, с. 99; 11, с. 46].

Проте значно більше науковців, які в цілому у структурі особистості злочинця виділяють соціально-демографічний, кримінально-правовий і морально-психологічний компоненти [31; 12; 222], хоча висловлювалися й інші точки зору з цього приводу [61; 139]. А найчастіше в кримінології виділяють такі групи ознак, які характеризують особу злочинця: соціально-демографічні, кримінально-правові ознаки, соціальні прояви в різних сферах життєдіяльності, моральні якості, психологічні ознаки, фізичні (біологічні) характеристики [123, с. 43–44].

Викладений вище розгляд структури особи злочинця нами взятий за основу при дослідженні структури особистості злочинця, що вчиняє фіктивне підприємництво. Стосовно змістового наповнення окремих структурних елементів особи злочинця у нас є власні міркування, що будуть наведені нижче.

Убачається, що соціально-демографічна характеристика особистості злочинця повинна охоплювати дані про стать, вік, сімейний стан, освітній рівень, громадянство та ін. [154, с. 55]. Аналіз зазначених відомостей на статистичному рівні дозволить встановити особливості демографічних показників, соціального походження й статусу, освітнього і культурного рівня злочинця та визначити їх вплив на спрямованість злочинної поведінки.

Кримінально-правова характеристика особи злочинця суттєво доповнює соціально-демографічну. У неї входить комплекс відомостей про характер співучасті, мотиви злочинних посягань, основні форми «до злочинної» поведінки, дані про рецидив, психічний стан у момент вчинення злочину, окремі аспекти поведінки засуджених в установах виконання покарання. Виходячи з кримінально-правової характеристики, ми можемо робити висновки про генезис злочинного посягання, глибину і стійкість антисуспільної спрямованості злочинця, його суспільну небезпечність.

Соціальні прояви в різних сферах життєдіяльності охоплюють дані про соціальне положення, рід занять, положення у сім'ї, трудовому колективі, інших соціальних групах та ін. Вивчаючи соціально-рольову характеристику, ми можемо охарактеризувати особу із соціальних позицій та відобразити її роль у системі суспільних відносин. Вивчення особи злочинця, який вчиняє фіктивне підприємництво, буде неповним без урахування специфіки його морально-психологічної характеристики, яка включає дані про спрямованість поведінки, домінуючі емоційно-вольові якості, моральний образ, стан фізичного і психічного здоров'я тощо. На основі відміченої характеристики можна судити про детермінанти індивідуальної злочинної поведінки, будувати кримінологічні прогнози, розробляти і застосовувати заходи профілактичного впливу. Таким чином, розгляд структури особи злочинця за вказаними вище напрямками в сукупності дозволяє виявити особливі риси, властивості винних, визначити ступінь їх типовості і на основі цього провести типологію злочинців, а також пояснювати, прогнозувати злочинну поведінку і запобігати їй [121, с. 93]. Особа злочинця відрізняється від особи не злочинця суспільною небезпекою. Суспільна небезпека розуміється в даному випадку як система властивостей особистості у вигляді криміногенних інтересів і мотивації, які породили відповідну злочинну поведінку. Як правило, суспільна небезпека носить не всеосяжний характер, а проявляється в деяких домінуючих орієнтаціях і мотиваціях. Така криміногенна орієнтація особи визначає зміст її суспільної небезпеки й злочинної поведінки. Так, для осіб, які вчиняють злочини у сфері економічної діяльності, властива, як

правило, корислива мотивація. Обов'язковим компонентом суспільної небезпеки особи є криміногенна деформація правової психології, тобто різні варіанти неповаги кримінального закону [127, с. 96].

Розглядаючи питання мотивації злочинної поведінки, слід зазначити, що В.М. Кудрявцев виділяє поняття «мотивації» у двох значеннях. По-перше, мотивація означає процес формування та виникнення мотиву злочинної поведінки, по-друге, мотивація означає, сукупність спонукань (потреби, інтереси, звички тощо), які можуть виступати в якості мотиву злочинної поведінки [118, с. 39]. Як зазначав А.Ф. Зелінський, мотивація злочину – це весь внутрішній механізм його вчинення; причому «без мотивів не буває вчинків», тобто кожне діяння певним чином мотивовано [91, с. 39]. При цьому М.Й. Коржанський писав, що значення мотиву для юридичної оцінки діяння настільки важливе, що поки він невідомий, ми не знаємо і не можемо сказати, що особа вчинила [113, с. 207]. М.Й. Коржанський та А.Ф. Зелінський вважають, що слово «користь» несе в собі негативну моральну оцінку спонукання, вказує на егоїстичний зміст. Корисливий мотив виникає з індивідуальної потреби і особистого інтересу [92, с. 42]. З'ясовано, що на практиці більш ніж 1/2 мотивів злочинів проходять як «корисливі». Корисливий мотив – це одна з кваліфікуючих обставин, що впливає на кваліфікацію злочинів, у тому числі й фіктивного підприємництва.

Суспільна небезпека особи злочинця є її соціальною сутністю. Вона дає підставу відділити, насамперед, особу злочинця від особистості законослухняних людей, по-друге, є підставою розрізнення типів особи злочинця й конкретних злочинців. При цьому суспільна небезпека особи визначається не тільки характером вчиненого, але й місцем, яке займає злочинна поведінка та її мотивація у всій системі особистісних якостей і поведінки суб'єкта в цілому, співвідношенням між соціально значущими негативними і позитивними властивостями особистості.

Основними мотивами осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, як правило, є соціально-економічні, а саме: задоволення «відносних

потреб», що виникають в умовах соціально-економічної диференціації населення і порівняння людьми свого становища з положенням навколишніх; досягнення свого ідеалу – якогось матеріального стандарту (супербогатство) або соціального стандарту (проникнення у вищі верстви суспільства), на які орієнтована дана особа [123, с. 289].

Мотивом скоєння фіктивного підприємництва є корисливі прагнення отримати вигоду, збагатитися, тобто над злочинцем переважає корисливо-приватновласницька мотивація, на відміну від вбивць, гвалтівників, хуліганів, які по відношенню до суспільства ставляться негативно-зневажливо. Для будь-якого злочинця, що вчиняє фіктивне підприємництво, характерне прагнення переконати потерпілого у правомірності майнових домагань. Вони, в більшості своїй, товариські, балакучі, енергійні, рішучі у своїх вчинках, вміють привернути до себе увагу співрозмовників, зацікавити їх, справити сприятливе враження. Багатьом властиві витончена хитрість, удавання і здатність до перевтілення. При цьому злочинці намагаються залишитися в рамках законності або, принаймні, уявній законності. Їх особистість характеризується такими рисами, як прагнення, часом нестримне, до легкої наживи, бажання придбати матеріальні блага, не вкладаючи праці, надання надмірного значення в житті матеріальним чинникам, духовна спустошеність, переконаність у всесиллі грошей, байдужість до суспільних потреб. Особи, які вчиняють фіктивне підприємництво розумні, підступні, спритні, ретельно вивчають поведінку оточуючих їх людей, перш ніж вчинити злочин, що вказує на їх практицизм. Вони відрізняються самоконтролем, більшою психологічною стійкістю, великим оптимізмом.

Вивчення кримінальних проваджень та справ про вчинення злочинів, передбачених ст. 205 КК України, за 2009 – 2014 роки на території нашої держави, показало, що чоловіки значно частіше вчиняють фіктивне підприємництво – їх частка 73,1 %, у порівнянні з жінками - 26,9 %. Найбільшу частку даних злочинів вчиняють особи віком від 25 до 45 років – 81 %, з них від 25 до 35 років – 48,1 %, а від 36 до 45 років – 32,9 %. Наступною найбільш криміногенною віковою категорією є 19-24 років, їх частка становить 11,1 %,

потім від 46 до 54 років – 6,5 %, а найменш активною є особи віком від 55 років – 1,4 % (див.рис. 3).

Рис. 3. Кругова діаграма вікової структури осіб, що вчинили фіктивне підприємництво в Україні (на основі вивчення 216 кримінальних проваджень (справ) у період 2009 -2014 роки)

Розкриваючи далі соціально-демографічні характеристики особи, що вчиняє фіктивне підприємництво, зазначимо, що одружені вчиняють менше даних злочинів, аніж особи, які є неодруженими або розлученими, відповідно 36,1 % (одружені) порівняно 63,9 % (неодружені або розлучені). За освітою це переважно особи із середньою, середньо-спеціальною та вищою освітою – 100 %, із них із середньою, середньою спеціальною освітою - 70,8 %, а з вищою – 29,2 %. За національним складом фіктивне підприємництво переважно вчиняють українці - у 86,6 % випадків та росіяни – 13,4 %.

Якщо говорити про рід занять, то переважна більшість вчинених фіктивних підприємств припадає на безробітних - 81 %, а на осіб, які працюють, - 19 %. Причому серед чоловіків-злочинців приблизно однакова кількість працюючих і непрацюючих, а особи, які вчиняють фіктивне підприємництво у великому розмірі, мали роботу. Серед жінок переважає кількість непрацюючих або таких, що перебували у відпустці по догляду за дитиною, – 86 %. Так, гр. А., 1969 року народження, уродженцю й жителю м. Житомир, громадянину України, приватному підприємцю, неодруженому, який на утриманні має неповнолітню

дитину, та гр. М., 1979 року народження, уродженці та жительці м. Житомир, громадянці України, яка перебуває у відпустці по догляду за дитиною, заміжня, на утриманні має двох неповнолітніх дітей, раніше не судима, повідомлено про підозру в учиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28 – ч. 2 ст. 205, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28 – ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 28 – ч. 3 ст. 358, ч. 3 ст. 28 – ч. 4 ст. 358 КК України. Зокрема, злочинна група, організована та очолювана гр. Т., до складу якої увійшли мешканці м. Житомира гр. А., гр. М. та гр. О., мала єдиний умисел, спрямований на організацію фіктивного підприємництва, тобто створення (придбання) суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб), з метою прикриття незаконної діяльності, пов'язаної з ухиленням від сплати податків, що входять в систему оподаткування, введених в установленому законом порядку, вчиненими повторно, що в подальшому призвело до фактичного ненадходження до бюджету податків в особливо великих розмірах, підроблення офіційних документів, які видаються та посвідчуються підприємством з метою використання такого документа, шляхом залучення до злочинної діяльності ряду колективних та приватних підприємств України для прикриття незаконної діяльності, яка полягала у проведенні безтоварних фінансово-господарських операцій, з метою складання фінансово-господарських документів та надання їх іншим суб'єктам господарської діяльності для легалізації та прикриття фактичної відсутності товарів та послуг, штучного створення податкового кредиту для ухилення від оподаткування, незаконної конвертації безготівкових коштів у готівку, з наступним використанням її у проведенні тіньових господарських операцій та наступною документальною легалізацією їх наслідків від імені фіктивних підприємств.

Таким чином, гр. Т. і гр. А. (діючи до 01 жовтня 2009 року), гр. М. та гр. О., діючи повторно, в складі організованої злочинної групи, використовуючи створені та придбані фіктивні підприємства – ТОВ ТД «Атлант», ТОВ ТК «А.Т. Трейдинг», ПП «Техпромторг», ПП «Укрбудтехпром», ПП «Укрпромтехпостач» та ПП «Укрпромтехбуд», прикриваючи незаконну діяльність з конвертації коштів з метою ухилення підприємців-контрагентів від сплати податків, внаслідок чого в

бюджет не поступило податку на додану вартість на загальну суму 32 004 202 гривень 24 копійки, що в п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину і являється матеріальною шкодою в особливо великому розмірі [Кримінальне провадження № 12012060010000006, унесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань 21 листопада 2012 року за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28 - ч. 2 ст. 205, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28 - ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 28 - ч. 3 ст. 358, ч. 3 ст. 28 - ч. 4 ст. 358 КК України стосовно гр. А. (1969 року народження, уродженець м. Житомир, громадянин України, приватний підприємець) та гр. М. (1979 року народження, уродженка м. Житомир, громадянка України, перебуває у відпустці по догляду за дитиною)].

Кримінально-правова характеристика особи злочинця, який вчиняє фіктивне підприємництво в Україні, характеризується наступним: більшість діянь кваліфіковані за ч. 1 ст. 205 КК України – 63,4 % вибірки, тоді як за ч. 2 ст. 205 КК України та сукупністю з іншими злочинами – 36,6 %. Фіктивні підприємства створюються переважно з метою власного збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо. Дані злочини характеризуються прямим умислом на його вчинення, тобто особа усвідомлює протиправність й кримінальну караність своїх дій. Мотивом є корисливі прагнення отримати вигоду, тобто над злочинцем переважає корисливо-приватновласницька мотивація. Тому, варто погодитись з В.В. Білоус, що в основі незаконної діяльності фіктивних підприємців лежать корисливі мотиви, а методи їх діяльності засновані на використанні недостовірних відомостей й незастосуванні насильства, що в цілому притаманно «білокомірцевому» типу злочинців [22, с. 4].

Типовими місцями вчинення злочинів, передбачених ст. 205 КК України, є великі індустріальні центри – 84,7 %, невеликі міста – 11,1 %, районні центри – 2,8 %, сільська місцевість – 1,4 %. Також має місце планування вчинення злочину у 72,2 % випадків.

Щодо судимості то у вибірці переважає кількість раніше не судимих осіб, зокрема їх частка 79,6 %, далі це раніше судимі особи – 20,4 %, з них 3 і більше разів – 5,6 %. Кількість раніше судимих за скоєння злочинів серед чоловіків склала 44,4 %, а серед жінок – 26,3 %, тобто раніше судимі чоловіки скоюють злочини набагато частіше жінок.

Викликає занепокоєння груповий характер злочинної діяльності, пов'язаний з фіктивним підприємництвом, який поступово набирає організованих форм, зокрема у 74,5 % випадків фіктивне підприємництво вчинене у групі, із них вчинено: групою за попередньою змовою – 61,1 %; організованою групою – 9,3 %; групою осіб – 2,3 %; злочинною організацією – 1,8 % злочинів. Характеризуючи дані групи за геотериторіальними зв'язками, то найбільше таких зв'язків у межах міста – 65,7 %, міжобласні зв'язки – 27,3 %, міжрегіональні зв'язки – 4,2 %, міжнародні зв'язки – 2,8 %. Також утворюються групи в основному на основі випадкових зв'язків у 50 % скоєних злочинів, епізодичних зв'язків – 29,2 %, старих зв'язків – 20,8 %. Щодо організаторів злочинних груп, що вчиняють фіктивне підприємництво, то це особи віком від 18 до 45 років (87,5 % – з них від 18 до 24 років – 45,8 % та від 25 до 45 років – 41,7 %) без постійного джерела доходу (70,8 %) та раніше засуджені (50 %). Для лідерів організованих груп у сфері підприємницької діяльності характерний високий рівень освіти, практично всі вони закінчили вищі навчальні заклади (у ряді випадків не один), непогано розбираються в економіко-правових питаннях, мають досить впливові і численні зв'язки на всіх щаблях влади. Вони складають частину інтелектуального прошарку суспільства, але на жаль, їх досвід, знання й вміння не збігаються з інтересами суспільства і держави; до того ж спрямовані вони на протидію слідчим органам. Організатори та керівники злочинних формувань, що діють у сфері економічних відносин, працюють, як правило, у відповідних легальних структурах і мають певний легальний статус, нерідко дуже престижний. Ступінь їх суспільної небезпеки надзвичайно висока, оскільки завдяки їм організована злочинність настільки «органічно» вписується в

економічну і соціальну структуру суспільства, що часом стирається грань між злочинним і незлочинним, законним і незаконним.

Розкриваючи соціальні прояви осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво, у різних сферах життєдіяльності відзначимо, що у термінологічно-понятійному словнику «Соціальна політика і соціальна робота» трактується також через поняття «соціальна роль» – система норм, форм і правил поведінки, яких очікують від людини, що посідає певне місце в суспільстві чи у соціальній групі. Характеризуючи фіктивних підприємців за соціальним станом і родом занять, слід виділити серед них значну частку осіб, які вже здійснюють підприємницьку діяльність (керівники підприємницьких структур та їх власники, приватні підприємці). Тут також доречно відзначити, що в силу певних причин заняття трудовою діяльністю у тій або іншій сфері, не є перешкодою для вчинення фіктивного підприємництва.

У структурі морально-психологічної характеристики осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво, можна відзначити той факт, що вказані особи мають певні відмінності від законослухняних громадян, однак вони не настільки істотні й виражаються у тому, що фіктивні підприємці найбільш соціально адаптовані, прагнуть до дотримання прийнятих норм, справляють враження розсудливих, доброзичливих, товариських людей, які мають широке коло інтересів. Їм властиві великий досвід міжособистісних контактів, висока заповзятливість і вміння знаходити правильну лінію поведінки. Морально-психологічні та ціннісно-нормативні якості злочинців у цій сфері за багатьма параметрами можуть збігатися з аналогічними якостями громадян, які не порушують закон.

Розглядаючи морально-психологічні характеристики осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво, враховуючи мотиви і цілі, виділимо їх дві основні групи.

Перша група – це особи без постійного джерела існування, які вчиняють дані злочини для задоволення тих чи інших реальних потреб (переважно побутових). У них немає чітко вираженої антисоціальної спрямованості. Разом з

тим у таких осіб відсутні тверді моральні установки, проявляється волюва слабкість.

Друга група – це особи, що скоюють фіктивне підприємництво заради надприбутків, накопичення грошей, нерухомого майна, інших матеріальних цінностей. Це особи, які вже здійснюють підприємницьку діяльність (керівники підприємницьких структур та їх власники, приватні підприємці). Характерними рисами другої групи злочинців є: життєвий досвід, що дозволяє ретельно опрацьовувати способи вчинення та приховування злочину; достатньо високий інтелектуальний рівень. Для них властиві: самовпевненість; прагматизм (елементи практичності і раціоналізму); орієнтація на досягнення успіху (ринкова орієнтація); соціальні зв'язки в різних сферах (у тому числі в правоохоронних органах); наявність зовнішніх атрибутів іміджу ділової людини (візитні картки, засоби мобільного, інтернет та іншого зв'язку, рекламні проспекти, благодійна діяльність, спонсорська допомога тощо). Зазначені особи не ухиляються від суспільно-корисної діяльності, не зловживають спиртними напоями, не вживають наркотики.

Отже, на відміну від мотивів вчинення фіктивного підприємництва, де проглядається низький матеріальний рівень, коли особи мотивовані або ж отриманням коштів для забезпечення життєвих потреб, або ж якнайшвидшим отриманням стартового капіталу для організації та розвитку власної господарської діяльності, особи, які вже здійснюють підприємницьку діяльність, прагнуть задовольнити потреби та інтереси престижного характеру, володіти матеріальними благами й цінностями, які найчастіше не можуть бути отримані в межах законної діяльності. Це є домінуючою рисою морально-психологічного портрета осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво [170].

З'ясувавши структуру особи, яка вчиняє фіктивне підприємництво, варто перейти до класифікації і типології таких злочинців. Так, посилаючись на практику протидії злочинності та дані проведеного нами опитування фахівців-працівників міліції, класифікуємо наступні категорії громадян, що створюють фіктивні підприємства:

1) особи, які створили суб'єкт господарювання для зайняття підприємницькою діяльністю, але під впливом тих чи інших причин вирішили позбутись його;

2) особи, які за мізерну винагороду дають згоду на реєстрацію чи перереєстрацію на своє ім'я суб'єктів підприємницької діяльності, під керівництвом інших осіб відвідують нотаріальні контори, податкові органи, дозвільні системи, підписують необхідні документи, нерідко чисті бланки і у подальшому до діяльності новостворених суб'єктів господарювання ніякого відношення не мають;

3) фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності реєструють чи перереєстровують за підробленими документами – безпосередньо злочинці;

4) працівники так званих юридичних фірм чи приватні особи, основним видом діяльності яких є реєстрація «під ключ» суб'єктів підприємницької діяльності. Ці особи реєструють підприємства на своє ім'я чи підшукують для цього осіб, зазначених вище. В подальшому створені ними суб'єкти господарювання за винагороду переоформлюються на інших осіб (як правило – підставних). Під «підставною особою» мають на увазі спеціально підібрану для якоїсь мети особу, а також удавану особу [240]. Статутні документи, штамп, печатка передаються зловмисникам, які використовують ці фіктивні підприємства в протиправних цілях. Так, В.В. Білоус визначає типові фіктивне підприємство як юридичну особу, створену з використанням документів підставної особи (встановлено, що підставні особи постали офіційними засновниками і керівниками у 84,8 % випадків).

Отже, особа злочинця – феномен багатогранний і неоднорідний, залежний від безлічі об'єктивних і суб'єктивних факторів. Незважаючи на це, посилаючись на викладене вище та власне дослідження, складемо кримінологічний портрет особи, що вчиняє фіктивне підприємство: у більшості випадків це громадянин України чоловічої статі у віці 25-45 років, неодружений або розлучений, із середньою або середньою спеціальною освітою, не має роботи на момент скоєння злочину, являється міським жителем. Має прямий умисел та корисливу

мотивацію на власне збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо. Судимості не має, але вчиняє фіктивне підприємництво у групі, переважно за попередньою змовою, що формується у межах міста, області. Має досить потужний життєвий досвід, що дозволяє ретельно опрацьовувати способи вчинення та приховування злочину; достатньо високий інтелектуальний рівень. Для нього властиві: самовпевненість; прагматизм (елементи практичності і раціоналізму); орієнтація на досягнення успіху (ринкова орієнтація); соціальні зв'язки в різних сферах (у тому числі в правоохоронних органах); наявність зовнішніх атрибутів іміджу ділової людини (візитні картки, засоби мобільного, інтернет та іншого зв'язку, рекламні проспекти, благодійна діяльність, спонсорська допомога тощо). Не ухиляється від суспільно-корисної діяльності, не зловживає спиртними напоями, не вживає наркотики, психічно здорова людина, що володіє етичними та моральними якостями, яка має добру ділову репутацію серед колег і контрагентів. Фіктивне підприємництво вчиняється ним з бажанням отримати матеріальні блага і досягти або зберегти високі статусні позиції в суспільстві. З вищесказаного випливає, що, насамперед, кожний учасник економічних відносин з великою ймовірністю може виявитися аферистом, оскільки підпадає під портрет потенційного шахрая. По-друге, неможливо заздалегідь передбачити, хто з керівників підприємницьких структур та їх власників, приватних підприємців переступить межу і стане злочинцем.

Підводячи підсумок, ми можемо зазначити, що дослідження соціально-демографічних, кримінально-правових, соціально-рольових ознак особистості цієї категорії злочинців повинно органічно поєднуватися з пізнанням індивідуальних морально-психологічних особливостей таких осіб. А сукупність властивостей особи (позитивних і негативних), їх співвідношення дають уявлення про те, хто скоює фіктивне підприємництво та допомагають зрозуміти таку поведінку, її причини та мотиви, а значить й розробити профілактичні заходи впливу.

2.3. Детермінанти фіктивного підприємництва

Детермінація – поняття, похідне від слів «детермінант», «детермінувати». Латинське слово «determinare» означає «визначати». Детермінант відповідно означає «визначний», детермінувати – «визначати, обумовлювати», а детермінувати – «процес обумовлення, визначення».

Коли говорять про детермінізм, то мають на увазі визнання загального взаємозв'язку, взаємодії всіх речей, об'єктів, явищ і процесів. Причому тут поки не виділяються різні види взаємозв'язків, хоча їх налічується більше трьох десятків. Просто говорять про детермінанти або «обставини». Слово «обставини» вживається як об'єднуючий термін для причин і умов [123, с. 231].

Професор Н.А. Стручков писав, що «злочинність лише в головному або основному, або кінцевому підсумку обумовлена певними причинами. Тим часом дія цих причин залежить від цілого ряду обставин...» [233, с. 98–99].

Підтримуючи думку російського кримінолога, професора Н.Ф. Кузнєцової, яка вказує, що причини та умови об'єднуються родовим поняттям «криміногенні детермінанти», зазначимо, що дійсно, не можна обмежуватися лише вивченням причин злочинності, а потрібно зважати й на умови злочинності, які формують причину злочинності, супроводжують її протягом усієї дії та не перешкоджають злочинному наслідку. Умова бере участь у детермінації злочинності, а процес детермінації злочинності являє собою складну взаємодію різних форм зв'язків: причинних, функціональних, статистичних, зв'язків стану та інших [123, с. 232].

Причинність розглядається як одна з форм універсальної взаємодії, як один із видів детермінації, що означає тільки генетичний, похідний зв'язок. Тут розкривається те, з чого відбулося дане явище, як протікав процес його породження.

Детермінізм, виходячи з факту причинного походження, говорить про те, чому відповідний процес пройшов так чи інакше, чому виникло саме це явище, які умови породження і міра стійкості відповідного процесу.

Наприклад, тільки при причинному поясненні встановлюється, під впливом яких обставин породжується злочинність, а при більш широкому

детерміністичному підході – чому злочинність не просто існує, але існує в даний час у формі переважання корисливої її частини, чому вона стає більш організованою і так далі. При широкому детерміністському підході злочинність постає як результат не однозначного впливу якихось чинників, а складною, багатоплановою детермінацією, в тому числі само детермінацією. [123, с. 231].

Перед тим як розглянути детермінанти фіктивного підприємництва в Україні, розглянемо передумови розвитку детермінізму господарської злочинності у державі. Так початок XXI століття для розвинутих країн став епохою динамічного розвитку ефективного управління і господарювання після декількох світових економічних криз. Суверенна ж Україна все більше й більше заглиблюється у трясовину системної кризи, яка провокує все нові й нові ліміти економічного колапсу. Так звана ринкова трансформація національної економіки зорієнтована у зовсім протилежному напрямку, адже ринкова економіка – це дієздатне товарне виробництво, яке органічно включає в себе систему організації товарообміну, тобто власне ринок. Аналіз історії економічних систем засвідчує, що ринки завжди є допоміжним інструментом господарського життя, адже ринкові відносини – це не що інше як відлагоджені й ефективні товарно-грошові відносини.

Якщо ж реформи національної економіки призводять до руйнації товарного виробництва, недопустимого звуження й деформації товарно-грошових відносин, то їх антиринкова суть, характер і зміст очевидні. Отже, домінанта ринкових реформ не відповідає цільовій назві.

Українські реформи не відбулися, а відповідно не принесли й не принесуть позитивних результатів. Насправді ми рухаємося не до цивілізованого ринку, а від нього, заглиблюючись у хащі первісного накопичення капіталу, чергового великого перерозподілу власності. Хоча невід'ємною ознакою незалежної держави є її здатність розробляти й реалізовувати самостійну зовнішню й внутрішню економічну стратегію розвитку, яка б відповідала загальноцивілізаційним закономірностям і тенденціям.

Проте Україна поступово входить в таку систему внутрішньо-національних виробничих відносин і міждержавних стосунків, при яких вона невідворотно і за наростаючою втрачає своє право на економічний суверенітет, а отже, і незалежне існування. І чим більшою є залежність, а то й пряма підпорядкованість країни руйнівним тенденціям і зовнішньому оточенню, тим з більшим натхненням оплачені апологети так званого «ринку» творять різноманітні міфи, аби таким чином зафіксувати в суспільній свідомості ілюзію правильності обраного курсу системних економічних перетворень.

Шкода від такої міфотворчості особливо вирізняється на економічному тлі, оскільки, йдучи по шляху «системної трансформації», Україна всупереч добрим побажанням і намірам реформаторів і немовби без видимих причин, з наростаючим і резонансним прямим збитком повертається у минулі економічні епохи, повністю перекреслюючи попередні оптимістичні прогнози західних футурологів. Так, Мільтон Фрідмен [145] (ключовий адепт монетаризму, рекомендації якого покладені в основу програм надання кредитів Міжнародним валютним фондом (далі - МВФ) і Світовим банком (далі - СБ) зазначав, що лише тим державам, політичне керівництво яких зобов'язується неухильно дотримуватися вказівок й установок названих міжнародних фінансових інституцій при здійсненні внутрішньої економічної політики, посміхається «щастя» спільних реформаційних зусиль [229, с. 3].

Отож, демократична українська влада взяла на себе зобов'язання революційного сценарію макроекономічних перетворень, що посилено нав'язуються зарубіжними ідеологами у вигляді ринкових реформ. Цей сценарій включає в себе три визначальних блоки: організаційний, економічний та міжнародний.

Досить вагомими криміногенними детермінантами господарської злочинності в Україні, зокрема й фіктивного підприємництва, є виконання нав'язаного комплексу реформаційних заходів організаційного характеру, що базуються на принципі прямої дії (в даний час усі вони практично виконані), зокрема:

1) ліквідація економічно найдоцільнішої, попри всі недоліки, системи матеріально-технічного постачання, в той же час жодна ефективно діюча зарубіжна економічна система не обходиться без підконтрольного безпосередньо державі органу матеріально-технічного постачання, організаційна форма якого – питання не принципове;

2) децентралізація і демонополізація (подрібнення) існуючих великих прибуткових підприємств під гаслами роздержавлення і боротьби з монополізмом Україна штучно приживляє усі можливі й відомі в історії форми організації суспільної праці: від індивідуальної трудової діяльності до кооперативних товариств, промислово-фінансових груп, при цьому вітчизняне виробництво перебуває у постійному «броунівському русі» [271], який провокує величезні втрати у виробництві продукції та накопиченому досвіді щодо розробок та використання науково-технічних «ноу-хау» й інноваційних можливостей;

3) перманентна, свого роду примусова приватизація в усіх сферах економіки як самоціль, безоглядна генерація недержавних форм господарювання, попередньо не обумовлена з позицій економічного сенсу [214];

4) ліквідація за схемою «зверху-вниз», тобто імперативно за допомогою держави, найдешевшої у світі банківської системи з метою її перетворення у шлейф гостро конкуруючих фінансових структур, сприятливих для виведення з-під державного контролю і придбання на користь «олігархів» [159].

Наступними причинами й умовами господарської злочинності, зокрема й фіктивного підприємництва, взаємопов'язаними із виконанням вищезазначених заходів організаційного характеру, є помилковий підхід до реконструювання економічного блоку, тобто так званої «шокової терапії» [275], зокрема:

а) економічна лібералізація як засіб усунення якого б то не було централізованого контролю над цінами, рухом капіталу, зовнішньоекономічною діяльністю та її результатами, валютними операціями, пріоритетами соціальної сфери;

б) так звана фінансова стабілізація через політику монетарного таргетування (перманентного кількісного звуження грошової маси) та максимальне обмеження грошової емісії;

в) продаж або пряме привласнення державної власності без якихось попередніх вимог чи зобов'язань щодо обов'язкового ефективного функціонування роздержавлених підприємств у постприватизаційний період.

Останнім блоком помилок, що є серйозною детермінантою господарської злочинності, зокрема й фіктивного підприємництва, є міжнародний контекст ринкових реформ, що зводиться до створення тупикової політико-економічної ситуації, що тягне за собою відтворення хаосу, де Україна не спроможна існувати без широкої й постійної міжнародної фінансової допомоги, похідним чого є залежність у прийнятті будь-яких рішень.

За п'ять років в Україні змінилося дуже багато, зокрема злочинний режим президента В. Януковича був повалений у результаті Революції національної гідності, наслідком якої є прихід до влади у державі проукраїнських, демократичних державних інституцій (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету міністрів України) із однаковою, на перший погляд, політичною орієнтацією. Незмінною за весь цей час залишилося одне – ілюзія «вільних» ринкових реформ [278], які насправді інтенсивно підштовхуються країнами – фінансовими засновниками МВФ [188, с. 21]. Саме спроби нинішнього вищого керівництва України активно реалізовувати чужі ідеї на території своєї країни на противагу її стратегічним національним інтересам зумовлюють величезні й невідворотні втрати у суспільному виробництві, фактичний розвал економічно ефективних сфер, галузей й виробництв.

Також суттєвим поштовхом до зростання господарської злочинності в Україні є пост реформаційне середовище, що продукує й затверджує такі «об'єктивні економічні закони» [257, с. 21] (тобто стійкі й відтворювальні причинно-наслідкові відносини та зв'язки), як: закон економічної ентропії (наростання хаосу), закон господарської відокремленості й територіальної автаркії, закон безгосподарності та економічної безвідповідальності, закон

тінзації й кругової поруки, закон ліквідної й бюджетної пастки, закон абсолютного зубожіння людини й унеможливлення чесності праці тощо.

Дія системи таких закономірностей і тенденцій не просто руйнує створений попередніми поколіннями економічний потенціал (за нинішнім обсягом виробленого і спожитого національного доходу Україна вже перебуває на рівні 50–40-х років ХХ століття), а кодує виробничі відносини, приводить у рух спонукальні сили, котрі загрожують економічною катастрофою, наслідком якої є зростання господарської злочинності, зокрема й фіктивного підприємництва.

На сьогодні варто відмітити й активізацію організованих злочинних угруповань, які мають значний вплив на регіональну економіку в багатьох областях України. Діяльність організованих злочинних угруповань в економічній сфері на даний час здійснюється на високому професійному рівні за рахунок залучення у свій бізнес висококваліфікованих фахівців, що дозволяє кримінальним авторитетам реалізовувати складні фінансові схеми роботи, одночасно залучаючи й контролюючи значну кількість підприємств. Так, опитування працівників правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють протидію фіктивному підприємству, показало характерну для такої категорії як організовані злочинні групи і злочинні організації систему організації розвідки і контррозвідки (55,1 %) та факти корумпованого зв'язку між ОЗГ, ЗО та співробітниками державних і правоохоронних органів (92,6 %) [див. додаток 3].

Криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва в Україні можна згрупувати у два блоки. Перший блок притаманний в цілому господарській злочинності (загальний рівень), а другий – детермінує фіктивне підприємство (спеціальний рівень).

Окрім вище зазначених криміногенних детермінант господарської злочинності в Україні, зокрема фіктивного підприємства (загальний рівень), до них варто віднести наступні:

– недостатня міцність влади і відсутність послідовності дій державного керівництва, зокрема існування у державі зон, хоч би деякою мірою неконтрольованих державою, за умови проголошення нею необхідності такого

контролю свідчить про слабкість держави. Отже, є резон у певних аспектах, не першоважливих з погляду національної безпеки, свідомо послабити вимоги чи принаймні спростити механізм державного контролю. Прикладом може слугувати непередумане підвищення вимог щодо використання засобів обліку дрібними торговцями – з використанням електронних касових апаратів чи за допомогою ведення книг обліку. При незначних обсягах операцій кожного дрібного торговця, зокрема навіть повна реалізація цих вимог, не матиме наслідком відчутне збільшення бюджетних надходжень, але викличе додаткове відчуття протесту проти дій влади і перехід певної частини легальних торговців у неконтрольовану діяльність. Держава має демонструвати силу лише тоді, коли здатна її використати – але ж ніхто не стане здійснювати репресивні заходи проти мільйонів громадян, котрих нужда виганяє на вуличні ринки задля існування. З іншого боку, для встановлення авторитету влади слід доводити до кінця навіть помилкові рішення – реалізувати, а лише після цього відмінити, можна навіть із компенсацією понесених збитків. Українська держава на сьогодні взяла на себе надто багато повноважень щодо контролю над ринковими відносинами і тому фізично неспроможна їх реалізувати – тому суб'єкти економічної діяльності користуються будь-якою нагодою, щоб уникнути державного контролю навіть у тих випадках, коли цей контроль не завдасть їм додаткового клопоту чи нових податків;

– депресивний стан економіки, що зводить до низького рівня рентабельності будь-якого бізнесу і тому унеможливорює сплату навіть не таких вже високих податків. Слід згадати, що до 1994 року, доки держава провадила експансіоністську грошову політику, податки були набагато вищими, але податкова заборгованість суб'єктів господарювання була меншою. Отже, не так високі податки, як низька прибутковість спонукають підприємців до приховування доходів, тобто до «втечі у тінь»;

– додатковим і важливим фактором тінізації є порушення соціальної справедливості з боку держави при розподілі суспільних благ. Мало того, що держава неспроможна сприяти вирівнюванню доходів у ринковій сфері, де

різниця між рівнями оплати найманої праці надто велика, але ж й рівень державою встановлених пенсій має не виправдано значну диференціацію – буквально у десятки разів, тому населення свідомо уникає сплати податків такій державі, яка потім порушує поняття справедливості при їх витрачаннях;

– суттєвим фактором є окремі прояви корумпованості та хабарництва у середовищі посадових осіб і відсутність загальновідомих прикладів покарання корупціонерів. Справа навіть не в масштабах подібних явищ, а саме у їх безкарності, адже у громадській свідомості створюється перебільшене уявлення про корумпованість і безкарність, тому дуже важливо хоч би час від часу провадити показові процеси з широким освітленням;

– вплив коштів державного та місцевого бюджетів у тіньову сферу, що здійснюється одночасно декількома шляхами: 1) **прямим розкраданням** – виділенням загальнодержавним і місцевими бюджетами коштів. У цьому напрямку слід впроваджувати найбільш тверді й дієві заходи, включаючи посилення кримінальної відповідальності, розширюючи повноваження контрольних органів щодо стягнення нанесених збитків – наприклад, у більшості країн органи, аналогічні Рахунковій палаті України, мають повноваження прямо вилучати нанесені бюджету країни збитки з банківських рахунків та іншої власності винуватців; 2) **опосередковане вилучення** – ухилення від сплати у бюджет. Як правило, всі обсяги неплатежів до бюджету якраз й поповнюють фінансову базу «тіньової» економіки, нерідко вивозяться із України та втрачаються не лише для державного сектору, а й для країни в цілому. У цьому напрямку необхідно, окрім удосконалення податкового законодавства та поліпшення управління державним майном, посилити контроль за надходженням визначених законами платежів у бюджет та встановленням різноманітних пільг (у тому числі включити ведення цього контролю у повноваження Рахункової палати);

– утруднення контролю за використанням незаконних грошових нагромаджень [29, с. 33], зокрема слід звернутися до інших країн з пропозицією більш послідовно виконувати існуючі міжнародні угоди щодо недопущення

вкладення злочинно присвоєних в Україні коштів. Слід звернути увагу міжнародних організацій на те, що, вимагаючи від України послідовної боротьби з «брудними» капіталами, багато зарубіжних країн закривають очі на те, що кримінальні кошти з України легко вливаються в їхні банківські системи і економічний оборот. Більше того, деякі країни прямо сприяють припливу до себе «брудних» грошей, надаючи їх власникам мало не дипломатичний імунітет;

– відсутність контролю за рухом коштів й придбанням майна відповідальними посадовими особами державної влади. Взагалі, щодо службових осіб держави виправдані більш дієві заходи, навіть коли вони дещо виходять за межі конституційних прав і свобод. В Україні розпочато створення відповідного законодавства та органів контролю за діями службових осіб, причетних до витрачання бюджетних коштів, проте й досі їх дія недостатньо ефективна, і є необхідність цю дієвість посилити. Є нагальна необхідність у розширенні практики використання декларації про доходи аж до обов'язкового її подання при здійсненні купівлі нерухомості і коштовностей, обмеженні готівкового обігу аж до заборони оплати готівкою певних операцій;

– інші фактори тінізації значної частини економіки, зокрема: вплив коштів за кордон; концентрація в країні екологічно небезпечного виробництва; від'їзд за кордон фахівців і науковців високої кваліфікації; спроби економічного і політичного диктату з боку провідних держав світу; проникнення мігрантів на територію країни [29, с. 33].

Другий блок криміногенних детермінантів, що безпосередньо обумовлюють вчинення фіктивного підприємництва в Україні, зосереджує у собі:

– гуманізація у 2011 році кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 205 КК України [202], (на даний момент осіб, які вчинили даний злочин, можуть притягнути до кримінальної відповідальності тільки у вигляді штрафу, однак порушення кримінальної справи (реєстрація кримінального провадження) за фактом фіктивного підприємництва є справжньою бідою для контрагентів фіктивного підприємства, яким у зв'язку з

господарськими відносинами з «фіктивними» можуть інкримінувати ухилення від сплати податків);

– неефективна система досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 205 КК України, адже кримінальне провадження порушується після отримання органами досудового розслідування заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення таких фактів [99] і внесення такої інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань (оскаржити внесення таких даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань неможливо, адже чинний КПК надає право оскаржити тільки дії після внесення такої інформації) [132];

– неможливість обрахування збитків, що завдані державі й суспільству, у зв'язку із вчиненням злочинів, передбачених ст. 205 КК України (одночасно із реєстрацією в Єдиному реєстрі досудових розслідувань відомостей про вчинення фіктивного підприємництва реєструється й інформація про контрагента, у діях якого формально будуть міститися ознаки ухилення від сплати податків (ст. 212 ККУ), а права оскаржити відкриття даного розслідування у КПК не передбачено;

– необдумані й достатньо неефективні з практичної точки зору чинні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [208], згідно з якими оперативні підрозділи у разі виявлення ознак злочинів, повинні негайно направити матеріали до органів досудового розслідування, а також повідомити прокурора про факт заведення оперативно-розшукової справи, що призводить до втрати конфіденційності інформації (раніше органи прокуратури не повідомлялися про заведення оперативно-розшукової справи, а лише здійснювали періодичний плановий нагляд);

– велика кількість органів, що можуть здійснювати розслідування фактів фіктивного підприємництва, зокрема, згідно з нормами КПК – органи МВС та податкової міліції. На практиці такими органами є УБОЗ (нині ліквідовано), ДСБЕЗ (ДЗЕ), органи податкової міліції, але розслідування ухилення від сплати податків залишилося у компетенції податкової міліції. Такий розподіл призводить до лише поверхневого виявлення, розкриття, розслідування вчинених злочинів,

передбачених ст. 205 КК України, а також інших господарських злочинів, що є супутніми їм. Тому, варто створити окремий орган, який би безпосередньо займався цими питаннями, наприклад «фінансової поліції». За створення такого органу висловилося й 91,5 % опитаних фахівців правоохоронних органів [див. додаток З];

– неузгодженості, неточності, розмитість у чинному законодавстві, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва в Україні. Такими є: 1) кваліфікація за ч. 2 ст. 205 ККУ (обов'язкові ознаки є: повторність; збиток, що перевищує у 200 й більше разів неоподатковуваний мінімальний дохід громадян (111800 грн.)) і ч. 3 ст. 212 ККУ (обов'язковим є збиток, що перевищує у 5000 й більше разів неоподатковуваний мінімальний дохід громадян (2790000 грн.)). Чинний КПК України в якості способу визначення збитку надає можливість залучення експерта чи спеціаліста [133]. Дана можливість існувала і раніше, але на практиці до порушення кримінальної справи збитки визначалися шляхом залучення фахівця, який складав акт дослідження, що не має сили експертного висновку. Це суперечило постанові Пленуму ВСУ від 08.10.2004 № 15 [205], згідно з якою наявність складу злочину в даній категорії справ може бути встановлено тільки висновком експерта або актом перевірки податкової або КРУ; 2) надання права підозрюваним (обвинуваченим) вимоги проведення експертизи у сторони захисту та права оскарження задоволення такого клопотання у разі відмови або часткової відмови (не включення повного переліку питань) [52, с. 156]; 3) тяжкість доказування, адже, згідно з нормами чинного КПК України, неприпустимість доказів, отриманих на допиті свідка, статус якого був у подальшому змінений на підозрюваного. На практиці часто по «фактовому» кримінальному провадженні всіх осіб опитують як свідків, а надалі багато свідків перетворюються на підозрюваних;

– неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії (49,4 % респондентів такий факт відзначили), зокрема: 1) незначна й середня тяжкість складу злочинів (фіктивного підприємництва), виключає можливість проведення

ряду негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують права людини, таких як: аудіо-, відеоконтроль особи; накладення арешту на кореспонденцію особи; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем (за винятком систем, доступ до яких не обмежується їх власником, держателем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту); обстеження (таємне, негласне) житла чи іншого володіння особи; візуальне спостереження за особою, річчю, місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину (контрольована поставка, оперативна закупівля та ін.); виконання спеціального завдання з розкриття ПОГ (так зване «впровадження»); негласне отримання зразків; 2) відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукові заходи, пов'язані з обмеженням прав людини, проводяться з метою попередження особливо тяжких або тяжких злочинів, їх виявлення або припинення, яким є тільки ч. 3 ст. 212 КК України, а фіктивне підприємництво під такі не потрапляє; 3) чинний КПК України не містить вичерпного переліку негласних слідчих (розшукових) дій, але дані заходи кореспондуються з правами оперативних підрозділів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [208]. Тому правоохоронні органи для розслідування фіктивного підприємництва та ухилення від оподаткування використовують лише такі дії, як збір документів (за запитом), опитування осіб, розкриття банківської таємниці та отримання інформації про рух по рахунках, використання інформаторів та ін.;

– недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва, зокрема: недостатніми їх визначили 85,8 % респондентів, а неефективними – 73,9 %. Тоді як ефективними респонденти (65,9 %) визначили наступні гласні заходи : 1) направлення запитів на отримання документів та їх аналіз, що стосується протиправної діяльності фіктивних підприємств (34,7 %); 2) витребування і аналіз перш за все документів, які є підставою для створення підприємств (засновницькі документи (статут), наявність дозволів, ліцензій, тощо (25 %); 3) участь працівників міліції у перевірці

фінансово-господарської діяльності підприємств з ознаками фіктивності та підприємств, які контактували з ним (19,9 %); 4) ініціювання перед керівництвом органів податкової служби про проведення позапланової перевірки фіктивних суб'єктів господарювання (12,5 %); 5) підготовка необхідного пакету документів для направлення в суд з метою скасування судом засновницьких документів фіктивних підприємств та укладених з ним угод (10,2 %); 6) опитування осіб за їх згодою та використання їх добровільної допомоги в виявленні фіктивних фірм (9,6 %); 7) відвідування жилих, службових та інших приміщень за згодою власників або мешканців для з'ясування обставин вчинених правопорушень фіктивними підприємствами (6,3 %) [див. додаток 3];

– ступінь тяжкості ст. 205 КК України суттєво обмежує органи досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів. Так, до осіб, підозрюваних у здійсненні фіктивного підприємництва, можуть бути обрані наступні запобіжні заходи: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; взяття під варту (тільки у випадку інкримінування ч. 2 ст. 205 КК) [133], якщо підозрюваний (обвинувачений) не виконав зобов'язання, покладені на нього при застосуванні раніше обраного запобіжного заходу, або він не вніс кошти в якості застави. А от обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту при розслідуванні ст. 205 ККУ не допускається. Крім того, є спірним застосування затримання без визначення слідчого судді (суду), оскільки в ст. 208 КПК наведено вичерпний перелік випадків, при настанні яких особу може бути затримано (особу застали під час вчинення злочину або замаху на нього, або очевидці безпосередньо після вчинення злочину вказують на таку особу). Оскільки фіктивне підприємництво є триваючими злочинами та фактично важко встановити момент їх вчинення, то, з нашої точки зору, правомірність застосування затримання при фіктивному підприємстві сумнівна;

– досить невеликий термін досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 205 КК України (два місяці та продовжений до шести місяців з моменту повідомлення особі про підозру) [133] Крім того, Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за ч. 1 ст. 205 КК України у

вигляді незначних штрафів, а тому не виключається можливість віднесення їх до кримінальних проступків у разі прийняття Закону про кримінальні проступки. Але такий порядок речей неможливо припустити, бо це призведе до поверхового виявлення, розкриття й розслідування даних злочинів, адже особливостями розслідування кримінальної проступку є: скорочені терміни розслідування (2 місяці); до підозрюваних (обвинувачених) може бути обрано запобіжний захід лише у вигляді особистого зобов'язання або особистого поручительства; не допускається здійснення негласних слідчих дій;

– труднощі у практичних працівників обумовлені недостатніми знаннями нормативно-правової бази, що регламентує підприємницьку діяльність у тій чи іншій сфері, бухгалтерського законодавства, способів вчинення фіктивного підприємництва, механізму виявлення прихованих слідів злочину. Так, на запитання «Чим виявлені складності з виявлення та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво?» отримано наступні результати від респондентів (фахівців правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу із фіктивним підприємництвом в Україні): 1) підвищенням рівня професіоналізму осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво – 96 %; 2) відсутністю спеціальних знань, умінь і навичок працівників правоохоронних органів, насамперед економічної освіти, щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів – 61,4 %; 3) відсутністю або недостатньою розробкою методичних рекомендацій щодо запобігання і протидії фіктивному підприємництву – 78,4 %. Недостатній фах працівника правоохоронного органу призводить й до неякісної кваліфікації злочинів, зокрема, переважна більшість респондентів відзначила велику кількість відмови у порушенні кримінального провадження стосовно фіктивного підприємництва (47,2 %) та перекваліфікації (за різних обставин) на інші злочини (52,3 %) [див. додаток 3];

– відсутність співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємництву, зокрема між міліцією, податковою міліцією, прокуратурою та службою безпеки України (95,5 % практичних працівників правоохоронних органів відзначили даний факт). Також респонденти

визначили непродуманість й незлагодженість організаційної роботи підрозділів правоохоронних органів, які покликані протидіяти економічній злочинності, зокрема фіктивному підприємництву (80,1 %), та внутрішні проблеми правоохоронних органів (92,6 %), з яких є низька заробітна платня, звідси й пониження критеріїв відбору до правоохоронних органів (94,9 %), надмірна корумпованість (92,6 %), недоліки в обліку та оцінці діяльності правоохоронних органів (85,2 %), неефективність використання взаємодії між підрозділами органів внутрішніх справ, податкової міліції, прокуратури, митними органами і СБУ та іншими державними органами і організаціями (71,6 %), помилки у плануванні організації роботи правоохоронних органів (60,2 %). [див. додаток З].

Підводячи підсумок, необхідно визначити комплекс найбільш серйозних і значущих криміногенних детермінант, що обумовлюють фіктивне підприємництво:

1. Детермінанти фіктивного підприємництва в Україні формувались під впливом декількох світових економічних криз, які провокували все нові й нові ліміти економічного колапсу держави, та намаганням побудувати ринкову економіку усіма урядами країни, що призвело до непродуманих реформ національної економіки й руйнації товарного виробництва, недопустимого звуження й деформації товарно-грошових відносин.

2. Вагомими криміногенними детермінантами господарської злочинності в Україні, зокрема й фіктивного підприємництва, є виконання нав'язаного зарубіжними ідеологами (МВФ, СБ) комплексу реформаційних заходів, що можна поділити на організаційний, економічний та міжнародний блоки.

3. Окремими криміногенними детермінантами господарської злочинності у державі, зокрема й фіктивного підприємництва, варто відмітити й активізацію організованих злочинних угруповань, що мають значний вплив на регіональну економіку в багатьох областях України та залучають у свій бізнес висококваліфікованих фахівців, які розробляють, планують складні фінансові

схеми роботи, одночасно залучаючи й контролюючи значну кількість підприємств, а це все реалізується кримінальним середовищем.

4. Криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва в Україні можна згрупувати у два блоки: 1-й – притаманний в цілому господарській злочинності, зокрема фіктивному підприємству (загальний рівень); 2-й – детермінує фіктивне підприємництво (індивідуальний рівень).

До першого блоку криміногенних детермінантів належать : недостатня міцність влади і відсутність послідовності дій державного керівництва, зокрема існування у державі зон, хоч би деякою мірою неконтрольованих державою; депресивний стан економіки, що зводить до низького рівня рентабельності будь-якого бізнесу і тому унеможливорює сплату навіть не таких вже високих податків; порушення соціальної справедливості з боку держави при розподілі суспільних благ; окремі прояви корумпованості та хабарництва у середовищі посадових осіб і відсутність загальновідомих прикладів покарання корупціонерів; вплив коштів державного та місцевого бюджетів у тіньову сферу; утруднення контролю за використанням незаконних грошових нагромаджень; відсутність контролю за рухом коштів й придбанням майна відповідальними посадовими особами державної влади; вплив коштів за кордон; концентрація в країні екологічно небезпечного виробництва; від'їзд за кордон фахівців і науковців високої кваліфікації; спроби економічного і політичного диктату з боку провідних держав світу; проникнення мігрантів на територію країни.

До другого блоку криміногенних детермінантів належать : гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення фіктивного підприємництва; неефективна система досудового розслідування фіктивного підприємництва; неможливість обрахування збитків, що завдані державі й суспільству, у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; необдумані й достатньо неефективні з практичної точки зору чинні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; велика кількість органів, що здійснюють розслідування фактів фіктивного підприємництва; неузгодженості, неточності, розмитість у чинному законодавстві, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку

із вчиненням фіктивного підприємництва; неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії; недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва; суттєве обмеження органів досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів; досить невеликий термін досудового розслідування фіктивного підприємництва; труднощі у практичних працівників, обумовлені недостатніми знаннями нормативно-правової бази, що регламентує підприємницьку діяльність у тій чи іншій сфері, бухгалтерського законодавства, способів вчинення фіктивного підприємництва, механізму виявлення прихованих слідів злочину; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємництву.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного дослідження фіктивного підприємництва як суспільно небезпечного явища дали можливість зробити наступні висновки.

1. Найважливіше значення кримінологічної характеристики фіктивного підприємництва полягає в тому, що знання всієї сукупності її елементів дозволяє за окремими відомими елементами побудувати більш-менш повну модель можливого злочину, сформувані обґрунтовані припущення про наявність ще невідомих даних, тобто передбачити всю сукупність вчинення та приховування злочину, особливостей вчинення злочину, а також особи винних. Аналіз фіктивного підприємництва зазвичай починається з оцінки такого показника, як обсяг (стан), який визначається загальною кількістю скоєних злочинів, а також кількістю осіб, які їх вчинили, на певній території за конкретний період часу. За період з 2009 року по 2014 рік в Україні вчинено 2967 злочинів, але збільшення з року у рік кількості виявлених злочинів не дозволяє визначити позитивні тенденції, бо статистичні дані дозволяють прослідкувати негативну тенденцію у правозастосовчій практиці, зокрема: лише невелика частина зареєстрованих

кримінальних проваджень (справ), переданих до суду, завершуються обвинувальними вироками з призначенням покарання (26,5 %). Усе це є ознаками недосконалості законодавчої конструкції розглянутої кримінально-правової норми, оскільки у злочинця, який вчинив фіктивне підприємництво, є досить висока ймовірність уникнути кримінальної відповідальності.

2. Рівень фіктивного підприємництва :

- коефіцієнт інтенсивності фіктивного підприємництва на 100 тисяч населення країни найвищим був у 2010, 2011, 2013 роках, відповідно 1,1 та 1,2, а найнижчим у 2012, 2014 роках – 0,9. Майже однаковою інтенсивність є у всіх роках, що свідчить про незламну неефективну систему показників роботи структурних підрозділів правоохоронних органів так звану «паличну систему», що має місце у системі цих органів і діє за принципом «щоб не гірше, ніж у попередньому році або у попередників»;

- коефіцієнт злочинної активності на 100 тис. населення країни у 2010 році – 1,1; 2011 – 1,3; 2012 – 0,7; 2013 – 0,7; 2014 – 0,9. Результати свідчать, що злочинна активність має чітку тенденцію до зниження з періодами стагнації й стабілізації на тому ж рівні;

- подібний стан речей з коефіцієнтом судимості, що відображає частоту судимих мешканців регіону, що вчиняють кримінальні правопорушення, у розрахунку на 100 тис. населення;

- коефіцієнт віктимності неможливо обрахувати, оскільки збитки, що завдаються у зв'язку з вчиненням фіктивного підприємництва, в основному стосуються юридичних осіб, суспільства й держави.

3. Питома вага господарської злочинності у загальній структурі злочинності в країні зменшується, зокрема у 2013 році вона становила близько 2 %, а у 2014 році близько 1,6 %. Тоді як питома вага фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності поступово збільшується, зокрема : у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році близько 9,3 %; 2014 році – 8,4 %. Як бачимо, питома вага (структурний показник) в останні два роки збільшилась майже у півтора рази, що

свідчить про зростаючу криміналізацію відносин у даній сфері, яка виражається як у нелегальній діяльності осіб, спрямованій на систематичне отримання прибутку, так й у створенні фіктивних фірм, покликаних займатися виробництвом і реалізацією продукції на благо населення, але реально переслідують лише свої злочинні цілі.

Кримінально-правова структура фіктивного підприємництва: корисливий мотив, умисна форма вини, професійність (67 % (повторність; заподіяння державі, банкові, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам великої матеріальної шкоди)), кваліфікується у сукупності з низкою інших злочинів (90 % (190, 212, 263, 307, 310, 358, 367 КК України)), рецидив (20,4 %), організований характер (92,6 %), значні й дуже значні збитки (44 %).

Кримінологічна структура фіктивного підприємництва характеризується мотивацією (задоволення «відносних потреб», що виникають в умовах соціально-економічної диференціації населення і порівняння людьми свого становища з положенням навколишніх; досягнення свого ідеалу – якогось матеріального стандарту (супербогатство) або соціального стандарту (проникнення у вищі верстви суспільства), на які орієнтована дана особа), способами вчинення (скоєне з метою отримання кредитів; скоєне з метою звільнення від податків; скоєне з метою отримання іншої майнової вигоди; скоєне з метою прикриття забороненої діяльності); сферою вчинення (фінансово-кредитна, будівництво, оптова (роздрібна) торгівля, виробництво кіно-, відео-, аудіо продукції), предметом злочинного посягання (грошові засоби у гривні, іноземній валюті, кредитні кошти, товарно-матеріальні цінності, цінні папери, майнові та інші права власності); місцем вчинення (місця, що дозволяють без документів купувати товари (матеріали), розраховуватися готівкою понад встановлений ліміт, ухилятися від податків, купувати компанії в офшорній зоні, за кордоном, де бухгалтерський облік здійснюється поверхово або взагалі не ведеться); часом вчинення (злочин є триваючим (іноді – до декількох років), а особи, що їх вчиняють, постійно перебувають у злочинному стані – це ускладнює роботу співробітників правоохоронних органів з виявлення, розкриття, розслідування

таких злочинів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності); зняттям вчинення (створення суб'єкта підприємницької діяльності у ст. 205 КК України мають місце: 47,7 % – розробка і прийняття установчих документів; 53,7 % – подання установчих документів до органів, які здійснюють державну реєстрацію суб'єктів підприємництва; 56 % – власне державна реєстрація юридичної особи; 37,5 % – відкриття банківських рахунків; 52,3 % – постановка на облік у податкових органах; 39,8 % – отримання дозволу на виготовлення штампів і печаток. А у більшості випадків мають місце поєднання цих характеристик. Також до юридичних осіб, суб'єктів фіктивного підприємництва належать: підприємства, засновані на різних формах власності – 25 %, різноманітні об'єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо) – 81 % ; фермерські господарства – 0,5 %).

4. Географія фіктивного підприємництва поділяється на наступні рівні криміногенності:

- найвищий рівень: м. Київ, Одеська, Дніпропетровська, Київська, Миколаївська, Херсонська, Рівненська області;

- середній рівень: Чернігівська, Харківська, Львівська, Житомирська, Луганська, Донецька, Сумська, Запорізька, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська області;

- найнижчий рівень: Вінницька, Волинська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська, Івано-Франківська області.

Таке положення речей свідчить про те, що найбільш економічно розвинені регіони є найбільш вразливими. А деякі промислові регіони, зокрема Донецька, Луганська області, перемістились з «лідуючих» позицій – це пов'язано з тим, що частина цих найбільших українських територій не контролюється державою та є тимчасово окупованою.

5. Побудований простий ряд динаміки за сукупністю хронологічно впорядкованих щорічних значень абсолютного та відносного показника, де показується співвідношення між кількістю вчинених злочинів, передбачених ст. 205 КК України, й осіб, які їх вчинили, свідчить про значну різницю, де

кількість даних злочинів подекуди перевищує у 2-4 рази чисельність осіб, які їх вчинили. Це є свідченням складності виявлення, розкриття таких злочинів, а також про рецидив осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво.

Побудований графік змін фіктивного підприємництва й осіб, які їх вчинили, у часі показує, що саме зареєстрована кількість даних злочинів змінювалась більше у бік зростання, а тенденція стосовно осіб, що їх вчиняли, більш спокійна та направлена у бік зменшення. Дану ситуацію відображає експоненціальна лінія тренду до зазначених рядів динаміки.

Зважаючи на динаміку, варто зазначити, що протягом 2009-2014 років, порівняно до бази порівняння 2009 року, відбувався абсолютний приріст фіктивного підприємництва, окрім 2012 та 2014 років. Тоді як визначення цього показника ланцюговим способом говорить про нестабільну ситуацію, як з абсолютним приростом, так й зменшенням даних злочинів. Дещо інша картина спостерігається з особами, що вчинили фіктивне підприємництво, зокрема за період, що аналізується (2009-2014 роки), базисний спосіб показав абсолютний приріст й лише виключенням став 2011 рік, де було зареєстровано найбільшу кількість злочинів та осіб, що їх вчинили. Тоді як ситуація з визначення динаміки ланцюговим способом показала абсолютний приріст у 2010, 2011, 2013 роках, та зниження 2012, 2014 роках.

6. Розрахунок середньої кількості зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України, за період з 2009 року по 2014 рік, яка становила: $\frac{46015211565 + 40415621405}{6} \approx 486$ злочинів, свідчить про різницю між найбільшою кількістю зареєстрованих фіктивних підприємств (2011 рік) та найменшою кількістю таких злочинів, яка складає 161 злочин, тобто 35 % від рівня базисного року. Це дозволяє зробити висновок, що протягом періоду, що аналізується, мають місце незначні коливання рівнів ряду динаміки або навіть відсутність їх, і тому необхідно вважати середню арифметичну достатньо точною, повною, об'єктивною кількісною характеристикою стану зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 205 КК України.

7. Прогноз фіктивного підприємництва в Україні за допомогою методу екстраполяції (найефективніший метод для короткострокових прогнозів) відмічає темпи деякого зниження при минулих темпах загального приросту фіктивного підприємництва у державі (див. додаток Д), та наближену тенденцію й щодо осіб, що їх вчинили. (див. додаток Е).

Отже, виходячи із наведених даних, можна констатувати, що намітилася позитивна тенденція до зменшення динаміки злочинів, передбачених ст. 205 КК України. Вважаємо, що не останню роль у цьому відіграє недостатній фах працівників, що документують (збирають матеріали, за якими слідчий вирішує питання про порушення кримінального провадження) фіктивне підприємництво, оскільки після реєстрації дуже велика кількість ($\frac{1}{3}$ усіх зареєстрованих злочинів за ст. 205 КК України) відмов у порушенні кримінального провадження за різних підстав. Також можна стверджувати про послаблення запобіжної діяльності з боку правоохоронних органів у протидії фіктивному підприємництву, що полягає у складнощах виявлення, розкриття, розслідування даних злочинів.

8. Ситуація з особами, що вчинили фіктивне підприємництво в Україні, то тут тенденція щодо зменшення [див. додаток Б], адже за вчинення 2967 злочинів, пов'язаних з фіктивним підприємництвом, 1267 особам повідомлено про підозру в учиненні фіктивного підприємництва.

Соціально-демографічна характеристика: стать (чоловіки – 73,1 %, жінки – 26,9 %), вік (від 25 до 45 років – 81 %, з них від 25 до 35 років – 48,1 %, від 36 до 45 років – 32,9 %, від 19 до 24 років – 11,1 %, від 46 до 54 років – 6,5 %, від 55 років – 1,4 %), сімейний стан (одружені – 36,1 %, неодружені або розлучені – 63,9 %), освіта (середня, середня спеціальна та вища – 100 %, із них вища – 29,2 %), національність (українці – 86,6 %, росіяни – 13,4 %), рід занять (безробітні – 81 %, працюючі – 19 %, серед чоловіків – злочинців приблизно однакова кількість працюючих і непрацюючих, особи, які вчиняють фіктивне підприємництво у великому розмірі мали роботу, а серед жінок переважає кількість непрацюючих або таких, що перебували у відпустці по догляду за дитиною, – 86 %).

Кримінально-правова характеристика: тяжкість вчиненого злочину особою злочинця (кваліф. за ч. 1 ст. 205 КК України – 63,4 % вибірки, тоді як за ч. 2 ст. 205 КК України та сукупністю з іншими злочинами – 36,6 %), мотив (корисливий), мета (власне збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо), умисел (прямий), місце вчинення (великі індустріальні центри – 84,7 %, невеликі міста – 11,1 %, районні центри – 2,8 %, сільська місцевість – 1,4 %), готування до злочину (72,2 % випадків), судимість (20,4 %, з них 3 і більше разів – 5,6 %. Кількість раніше судимих чоловіків склала 44,4 %, а серед жінок – 26,3 %), груповий характер злочинної діяльності (74,5 % випадків, із них вчинено: групою за попередньою змовою – 61,1 %; організованою групою – 9,3 %; групою осіб – 2,3 %; злочинною організацією – 1,8 % злочинів).

Соціальні прояви осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво, у різних сферах життєдіяльності відзначимо, що за соціальним станом і родом занять, слід виділити серед них значну частку осіб, які вже здійснюють підприємницьку діяльність (керівники підприємницьких структур та їх власники, приватні підприємці).

Морально-психологічна характеристика: враховуючи мотиви і цілі, виділимо дві основні групи

Перша група – це особи без постійного джерела існування, які вчиняють дані злочини для задоволення тих чи інших реальних потреб (переважно побутових). У них немає чітко вираженої антисоціальної спрямованості. Разом з тим у таких осіб відсутні тверді моральні установки, проявляється вольова слабкість.

Друга група – це особи, що скоюють фіктивне підприємництво заради надприбутків, накопичення грошей, нерухомого майна, інших матеріальних цінностей. Це особи, які вже здійснюють підприємницьку діяльність (керівники підприємницьких структур та їх власники, приватні підприємці). Характерними рисами другої групи злочинців є: життєвий досвід, що дозволяє ретельно опрацьовувати способи вчинення та приховування злочину; достатньо високий

інтелектуальний рівень. Для них властиві: самовпевненість; прагматизм (елементи практичності і раціоналізму); орієнтація на досягнення успіху (іринкова орієнтація); соціальні зв'язки в різних сферах (у тому числі в правоохоронних органах); наявність зовнішніх атрибутів іміджу ділової людини (візитні картки, засоби мобільного, інтернет та іншого зв'язку, рекламні проспекти, благодійна діяльність, спонсорська допомога тощо). Зазначені особи не ухиляються від суспільно-корисної діяльності, не зловживають спиртними напоями, не вживають наркотики.

9. Класифікація за способом вчинення, що ґрунтується за даними опитування фахівців-працівників міліції:

1. Особи, які створили суб'єкт господарювання для зайняття підприємницькою діяльністю, але під впливом тих чи інших причин вирішили позбутись його.

2. Особи, які за мізерну винагороду дають згоду на реєстрацію чи перереєстрацію на своє ім'я суб'єктів підприємницької діяльності, під керівництвом інших осіб відвідують нотаріальні контори, податкові органи, дозвільні системи, підписують необхідні документи, нерідко чисті бланки і у подальшому до діяльності новостворених суб'єктів господарювання ніякого відношення не мають.

3. Фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності реєструють чи перереєстровують за підробленими документами – безпосередньо злочинці;

4. Працівники так званих юридичних фірм чи приватні особи, основним видом діяльності яких є реєстрація «під ключ» суб'єктів підприємницької діяльності. Ці особи реєструють підприємства на своє ім'я чи підшукують для цього осіб, зазначених вище. В подальшому створені ними суб'єкти господарювання за винагороду переоформлюються на інших осіб (як правило – підставних), а статутні документи, штамп, печатка передаються зловмисникам, які використовують ці фіктивні підприємства в протиправних цілях.

10. Кримінологічний портрет особи, що вчиняє фіктивне підприємництво: у більшості випадків це громадянин України чоловічої статі у віці 25-45 років,

неодружений або розлучений, з середньою або середньою спеціальною освітою, не має роботи на момент скоєння злочину, являється міським жителем. Має прямий умисел та корисливо-приватновласницьку мотивацію на власне збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо. Судимості не має, але вчиняє фіктивне підприємництво у групі, переважно за попередньою змовою, що формується у межах міста, області. Має досить потужний життєвий досвід, що дозволяє ретельно опрацьовувати способи вчинення та приховування злочину; достатньо високий інтелектуальний рівень. Для нього властиві: самовпевненість; прагматизм (елементи практичності і раціоналізму); орієнтація на досягнення успіху (ринкова орієнтація); соціальні зв'язки в різних сферах (у тому числі в правоохоронних органах); наявність зовнішніх атрибутів іміджу ділової людини (візитні картки, засоби мобільного, інтернет та іншого зв'язку, рекламні проспекти, благодійна діяльність, спонсорська допомога тощо). Не ухиляється від суспільно-корисної діяльності, не зловживає спиртними напоями, не вживає наркотики, психічно здорова людина, що володіє етичними та моральними якостями, яка має добру ділову репутацію серед колег і контрагентів. Фіктивне підприємництво вчиняється ним з бажанням отримати матеріальні блага і досягти або зберегти високі статусні позиції в суспільстві. З вищесказаного випливає, що, насамперед, кожний учасник економічних відносин з великою ймовірністю може виявитися шахраєм, оскільки підпадає під портрет потенційного шахрая. Крім того, неможливо заздалегідь передбачити, хто з керівників підприємницьких структур та їх власників, приватних підприємців переступить межу і стане злочинцем.

11. Комплекс найбільш серйозних і значущих криміногенних детермінант, що обумовлюють фіктивне підприємництво:

1. Детермінанти фіктивного підприємництва в Україні формувались під впливом декількох світових економічних криз, які провокували все нові й нові ліміти економічного колапсу держави, та намагання побудувати ринкову економіку усіма урядами країни, що призвело до непродуманих реформ

національної економіки й руйнації товарного виробництва, недопустимого звуження й деформації товарно-грошових відносин.

2. Вагомими криміногенними детермінантами господарської злочинності в Україні, зокрема й фіктивного підприємництва, є виконання нав'язаного зарубіжними ідеологами (МВФ, СБ) комплексу реформаційних заходів, що можна поділити на організаційний, економічний та міжнародний блоки.

3. Окремими криміногенними детермінантами господарської злочинності у державі, зокрема й фіктивного підприємництва, варто відмітити й активізацію організованих злочинних угруповань, що мають значний вплив на регіональну економіку в багатьох областях України та залучають у свій бізнес висококваліфікованих фахівців, які розробляють, планують складні фінансові схеми роботи, одночасно залучаючи й контролюючи значну кількість підприємств, а це все реалізується кримінальним середовищем.

12. Криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва в Україні можна згрупувати у два блоки: 1-й – притаманний в цілому господарській злочинності, (загальний рівень); 2-й – детермінує фіктивне підприємництво (індивідуальний рівень).

До першого блоку криміногенних детермінант належать : недостатня міцність влади і відсутність послідовності дій державного керівництва, зокрема існування у державі зон, хоч би деякою мірою неконтрольованих державою; депресивний стан економіки, що зводить до низького рівня рентабельності будь-якого бізнесу і тому унеможлиблює сплату навіть не таких вже високих податків; порушення соціальної справедливості з боку держави при розподілі суспільних благ; окремі прояви корумпованості та хабарництва у середовищі посадових осіб і відсутність загальновідомих прикладів покарання корупціонерів; вплив коштів державного та місцевого бюджетів у тіньову сферу; утруднення контролю за використанням незаконних грошових нагромаджень; відсутність контролю за рухом коштів й придбанням майна відповідальними посадовими особами державної влади; вплив коштів за кордон; концентрація в країні екологічно

небезпечного виробництва; від'їзд за кордон фахівців і науковців високої кваліфікації; спроби економічного і політичного диктату з боку провідних держав світу; проникнення мігрантів на територію країни.

До другого блоку криміногенних детермінант належать : гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення фіктивного підприємництва; неефективна система досудового розслідування фіктивного підприємництва; неможливість обрахування збитків, що завдані державі й суспільству, у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; необдумані й достатньо неефективні з практичної точки зору чинні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; велика кількість органів, що здійснюють розслідування фактів фіктивного підприємництва; неузгодженості, неточності, розмитість у чинному законодавстві, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії; недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва; суттєве обмеження органів досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів; досить невеликий термін досудового розслідування фіктивного підприємництва; труднощі у практичних працівників обумовлені недостатніми знаннями нормативно-правової бази, що регламентує підприємницьку діяльність у тій чи іншій сфері, бухгалтерського законодавства, способів учинення фіктивного підприємництва, механізму виявлення прихованих слідів злочину; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємству.

РОЗДІЛ 3.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ІЗ АПОБІГАННЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ

3.1. Підвищення ефективності заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву

Як засвідчили положення роботи щодо юридичної природи фіктивного підприємництва, його кримінологічної характеристики та детермінаційного комплексу, фіктивне підприємництво є одним з видів економічної злочинності, а відтак, є соціальним, історично зумовленим явищем. Соціальне воно передусім тому, що утворюється зі специфічних актів соціальної поведінки людей – конкретних суспільно небезпечних дій. Ці акти поведінки являють собою порушення соціально-моральних і разом з тим юридичних норм, встановлених державою. Виходячи із соціально-економічних, політичних, моральних та інших потреб і інтересів суспільства, злочинність у цілому та окремі її види своїми коренями сягають в негативні соціальні умови життя людей.

Досвід у сфері протидії злочинності неминуче приводить до логічного висновку, що легше запобігти злочину, ніж його розкрити та покарати винного. Нині існуючий механізм протидії злочинності в Україні орієнтований переважно на кримінально-репресивні засоби й методи. Водночас, орієнтація тільки на силові заходи боротьби зі злочинністю є непродуктивною і безперспективною. Такий підхід ще більше сприяє формуванню антисоціальної та злочинної поведінки, призводить до значних збоїв і неефективності функціонування судової та інших правових систем. Тому сьогодні слід акцентувати увагу на подоланні однобічності антикримінальної державної стратегії, «перекосів» у механізмах протидії злочинності [63; 196].

Суспільна небезпечність фіктивного підприємництва та неможливість усунення повною мірою в багатьох випадках наслідків вчинення таких злочинів визначають пріоритетність запобіжної діяльності у цій сфері. Зазначену тезу підтверджують також і результати проведеного нами в ході дослідження

анкетування працівників правоохоронних органів. Так, необхідними заходами для зниження кількості фактично вчинених злочинів, пов'язаних із фіктивним підприємництвом, більшість опитаних вважає посилення запобіжної роботи в даному напрямку – 53,4 % (Додаток В.1).

Як відомо, під запобіганням злочинності розуміють діяльність, здійснювану державними органами і громадськістю, що повинна носити системний характер як за комплексом заходів, так і за колом суб'єктів, які її здійснюють, спрямовану на недопущення виникнення, усунення, послаблення або нейтралізацію чинників, що детермінують злочинність окремого виду та конкретного злочину.

Запобігання злочинів є найгуманнішим засобом підтримки правопорядку, забезпечення безпеки охоронюваних законом цінностей. Здійснення його, разом із захистом суспільства від злочинних посягань, оберігає також нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння, перешкоджаючи їм стати злочинцями, і тим самим позбавляє їх негативних наслідків кримінального покарання. Запобігання злочинів є найефективнішим засобом протидії злочинності, як соціальному явищу, оскільки кримінально-правові заходи у вигляді покарання мають обмежений характер.

Розуміння цього й зумовило цілий напрямок в діяльності правоохоронних органів. Запобігання злочинності – одне з основних завдань держави, тому розгляд цього питання завжди викликає безсумнівний інтерес як серед фахівців, так і серед дослідників. Питання теорії запобігання злочинності традиційно досліджуються в кримінології у вигляді системної розробки наукових засад діяльності із запобігання злочинам по різних напрямках і рівнях її здійснення різними державними інституціями, розробки заходів і засобів планомірного впливу на причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів, з метою поступового зменшення їх кількості.

Варто зауважити, що в українській кримінологічній науці проблема запобігання злочинності досліджувалась у концептуальних працях таких науковців, як В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко та ін.

Одним з важливих питань теорії запобігання злочинності є термінологія, яку вона використовує для розробки і науково обґрунтованого вирішення проблеми [242, с. 240]. На думку А.П. Гетьмана, «найважливішою задачею будь-якої науки є всебічне вивчення, а потім вираження в поняттях і наукових визначеннях свого предмету, будь-якого явища (предмету дослідження). Поняття та їх наукові визначення – це своєрідні згустки людського мислення, що увібрали до себе знання про предмет, його властивості та риси. Наукові визначення ... мають велике значення як для теорії, так і для правозастосовної практики» [47, с. 581].

Розглядаючи термін «запобігання злочинності (злочинам)», варто зауважити, що він, як і будь-який інший термін являє собою елемент певної терміносистеми, у нашому випадку – кримінологічної. Під терміном у науковій літературі розуміється слово чи підрядне словосполучення, що має спеціальне значення, виражає та формує професійне поняття і застосовується у процесі пізнання та освоєння наукових і професійно-технічних об'єктів та відносин між ними» [50, с. 5].

Однією з умов для існування та застосування терміну «запобігання злочинності» є обов'язковість дефініції поняття, що розкривається цим терміном. Як зауважує А.В. Суперанська, визначення є логічним процесом (прийомом) пояснення поняття, а дефініція – самим результатом цього процесу [235, с. 17].

Варто зауважити, що передусім існує проблема, пов'язана з необхідністю досягнення єдності кримінологічної термінології, її однозначності, усунення суперечностей та розбіжностей при застосуванні у наукових і нормативно-правових джерелах термінів «попередження», «профілактика», «запобігання», «превенція», «припинення», «протидія». В одних випадках ці терміни використовуються як синоніми, в інших – як різні за змістом.

Так, наприклад, В.В. Голіна і А.Ф. Зелінський профілактику, запобігання та припинення злочинів виділяють як окремі складові системи попередження злочинності. Запобігання, наприклад, тлумачиться як система дій, спрямованих на перешкодження вчиненню злочинного наміру конкретної особи до початку

посягання на стадіях виявлення умислу або готування до злочину [90, с. 41], робота з виявлення осіб, які мають намір учинити злочин, з метою недопущення реалізації цих намірів у кримінальній дії [48, с. 6].

Водночас авторський колектив під керівництвом Н.Ф. Кузнєцової та Г.М. Міньковського обстоює позицію, що розмежування термінів «попередження», «профілактика», «превенція» та «запобігання» видається таким, що має «надуманий» характер [127, с. 177], а в підручнику під редакцією В.М. Бурлакова та В.П. Сальникова зазначається, що розмежування цих термінів є суто умовним, а відтак, вони можуть використовуватись як рівнозначні та взаємозамінні [124].

Розглянемо більш детально найбільш поширені із зазначених термінів. Щодо терміну «профілактика» зазначимо, що за своїм походженням він є медичним і в тлумачних словниках української мови пояснюється як «заходи, що запобігають виникненню й поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення» [181, с. 62]. Аналогічно тлумаченню медичної профілактики, що здійснюється масовими санітарними та протиепідемічними заходами, заслуговує на увагу визначення профілактики злочинності як системи заходів щодо усунення або нейтралізації криміногенних чинників [90, с. 141–142; 149, с. 181].

Термін «попередження злочинності» (російською – «предупреждение преступности») широко застосовувався у радянській кримінології, а пізніше в перші десятиліття незалежності України. Попередження злочинності розглядали як особливу галузь соціально-правового регулювання, специфічний аспект управління суспільством, зорієнтований прямо чи опосередковано на боротьбу зі злочинністю [62, с. 16]; як взаємодію засобів соціально-економічного, організаційно-правового та виховного характеру; як поєднання різних рівнів попередження злочинності, втілених у діяльності неоднорідних суб'єктів [125, с. 178].

Як багаторівневу систему заходів та суб'єктів, які здійснюють ці заходи, розглядають попередження В.М. Кудрявцев та В.Є. Емінов. На думку цих учених, зазначена діяльність спрямована на: а) виявлення, усунення чи послаблення або

нейтралізацію причин злочинності, окремих її видів, а також умов, що їм сприяють; б) виявлення та усунення ситуацій на окремих територіях чи у певному середовищі, безпосередньо тих, що мотивують чи провокують вчинення злочинів; в) виявлення у структурі населення груп підвищеного кримінального ризику та зниження цього ризику; г) виявлення осіб, поведінка яких вказує на реальну можливість вчинення злочину, і надання стримувального та корекційного впливу, а у випадку необхідності – вплив на їх найближче оточення [126, с. 279–280].

За російсько-українським словником юридичних термінів «предупреждать преступление» перекладається українською як «запобігати, запобігти злочину» [226, с. 219]. Відтак, «попередження злочинності» є калькованим перекладом російського «предупреждение преступности». Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює, що «попереджати» означає: 1) наперед повідомляти кого-небудь про щось, сповіщати що-небудь комусь передусім, щонайперше, вказувати на що-небудь; означати що-небудь, застерігати кого-небудь від чогось, висловлювати погрозу; 2) своєчасними заходами запобігати здійсненню або виникненню чого-небудь, переважно небажаного; 3) передувати чому-небудь; здійснювати рух, якусь дію швидше від когось; розвиватися швидше від чого-небудь; пришвидшувати здійснення чого-небудь [41, с. 868]. У цьому ж словнику «запобігати» означає: 1) не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане [41, с. 320]. Саме тому варто погодитись з висловленою у науковій літературі думкою про те, що, обираючи між «попередженням» і «запобіганням», які іноді використовують як синоніми, в українській мові більш коректним терміном, що охоплює діяльність, спрямовану на зменшення у суспільстві кількості вчинених злочинів, слід вважати «запобігання злочинам» [151, с. 25].

Дещо відмінним від зазначених термінів є поняття «протидія», визначене Є.Є. Тонковим, який розглядає останню як тимчасову функцію держави, що розвивається залежно від успішної реалізації державно-правової політики в цій області – мети і завдань, що висовуються у концепції [241, с. 63].

Поняття «протидія» є відображенням суспільного стереотипу щодо протистояння сталим формам злочинності, таким як організована злочинність, професійна і корупційна злочинність, а також щодо репресивного, силового характеру подолання різних видів злочинності. Зазвичай «протидію» розглядають як сукупність запобіжних заходів (заходи, що вживаються для захисту когось, чогось від небезпеки, злочинних зазіхань) і заходів реагування на злочин, які вживаються правоохоронними органами з метою припинення злочину або з метою не допустити ухилення злочинця від судової відповідальності. О.М. Литвинов виділяє окремий соціально-правовий механізм протидії злочинності як інтегровану цілісну сукупність необхідних і достатніх функціональних і правових елементів, за допомогою яких суб'єкт формує раціональну систему впливу на фактори і детермінанти злочинності забезпечує ефективне здійснення кримінологічного процесу, досягаючи тим самим результативного виконання завдань і функцій, покладених на систему протидії злочинності [153, с. 12].

Міжнародна спільнота, зокрема ООН, використовує термін «prevention of crime», що українською перекладається як запобігання скоєнню злочину; превенція; запобігання злочинності [5, с. 224]. Прийняті Стандарти і норми ООН у сфері запобігання злочинності і кримінальної юстиції (Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice) [272]. Керівні принципи запобігання злочинності (Guidelines for the Prevention of Crime), затверджені Резолюцією ЕКОСОП 2002/13 [274], визначають, що «запобігання злочинності» включає стратегії та заходи, спрямовані на зменшення ризику вчинення злочинів і їх потенційно шкідливих наслідків для людей і суспільства, зокрема й страху перед злочинністю, за допомогою заходів щодо усунення численних причин (спонукань до) злочинності.

Найбільш відповідає сутності такої діяльності термін «запобігання», оскільки це правильний переклад терміна «предупреждение», на що звернуто увагу і в Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, схваленою членами Координаційного бюро з проблем кримінології

Академії правових наук України [111]. Варто також зауважити, що запобігання злочинів є одним із завдань кримінального закону, що відображено у ст. 1 КК України.

Таким чином, враховуючи багатоаспектність проблем існування злочинності, наявність відповідної міжнародної термінології та спираючись на науковий аналіз відповідних термінів, вважаємо, що для визначення даного різновиду діяльності в широкому розумінні найбільш відповідним є термін «запобігання». Стосовно ж змісту цього поняття доречним є навести визначення запобігання злочинності сформульоване О.М. Литваком. Зазначений автор визначає запобігання злочинності як сукупність різноманітних видів діяльності у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення, нейтралізації або зменшення впливу негативних явищ та процесів на формування криміногенних рис особистості злочинця, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [151, с. 25].

Головна мета заходів запобігання полягає в тому, щоб створити в державі таке сприятливе становище, такий міцний правопорядок, що гарантували б зниження злочинності до мінімального рівня, який доступний у суспільстві з урахуванням його економічних, організаційно-управлінських, суспільно-психологічних та інших умов існування.

Отже, широкий комплексний підхід до запобігання правопорушень, у тому числі і злочинів, ставить перед наукою ряд проблем, від вирішення яких залежить розроблення правильного підходу до здійснення поставлених державою завдань перед суспільством. Тому ця складна та багатоаспектна проблема попередження правопорушень повинна завжди знаходитись в полі неослабної уваги держави, її відповідних інституцій. Отже, успіх розвитку нашого суспільства, радикальних економічних реформ, послідовної демократизації органічно пов'язаний зі зміцненням законності та рішучою протидією будь-яким порушенням правопорядку.

Як об'єкт запобігання, розглядаються причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, тобто ті соціальні явища та процеси, що детермінують злочинність, впливають на особу опосередковано, як недоліки у функціонуванні соціальних груп різноманітних рівнів, до складу яких дана особа входить.

Залежно від масштабів і мети застосування запобіжних заходів у кримінологічній літературі виділяють: цільові або спеціальні (спеціально-кримінологічні), що мають спеціальну мету запобігання злочинності; загальносоціальні, здійснення яких спрямовується на вирішення інших соціальних проблем, але побічно має ефект і щодо запобігання злочинності [88, с. 327].

Заходи загальносоціального запобігання злочинам являють собою багатоаспектну діяльність держави й громадськості, у процесі якої реалізується антикриміногенний потенціал суспільства та усіх його інститутів. Ним охоплюється утвердження базових суспільних цінностей, серед яких найважливішими є людина, її права і свобода, дотримання демократичних принципів державності, розбудова громадянського суспільства, зміцнення правопорядку, підвищення дієвості влади, досягнення у країні взаєморозуміння та злагоди.

Загальносоціальне запобігання – це удосконалення чинного законодавства, яке прямо не спрямоване на профілактику злочинів, а є регулятором суспільних відносин іншого характеру (трудових, сімейних), які, будучи неупорядкованими, відіграють криміногенну роль. Водночас при вирішенні цих завдань створюються умови, котрі ліквідовують саму можливість тих чи інших протиправних діянь, або зменшують їх рівень. Таким чином, заходи загальносоціального запобігання практично впливають на всі різновиди детермінант злочинності.

На думку А.П. Закалюка, «заходи загальносоціального запобігання мають своїм об'єктом явища, факти, прояви тощо, які мають із злочинністю, хоч і не спричинюючий чи обумовлюючий, але інший детермінуючий, здебільшого кореляційний зв'язок або зв'язок станів. У такому разі запобіжний вплив на них, хоч і не цілеспрямований, належить до загальносоціального» [88, с. 328].

Загальносоціальне запобігання фіктивного підприємництва як складова соціально-економічної політики держави є визначальним в системі запобігання фіктивного підприємництва, та, зважаючи на широкий діапазон заходів, їх довготривалий та різноманітний характер становить основу, фундамент для здійснення не тільки спеціально-кримінологічного запобігання, але й протидії фіктивного підприємництва у цілому.

Маючи комплексний і всеохоплюючий характер, заходи загальносоціального запобігання здійснюють превентивний вплив на всі детермінуючі чинники фіктивного підприємництва. Зважаючи на специфіку об'єкта запобігання фіктивного підприємництва, тобто його детермінаційного комплексу, потрібно визначати й основні напрями запобіжної діяльності.

Зважаючи на спрямованість загальносоціального запобігання, така діяльність не має своїм спеціальним призначенням запобігання злочинам, але створює необхідні передумови, що виключають можливість їх вчинення, наприклад, за допомогою усунення з життя кризових явищ і диспропорцій, що живлять злочинність. Тому можна погодитись з В.Д. Пчолкіним у тому, що між системою загальносоціального запобігання економічним злочинам і ринковими відносинами існує тісний зв'язок [217, с. 152]. Так, диспропорції та деформації в системі економіки, будучи детермінантами економічної злочинності, породжують не тільки причини злочинів, але й визначають форми і методи їх профілактики. Форми пов'язані із самою серцевиною – ринковими відносинами, методи – із системою контролю й управління в цілому.

Відтак, основою загальносоціального запобігання як економічним злочинам у цілому, так і фіктивному підприємству як їх окремого виду, є оздоровлення соціально-економічного стану економіки України.

Отже, питанням практичної реалізації зазначених заходів загальносоціального запобігання, безумовно, належить вирішальна роль у стабілізації криміногенної обстановки в економічній сфері. Різноманіття криміногенних обставин, що виступають причинами і умовами аналізованих діянь, відповідно передбачає множинність заходів запобіжного характеру.

У реальній дійсності загальносоціальне запобігання фіктивного підприємництва становить собою систему, яка є складовою запобіжної діяльності у сфері економіки та зміст якої утворює сукупність різних елементів, що складаються в блоки, які характеризують відповідні напрямки запобіжної діяльності в цій сфері. На нашу думку, залежно від характеру та спрямованості заходів слід виділити такі блоки:

- економічні;
- правові;
- організаційно-управлінські;
- соціальні;
- інформаційні;
- морально-виховного характеру.

У фіктивному підприємстві органічно поєднуються головні економічні ознаки організації як суб'єкта господарської діяльності з ознаками злочинної організації або організованої злочинної групи. Саме тому пріоритетними у загальносоціальному плані запобігання фіктивному підприємству мають бути, на наш погляд, заходи економічної та правової спрямованості.

Як відзначається у кримінологічній літературі, злочинні процеси в економічній сфері безпосередньо породжені дисфункцією, що виражається в тому, що суспільні потреби не знаходять адекватного відображення в структурі і функціях матеріального виробництва і у відносинах, пов'язаних з обміном, обігом і розподілом матеріальних благ, життєво важливими інтересами особи. При цьому життєво важливими інтересами вважається сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування і можливість прогресивного розвитку особи, суспільства і держави [42, с. 7].

Як було зазначено у підрозділі 2.3 загальним детермінуючим чинником, що зумовлює існування економічної злочинності взагалі, й фіктивного підприємництва зокрема, є його детермінованість специфікою підприємницької діяльності як особливої форми організації економічної діяльності. До її детермінуючих ознак варто віднести наявність комерційного ризику, великої

кількості варіантів здійснення такої діяльності, відсутність жорсткої законодавчої регламентації, прагнення до отримання максимальних прибутків, застосування заради цього протизаконних засобів.

Аналіз джерел щодо сучасного соціально-економічного стану України дозволяє зробити висновок про те, що існуючі на сьогодні економічні умови не є стимулами здійснення підприємницької діяльності легальним способом.

На наш погляд, однією з перших за важливістю детермінант даних злочинів є надмірне оподаткування підприємців різними податками, зборами, платежами. Наслідком нераціональної державної політики у цій сфері виступає той факт, що витрати легального підприємництва, на жаль, не дозволяють отримувати необхідний для продовження підприємницької діяльності дохід. Як засвідчує практика, посилення фіскального адміністрування не має своїм наслідком збільшення надходжень до бюджету, адже значна частина підприємців або не платять податки взагалі, або платять їх у значно менших за встановлені розмірах. Сумлінні платники податків, як правило, з часом стають неконкурентоспроможними, а відтак, або ж витісняються з ринку, або починають ухилятися від сплати податків.

Така ситуація зумовлена недосконалістю податкового законодавства, а також відсутністю ефективних механізмів запобігання ухиленню від оподаткування. Важливим кроком податкової реформи є прийняття Податкового кодексу України від 02.12.2010. Водночас новий кодекс не зміг кардинально змінити ситуацію з реальним зниженням податкового навантаження для українських платників податків, хоча таке завдання перед ним ставилося. Так, результати наукових досліджень дійсно свідчать, що з ухваленням Податкового кодексу цілу низку старих проблем податкової системи розв'язати не вдалося. Більш того, додалися ще й нові проблеми. Ухвалений Податковий кодекс України вже доповнено достатньо громіздкою кількістю відомчих інструкцій, листів, роз'яснень, які обмежують і без того вузькі можливості підприємців самостійно обирати собі альтернативу в оподаткуванні. У багатьох податкових системах, що діють у країнах з розвиненою ринковою економікою, така можливість

(можливість самостійно обрати альтернативу в оподаткуванні) бізнесу надається, і це є одним із суттєвих факторів добросовісної сплати податків, додержання податкового законодавства. Чимало нарікань викликає і існування бюрократичного, корупційно налаштованого апарату, з яким легше домовитись, ніж виконати численні громіздкі вимоги дозвільних чи податкових органів.

За оцінками Pricewaterhouse Coopers, Україна належить до десяти країн з найскладнішими податковими системами. Податкове навантаження на економіку в Україні залишилося на рівні 44 %, тоді як у країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), які входять до ЄС, – 30 %. Тінізація економіки, за офіційними оцінками Мінекономіки, сягає 35 %, за експертними оцінками – 45 %. За підрахунками консалтингової компанії Boston Consulting Group, українські підприємства щороку недоплачують у бюджет 25 млрд дол. Співвідношення податкових втрат до ВВП досягає 20 % і за цим показником Україна в лідерах серед інших країн рейтингу. Майже 20 % прибутку приховується від сплати податків. Лише формалізовані обсяги податкових пільг перевищують 50 млрд грн. Водночас за кількістю податків Україна посідає 91-ше місце у рейтингу серед 185 країн світу, обстежуваних щорічно Світовим банком, за податковим навантаженням – 154-те, а за витратами часу на адміністрування податку – 171-ше місце. Загалом серед груп країн, своїх найближчих сусідів – ЄС, ЦСЄ та СНД – Україна має найгірші оцінки ефективності податкової системи та ВВП на жителя [197].

Це призвело до того, що кількість і види злочинних діянь у сфері державних фінансів України практично не змінилися. Найбільш характерними порушеннями податкового законодавства продовжують залишатися: ухилення від постановки на облік у фіскальній інспекції; приховування або заниження доходу (прибутку) та інших об'єктів оподаткування; відсутність бухгалтерського обліку, або ведення так званого «подвійного» обліку об'єкта оподаткування.

Одним з напрямів удосконалення цього законодавства є, як відомо, здійснення регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [206]. Згідно з

цим Законом, нормотворча (нормо застосовна) діяльність називається регуляторною, а державна регуляторна політика, відповідно до законодавчого її визначення, – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних і неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Саме тому одним із заходів загальносоціального запобігання є подальше реформування регуляторної політики, зокрема сфери оподаткування, і детальної розробки питань податкового обліку.

Результати анкетування підприємців підтверджують дане твердження. Так, на думку 58 % опитаних, в сучасних умовах без порушення законодавства здійснювати в Україні підприємницьку діяльність є неможливим.

Крім запобіжної діяльності, що переважно спрямована на недопущення відставання правозабезпечувальних механізмів від господарчої практики, до запобіжних заходів правового характеру варто віднести також розроблення й реалізацію комплексних програм боротьби зі злочинністю. Як відомо, зростання рівня злочинності у сфері економіки потребує розроблення і реалізації державних програм боротьби зі злочинністю. Такими програмами є: Державна програма боротьби зі злочинністю, затверджена Постановою ВРУ від 25 червня 1993 р. № 3325-ХІІ і розрахована на 1993-1995 роки; Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки, затверджена Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. № 837/96; Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки, затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376/2000; Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1767 від 20 грудня 2006 року; План заходів з виконання Концепції реалізації державної

політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 767.

Головною особливістю таких програм, що зумовлює необхідність їх розроблення, є, на думку Р.Р Кузьміна, одержання у процесі їх реалізації так званого синергетичного ефекту, тобто зростання результативності в порівнянні із сумарною, але не скоординованою дією правоохоронних та інших органів державного управління [141, с. 133]. Водночас процес розроблення і прийняття державних програм боротьби з економічною злочинністю не має ознак системності та регулярності. Крім цього, деякі положення державних програм мають загальний неконкретний характер, що надає можливість стверджувати, з одного боку, про наявність ознак бюрократизації до їх розроблення, а з іншого – свідчить про необхідність наукового забезпечення відповідних процесів, застосування системного, проблемно-орієнтованого підходу до їх розроблення.

Відтак, запобіганню економічній злочинності, взагалі, й фіктивного підприємництва, зокрема, має сприяти створення єдиного механізму формування та коригування державних програм боротьби з економічною злочинністю, який би зміг забезпечити високу ефективність їх реалізації.

Запобіжні заходи організаційно-управлінського характеру мають бути спрямовані на вдосконалення діяльності державного управлінського персоналу на засадах економічної раціональності, підвищення ефективності роботи контрольно-ревізійних органів, вдосконалення систем економічного обліку і звітності. Сюди ж відносяться заходи щодо підбору і професійної підготовки керівних кадрів для роботи у місцевих і центральних органах управління економічною сферою і окремими галузями господарювання.

У плані визначення головних напрямків організаційних заходів протидії злочинності у сфері економічних відносин О.Г. Кальман зауважує, що, по-перше, необхідно переглянути роль і значення організаційного впливу держави на економіку, по-друге, налагодити ефективну систему організаційно-правового контролю за виконанням вимог законів України, актів і доручень Президента України, по-третє, більш детально регламентувати правила та стандарти

прийняття розпорядчих, дозвільних, управлінських рішень, видання ліцензій, вирішення інших питань управління економікою на засадах раціональної економічної діяльності [100, с. 23].

Дану групу, на нашу думку, утворюють заходи, спрямовані на усунення недоліків у сфері фінансування, у системі первинного бухгалтерського обліку, банківського контролю тощо. Зміст таких заходів передбачає створення дієвої системи внутрішньогосподарського контролю за діяльністю підприємств і організацій. Основними завданнями внутрішньогосподарського контролю мають стати перевірка господарських операцій у виробничих підприємствах, забезпечення збереження коштів і товарно-матеріальних цінностей, виконання виробничих і фінансових планів. Організація внутрішньогосподарського контролю має бути покладена відповідно з чинним законодавством на керівника підприємства. У здійсненні контролю на підприємствах провідне місце посідають працівники різних економічних служб і бухгалтерії, зокрема головні бухгалтери [216, с. 23].

Крім того, на думку В.Д. Пчолкіна, серед заходів організаційно-господарського характеру, що стосуються фінансово-кредитної сфери, слід назвати жорсткість контролю за рухом бюджетних коштів та їх цільовим використанням; введення статистичної звітності про використання бюджетних коштів, що направляються для здійснення цільових державних програм, встановлення термінів представлення з місць звітності щодо використання виділених асигнувань; створення для координації взаємодії правоохоронних органів і підприємницьких структур із захисту комерційної діяльності від злочинних посягань постійно діючих міжвідомчих комісій із представників органів державної влади і управління, а також недержавних структур правоохоронної спрямованості; активне проведення правової пропаганди силами співробітників органів внутрішніх справ, прокуратури, фіскальної служби; широке висвітлення за допомогою засобів масової інформації (преси, радіо, телебачення) фактів учинення злочинів економічної спрямованості на об'єктах економіки, особливо за участю керівників і матеріально відповідальних осіб, причин і умов,

що сприяють учиненню цих злочинів; організація заходів, спрямованих на організаційно-методичне, кадрове, фінансове забезпечення і координацію діяльності правоохоронних органів щодо правового виховання населення, визначення стратегії й тактики цієї діяльності, які адекватно враховували б сучасні умови господарської діяльності й тенденції розвитку криміногенної обстановки у сфері економіки. Між системою загальносоціального запобігання економічним злочинам і ринковими відносинами існує тісний зв'язок [217, с. 154].

Варто зауважити, що економічна концепція злочинності передбачає вивчення впливу на рівень злочинності не тільки правових, а й інших соціальних інститутів. Як підкреслював Г. Беккер, більш ґрунтовним способом стримування злочинності, ніж асигнування на поліцію і в'язниці, є збільшення витрат на поліпшення можливостей легальної зайнятості для підлітків, бідних та інших соціальних груп, найбільш схильних до скоєння злочинів. Це передбачає, зокрема, підвищення якості шкільного навчання, зменшення безробіття, політику зміцнення сім'ї. Таким чином, на думку Г. Беккера, злочинність значною мірою залежить від суспільної політики – політики не тільки в правоохоронній сфері, але і в галузі освіти і в багатьох інших сферах життя суспільства. Удосконалення цієї політики може істотно вплинути на злочинність [18, с. 28].

Саме тому з урахуванням детермінуючих факторів, які були досліджені у підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження, до запобіжних заходів у соціальній сфері варто віднести: соціальний захист населення, для чого необхідна цілеспрямована державна політика забезпечення трудової зайнятості населення, залучення їх в економічний оборот, збільшення доходів різних верств населення; стабілізація фінансового становища країни; створення здорового конкурентного середовища, деолігархізація та демонополізація економіки.

Ефективному запобіганню фіктивному підприємництву сприяє також інформаційне забезпечення реалізації визначених завдань, передусім щодо опосередкованого та безпосереднього предмета діяльності, тобто стосовно фіктивного підприємництва, його причин і умов, інших детермінантів, динаміки їхньої зміни, спрямування і змісту запобіжних заходів і засобів, оцінки їхньої

результативності, відповідних знань та умінь (навичок) суб'єктів діяльності. Зазначені запобіжні заходи повинні мати не статичний, а динамічний характер, тобто має постійно проводитися моніторинг стану господарського правопорядку, оцінюватися його рівень і при зростанні рівня економічної злочинності взагалі, й фіктивного підприємництва зокрема, мають виявлятися причини цього, вноситися відповідні корективи до завдань державних програм боротьби з економічною злочинністю та засобів їх виконання.

Що стосується інформаційного забезпечення запобіжних заходів економіко-юридичного (господарсько-правового) характеру, які, на наш погляд, мають пріоритетний характер, оцінку криміногенної ролі правового регулювання, на думку Д.М. Миронюка, доцільно здійснювати за наступними групами критеріїв: а) критерії кримінологічної неефективності норм права; б) критерії кримінологічної неефективності правових відносин; в) критерії кримінологічної неефективності право реалізації; г) критерії кримінологічної неефективності правозастосування [167, с. 8].

Результати кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у правотворчості могли б реалізовуватись у таких напрямках: а) обґрунтування кримінологічної доцільності внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності; б) інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів; в) інформаційно-аналітичне забезпечення самостійного кримінологічного експерименту.

Щодо реалізації результатів кримінологічного моніторингу в правозастосовній кримінально-превентивній діяльності, то основними напрямками мають бути: а) інформаційне забезпечення кримінологічного прогнозування; б) оптимізація управління запобіжною діяльністю в частині удосконалення її стратегії і тактики, форм та методів з урахуванням юридичних чинників соціально-правового механізму протидії злочинності.

Відтак, зазначені заходи інформаційного характеру мають сприяти забезпеченню реалізації інших запобіжних заходів, у тому числі й спеціально-

кримінологічного характеру, зокрема через оцінку прямого чи опосередкованого впливу економіко-юридичних факторів на кримінологічну ситуацію, моніторингу ефективності роботи спеціалізованих суб'єктів, а також визначення умов для функціонування неспеціалізованих суб'єктів запобігання економічної злочинності, взагалі, й фіктивного підприємництва, зокрема.

Група заходів морально-виховного характеру становить собою заходи, спрямовані на вдосконалення правової культури суспільства в цілому та окремих громадян за допомогою освіти, правової пропаганди й виховання, підвищення морально-культурного рівня, оскільки вони детермінують правомірну поведінку людей в різних суспільних сферах.

До запобіжних заходів морально-виховного характеру варто віднести поширення в суспільстві ідей, що орієнтували б на правомірне вирішення проблем, пов'язаних з придбанням власності. Зі свідомості людей необхідно поступово та системно витіснити наявний на сьогоднішній день у більшості населення культ збагачення будь-якими, у тому числі й незаконними, засобами.

Особливо важливим у цьому плані є формування правової культури підприємців, під якою у науковій літературі розуміють систему правових цінностей, які складаються із ступеня оволодіння підприємцем правом; правових уявлень; позитивних правових орієнтацій, установок і почуттів; і, як наслідок, правомірної підприємницької діяльності [165, с. 9].

Підвищення правової культури учасників підприємницької діяльності має здійснюватися у таких напрямках: а) підвищення правової культури студентів та учнів загальноосвітніх шкіл, коледжів, ліцеїв, технікумів тощо; б) підвищення правової культури громадян, які хоч і не займаються підприємництвом, але періодично вступають у ділові стосунки з підприємцями та підприємницькими структурами; в) підвищення рівня правової культури осіб, для яких бізнес є основним видом діяльності.

Окремий комплекс заходів, орієнтований на моральну сферу, доцільно присвятити витісненню зі свідомості людей правового нігілізму. Це заходи щодо посилення державної влади, відродження престижу закону, як однієї з вищих

соціальних цінностей. Слід вжити заходів щодо посилення пропаганди переваги дотримання законодавства, для чого мають бути задіяні засоби масової інформації.

До завдань правового виховання та пропаганди слід віднести: ознайомлення з нормами, що встановлюють відповідальність за правопорушення; роз'яснення порядку реалізації юридичної відповідальності; забезпечення внутрішньої та зовнішньої згоди людей із правовими засобами примусу; переконання в необхідності запобігання правопорушень; підвищення соціальної активності громадян та їхньої нетерпимості до цих правопорушень.

Правова освіта сприяє підвищенню рівня загальної освіти й культури, формуванню необхідного соціального базису для забезпечення економічно безпечного, стійкого розвитку країни і повинна розглядатися як один із пріоритетних напрямків державної політики в галузі освіти. Саме вона має вирішити завдання щодо підготовки освіченої молоді, здатної приймати свідомі рішення у сферах життя, де поєднуються проблеми окремої людини, суспільства й економічної діяльності.

В юридичній літературі окремо розглядається професійна правова освіта та непрофесійна [94, с. 32; 163, с.143].

Професійна складова правової освіти є, на наш погляд, одним з основних чинників, що зумовлюють ефективність правоохоронної діяльності взагалі, й фіктивного підприємництва зокрема. Адже застосування працівниками правоохоронних органів, які виконують свої обов'язки в галузі охорони економіки від злочинних посягань, правових норм, що встановлюють відповідальність за посягання у сфері державних фінансів, регуляторної політики у сфері господарської діяльності, порушення податкового законодавства вимагають ґрунтовних знань національного та міжнародного господарського права, до норм якого відсилають відповідні норми кримінального та адміністративного законодавства.

Проведене анкетування правоохоронців підтвердило зазначені тези. Так, на запитання «Чим викликано складності з виявлення та розслідування злочинів про

фіктивне підприємство?» 61,4 % опитаних відповіли, що відсутністю спеціальних знань, умінь і навичок працівників правоохоронних органів, насамперед економічної освіти.

Зазначені реалії ставлять високі вимоги до підготовки юристів, зокрема спеціалізації правоохоронців в окремих сферах господарської діяльності, зумовлюють реформування навчального процесу з огляду на значення дисциплін, що вивчаються, у практичній діяльності правоохоронців. Актуальною та невідкладною проблемою є вдосконалення економічної освіти спеціалістів, які вже працюють і діяльність яких пов'язана з виявленням, розкриттям і розслідуванням злочинів економічної спрямованості.

Отже, підсумовуючи викладене у підрозділі, зауважимо, суспільна небезпечність фіктивного підприємства та неможливість усунення повною мірою в багатьох випадках наслідків вчинення таких злочинів визначають пріоритетність запобіжної діяльності у цій сфері.

Багатоаспектність проблем існування злочинності, наявність відповідної міжнародної термінології та аналіз наукових джерел щодо проблем застосування термінології у зазначеній сфері дозволив авторові дійти висновку, що для визначення даного різновиду діяльності в широкому розумінні найбільш відповідним є термін «запобігання».

За методами запобіжного впливу доцільним є диференціація загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання фіктивному підприємству.

Загальносоціальні заходи як складова соціально-економічної політики держави є визначальним в системі запобігання фіктивного підприємства, та, зважаючи на широкий діапазон заходів, їх довготривалий та різноманітний характер, становлять основу для здійснення не тільки спеціально-кримінологічного запобігання, але й протидії фіктивному підприємству в цілому. Залежно від характеру та спрямованості таких заходів пропонується їх класифікація на: економічні; правові; організаційно-управлінські; соціальні; інформаційні; морально-виховного характеру.

Відзначено, що у фіктивному підприємстві органічно поєднуються головні економічні ознаки організації як суб'єкта господарської діяльності з ознаками злочинної організації або організованої злочинної групи. Саме тому пріоритетними у загальносоціальному плані запобігання фіктивному підприємству мають бути заходи економічної та правової спрямованості.

З урахуванням специфіки детемінуючих фіктивне підприємство факторів найбільш перспективними заходами є такі:

- подальше реформування регуляторної політики, зокрема сфери оподаткування, і детальної розробки питань податкового обліку;
- створення єдиного механізму формування та коригування державних програм боротьби з економічною злочинністю, який би зміг забезпечити високу ефективність їх реалізації;
- удосконалення діяльності державного управлінського персоналу на засадах економічної раціональності, підвищення ефективності роботи контрольно-ревізійних органів, вдосконалення систем економічного обліку і звітності;
- соціальний захист населення, цілеспрямована державна політика забезпечення трудової зайнятості населення, залучення їх в економічний оборот, збільшення доходів різних верств населення;
- стабілізація фінансового становища країни; створення здорового конкурентного середовища, деолігархізація та демонополізація економіки;
- заходи інформаційного характеру, зокрема оцінка прямого чи опосередкованого впливу економіко-юридичних факторів на кримінологічну ситуацію, моніторинг ефективності роботи спеціалізованих суб'єктів, а також визначення умов для функціонування неспеціалізованих суб'єктів запобігання економічній злочинності взагалі, й фіктивному підприємству зокрема;
- формування правової культури підприємців;
- освітня спеціалізація правоохоронців в окремих сферах господарської діяльності.

3.2. Підвищення ефективності заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву

Загальносоціальне запобігання фіктивному підприємництву визначається успішністю заходів економіко-правового, соціального організаційно-управлінського; інформаційного та морально-виховного характеру. Вирішення цих завдань створює передумови і для ефективної запобіжної діяльності в цілому.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день актуальною потребою у сфері розгляду зазначеної проблеми як на теоретичному, так і практичному рівні залишається посилена і цілеспрямована розробка проблемних питань соціально-правового та кримінологічного наукового мислення з урахуванням завдань запобігання злочинам даної категорії, а також зосередження уваги на формуванні чіткого визначення компетентного кола суб'єктів і учасників такої запобіжної діяльності.

Зокрема, особливої уваги в діяльності щодо запобігання фіктивному підприємництву потребують:

- динамічний процес запобігання фіктивному підприємництву з урахуванням умов функціонування суб'єктів та учасників запобіжної діяльності;
- визначення існуючих причинно-наслідкових зв'язків у системі детермінації фіктивному підприємництву;
- виявлення реальних суперечностей, непогодження інтересів окремих громадян, соціальних груп з інтересами суспільства в цілому;
- визначення дійсних пріоритетів запобіжного впливу;
- втілення в життя принципу рівних можливостей перед законом;
- розроблення спеціальних (специфічних) методик вирішення запобіжних завдань (діагностики, прогнозування, планування та вибору способу їх реалізації).

Зазначені кримінологічні потреби мають можливість і повинні задовольнятися завдяки розробленню та реалізації спеціально-кримінологічних запобіжних заходів. Тому, розглядаючи теоретичні аспекти визначення спеціально-кримінологічного запобігання як особливого феномену запобіжної

діяльності, слід стисло висвітлити існуючі в кримінологічній літературі позиції та погляди вчених на цю проблему.

Як нами зазначалось у попередньому підрозділі, у структурі запобігання злочинності за цільовим призначенням виділяють спеціально-кримінологічне запобігання, що охоплює сукупність заходів, спеціально спрямованих на усунення причин злочинності чи конкретних злочинних посягань. Здійснення такої діяльності потребує застосування спеціальних методів і засобів та відрізняється від загальносоціального запобігання саме спеціальним призначенням і цілеспрямованістю.

За словами А.П. Закалюка, спеціально-кримінологічні заходи запобігання чинять вплив:

- 1) не тільки після вчинення злочину, але частіше до нього;
- 2) у сфері, яка лише частково регулюється правом;
- 3) засобами, що мають виключно цільове запобіжне призначення;
- 4) інколи паралельно із засобами згаданих вище різновидів, але частіше після них [88, с. 328].

В. В. Голіна розглядає цю діяльність як сукупність самостійних, але внутрішньо пов'язаних і доповнюючих один одного напрямів боротьби зі злочинністю, змістом яких є діяльність державних органів, громадських організацій і громадян щодо протидії криміногенним явищам і процесам, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. Також визначає як суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам законодавчі органи, виконавчо-розпорядчі, державні координуючі, правоохоронні та правозастосовні органи, органи державного, культурно-виховного і господарського управління, навчальні, медичні органи й установи, релігійні, громадські та інші організації, рухи, воєнізовані формування, фонди, соціальні групи, об'єднання батьків, сусідів, громадян [49, с. 12–25].

Виходячи з наведених положень, спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємництву являє собою комплексну діяльність державних, у тому числі правоохоронних органів, установ та спеціальних закладів, за участю

широкого кола громадських організацій та формувань, окремих фахівців та представників суспільних об'єднань щодо організацій та здійснення ранньої профілактики (виявлення та нейтралізації причин, умов, інших детермінант фіктивного підприємництва на мікросоціальному, груповому та індивідуальному рівнях), відвернення злочинів на стадії виявлення наміру чи готування до злочину, а також на етапі припинення розпочатої протиправної (у тому числі злочинної) діяльності.

Спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємству цілеспрямовано здійснюється державними органами та громадськими організаціями, що поряд з іншими функціями спеціально призначені для недопущення вчинення злочинів в економічній сфері. Здійснення цієї діяльності потребує застосування спеціальних методів і засобів, а також особливих професійних знань економіко-правового характеру. Саме спеціальне призначення і цілеспрямованість відрізняють ці заходи від загальносоціального запобігання.

Об'єктами запобіжного впливу є детермінуючі чинники, що зумовлюють існування економічної злочинності, взагалі, та фіктивного підприємства, зокрема, а також особи, які схильні до вчинення злочину цієї категорії, або ж які мають намір вчинити злочин або вже розпочали його вчинення.

Основи та закономірності здійснення запобіжної діяльності щодо фіктивного підприємства в принципі є такими ж, що й для запобігання економічної злочинності загалом, специфічним (з урахуванням особливих ознак, що якісно відрізняють фіктивне підприємство від інших видів економічної злочинності, а саме наявності особливого об'єкта посягання, способів, ситуації та наслідків вчинення зазначених посягань, характеристик осіб, які вчиняють зазначені злочини) є лише змістовна частина такої діяльності.

Як зазначалось у попередньому підрозділі, заходи запобігання фіктивному підприємству на зазначеному рівні, безумовно, необхідно включати в окремі розділи програми по боротьбі зі злочинністю. Аналіз відповідних програм та вивчення наукових джерел [69; 213; 15, 103] дозволили дійти висновку про те, що програмні документи, в яких відображається державна політика у сфері протидії

злочинності, носять здебільшого декларативний характер, залишається відсутнім належне ресурсне забезпечення з боку держави на правоохоронні цілі. Реалізація запланованих заходів часто носить формальний характер. Так, ні Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року (схвалена розпорядженням КМУ від 30 листопада 2011 р. № 1209-р), ні План заходів з її виконання (постанова КМУ від 8 серпня 2012 р. № 767) практично не містять конкретних заходів щодо запобігання економічній злочинності, взагалі, та фіктивному підприємництву, зокрема [110; 192].

Відтак, у відповідних програмах має міститись, крім заходів загальносоціального запобігання, також і спеціально-кримінологічні заходи. Вважаємо, що прийняття нової програми запобігання злочинності з обов'язковим передбаченням її реального ресурсного забезпечення (а не в межах загального річного фінансування з державного бюджету відповідних суб'єктів протидії злочинності), а також забезпечення періодичного (етапного) контролю за реалізацією програми дасть змогу впровадити програмно-цільовий метод в практику діяльності центральних органів виконавчої влади та розробляти документи стратегічного планування, які будуть відповідати кримінологічним реаліям та сучасним вимогам розвитку країни.

При плануванні запобіжних заходів спеціально-кримінологічної спрямованості необхідно враховувати те, що фіктивне підприємництво часто вчиняється організованими злочинними групами і з використанням правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств). Злочинцями використовуються атрибути легального підприємства (найменування, юридична адреса, банківські рахунки та інші реквізити юридичної особи) для ухилення від сплати податків, шахрайства з фінансовими ресурсами, зловживання посадовим становищем або ж інших злочинів. Названі злочини зумовлюють вчинення фіктивного підприємництва й інших злочинів, які створюють умови або виконують функцію приховання (маскування) злочинного збагачення (підроблення документів та їх використання, легалізація майна, отриманого злочинним шляхом та ін.). Таким чином, щодо даної категорії злочинів є підстави

погодитись з висловленою у науковій літературі думкою про те, що організованими злочинними групами вчиняються не розрізнені злочини, а комплекси взаємопов'язаних злочинів, що є відмінною рисою організованої злочинної діяльності [227, с. 9].

Одним з головних елементів механізмів організованої злочинної діяльності в економічній сфері є конвертація отриманих коштів, що вчинюється, як правило, фіктивними підприємствами (конвертаційними центрами) [8, с. 155–159; 258].

Працівники банків мають безпосереднє відношення до операцій фіктивних фірм. Біля 80 % фіктивних структур створюються та функціонують під опікою банкірів, хоча викрити їх у цьому практично неможливо [117, с. 1]. Зацікавленість банку у подібних операціях пояснюється такими причинами: отримання відсотків за касові операції; використання фіктивних підприємств як джерело надходження безготівкових платежів; можливістю при зарахуванні коштів на рахунок клієнта отримати прибуток за рахунок «прокрутки» коштів; наявність корупційної складової за участь у переведенні безготівкових коштів у готівку.

Саме тому ефективними запобіжними заходами можна назвати такі напрями банківського контролю: контроль за веденням касових операцій на підприємствах; контроль при проведенні кредитних операцій; контроль при проведенні гарантійних операцій; валютний контроль.

Крім того, з метою створення законодавчих можливостей для припинення та документування діяльності фіктивних підприємств доцільним є внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність» щодо визначення права фіскальної служби у випадках визнання підприємства фіктивним отримувати від установ банків відомості про рух коштів по будь-якому його рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів.

Зважаючи на короткостроковість існування фіктивних підприємств, а також неможливість усунення повною мірою наслідків учинення злочинів, що зумовлюють існування фіктивного підприємництва, пріоритетним є застосування запобіжних заходів на етапі створення фіктивного підприємства.

Порядок реєстрації юридичних і фізичних осіб регламентується Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [204]. Відповідно до вимог цього Закону державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться за місцем знаходження або місцем проживання суб'єкта, якщо інше не передбачено законом. Органом, який здійснює реєстрацію вищезгаданих суб'єктів, виступає Державна реєстраційна служба України.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців включає, зокрема: перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці; перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу – підприємця до Єдиного державного реєстру; оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Аналіз судової практики показує, що порушення закону саме на стадії реєстрації підприємства породжують його фіктивність. Типовими порушеннями у при цьому є: реєстрація за викраденим, загубленим або підробленим паспортом; реєстрація за грошову винагороду; реєстрація на особу, яка не проживає і не знаходиться на території відповідної ради; реєстрація без установчого договору або зазначення у ньому даних, що не відповідають дійсності. Відтак, на вказаному етапі мають застосовуватись усі можливі заходи для недопущення в легальне коло суб'єктів підприємницької діяльності фіктивних підприємств, що створюються зацікавленими особами для легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, їх «відмивання», конвертації, перерахування на закордонні рахунки, для реалізації схем, спрямованих на ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Саме тому, одним із заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву має бути контроль уповноваженими органами [194, с. 2] на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів

підприємницької діяльності. Вагомим заходом, спрямованим на упередження проявів у господарському обороті України фіктивних підприємств, є з'ясування реальності існування осіб засновників, заявлених як таких установчих документів суб'єктів підприємницької діяльності. При здійсненні такої діяльності ознаками, що свідчать про ймовірну спробу реєстрації фіктивного підприємства, можуть бути:

- реєстрація декількох підприємств на однакову юридичну адресу;
- наявність лише одного контактного (телефонного) номера підприємства у даних органів статистики, фіскальної служби, Пенсійному фонді, Фондах соціального страхування тощо;
- відсутність у вказаних органів контактної інформації щодо засновників та посадових осіб підприємства (керівника та бухгалтера);
- активне здійснення банківських операцій через кореспондентські рахунки (кореспондентський рахунок, який відкриває банк банку-кореспонденту та за яким банк здійснює операції списання і зарахування коштів згідно з чинним законодавством України та укладеним договором) на початковому етапі існування підприємства.

Доцільно також встановити на законодавчому рівні вимогу подавати відомості про фактичну адресу підприємства, а також про зміну такої адреси до органів фіскальної служби, органів статистики, Пенсійного фонду; встановити контроль такими органами за достовірністю наданих відомостей про фактичну адресу.

Серед спеціально-кримінологічних заходів запобігання у кримінологічній літературі [88, с. 328; 136, с. 171] за ознакою характеру застосовуваних засобів розрізняють кримінально-правове запобігання, що здійснюється шляхом впливу кримінального закону, а також покарання у вигляді виконання ним загальної та спеціальної превенції.

Розглядаючи реалізацію заходів зазначеного виду, зокрема застосування кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за фіктивне

підприємництво, доцільно проаналізувати судову практику щодо розгляду справ даної категорії.

Аналіз судової статистики щодо справ про фіктивне підприємництво (ст.205 КК), а також відомостей ДІАЗ МВС України дозволяє дійти висновку про розмір співвідношення між кількістю зареєстрованих злочинів та кількістю засуджених осіб. Протягом періоду, що аналізується – 2009-2014 роки – такий показник становить 5,3, тобто за матеріалами 2917 порушених за ст. 205 КК кримінальних справ і проваджень засуджено лише 552 особи. Такий показник є типовим для всіх справ економічної спрямованості та співпадає з коефіцієнтом співвідношення між кількістю облікованих у 2014 році кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (8418) та кількістю засуджених осіб за статтями 199-235 КК (1598).

Динаміку змін співвідношення між кількістю зареєстрованих фактів фіктивного підприємництва, кількістю виявлених і засуджених осіб ілюструє наведена нижче діаграма.

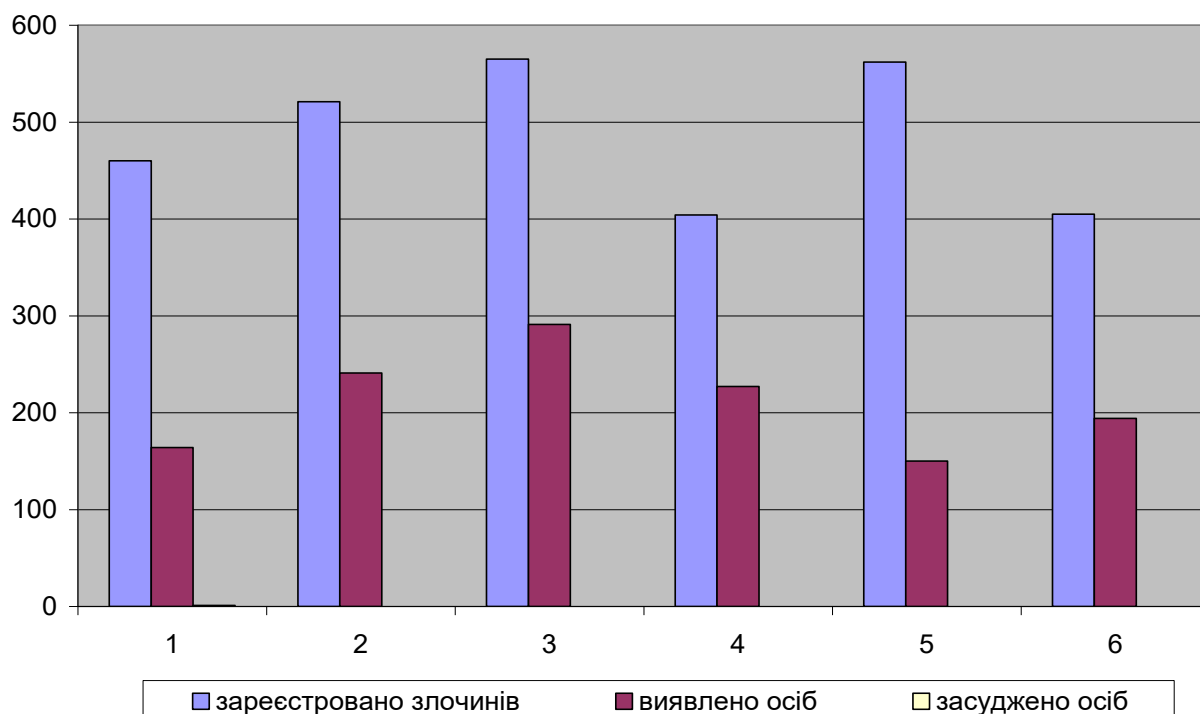

Рис.3.1. Співвідношення між кількістю зареєстрованих фактів фіктивного підприємництва, кількістю виявлених і засуджених осіб за період 2009–2014 рр. (за Ф. № 6 Державної судової адміністрації України).

Відповідно до статистичних відомостей Державної судової адміністрації України (форма статистичної звітності № 6 «Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання»[234]) структура судимості за фіктивне підприємництво має такий вигляд:

Таблиця 3.1

Структура судимості за фіктивне підприємництво протягом 2009–2014 рр. (у розрізі статей КК – за Ф. № 6 Державної судової адміністрації України)

Засуджено осіб	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Разом
ч.1 205 КК	30	31	31	44	40	64	240
ч.2 205 КК	49	60	68	65	43	27	312
Усього за ст. 205 КК	79	91	99	109	83	91	552

Аналіз статистичних відомостей ДСА України дозволяє також дослідити судову практику за справами даної категорії, зокрема підстави закриття судами справ і структуру покарання фіктивного підприємництва.

Із усієї кількості осіб, вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили у 2009–2014 рр. (1099 осіб), питома вага засуджених за ст. 205 КК становила біля половини усіх вироків (постанов) – 50,2 % (552 особи). Стосовно 547 осіб справи судом були закриті.

Таблиця 3.2

Кількість вироків (постанов), що набрали законної сили протягом 2009–2014 рр., (у розрізі частин ст.205 КК – за Ф. № 6 Державної судової адміністрації України)

Вироки (постанови) набрали законної сили	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Разом
ч.1 205 КК	58	57	59	82	80	139	475
ч.2 205 КК	117	106	126	130	94	51	624
Усього за ст. 205 КК	175	163	185	212	174	190	1099

Найбільш поширена підстава для закриття справ даної категорії – у зв'язку із закінченням строків давності. Типовим у цьому відношенні є постанова Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 16.12.2010 щодо особи, яка 31.08.2007 погодившись на пропозицію невстановленої особи за

грошову винагороду створити юридичну особу на своє ім'я з метою прикриття незаконної діяльності та отримання кредиту, прийняла рішення засновника №1 про створення приватного підприємства «Агронова», за адресою: вул. Леніна, 25, с. Кандаурове, Кіровоградський район Кіровоградської області. Злочин, передбачений ч. 1 ст. 205 КК України, згідно з ч. 2 ст. 12 КК України відноситься до категорії злочинів невеликої тяжкості. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 49 КК за злочин невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження волі, особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею цього злочину до дня набрання вироком законної сили минуло три роки. Даних про те, що після вчинення зазначеного злочину особа ухилялась від слідства або суду, в матеріалах справи немає. За таких обставин кримінальна справа за обвинуваченням особи за ч. 1 ст. 205 КК України підлягає закриттю у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 49 КК України та ч. 2 ст. 111 КПК України [Справа №1-238/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень].

Аналіз Ф. № 6 ДСА України «Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання» за період з 2009 року по 2014 рік надав змогу визначити структуру призначених видів покарань за фіктивне підприємництво.

Найчастіше за вчинення злочину, передбаченого ст. 205 КК України, суди застосовували штраф.

Таблиця 3.3

Призначення штрафу як основного виду покарання до засуджених за фіктивне підприємництво протягом 2009–2014 рр. (у розрізі частин ст. 205 КК – за Ф. № 6 Державної судової адміністрації України)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Разом
ч. 1 205 КК	6	11	16	35	38	51	157
ч. 2 205 КК	3	4	0	42	35	16	100
Усього за ст. 205 КК	9	15	16	77	73	67	257

Як засвідчують статистичні відомості, наведені у таблиці 3.3, частка штрафу як основного виду покарання у структурі призначених покарань становила майже половину від усієї кількості засуджених – 46,6 % (257 осіб).

Така практика пояснюється побудовою санкцій у ст. 205 КК, частини перша та друга якої єдиним видом покарання, що передбачається за вчинення фіктивного підприємництва, встановлюють штраф: ч. 1 ст. 205 КК – у розмірі від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ч. 2 ст. 205 КК – у розмірі від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Зазначені норми є чинними внаслідок внесення змін до Кримінального кодексу України відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 5 листопада 2011 року N 4025-VI [202]. Як відомо, до внесення зазначених змін санкція ч. 1 ст. 205 КК передбачала покарання у виді штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, а ч. 2 ст. 205 КК – у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років.

Думається, що однією з підстав, що зумовила зазначену позицію законодавця, було прагнення застосувати у практику протидії економічним злочинам економічний підхід. Вибір методів і напрямів контролю над організованими формами злочинності у сфері господарської діяльності відповідно до економічного підходу базується на припущенні про те, що люди обирають незаконний вид діяльності, якщо він дає найбільший дохід порівняно з легальною формою активності або якщо нелегальні способи забезпечують більш низькі змінні витрати ведення бізнесу. Виходячи з цього, напрямом ефективної протидії злочинності є скорочення вигод, які приносить злочинна діяльність, і збільшення витрат такої діяльності.

Разом з тим прийняття зазначеного Закону зумовило неоднозначні підходи до вирішення питання граничного розміру штрафу як основного покарання. Це стосується й санкції ч. 2 ст. 205 КК. Так, ч. 2 ст. 53 КК України вказує, що розмір

штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від 30 НМДГ до 50 000 НМДГ, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу. Крім того, за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 НМДГ, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу [130].

На думку Н.О. Гуторової, на сьогодні розмір штрафу за злочини, за які передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 НМДГ (тобто й ч. 2 ст. 205 КК), фактично необмежений конкретно визначеною наперед величиною, а визначається розміром майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу [60, с. 144].

Водночас у науковій літературі поширеною є й інша позиція, прихильники якої зауважують, що максимальний розмір штрафу як основного покарання завжди обмежений розміром, встановленим у Загальній частині КК України [162, с. 306; 269, с. 109]. На нашу думку, така позиція варта підтримки з наступних причин.

Відсутність обмежень розміру штрафу за злочин, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад 3000 НМДГ, не обмежено розміром, встановленим в Особливій частині кримінального закону, що прямо впливає із припису, закріпленого у ч. 2 ст. 53 КК України. Висновок про те, що розмір штрафу за злочин, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад 3000 НМДГ, не обмежений нормами, встановленими в Загальній частині (тобто 50 000 НМДГ, якщо санкцією статті Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру), суперечить закону, тобто положенням ч. 2 ст. 53 КК України. Крім того, п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України зазначає, що суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений

злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України. Тобто ця норма знову відсилає правозастосовця до меж покарання, визначених в Загальній частині КК України.

Щодо інших, більш суворіших за штраф, видів покарань за вчинення фіктивного підприємництва, то вони призначалися вкрай рідко й переважно до набуття чинності положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 5 листопада 2011 року N 4025-VI [202]. Так, до громадських робіт та арешту засуджено по одній особі, до обмеження волі – 9 осіб, до позбавлення волі – 23.

Як додатковий вид покарання до засуджених за фіктивне підприємство переважно застосовувалось позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Даний вид покарання передбачений статтю 55 КК як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років та призначається за вчинення фіктивного підприємства, що вчинюються службовими особами.

Протягом 2009–2014 років такий вид додаткового покарання був призначений стосовно 60 засуджених, тобто лише до 10,9 % всіх засуджених.

Таблиця 3.4

Призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового виду покарання до засуджених за фіктивне підприємство протягом 2009–2014 рр. (у розрізі частин ст. 205 КК – за Ф. № 6 Державної судової адміністрації України)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Разом
ч. 1 205 КК			4	1	2	2	9
ч. 2 205 КК	8	14	8	11	3	7	51
Усього за ст. 205 КК	8	14	12	12	5	9	60

Як видно з наведеної таблиці, більшою мірою даний вид покарання застосовувався до засуджених за ч. 2 ст. 205 КК України. Варто зауважити, що санкції ч.ч. 1,2 ст. 205 КК не містять ні як основного, ні додаткового виду покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 55 КК України даний вид як

додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Проте, дивує такий низький (10,9 %) відсоток застосовування зазначеного виду покарання до засуджених. Адже, у більшості випадків після сплати штрафу засуджений зможе повернутися до зайняття певною діяльністю або обійняти посаду, за допомогою якої вчинив злочин. На наш погляд, такий правозастосовний підхід негативно впливає на рівень злочинності в господарській сфері.

Виправити зазначене становище мало б урахування специфіки фіктивного підприємництва та осіб, які його вчиняють, при конструюванні санкцій відповідних кримінально-правових норм.

Стосовно необхідності врахування особливостей суб'єкта злочину варто зауважити, що передбачення у санкції певного виду покарання має бути зумовлено його потенційною можливістю найбільш суттєво впливати на особу типового злочинця, який вчинює відповідні злочини.

Необхідно наголосити на тому, що санкція норми, яка встановлює відповідальність за фіктивне підприємництво, як юридична конструкція, що є необхідною умовою забезпечення законодавчої оцінки властивого кожному виду покарання рівня караності, не повинна конструюватися без урахування логіки побудови як системи покарань, так і особи злочинця. На нашу думку, такі рішення мають ґрунтуватись на висновках попередньої кримінологічної експертизи щодо характеристик особи злочинця. Соціальна зумовленість, а також наукова та кримінологічна обґрунтованість кримінального закону розглядається вченими як показник його справедливості [237, с. 755]. Тому проведення такої експертизи є відображенням рівня правової культури законодавця та його прагнення до кримінологічної обґрунтованості видів покарань, що можуть бути застосовані за певні види злочинів.

Саме тому, зважаючи на особливості суб'єкта злочину (яким була приділена увага у підрозділі 2.3 дослідження), доцільним є більш ширше застосування щодо даної категорії справ як додаткового покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Відтак, санкції ч.ч. 1, 2 ст. 205 КК мають бути кумулятивними, тобто такими, що поряд з основним (штрафом) передбачають й додаткове покарання (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю).

Досліджуючи кумулятивні санкції, Ю.О. Ткачук вважає за доцільне диференціювати їх на 2 підвиди: а) з обов'язковим застосуванням додаткових покарань (або обов'язкова кумулятивна санкція); б) з необов'язковим застосуванням додаткових покарань (або факультативна кумулятивна санкція) [239, с. 28].

У кримінально-правовій літературі висловлена пропозиція щодо виділення простих кумулятивних і складних кумулятивних санкцій [173, с. 83]. У простих кумулятивних санкціях основне (основні) покарання поєднано з одним додатковим покаранням, а в складних кумулятивних санкціях – з декількома додатковими покараннями.

Отже, з урахуванням вищезазначеного санкції, що встановлюють відповідальність за фіктивне підприємництво, мають бути обов'язковими простими кумулятивними. На нашу думку, застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю могло б мати стосовно даної категорії осіб певний запобіжний ефект.

Значна частина засуджених за фіктивне підприємництво звільняються від покарання. Протягом періоду, що аналізується, частка таких засуджених становила 46,2 % (255 осіб).

Таблиця 3.5

Кількість засуджених за фіктивне підприємництво, які протягом 2009–2014 рр. Були звільнені від покарання (у розрізі частин ст. 205 КК – за Ф. № 6 Державної судової адміністрації України)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Разом
ч.1 205 КК	21	18	14	8	1	10	72
ч.2 205 КК	42	53	54	19	7	8	183
Усього за ст. 205 КК	63	71	68	27	8	18	255

Зазначена категорія засуджених переважно представлена звільненими з випробуванням – 82,7 % (211 осіб).

Отже, аналіз наведених статистичних відомостей засвідчив ситуацію, коли з усієї кількості проваджень (справ) щодо фіктивного підприємництва, що надійшли до суду протягом зазначеного періоду (1099), лише 26,5 %

(291) завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (переважно – штрафу).

Решта проваджень (справ) була або закрита судами (як правило, у зв'язку із закінченням строків давності), або засуджені були звільнені від покарання (найчастіше – з випробуванням). Незначна частина проваджень (справ) закінчилась виправданням осіб (7), а також визнанням осіб, які вчинили дії, передбачені ст. 205 КК, неосудними із застосуванням до них примусових заходів медичного характеру (4).

Така низька результативність судової практики щодо даної категорії справ може істотно знизити ефективність кримінально-правового запобігання фіктивному підприємництву, створюючи у злочинців та населення уявлення про безкарність злочинної поведінки.

Усуненню зазначених недоліків при судовому розгляді справ указаної категорії мав би сприяти аналіз судової практики, яка водночас відіграє позитивну роль у правильному застосуванні кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за фіктивне підприємництво.

Підсумовуючи викладене у підрозділі, варто зазначити, що спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємництву являє собою комплексну діяльність державних, у тому числі правоохоронних, органів, установ та спеціальних закладів, за участю широкого кола громадських організацій та формувань, окремих фахівців та представників суспільних об'єднань щодо організацій та здійснення ранньої профілактики (виявлення та нейтралізації причин, умов, інших детермінант фіктивного підприємництва на мікросоціальному, груповому та індивідуальному рівнях), відвернення злочинів на стадії виявлення наміру чи готування до злочину, а також на етапі припинення розпочатої протиправної (у тому числі злочинної) діяльності.

Наголошується на необхідності при плануванні та реалізації програмних документів, в яких відображається державна політика у сфері протидії економічній злочинності, реального ресурсного забезпечення відповідних суб'єктів, а також забезпечення періодичного (етапного) контролю за реалізацією,

що дасть можливість впровадити програмно-цільовий метод в практику діяльності центральних органів виконавчої влади та розробляти документи стратегічного планування, які будуть відповідати кримінологічним реаліям та сучасним вимогам розвитку країни.

Дослідження запобіжного впливу правозастосовної практики щодо фіктивного підприємництва дозволило зробити висновок про те, що низька результативність судової практики у цій сфері може істотно знизити ефективність кримінально-правового запобігання фіктивного підприємництва, створюючи у злочинців та населення уявлення про безкарність злочинної поведінки.

Аналіз статистичних відомостей засвідчив ситуацію, коли з усієї кількості проваджень (справ) щодо фіктивного підприємства, що надійшли до суду протягом 2009-2014 років (1099), лише 26,5 % (291) завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (переважно – штрафу). Решта проваджень (справ) була або закрита судами (як правило, у зв'язку із закінченням строків давності), або засуджені були звільнені від покарання (найчастіше – з випробуванням).

Звернуто увагу на надзвичайно низький (10,9 %) відсоток застосовування як додаткового покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до засуджених.

Стверджується, що у ситуації, коли близько $\frac{3}{4}$ рішень у провадженнях (справах) даної категорії є звільнення від відповідальності, закриття проваджень (справ) судом з різних підстав і звільнення від покарання, правозастосовна практика щодо фіктивного підприємництва не виконує каральну та запобіжну функцію.

Крім заходів кримінально-правового запобігання, ефективними запобіжними заходами можна назвати такі напрями банківського контролю: контроль за веденням касових операцій на підприємствах; контроль при проведенні кредитних операцій; контроль при проведенні гарантійних операцій; валютний контроль.

З метою створення законодавчих можливостей для запобігання та документування діяльності фіктивних підприємств запропоновано внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність» щодо визначення права фіскальної служби у випадках визнання підприємства фіктивним отримувати від установ банків відомості про рух коштів за будь-яким його рахунком з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів.

Стверджується, що зважаючи на короткостроковість існування фіктивних підприємств, а також неможливість усунення повною мірою наслідків вчинення злочинів, що зумовлюють існування фіктивного підприємництва, пріоритетним є застосування запобіжних заходів на етапі створення фіктивного підприємства, а саме контроль уповноваженими органами на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності.

3.3. Основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву

Для того, щоб багатоаспектні плани запобігання фіктивному підприємництву були реально втілені в практику діяльності суб'єктів запобіжної діяльності, необхідно забезпечити об'єднання зусиль і цілеспрямовану та комплексну протидію кримінальним загрозам. Це можна зробити тільки через налагоджену систему взаємодії та координації заходів і дій суб'єктів запобігання.

За визначенням А.П. Закалюка, суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення [88, с. 346].

Суб'єкти запобігання злочинності за функціональною ознакою, насамперед реального впливу виконуваних ними функцій та відповідних їм видів діяльності на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності та злочинних проявів, можуть бути поділені на декілька груп, зокрема:

а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування);

б) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації);

в) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо).

У сучасних умовах проблему протидії та запобігання економічній злочинності потрібно вирішувати комплексно, за участю всіх суб'єктів запобігання, які забезпечують економічний правопорядок і захист інтересів суспільства та держави у цій сфері. Тому існує необхідність узгодження дій цих органів як ефективного механізму зміцнення законності, забезпечення державних інтересів у сфері економіки, особливо зважаючи на те, що правоохоронні органи як спеціалізовані суб'єкти запобігання мають спільні цілі та завдання у протидії економічній злочинності, функціонують незалежно один від одного, використовуюючи специфічні форми та методи в межах законодавчо встановленої компетенції.

Водночас, незважаючи на те, що суб'єкти запобігання економічній злочинності є самостійними, незалежними і не підлеглими один одному органами, їхня роз'єднаність неприпустима, адже кожен з них являє собою лише одну з ланок загальної державної й правової системи, завданням якої є забезпечення ефективної протидії економічним злочинам, у тому числі й фіктивному підприємництву. Кожен з них окремо, як би він не працював, не в змозі лише своїми засобами вирішити це завдання. У цій діяльності суб'єкти запобігання лише доповнюють один одного, а тому їхня діяльність, безумовно, має потребу в узгодженості й взаємодії.

Єдиним засобом об'єднати їх зусилля, визначити нагальні питання та шляхи їхнього вирішення, усунути дублювання під час виконання визначених функцій, а отже – підвищити ефективність протидії економічній злочинності, є координація, сутність якої полягає у розробці та реалізації спільних заходів щодо протидії злочинам даної категорії. Завдяки координації формується широкий фронт боротьби з цим негативним явищем, забезпечується цілеспрямованість у вирішенні найбільш актуальних завдань, усуваються паралелізм і дублювання в роботі правоохоронних органів, раціональніше розподіляються між ними сили та використовуються різноманітні правові засоби і методи роботи [112, с. 5 ; 172].

Розглядаючи керівну діяльність суб'єктів запобігання економічній злочинності, у тому числі й фіктивному підприємництву, варто зауважити, що жоден із них (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування) не виконує належним чином організаційні та координаційні повноваження і обов'язки у цій сфері.

Як результат, маємо ситуацію коли в країні існує система державних органів, на які покладено обов'язок стосовно боротьби з економічною злочинністю, але їх зусилля розпорошені, відсутня злагодженість у діях різноманітних суб'єктів запобігання економічними злочинами, цілеспрямованість координації їх діяльності. Різноплановість і різна підвідомчість діяльності із запобігання економічній злочинності потребує координації не лише за вертикаллю, а і за горизонталлю. За вертикаллю ця діяльність може бути скоординована заходами центральних органів і відомств, а за горизонталлю – потребує особливого органу, який би мав достатні повноваження і матеріально-технічне забезпечення для проведення цієї роботи [169].

У науковій літературі висловлювалась думка, що таким органом має бути прокуратура, якій належить особливе місце серед державних органів, що здійснюють правозахисні та правоохоронні функції. Адже на Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів відповідно до законодавства покладено повноваження координувати діяльність з боротьби зі

злочинністю органів внутрішніх справ, органів служби безпеки, органів фінансових розслідувань, органів митної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та інших правоохоронних органів [112, с. 5].

Специфіка координації дій правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю полягає у тому, що при такому управлінні суб'єкти самостійні у вирішенні тактичних питань; вони рівноправні і для всіх поставлена єдина стратегічна мета – мінімізація, нейтралізація, усунення причин та умов злочинів; їх дії узгоджуються за метою, місцем, строком виконання та планом, але у межах вирішення спільних для органів, установ і організацій завдань боротьби зі злочинністю, специфічні для кожного органу функції предметом координації не можуть бути.

Розмежування координаційного і наглядового напрямків у діяльності прокуратури полягає в тому, що координація діяльності правоохоронних органів є не оперативним, а організаційним напрямком діяльності прокуратури. Неприпустимо відносити її до нагляду, оскільки такого нагляду в діяльності прокуратури бути не може в силу того, що координаційна і наглядова діяльність мають різний предмет впливу, різні цілі, завдання і способи їхнього вирішення. Крім того, названі напрямки мають відособлені принципи і правове регулювання [155, с. 135].

Організація координації як управлінського процесу охоплює такі основні напрямки: а) інформаційно-аналітичне забезпечення органів прокуратури в галузі боротьби зі злочинністю; б) прогнозування тенденцій розвитку злочинності; в) планування координаційних заходів на підставі даних інформаційно-аналітичної роботи; г) організація роботи координаційної, міжвідомчої наради керівників правоохоронних та інших органів; ґ) контроль виконання координаційних заходів [112, с. 289].

Водночас здійснення таких заходів, як прогнозування злочинності та планування координаційних та запобіжних заходів неможливо без визначення та оцінки детермінуючих злочинність чинників. Саме тому, на наш погляд, повноваження з координації протидії та запобігання злочинності необхідно

доповнити положеннями щодо виявлення та усунення причин та умов вчинення злочинів.

Ст. 25 нової редакції Закону України «Про прокуратуру» так визначає координуючу діяльність прокуратури: «Генеральний прокурор України, керівники регіональних та місцевих прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків, здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Координаційні повноваження прокурори здійснюють шляхом проведення спільних нарад, створення міжвідомчих робочих груп, а також проведення узгоджених заходів, здійснення аналітичної діяльності» [211].

Координаційні повноваження прокуратури визначені не тільки на законодавчому рівні. Так, План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 767, передбачає (п. 16) розгляд Генеральною прокуратурою України на засіданнях колегій, нарадах, під час засідань за круглим столом за участю керівників правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування питань забезпечення законності, правопорядку, координації зусиль, проведення аналізу та уточнення заходів з профілактики правопорушень, виконання загальнодержавних, регіональних програм у правоохоронній сфері [207].

У зв'язку з прийняттям нової редакції Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» варто звернути увагу, що координаційні повноваження у сфері протидії злочинності також віднесені і до компетенції РНБО. Так, п. 8 ст. 4 Закону зазначає: «Відповідно до функцій, визначених Конституцією України та цим Законом, Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки і оборони» [212].

На наш погляд, такі законодавчі новели є певною мірою дискусійними та такими, що детермінують загрозу дублювання одних і тих самих функцій різними державними органами. З метою уникнення такої ситуації доцільно вчинити певні законодавчі кроки щодо узгодження між собою відповідних положень зазначених законів України.

Зважаючи на те, що економічні проблеми мають розв'язуватись структурами усіх рівнів управління, вважаємо за доцільне на базі існуючих структур створити окремий орган, який був би спроможним координувати цю діяльність у рамках єдиної стратегії. Заслуговує на увагу висловлена у науковій літературі думка стосовно доцільності створення з цією метою Координаційного комітету (управління) із запобігання економічній злочинності при Кабінеті Міністрів України [23, с. 56], [100]. У багатьох західних країнах створено подібні органи. Вони систематично аналізують стан справ у цій сфері боротьби зі злочинністю і дають належні рекомендації урядовим структурам.

Узагальнюючи різні джерела кримінологічної інформації щодо діяльності такого органу, можна сформулювати його основні завдання:

- визначення стратегії, зокрема мети, завдань, основних напрямів та очікуваних результатів запобіжної діяльності у сфері економіки;
- аналіз чинного законодавства у сфері економіки та проведення кримінологічного-економічного експертизи законодавчих і нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств;
- збір, узагальнення та аналіз кримінологічної інформації щодо стану економічної злочинності, проведення загальнонаціональних обстежень для виявлення рівня латентної злочинності;
- розробка науково-обґрунтованих методик підрахування збитків від економічних злочинів у різних галузях господарства і шляхів їх відшкодування;
- інформаційно-аналітична діяльність у сфері транснаціональної економічної злочинності;
- узагальнення практики протидії економічній злочинності та визначення ефективності запобіжної діяльності у сфері економіки;

- координація запобіжної діяльності правоохоронних і контролюючих органів у сфері економіки;
- програмування запобігання економічній злочинності, зокрема підготовка планів запобіжної роботи та організаційних заходів щодо їхнього запровадження, обов'язків суб'єктів запобіжної діяльності та здійснення контролю щодо їх виконання;
- координація наукових досліджень;
- організація міжнародної співпраці щодо запобігання економічній злочинності;
- обґрунтування ресурсного забезпечення запобігання економічній злочинності.

Основними формами координації мають бути: а) засідання Координаційного комітету із запобігання економічній злочинності при Кабінеті Міністрів України, а також наради працівників правоохоронних органів на міському, районному, міжрайонному рівні; б) обмін інформацією з питань протидії економічній злочинності; в) спільні виїзди в регіони для проведення узгоджених дій для надання практичної допомоги місцевим правоохоронним органам у протидії економічній злочинності; г) створення слідчо-оперативних груп для розслідування економічних злочинів, учинених організованими формуваннями; г) взаємне використання можливостей для підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів з викриття економічних злочинів, проведення семінарів, конференцій, спрямованих на підвищення власного фахового рівня; д) спільні цільові заходи для виявлення і припинення економічних злочинів; е) виявлення та нейтралізація детермінуючих їх чинників; є) розробка операцій та видання спільних наказів, вказівок, підготовка різноманітних інформаційних листів, методичних рекомендацій та інших організаційно-розпорядчих документів, що стосуються протидії та запобігання економічній злочинності.

Щодо діяльності спеціалізованих суб'єктів запобігання фіктивному підприємництву та економічній злочинності в цілому варто зауважити, що перспективним напрямом у цій сфері має бути створення єдиного центрального

органу виконавчої влади, відповідального за запобігання та розслідування всіх видів економічних правопорушень і здійснення фінансового контролю. Як засвідчили результати нашого дослідження (підрозділ 2.3), одним з детермінуючих фіктивне підприємництво чинником організаційно-управлінського характеру є неефективність у розподілі запобіжних функцій між органами державної влади.

З метою усунення зазначених недоліків, для ефективного та оперативного реагування на всі економічні правопорушення, а також з урахуванням міжнародного досвіду у цій сфері (Guardia di Finanza в Італії, Finanzpolizei в Австрії, Garda Financiară у Румунії) вважається за доцільне створити фінансову поліцію як центральний орган виконавчої влади, що формує і реалізує державну політику у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями та здійснення державного фінансового контролю. Певні кроки у цьому напрямку були зроблені українською владою. Так, Кабінетом Міністрів України був підготовлений проект Закону України «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями і здійснення фінансового контролю» від 02.07.2014, ст. 3 якого визначає основні напрями такої діяльності:

- 1) нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують економічні правопорушення та сприяють їм;
- 2) усунення умов та попередження розкрадання бюджетних коштів;
- 3) запобігання, виявлення та припинення економічних правопорушень;
- 4) попередження виникненню організованих злочинних угруповань у сфері економічної злочинності та боротьба з ними, запобігання нанесенню економічної шкоди людині, суспільству, державі;
- 5) забезпечення відшкодування економічної шкоди фізичним та юридичним особам, державі;
- 6) протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 7) здійснення комплексу заходів щодо запобігання незаконному виведенню коштів за кордон [209].

Пропозиція щодо створення в структурі правоохоронних органів України Державної служби фінансових розслідувань (ДСФР) була висловлена й В.В.Чернеєм. На його думку, ДСФР має бути державним правоохоронним органом, що забезпечуватиме економічну безпеку України відповідно до завдань, покладених окремим законом та іншими законодавчими актами. Служба має бути підзвітна Президенту України та Уряду й визначена єдиним органом, що здійснював би не лише функції фінансової розвідки, а й попередження, виявлення та розслідування як суто податкових, так і всіх категорій фінансових злочинів [261, с. 8].

На ДСФР може бути покладено такі завдання: запобігання, виявлення, розкриття злочинів у сфері господарської діяльності, а також провадження досудового розслідування таких правопорушень; протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та запобігання вчиненню правопорушень, спрямованих на отримання таких доходів; розшук платників, які ухиляються від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та неподаткових платежів; розшук боржників, їх майна та активів, на які може бути накладено стягнення; забезпечення безпеки діяльності працівників власне служби, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням службових обов'язків; запобігання, виявлення, припинення корупційних діянь і правопорушень, а також злочинів у сфері службової діяльності з боку працівників служби; здійснення адміністративного провадження у справах про корупційні правопорушення відповідно до законодавства України.

Зазначений орган доцільно створити на базі таких правоохоронних органів, як Державна фінансова інспекція України; Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом; податкова міліція; Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБУ; Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України (нині Департамент захисту економіки); Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України (нині ліквідовано).

Як зазначалось у попередніх підрозділах, вчинення фіктивного підприємництва є лише інструментом, допоміжним засобом для інших «основних» злочинів – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а, відтак, виявлення, розслідування та запобігання фіктивному підприємству та іншим злочинам у сфері державних фінансів є досить специфічним процесом, порівняно з іншими категоріями злочинів, що потребує поєднання загальних юридичних знань і фахової економічної підготовки. Отже, для своєчасного проведення оперативно-розшукових заходів, ефективного розслідування злочинів необхідний досвід роботи в цій сфері, можливість оперативного використання допомоги фахівців відповідного профілю, автоматизованих пошукових систем і пошукових баз даних, вибудованої навчально-методичної та науково-дослідної бази.

Таким чином, делегування певних правоохоронних функцій від окремих вищеназваних відомств і підрозділів, що мають ліквідуватись у процесі реформування, до новоствореного центрального органу виконавчої влади, що формує і реалізує державну політику у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями та здійснення державного фінансового контролю, об'єктивно визначається потребами вдосконалення функціонування органів, які здійснюють контроль за додержанням законодавства у сфері державних фінансів, проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Отже, прийняття закону щодо можливості функціонування такого органу дало б можливість: імплементувати у вітчизняне законодавство європейської моделі органів, що поєднують в собі контрольно-перевірочні функції з функціями досудового розслідування у сфері запобігання економічній злочинності; усунення розгалуженої та неефективної системи правоохоронних та контролюючих органів у цій сфері; організації належної взаємодії суб'єктів запобігання фіктивному підприємству та економічній злочинності у цілому; оперативно реагувати на виникнення або загрозу виникнення економічних правопорушень та

невідворотності покарання для осіб, що їх скоюють; раціонально використовувати фінансові ресурси за рахунок ліквідації органів та їх підрозділів, що здійснюють дублюючі функції у цій сфері.

Як зазначалось у підрозділі 3.2, пріоритетними запобіжними заходами є контроль уповноваженими органами на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності, адже, відповідно до результатів нашого дослідження більшість фіктивних підприємств реєструються на підставних осіб. Відтак, на момент їх легалізації державний реєстратор уже має справу з фіктивним суб'єктом господарювання.

При державній реєстрації фіктивні підприємства стають досяжними для контролю, що мало б спрощувати їх виявлення. Водночас, як зауважується у науковій літературі, на практиці легкість, з якою повинні були б викриватися фіктивні суб'єкти господарювання, є уявною [146, с. 222].

Проблеми, що супроводжують виявлення фіктивних підприємств при державній реєстрації, зумовлені такими обставинами:

1) короткостроковістю реєстрації (строк державної реєстрації юридичних осіб не повинен перевищувати 3 робочих дні з дати надходження документів для її проведення);

2) формальність і поверховість перевірки інформації та документів, що надаються державному реєстратору (відповідно до ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [204]. Порядок проведення державної реєстрації охоплює: перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці, а також перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації. При цьому державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи, якщо вони не передбачені законом;

3) правопорушниками застосовуються різноманітні прийоми маскування, приховування дійсних намірів (використання загублених або недійсних паспортів,

паспортів померлих осіб або осіб, які виїхали на постійне місце проживання за межі України).

З метою забезпечення системності та комплексності діяльності, спрямованої на унеможливлення реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва, доцільним, на думку О.Р. Кібенко, є запровадження таких перевірочних заходів:

1. Упровадження «біометричних» паспортів, що нині активно обговорюється урядовцями та експертами. Використання цього типу документів при державній реєстрації дозволить більш точно ідентифікувати особу заявника, зменшити кількість помилок та зловживань посадових осіб.

2. Напрацювання Регламенту державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і затвердження його наказом Державної реєстраційної служби України. Зазначений документ повинен чітко визначити алгоритм діяльності посадових осіб при здійсненні всіх форм державної реєстрації, можливу варіативність їх дій. Саме встановлення послідовності та твердих меж реєстраційної операції в конкретній типовій ситуації сприятиме забезпеченню законності під час здійснення державної реєстрації бізнес-суб'єктів. Порухнення посадовцями передбаченої реєстраційної процедури, вчинення дій, що виходять за окреслений периметр, повинні терміново та неминуче зумовлювати службову перевірку та за наявності підстав тягнути за собою дисциплінарну (чи іншу, передбачену законом) відповідальність.

3. Реформування інформаційних відносин у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання. Її метою потрібно визначити забезпечення продуктивного інформаційного обміну між компетентними державними органами. Інформаційна складова в реєстрації настільки важлива, що дає підстави окремим ученим стверджувати, що «основною функцією системи реєстрації має бути не безпосередньо реєстраційна, а інформаційно-публічне розкриття інформації про юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» [102, с. 6].

Як зауважується у спеціальній літературі [146, с. 226; 225], застосований в Україні підхід щодо інформаційного обміну у сфері державної реєстрації

суб'єктів господарювання призводить до створення ситуації, коли зазвичай з'ясування їх фіктивного характеру відбувається вже після реєстрації.

Зазначена ситуація зумовлена недоліками нормативно-правового регулювання, адже відповідно до чинного законодавства, протидія фіктивному підприємництву не є пріоритетною метою реєстраційної діяльності. Інформування інших державних органів державним реєстратором здійснюється вже після реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Відтак, навіть у випадку викриття суб'єкта з ознаками фіктивності, який здійснює спробу легалізувати своє створення, реакція держави на цю протиправну дію буде завідомо запізнілою.

Саме тому одним із заходів інформаційного характеру, спрямованих на удосконалення запобіжної діяльності на стадії реєстрації фіктивних підприємств для перевірки реальності заявлених в установчих документах суб'єктів підприємницької діяльності відомостей варто визначити здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та правоохоронними органами в режимі «on-line», а саме безперешкодного та оперативного доступу з використанням різних засобів комунікації і зв'язку до баз даних паспортних служб. Крім того, до інформації, що може бути використана у процесі перевірки, також можуть бути віднесені дані інформаційно-пошукових систем органів внутрішніх справ, а саме щодо осіб, які притягнуті до кримінальної, адміністративної відповідальності; наявності непогашеної судимості, про відбування особами та знаходження їх у місцях позбавлення волі; дані щодо осіб, які знаходяться в розшуку та переховуються від слідства; дані щодо порушених кримінальних справ (зареєстрованих кримінальних проваджень) стосовно конкретних осіб; відомості щодо осіб, які зникли безвісти.

Завдяки такій взаємодії реєстраційні органи будуть мати можливість виявлення документів, що використовуються для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Також органи внутрішніх справ будуть оперативно отримувати інформацію щодо спроб реєстрації фіктивних підприємств для подальшого відповідного реагування. Варто зазначити, що з огляду на сучасні

тенденції децентралізації державної влади слушно повернути функцію органам, які здійснюють реєстрацію вищезгаданих суб'єктів, виконавчим комітетам міської ради; виконавчим комітетам, районним у містах радам; районним державним адміністраціям.

Результати опитування працівників правоохоронних органів і власний практичний досвід розслідування справ даної категорії дозволяють сформулювати окремі ознаки, що можуть зі значною долею ймовірності свідчити про можливість віднесення суб'єкта підприємництва до категорії фіктивних підприємств вже на етапі його реєстрації. До таких ознак варто зокрема віднести такі: участь у державній реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності як засновників осіб, які раніше брали участь у державній реєстрації суб'єктів підприємництва з ознаками фіктивності; осіб, які виконували обов'язки керівника підприємства, яке у подальшому було визнано фіктивним; осіб похилого віку; осіб, які страждають на тяжкі захворювання; студентів; осіб без постійного місця проживання; осіб, які були причетні до фіктивного банкрутства підприємств; використання для державної реєстрації суб'єкта підприємництва юридичних адрес масової реєстрації підприємств.

Крім того, як вже згадувалося у розділі 2.3, згідно з результатами опитування працівників ДДСБЕЗ (нині ДЗЕ), ДКР, ГУБОЗ (нині ліквідовано), ГСУ, 12,5 % респондентів вважають, що важливим заходом запобігання фіктивному підприємництву є ініціювання перед керівництвом органів податкової (фіскальної) служби про проведення позапланової перевірки фіктивних суб'єктів господарювання. Однак відповідно до змін, внесених до кримінального процесуального законодавства 14.10.2014, пункт 4 частини другої статті 40 КПК України, що стосувався права слідчого призначати ревізії та перевірки, було виключено. Посилаючись на результати дослідження, пропонуємо повернути вказану норму та розширити повноваження слідчих у цьому напрямку.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, варто зауважити, що дотримання вимоги комплексності при здійсненні запобіжної діяльності всіх суб'єктів, що забезпечують економічний правопорядок і захист інтересів суспільства та

держави у цій сфері, зумовлює об'єктивну необхідність узгодження дій суб'єктів запобігання. Єдиним засобом узгодження запобіжної діяльності суб'єктів є координація, сутність якої полягає у розробці та реалізації спільних заходів щодо запобігання фіктивному підприємництву в межах і з метою реалізації державної програми боротьби з економічною злочинністю в рамках єдиної стратегії.

Зважаючи на практичну відсутність координаційної складової у діяльності органів та організацій, які б мали керувати та організовувати запобігання економічній злочинності взагалі та фіктивному підприємництву зокрема, наголошується на тому, що діяльність державних структур у цьому напрямку роботи можлива тільки під центральним керівництвом органу, який би був незалежним від всіляких відомчих інтересів. Таким органом міг би бути Координаційний комітет із запобігання економічній злочинності як постійно діючий при Кабінеті Міністрів України орган. Визначено його основні завдання та форми координації. Звернуто увагу на необхідність усунення такого детермінуючого фіктивного підприємництва чинника організаційно-управлінського характеру, як неефективність у розподілі запобіжних функцій між органами державної влади. З огляду на це перспективним напрямом у сфері запобігання фіктивному підприємництву має бути створення єдиного центрального органу виконавчої влади, відповідального за запобігання та розслідування всіх видів економічних правопорушень і здійснення фінансового контролю.

Стверджується, що створення та функціонування такого органу дало б можливість: імплементувати у вітчизняне законодавство європейську модель органів, що поєднують у собі контрольно-перевірочні функції з функціями досудового розслідування у сфері запобігання економічній злочинності; усунути розгалужену та неефективну систему правоохоронних та контролюючих органів у цій сфері; організувати належну взаємодію суб'єктів запобігання фіктивному підприємництву та економічній злочинності у цілому; оперативно реагувати на виникнення або загрозу виникнення економічних правопорушень та невідворотності покарання для осіб, що їх скоюють; раціонально використовувати

фінансові ресурси за рахунок ліквідації органів та їх підрозділів, що здійснюють дублюючі функції у цій сфері.

З метою удосконалення запобіжної діяльності на стадії реєстрації фіктивних підприємств для перевірки реальності заявлених в установчих документах суб'єктів підприємницької діяльності відомостей необхідно організувати здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та правоохоронними органами, підрозділами Державної міграційної служби України в режимі «on-line», що дозволить виявляти спроби використання загублених або недійсних паспортів, паспортів померлих осіб або осіб, які виїхали на постійне місце проживання за межі України, та унеможливити використання зазначених документів для реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва.

Висновки до розділу 3

Дослідження питань, що стосуються заходів запобігання фіктивному підприємництву, надало змогу сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. Суспільна небезпечність фіктивного підприємництва та неможливість усунення повною мірою наслідків учинення таких злочинів визначають пріоритетність запобіжної діяльності у цій сфері. За методами запобіжного впливу доцільним є диференціація загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання фіктивному підприємництву.

2. Загальносоціальні заходи як складова соціально-економічної політики держави, зважаючи на широкий діапазон заходів, їх довготривалий та різноманітний характер, становлять основу для здійснення не тільки спеціально-кримінологічного запобігання, але й протидії фіктивному підприємництву у цілому. Залежно від характеру та спрямованості таких заходів пропонується їх класифікація на: економічні; правові; організаційно-управлінські; соціальні; інформаційні; морально-виховного характеру.

3. Спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємництву являє собою комплексну діяльність державних, у тому числі правоохоронних,

органів, установ та спеціальних закладів, за участю широкого кола громадських організацій та формувань, окремих фахівців та представників суспільних об'єднань щодо організацій та здійснення ранньої профілактики, відвернення злочинів на стадії виявлення наміру чи готування до злочину, а також на етапі припинення розпочатої протиправної діяльності.

4. Низька результативність судової практики щодо фіктивного підприємництва здатна істотно знизити ефективність кримінально-правового запобігання, створюючи у злочинців та населення уявлення про безкарність злочинної поведінки.

5. Аналіз статистичних відомостей засвідчив ситуацію, коли з усієї кількості проваджень (справ) щодо фіктивного підприємництва, що надійшли до суду, лише 26,5 % завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (переважно – у виді штрафу). У ситуації, коли близько $\frac{3}{4}$ рішень у справах даної категорії є звільнення від відповідальності, закриття проваджень (справ) судом з різних підстав і звільнення від покарання, правозастосовна практика щодо фіктивного підприємництва не виконує каральну та запобіжну функцію.

6. Санкція ст. 205 ККУ не має конструюватись без урахування логіки побудови як системи покарань, так і особи злочинця. Застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю могло б мати стосовно даної категорії осіб певний запобіжний ефект. Обгрунтовано положення, відповідно до якого санкції, що встановлюють відповідальність за фіктивне підприємство, мають бути обов'язковими простими кумулятивними.

7. Зважаючи на короткостроковість існування фіктивних підприємств, а також неможливість усунення повною мірою наслідків вчинення злочинів, що зумовлюють існування фіктивного підприємництва, пріоритетним є застосування запобіжних заходів на етапі створення фіктивного підприємства, а саме контроль уповноваженими органами на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності.

8. Зважаючи на практичну відсутність координаційної складової у діяльності органів та організацій, які б мали керувати та організувати запобігання економічній злочинності взагалі та фіктивному підприємництву зокрема, ефективна запобіжна діяльність можлива тільки під центральним керівництвом органу, який би був незалежним від відомчих інтересів. Таким органом міг би бути Координаційний комітет із запобігання економічній злочинності. Основними завданнями Комітету мають бути: визначення стратегії, зокрема мети, завдань, основних напрямів та очікуваних результатів запобіжної діяльності у сфері економіки; аналіз чинного законодавства у сфері економіки та проведення кримінологічно-економічної експертизи законодавчих і нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств; збір, узагальнення та аналіз кримінологічної інформації щодо стану економічної злочинності, проведення загальнонаціональних обстежень для виявлення рівня латентної злочинності; розробка науково-обґрунтованих методик підрахування збитків від економічних злочинів у різних галузях господарства і шляхів їх відшкодування; інформаційно-аналітична діяльність у сфері транснаціональної економічної злочинності; узагальнення практики протидії економічній злочинності та визначення ефективності запобіжної діяльності у сфері економіки; координація запобіжної діяльності правоохоронних і контролюючих органів у сфері економіки; програмування запобігання економічній злочинності, зокрема підготовка планів запобіжної роботи та організаційних заходів щодо їхнього запровадження, обов'язків суб'єктів запобіжної діяльності та здійснення контролю щодо їх виконання; координація наукових досліджень; організація міжнародної співпраці щодо запобігання економічній злочинності; обґрунтування ресурсного забезпечення запобігання економічній злочинності.

9. Перспективним напрямом у сфері запобігання фіктивному підприємництву має бути створення єдиного центрального органу виконавчої влади, відповідального за запобігання та розслідування всіх видів економічних правопорушень і здійснення фінансового контролю. Створення та функціонування такого органу дало б можливість: імплементувати у вітчизняне

законодавство європейську модель органів, що поєднують у собі контрольні-перевірочні функції з функціями досудового розслідування у сфері запобігання економічній злочинності; усунути розгалужену та неефективну систему правоохоронних та контролюючих органів у цій сфері; організувати належну взаємодію суб'єктів запобігання фіктивному підприємництву та економічній злочинності у цілому; оперативно реагувати на виникнення або загрозу виникнення економічних правопорушень та невідворотності покарання для осіб, що їх скоюють; раціонально використовувати фінансові ресурси за рахунок ліквідації органів та їх підрозділів, що здійснюють дублюючі функції у цій сфері.

З метою удосконалення запобіжної діяльності на стадії реєстрації фіктивних підприємств запропоновано організувати здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та правоохоронними органами, підрозділами Державної міграційної служби України в режимі «on-line», що дозволить виявляти спроби використання загублених або недійсних паспортів, паспортів померлих осіб або осіб, які виїхали на постійне місце проживання за межі України, та унеможливити використання зазначених документів для реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва.

ВИСНОВКИ

За результатами виконаного дисертаційного дослідження, присвяченого вищезазначеним питанням, відповідно до мети, задач, об'єкта та предмета наукового дослідження, автором зроблено такі теоретичні й практичні висновки:

1. З'ясовано, що формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємництву полягає у подальших наукових дослідженнях, в яких має формуватись єдиний підхід із визначення й виділення ознак фіктивної підприємницької діяльності та системи заходів запобігання. Недостатньо вивчено й історичний та зарубіжний досвід означеної тематики дослідження, досліджено кримінологічну характеристику, детермінанти, кримінологічний портрет осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво, а також не у повній мірі сформульовано напрями та систему заходів запобігання цьому виду злочинів.

2. Аналіз законодавства дозволив виокремити чотири етапи розвитку законодавства щодо кримінальної відповідальності за незаконну підприємницьку діяльність, які об'єднуються у два блоки: I-й блок характеризується відсутністю чіткої системи норм, які передбачали б відповідальність за фіктивне підприємництво, й включає регулювання торговельних відносин, що відбулося вперше починаючи з 1649 року та появу джерел кримінального законодавства XIX ст. починаючи з 1845 року; II - й блок характеризується наявністю системи норм, що передбачають відповідальність за фіктивне підприємництво, й обіймає ліквідацію приватної власності на землю та засоби виробництва, коли підприємницька діяльність визнавалась протиправним діянням (1917 - 1988 рр.) та відродження підприємницької діяльності і сучасний період розвитку законодавства незалежної України у сфері запобігання фіктивному підприємництву.

Сформульовано *авторське* поняття фіктивного підприємництва як незаконної або удаваної діяльності, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або

отримання інших неконтрольованих прибутків. Дана дефініція утворилася на основі раніше схарактеризованих ознак фіктивного підприємництва, зокрема: реєстрація підприємства на підроблені або втрачені документи; заснування підприємства на підставних осіб; здійснення господарської діяльності, що призводить до несплати податків до бюджету; здійснення суб'єктом господарювання діяльності, не передбаченої статутними документами, заборонених видів діяльності або взагалі не здійснення господарської діяльності; порушення порядку бухгалтерського обліку та податкової звітності; відсутність підприємства за вказаною в документах адресою; організаційно-правова форма фіктивних підприємств, як правило – приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, іноді фермерське господарство; нейтральна назва фіктивних підприємств, що не вказує на сферу господарювання, в якій вони працюють, склад учасників, територіальну приналежність; короткий термін існування таких суб'єктів господарювання; значний обсяг коштів, що надходять до таких суб'єктів господарювання від юридичних осіб у виді оплати значної кількості товарів, робіт, послуг; відсутність у реєстраційній справі службового телефону, адреси електронної пошти та іншої контактної інформації.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід регулювання економічної діяльності та запобігання фіктивному підприємництву, запропоновано імплементацію норми щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, враховуючи особливості вітчизняного законодавства. Щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення фіктивного підприємництва світова практика сформувала три моделі регулювання даного інституту та п'ять видів покарання: 1) моделі - юридична особа розглядається разом з фізичною особою в якості самостійного суб'єкта злочину (Франція, Бельгія); визнання фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину (Австрія, Албанія, Туреччина, Швейцарія, Латвія, Мексика, Перу та ін.); адміністративна відповідальність юридичних осіб за причетність до правопорушення (Німеччина, Італія); 2) покарання - спеціальна конфіскація; обмеження діяльності юридичної особи, зокрема й заборона окремих видів діяльності, закриття підрозділів чи філіалів; тимчасове припинення діяльності

юридичної особи; ліквідація юридичної особи; публікація вироку у засобах масової інформації.

4. Кримінологічна характеристика фіктивного підприємництва вказує, що на тлі зменшення господарської злочинності у країні (2013 р. - 2 %; 2014 р. - 1,6 %), відбувається збільшення питомої ваги фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності, зокрема : у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році – 9,3 %; 2014 році – 8,4 %; 2015 році – 8,0 %. Окрім того, встановлено, що за період з 2009 - 2014 рр. в Україні вчинено 2967 таких злочинів, а динаміка свідчить про хвилеподібні періоди зростання та зниження зареєстрованої їх кількості. Так, найбільша кількість фіктивного підприємництва вчинено у 2011 (565 злочинів), 2013 (562 злочини), 2010 (521 злочин) роках, а середня їх кількість, за період з 2009-2014 рр., становить 486 злочинів. Але лише 37 % порушених кримінальних проваджень (справ), переданих до суду, завершується винесенням обвинувального вироку. Натомість 63% таких справ, порушених стосовно конкретних осіб, були припинені за недоведеністю або іншими реабілітуючими і не реабілітуючими підставами, що є ознаками недосконалості законодавчої конструкції розглянутої кримінально-правової норми.

Географію фіктивного підприємництва поділено на рівні (основою розподілу є абсолютна кількість вчинених злочинів за 2014 рік): 1) високий (15 і більше злочинів) криміногенності вчинення фіктивного підприємництва мають: Рівненська (17), Херсонська (19), Миколаївська (20), Київська (20), Дніпропетровська (27), Одеська (43) області та м. Київ (340); 2) середній (від 5 до 15 злочинів) – Кіровоградська (5), Черкаська (6), Запорізька (6), Сумська (8), Донецька (8), Луганська (10), Житомирська (11), Львівська (13), Харківська (12), Чернігівська (14) області; 3) низький рівень (до 5 злочинів) – Івано-Франківська (1), Закарпатська (1), Чернівецька (2), Хмельницька (2), Тернопільська (2), Волинська (3), Вінницька (3), Полтавська (4) області.

5. На основі кримінологічного аналізу сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє фіктивне підприємництво, а саме: це громадянин України чоловічої статі (73,1 %) у віці 25–45 років (81 %), неодружений або розлучений

(63,9 %), з середньою або середньо-спеціальною освітою (70,8 %), не має роботи на момент скоєння злочину (81 %), являється міським жителем (84,7 %); має прямий умисел та корисливу мотивацію на власне збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо; судимості не має (79,6 %), але вчиняє фіктивне підприємництво у групі (74,5 %), переважно за попередньою змовою (61,1 %), що формується у межах міста (65,7 %), області (27,3 %); має високий інтелектуальний рівень і зв'язки в різних сферах; не ухиляється від суспільно-корисної діяльності, не зловживає спиртними напоями, не вживає наркотики, психічно здорова людина, що володіє етичними та моральними якостями, яка має добру ділову репутацію серед колег і контрагентів. Фіктивне підприємництво вчиняється ним із бажанням отримати матеріальні блага і досягти або зберегти високі статусні позиції в суспільстві.

6. Встановлені криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва в Україні були згруповані у два блоки: перший – притаманний в цілому господарській злочинності (загальний рівень); другий –(спеціальний рівень). До найвагоміших криміногенних детермінант, що характерні фіктивному підприємництву, належать: 1) правового характеру – гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 205 КК України (2011 рік); неефективні система досудового розслідування та зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо виявлення ознак злочинів та направлення матеріалів до органів досудового розслідування й повідомлення прокурора про заведення оперативно-розшукової справи, що призводить до втрати конфіденційності інформації; неточність чинного законодавства, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; обмеження органів досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів; стислий термін досудового розслідування фіктивного підприємництва; 2) організаційно-управлінського характеру - неможливість обрахування збитків; розгалужена система органів, що здійснюють протидію фіктивному підприємництву; неузгодженість, неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії; недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва;

непрофесіоналізм практичних працівників, що обумовлений недостатніми знаннями як нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність, так і виявлення способів вчинення і прихованих слідів злочину; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що протидіють фіктивному підприємництву.

7. Обґрунтовано необхідність підвищення ефективності системи заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву в Україні та класифіковано їх на економічні, правові, організаційно-управлінські, соціальні, інформаційні, морально-виховні. Основними заходами загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву є: подальше реформування регуляторної політики, зокрема сфери оподаткування; розроблення й реалізація комплексних програм боротьби зі злочинністю, зокрема й економічною; вдосконалення діяльності державного управлінського персоналу на засадах економічної раціональності, підвищення ефективності роботи контрольно-ревізійних органів, вдосконалення систем економічного обліку і звітності; усунення недоліків у сфері фінансування, у системі первинного бухгалтерського обліку, банківського контролю та створення дієвої системи внутрішньогосподарського контролю за діяльністю підприємств і організацій; стабілізація фінансового становища країни, зокрема деолігархізація й демонополізація економіки; здійснення постійного моніторингу стану господарської злочинності, оцінка її рівня та внесення відповідних коректив до завдань державних програм боротьби з економічною злочинністю та засобів їх виконання; закріплення у суспільстві навичок збагачення законними засобами, зокрема формування правової культури підприємців, нетерпимості до правового нігілізму і відродження престижу закону; освітня спеціалізація правоохоронців в окремих сферах господарської діяльності.

8. Запропоновано підвищення ефективності системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву в Україні, яка також включає в себе заходи індивідуального характеру, основними заходами є: внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення норм чинного законодавства в економічній сфері; контроль уповноваженими органами на стадії реєстрації й початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності, за

веденням касових операцій на підприємствах, при проведенні кредитних, гарантійних, валютних операцій; визначення права фіскальної служби у випадках визнання підприємства фіктивним отримувати від установ банків відомості про рух коштів по будь-якому його розрахунковому рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів (внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність»); використання комплексів оперативно-розшукових заходів та здійснення оперативного супроводження суб'єктів господарювання різних видів та форм; застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю стосовно осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво (внесення змін до санкції статті 205 КК України); вжиття заходів з добору, професійної підготовки та перепідготовки кадрів для спеціальних державних органів, які здійснюють боротьбу з економічною злочинністю; відновлення права слідчого призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом (повернення п. 4 ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України).

Для підвищення ефективності запобіжної діяльності співробітників правоохоронних органів розроблено проект методичних рекомендацій «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні», в яких визначено систему заходів запобігання цим злочинам.

9. Розроблено основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву, зокрема: а) запропоновано створення: Координаційного комітету із запобігання економічній злочинності при Кабінеті Міністрів України, який відповідатиме за керування, спрямування та координація запобіжної діяльності суб'єктів запобігання фіктивному підприємництву; фінансової поліції - центрального органу виконавчої влади, що формує і реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії економічним правопорушенням та здійснює державний фінансовий контроль; б) запропоновано організувати здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та правоохоронними органами, підрозділами Державної міграційної служби України в режимі on-line, метою якого є удосконалення запобіжної діяльності на стадії

реєстрації фіктивних підприємств та виявлення спроб використання загублених або недійсних паспортів, паспортів померлих осіб або осіб, які виїхали на постійне місце проживання за межі України; в) з врахуванням сучасної тенденції щодо децентралізації державної влади та використання підроблених або недійсних документів для реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва, пропонується повернути реєстрацію підприємств до компетенції районних та місцевих рад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А. Криминология : [учеб.] / Аванесов Г. А. – [4 изд.]. – М. : Юніті-Дана, 2006. – 495 с.
2. Аистова Л. С. Незаконное предпринимательство / Аистова Л. С. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 283 с.
3. Александров Ю. В. Кримінологія : [курс лекцій] / Александров Ю. В., Гель А. П., Г. С. Семаков Г. С. – К. : МАУП, 2002. – 296 с.
4. Алексеев А. И. Криминология : [курс лекций] / Алексеев А. И. – М. : Щит-М, 1998. – 340 с.
5. Англо-український, українсько-англійський юридичний словник : близько 70 000 термінів / [упоряд. : Л. І. Шевченко, В. І. Муравйов та ін.] ; за ред. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйова. – К. : Арій, 2010. – 704 с.
6. Андрушко П. П. Коментар до ст. 205, 207 Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Юрид. вісник України. – 2001. – № 52 (340). – 29 груд. – 4 січ. – С. 26–32.
7. Андрушко П. П. Фіктивне підприємництво : проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства / П. П. Андрушко // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 11. – С. 32–36.
8. Антипов Е. В. Выявление незаконного конвертирования как способа уклонения от уплаты налогов / Е. В. Антипов // Вісник Луганського ін-ту внутр. справ МВС України. – Луганськ, 2000. – Вип. 4. – С. 155–165.
9. Антонян Ю. М. Личность корыстного преступника / Антонян Ю. М., Голубев В. П., Кудряков Ю. Н. – Томск : Томск. ун-т, 1989. – 160 с.
10. Антонян Ю. М. О структуре личности преступника и особенностях ее системных связей / Ю. М. Антонян // Труды ВНИИ МВД СССР. – М., 1974. – № 29. – С. 99–100.
11. Антонян Ю. М. Преступник как предмет криминологического изучения / Ю. М. Антонян // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1981. – Вып. 34. – С. 46–50.

12. Антонян Ю. М. Системный подход к изучению личности преступника / Ю. М. Антонян // Сов. государство и право. – 1974. – № 5. – С. 88–93.
13. Афанасенко С. І. Віктимологічна профілактика шахрайства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Афанасенко Светдана Іллівна. – К., 2013. – 279 с.
14. Ахмедов Т. Ч. Анализ роли законодательных норм в противодействии неправомерному использованию инсайдерской информации и манипулированию рынком как угрозам экономической безопасности / Т. Ч. Ахмедов, В. Ф. Латыпов // Экономика и предпринимательство. – 2014. – № 7. – С. 145–150.
15. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : [моногр.] / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : Ніка Нова, 2012. – 318 с.
16. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [моногр.] / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торгово-економічний ун-т, 2004. – 760 с.
17. Батурина Е. В. Фиктивное предпринимательство: проблема несоответствия экономико-правовой регламентации реальной хозяйственной практике / Е. В. Батурина, А. Н. Литвиненко // Вестник Санкт-Петербургского ун-та МВД России. – СПб., 2011. – № 4 (52). – С. 100–105.
18. Беккер Г. Преступление и наказание: экономический подход / Г. Беккер // Истоки. – М., 2000. – Вып. 4. – С. 28–32.
19. Беремкулов Б. О. Международный опыт борьбы с организованной преступностью в сфере экономики и лжепредпринимательства / Б. О. Беремкулов, А. С. Каженова // Исследования в сфере борьбы с экономическими преступлениями. – 2013. – № 1 (2). – С. 114–122.
20. Бизнес на бумаге и его последствия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pozovna.com.ua>.
21. Білецький В. Фіктивне підприємництво і економічна злочинність / В. Білецький // Право України. – 1997. – № 5. – С. 36–39.
22. Білоус В. В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.

12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Білоус. – Х., 2004. – 20 с.

23. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : [моногр.] / Білоус В. Т. – Ірпінь : Нац. акад. держ. податкової служби України, 2002. – 449 с.

24. Блувштейн Ю. Д. О содержании понятия «Личность преступника» / Ю. Д. Блувштейн // Теоретические проблемы учения о личности преступника / под ред. В. К. Звирбуля, А. Б. Сахарова. – М., 1979. – С. 53–56.

25. Блувштейн Ю. Д. Понятие личности преступника / Ю. Д. Блувштейн // Сов. государство и право. – 1979. – № 8. – С. 50–54.

26. Бондарчук В. В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України) : [моногр.] / Бондарчук В. В. – К. : Дакор, 2014. – 260 с.

27. Бондарчук В. В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / В. В. Бондарчук. – К., 2013. – 19 с.

28. Борьба с лжепредпринимательством [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.belta.by/ru/conference/i_452.html.

29. Буравльов Є. Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації / Є. Буравльов, В. Стогній // Вісник НАН України. – К., 2005. – № 3. – С. 32–40.

30. Бутинець Ф. Ф. Контроль і ревізія : [підруч.]. / Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко. – [3-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир : Рута, 2002. – 544 с.

31. Валуйская М. Ю. О прикладном аспекте понятия «личность преступника» / М. Ю. Валуйская // Актуальні проблеми розвитку суспільної думки і практики управління : зб. наук. пр. / Запоріж. ін-т держ. і муніц. управління. – Запоріжжя, 1997. – Вип. 3. – С. 73–76.

32. Варналій З. С. Деретулювання підприємницької діяльності як протидіючий чинник корупції / З. С. Варналій // Правова держава та корупція. – К., 1999. – С. 41–42.

33. Варналій З. С. Державна політика підтримки малого підприємництва : [моногр.] / Варналій З. С. – К. : НІСД, 1996. – 130 с.

34. Варналій З. С. Детінізація економіки як складова фінансової політики України / З. С. Варналій // Україна у ХХІ столітті: проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2008. – С. 9–14.

35. Варналій З. С. Детінізація як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки України / З. С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – К., 2007. – С. 17–22.

36. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та перспективи зміцнення : [моногр.] / Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

37. Варналій З. С. Основи підприємницької діяльності : [навч. посіб.] / З. С. Варналій, В. О. Сизоненко. – К. : Знання України, 2004. – 404 с.

38. Варналій З. С. Тінізація малого підприємництва (економічні та правові аспекти) / Варналій З. С. – К. : Інститут приватного права і підприємництва АПрН України, 1998. – 56 с.

39. Варналій З. С. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З. С. Варналій // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56–66.

40. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [моногр.] / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук ; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.

41. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.

42. Венедіктов В. С. Теоретичні засади економічної безпеки / В. С. Венедіктов // Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки

зміцнення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 28–29 жовт. 2005 р.) / Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – Х., 2005. – 130 с.

43. Вицин С. Е. Системный подход и преступность : [учеб. пособ.] / Вицин С. Е. – М. : Акад. МВД СССР, 1980. – 140 с.

44. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности (экономические преступления) : [моногр.] / Волженкин Б. В. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 641 с.

45. Волобуєв А. Ф. Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності / А. Ф. Волобуєв // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2001. – № 1. – С. 181–184.

46. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва : [навч. посіб.] / Волобуєв А. Ф. – Х. : Рубікон, 2000. – 272 с.

47. Гетьман А. П. Термінологія екологічного законодавства: методологічні засади та перспективи уніфікації / А. П. Гетьман // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2003. – № 2–3. – С. 580–592.

48. Голина В. В. Попередження злочинності правоохоронними органами / Голина В. В. – К. : НМК ВО, 1991. – 92 с.

49. Голина В. В. Специально-криминологическое предупреждение преступлений (теория и практика) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Голина Владимир Васильевич. – Х., 1994. – 569 с.

50. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : [учеб. пособ.] / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.

51. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право" / Головкін Б. М. – Х., 2003. – 20 с.

52. Гора І. В. Залучення спеціаліста й експерта адвокатом за Кримінальним процесуальним кодексом України / І. В. Гора // Вісник Академії адвокатури України. – К., 2013. – № 1 (26). – С. 156–162.

53. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 16 січ. 2003 р. ; зі змін. та доповн. ; ред. від 20 вер. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

54. Грек Б. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб. Чи бути їй в Україні? / Б. М. Грек // Адвокат. – 2011. – № 12. – С. 19–22.

55. Гуменюк О. В. Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб як тенденція розвитку сучасного права [Електронний ресурс] / О. В. Гуменюк. – Режим доступу : <http://iconf.org.ua>.

56. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : [моногр.] / Гуторова Н. О. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. – 384 с.

57. Гуторова Н. О. Податкові відносини: проблеми кримінально-правової охорони / Н. О. Гуторова // Науковий вісник академії державної податкової служби України. – Ірпінь, 2002. – Вип. 4. – С. 61–63.

58. Гуторова Н. О. Проблеми кримінальної відповідальності за посередню винність при вчиненні злочинів проти державних фінансів / Н. О. Гуторова // Право України. – 2001. – № 12. – С. 314–321.

59. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Гуторова Наталія Олександрівна. – Х., 2001. – 412 с.

60. Гуторова Н. О. Щодо гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності / Н. О. Гуторова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф., (м. Луганськ, 19–20 квіт. 2012 р.) / [упоряд. : Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова]. – Луганськ, 2012. – С. 141–145.

61. Дагель П. С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве : [учеб. пособ.] / Дагель П. С. – Владивосток : Дальневост. ун-т, 1970. – 132 с.

62. Даньшин И. Н. Введение в криминологическую науку / Даньшин И. Н. – Х. : Право, 1998. – 144 с.

63. Даньшин И. Н. Состояние должностных преступлений в сфере хозяйственной деятельности и система мер по их предупреждению / И. Н. Даньшин // Проблемы запобігання службовим злочинам у сфері господарчої діяльності : матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 9 лист. 2004 р.). – Х., 2005. – С. 15–18.

64. Дементьева Е. Е. Проблемы борьбы с экономической преступностью в зарубежных странах : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право” / Е. Е. Дементьева. – М., 1996. – 23 с.

65. Демографічна та соціальна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

66. Денисова С. Є. Фіктивне підприємництво як основна з перешкод стабільності і розвитку податкового права України / С. Є. Денисова // Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.? (Ірпінь, 23–24 лист. 2007 р.). – Ірпінь, 2007. – С. 182–185.

67. Дерев'янку П. В. Організація управління правоохоронних органів щодо протидії фіктивному підприємництву : [моногр.] / П. В. Дерев'янку, В. І. Василичук. – К. : Заграй, 2012. – 133 с.

68. Деуленко Н. А. Лжепредпринимательство: понятие, формы и уголовно-правовое значение : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Деуленко Наталия Анатольевна. – М., 2002. – 197 с.

69. Джужа О. М. Аналіз загальнодержавних комплексних заходів запобігання злочинам в Україні / О. М. Джужа, Ю. Ю. Орлов // Правове забезпечення діяльності міліції/поліції: історія, сучасні проблеми, міжнародний досвід : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – С. 14–26.

70. Долгова А. І. Криминологические оценки организованной преступности и коррупции, правовые баталии и национальная безопасность : [моногр.] / Долгова А. І. – М. : Российская криминологическая ассоциация, 2011. – 665 с.

71. Досюкова Т. В. Организованная преступность в сфере экономической деятельности: проблемы квалификации : [специализированный учебный курс] /

Досюкова Т. В. – Саратов : Саратов. Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции ; Сателлит, 2003. – 148 с.

72. Дудник Л. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності податкової міліції щодо протидії фіктивному підприємництву : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / Л. М. Дудник. – Ірпінь, 2008. – 24 с.

73. Дудник Л. М. Підприємницька діяльність та запобігання фіктивному підприємництву (історико-правові аспекти) / Л. М. Дудник, В. І. Василичук // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. – К., 2003. – № 5. – С. 233–236.

74. Дудник Л. М. Проблема протидії фіктивному підприємництву у фінансовій сфері / Л. М. Дудник // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право) : зб. наук. пр. – Ірпінь, 2009. – № 1. – С. 215–218.

75. Дудник Л. М. Фіктивне підприємництво: шляхи боротьби з ним : [навч. посіб.] / Л. М. Дудник, В. І. Василичук, Ю. В. Опалінський, Д. Г. Мулявка. – Ірпінь : Нац. акад. держ. податкової служби України, 2005. – 194 с.

76. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / Дудоров О. О. – Луганськ : РВВ Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 952 с.

77. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : [моногр.] / Дудоров О. О. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.

78. ДФР : все больше белорусских лжеструктур регистрируется на иностранцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.belta.by/ru/all_news/economics/dfr-vse-bolshe-belorusskih-lzhestruktur-registriruetsja-na-inostrantsev_i_685201.html.

79. Економічна безпека підприємств : [підруч.] / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. – К. : Алерта, 2011. – 704 с.

80. Економічна безпека : навч. посіб. / [В. І. Франчук, Л. В. Герасименко, В. О. Гончарова, З. Б. Живко та ін.] ; за ред. В. І. Франчука. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 244 с.

81. Економічна безпека : [навч. посіб.] / Д. В. Нікитенко, З. С. Варналій, Е. М. Лібанова, П. В. Мельник ; за ред. З. С. Варналій. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

82. Єдиний реєстр досудових розслідувань [Електронний ресурс] : затв. наказом Генеральної прокуратури України 17 серп. 2012 р. № 69. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua>.

83. Живко З. Б. Контрольно-ревізійна діяльність : [навч. посіб.] / Живко З. Б., Ревак І. О., Живко М. О. – К. : Алерта, 2012. – 496 с.

84. Живко З. Б. Контрольно-ревізійна діяльність : конспект лекцій. Модуль 1 і 2 : [навч. посіб.] / Живко З. Б., Франчук В. І., Живко М. О. – К. : Алерта, 2008. – 444 с.

85. Живко З. Б. Організація перевірок фінансово-господарської діяльності : підруч. / [З. Б. Живко, І. О. Ревак, М. О. Живко, С. І. Мельник, Л. М. Плахотнюк] ; за заг. ред. З. Б. Живко. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 548 с.

86. Жовнір С. А. Уголовно-правовая оценка лжепредпринимательства [Електронний ресурс] / С. А. Жовнір. – Режим доступа : <http://www.kpress.ru/bh/2002/3/jovnir/jovnir.asp>.

87. Жовнір С. А. Уголовная ответственность за лжепредпринимательство : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право” / С. А. Жовнір. – М., 2002. – 24 с.

88. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : [у 3 кн.] / Закалюк А. П. – К. : Ін Юре, 2007. – . – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 2007. – 424 с.

89. Захарченко В. Ю. Влияние теневой экономики и экономической преступности на экономическую безопасность (экономико-правовой аспект) / Захарченко В. Ю., Лазуренко В. И., Нестуля А. А. ; под общ. ред. В. И. Лазуренко. – Донецк : Каштан, 2010. – 470 с.

90. Зелинский А. Ф. Криминология : [курс лекций] / Зелинский А. Ф. – Х. : Прапор, 1996. – 260 с.
91. Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении : [моногр.] / Зелинский А. Ф. – Х. : Вища школа, 1986. – 168 с.
92. Зелінський А. Ф. Корислива злочинна діяльність : [моногр.] / А. Ф. Зелінський, М. Й. Коржанський. – К. : Генеза, 1998. – 144 с.
93. Зелінський А. Ф. Кримінологія : [навч. посіб.] / Зелінський А. Ф. – Х. : Рубікон, 2000. – 240 с.
94. Зубкова В. И. К вопросу о содержании профилактической функции уголовного закона / В. И. Зубкова // Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступностью : сб. науч. тр. / ВНИИ МВД СССР. – М., 1982. – С. 26–32.
95. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 11–19.
96. Илюхин В. В. Юридический анализ объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 173 УК РФ «Лжепредпринимательство» / В. В. Илюхин // Научный вестник Тюменского юрид. ин-та МВД России : сб. науч. тр. – Тюмень, 2002. – С. 58–62.
97. Иншаков С. М. Криминология : [учеб.] / Иншаков С. М. – М. : Юриспруденция, 2000. – 432 с.
98. История отечественного государства и права : [в 2 ч.] / под ред. О. И. Чистякова. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристь, 2005. – Ч. 1. – 2005. – 430 с.
99. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України від 19 лист. 2012 р. № 1050. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

100. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / О. Г. Кальман. – Х., 2004. – 40 с.

101. Карпец И. И. Проблема преступности / Карпец И. И. – М. : Юрид. лит., 1969. – 168 с.

102. Кібенко О. Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин : порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / О. Р. Кібенко. – Х., 2006. – 40 с.

103. Ключев М. М. Кримінологічні засади програмування запобігання злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / М. М. Ключев. – К., 2008. – 20 с.

104. Коваленко П. М. Запобігання шахрайству на фінансових ринках у біржовій торгівлі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / П. М. Коваленко. – К., 2005. – 19 с.

105. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-Х ; із змін. та доповн. ; ред. від 6 жовт. 2015 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

106. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. Ю. И. Скуратова, В. М. Лебедева. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 832 с.

107. Конституция СССР, 1936 г. – М. : ОГИЗ ; Издание ЦИК СССР, 1936. – 116 с.

108. Конституция УРСР, 1937 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://yccp.pf/konstitutsiya-ussr/5-konstitutsiya-ukrainskoj-ssr-1937-goda.html>.

109. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. ; зі змін. та доповн.; ред. від 1 верес. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

110. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [Електронний ресурс] : схв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 30 лист. 2011 р. № 1209-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1911-2010-%D1%80>.

111. Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття // Інформаційний бюлетень координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України. – К., 2002. – № 5. – 79 с.

112. Координація прокурором діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності та корупції : [моногр.]. / [В. П. Пшонка та ін.] ; за заг. ред. В. П. Пшонки, С. М. Блажівського. – К. : Алерта, 2013. – 320 с.

113. Коржанський М. И. Уголовне право України. Частина Загальна : [курс лекцій] / Коржанський М. И. – К. : Укр. вид. група ; Наукова думка, 1996. – 336 с.

114. Користін О. Є. Актуалізація окремих напрямів правоохоронної діяльності у протидії економічній злочинності / О. Є. Користін, С. М. Бортник // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – № 4. – С. 122–126.

115. Користін О. Є. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії / О. Є. Користін, С. С. Чернявський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – К., 2011. – № 1. – С. 78–88.

116. Користін О. Є. Розширення зони превентивного законодавства у сфері протидії «відмиванню коштів» / О. Є. Користін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – К., 2007. – Вип. 17. – С. 89–95.

117. Косенко Е. Банк не баня? / Е. Косенко // Деловая Украина. – 2001. – № 51 (878). – С. 1–2.

118. Криминальная мотивация / [Антонян Ю. М., Гульдман В. В., Кудрявцев В. Н. и др.] ; под ред. В. Н. Кудрявцева. – М. : Наука, 1986. – 304 с.
119. Криминология : учеб. пособ. / [Н. Ф. Кузнецова, Г. И. Богуш и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой. – М. : Проспект, 2007. – 328 с.
120. Криминология : [учеб. пособ.] / под ред. С. Я. Лебедева, М. А. Кочубей. – М. : ЮНИТИ ДАНА ; Закон и право, 2007. – 519 с.
121. Криминология : учеб. / [Н. А. Беляев, И. В. Волгарева, Н. М. Кропачев и др.] ; под ред. В. В. Орехова. – СПб. : Санкт-Петербург. ун-т, 1992. – 216 с.
122. Криминология : [учеб.] / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 912 с.
123. Криминология : [учеб.] / под общ. ред. А. И. Долговой. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. – 848 с.
124. Криминология : [учеб.] / под ред. В. Н. Бурлакова, В. П. Сальникова. – СПб. : Лань, 1998. – 576 с.
125. Криминология : [учеб.] / под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. – СПб. : Санкт-Петербург. гос. ун-т ; Питер, 2002. – 432 с.
126. Криминология : [учеб.] / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2005. – 734 с.
127. Криминология : [учеб.] / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. – М. : БЕК, 1998. – 566 с.
128. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 5 квіт. 2001 р. ; зі змін. та доповн. ; станом на 1 верес. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
129. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 28 груд. 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
130. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш, С. В. Гізімчук та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [5-те вид., перероб. та доповн.]. – Х. : Одиссей, 2012. – 1256 с.

131. Кримінальний кодекс УСРР : в ред. 1927 р. – Офіц. вид. – Х. : Юрид. вид. Наркомюста УСРР, 1927. – 109 с.
132. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 13 квіт. 2012 р. ; станом на 16 серп. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
133. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
134. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов, П. М. Опанасенко, В. Г. Пшеничний, В. Г. Сюравичик] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Прецедент, 2004. – 208 с.
135. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / [О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2003. – 400 с.
136. Кримінологія : підруч. / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
137. Кримінологія : Особлива частина : [навч. посіб.] / Даньшин І. М., Голіна В. В., Кальман О. Г. ; за ред. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 1999. – 232 с.
138. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : [підруч.] / І. М. Даншин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисоєд ; за ред. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
139. Кудрявцев В. Н. Социальные отклонения. Введение в общую теорию / Кудрявцев В. Н. – М. : Юрид. лит., 1984. – 320 с.
140. Кузнецова Н. Ф. Криминология : [учеб.] / Н. Ф. Кузнецова, Г. М. Миньковский. – М. : МГУ, 1994. – 419 с.
141. Кузьмін Р. Р. Основні напрями загальносоціального запобігання економічній злочинності / Р. Р. Кузьмін // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – № 2. – С. 132–136.

142. Курс кримінології: Загальна частина: підруч. / [О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
143. Курс кримінології: Особлива частина: підруч. / [М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
144. Кучеров И. И. Налоговое право России: [курс лекций] / Кучеров И. И. – М.: ЮрИнфоР, 2001. – 224 с.
145. Лауреаты Нобелевской премии: энциклопедия: в 2 т. / [пер. с англ.]. – М.: Прогрес, 1992. – Т. 2: М–Я. – 1992. – 861 с.
146. Лисенко В. В. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності: моногр. / [В. В. Лисенко, В. М. Попович, І. Є. Криницький та ін.]; за заг. ред. Лисенко В. В.; Держ. податкова служба України; Нац. ун-т держ. податкової служби України; Нац. акад. прав. наук України; Наук.-дослід. ін-т фінансового права. – К.: Алерта, 2011. – 298 с.
147. Лисодєд О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / О. В. Лисодєд. – Х., 1999. – 21 с.
148. Лисодєд О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Лисодєд Олександр Володимирович. – Х., 1999. – 238 с.
149. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність. Кримінологічно-правове дослідження / Литвак О. М. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.
150. Литвак О. М. Злочинність її причини та профілактика: [моногр.] / Литвак О. М. – К.: Україна, 1997. – 167 с.
151. Литвак О. М. Теоретичні проблеми запобігання злочинам / О. М. Литвак // Вісник прокуратури. – 2015. – № 4 (166). – С. 23–31.
152. Литвиненко А. Н. Методология экономико-правового анализа фиктивного предпринимательства [Электронный ресурс] / А. Н. Литвиненко,

Е. В. Батурина. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-ekonomiko-pravovogo-analiza-fiktivnogo-predprinimatelstva.pdf>.

153. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / О. М. Литвинов. – Дніпропетровськ, 2010. – 41 с.

154. Личность преступника / [Кондрашков Н. И., Кудрявцев В. Н., Лейкина Н. С. и др.]. – М. : Юрид. лит., 1971. – 355 с.

155. Ліховіцький Я. О. Адміністративно-правові засади координації правоохоронної діяльності органами прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ліховіцький Ярослав Олександрович. – Х., 2011. – 181 с.

156. Лысенко В. В. Фиктивные предприятия в преступном механизме уклонения от уплаты налогов и отмывании средств, полученных преступным путем / В. В. Лысенко // Право і безпека. – Х., 2003. – № 2. – С. 162–165.

157. Лысенко В. В. Фиктивные фирмы: криминалистический анализ / Лысенко В. В. – К. : Парламент. изд-во, 2002. – 112 с.

158. Лысков Б. Д. Понятие личности преступника / Б. Д. Лысков, Т. Н. Курбатова // Юридическая психология / [сост. и общ. ред. Т. Н. Курбатова]. – СПб., 2001. – С. 74–91.

159. Лямець С. У суспільстві домінує культ боржника : інтерв'ю з головою Фонду гарантування вкладів Василем Пасічником [Електронний ресурс] / С. Лямець, В. Пасічник // Економічна правда. – 2011. – 23 лютого. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011>.

160. Макаров Д. Г. Уголовный кодекс в борьбе с теневой экономикой. Проблемы и перспективы / Д. Г. Макаров // Налоговый вестник. – 2000. – № 1. – С. 158–162.

161. Макаров Д. Г. Экономические и правовые аспекты теневой экономики в России / Д. Г. Макаров // Вопросы экономики. – 1998. – № 3. – С. 52–55.

162. Марисюк К. Б. Система майнових покарань у чинному КК України: проблеми і потреба вдосконалення / К. Б. Марисюк // Актуальні проблеми

кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 10–11 жовт. 2013 р.) / [редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.]. – Х., 2013. – С. 304–307.

163. Марцев А. И. Общее предупреждение преступлений и его эффективность / А. И. Марцев, С. В. Максимов. – Томск : Том. ун-т, 1989. – 160 с.

164. Матусовский Г. А. Экономические преступления : криминалистический анализ : [моногр.] / Матусовский Г. А. – Х. : Консум, 1999. – 480 с.

165. Менюк О. А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень” / О. А. Менюк. – К., 2002. – 20 с.

166. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні / [Джужа О. М., Кулик О. Г., Василевич В. В. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 192 с.

167. Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / Д. М. Миронюк. – Х., 2014. – 16 с.

168. Мікіш А. С. Деякі кримінологічні аспекти фіктивного підприємництва / А. С. Мікіш // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні (з нагоди 35-річчя створення кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ) : матеріали міжвуз. наук.- теорет. конф., (м. Київ, 25 квіт. 2012 р.) / МВС України ; НАВС. – К., 2012. – С. 78–82.

169. Мікіш А. С. Запобігання фіктивному підприємництву: шляхи удосконалення / А. С. Мікіш // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2015. – № 2. – С. 245–250.

170. Мікіш А. С. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво в Україні / А. С. Мікіш // Підприємництво,

господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журн. – 2014. – № 2. – С. 86–89.

171. Мікіш А. С. Генезис і деякі питання вдосконалення правового регулювання підприємництва в Україні як основи запобігання фіктивному підприємництву / А. С. Мікіш // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журн. – 2012. – № 10. – С. 136–139.

172. Мікіш А. С. Деякі аспекти протидії фіктивному підприємництву в Україні / А. С. Мікіш // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журн. – 2013. – № 7. – С. 131–134.

173. Музика А. А. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : [моногр.] / А. А. Музика, О. П. Горох. – К. : Паливода А. В., 2012. – 404 с.

174. Навроцький В. О. Господарські злочини : [лекції] / Навроцький В. О. – Львів : Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка, 1997. – 60 с.

175. Навроцький В. О. Кримінальне право. Особлива частина : [курс лекцій] / Навроцький В. О. – К. : Знання, 2000. – 771 с.

176. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. І. Мотлях. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2014. – 696 с.

177. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та доповн.]. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.

178. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К., Дудоров О. О. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., перероб. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

179. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – [7 вид., перероб. та доповн.]. – Х. : Одиссей, 2011. – 824 с.

180. Невмержицький Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю : [навч. посіб.] / Невмержицький Є. В. – К. : АПСВ, 2005. – 415 с.

181. Новий тлумачний словник української мови : [у 4 т.] / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2001. – Т. 2. – 2001. – 1123 с.
182. О кооперации в СССР : Закон СССР от 26 мая 1988 г. № 8998-XI // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1988. – № 30. – Ст. 418.
183. Олейников Е. А. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) : учеб. пособ. / [Е. А. Олейников, А. И. Сухоруков и др.] ; под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
184. Опалінський Ю. В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / Ю. В. Опалінський. – К., 1998. – 20 с.
185. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
186. Осика І. М. Протидія економічній злочинності : огляд міжнар. наук.-практ. семінару / І. М. Осика // Право і безпека. – Х., 2003. – Т. 2. – № 2. – С. 213–219.
187. Основы социального прогнозирования : [учеб.-метод. пособ.] / под ред. Г. Е. Шепитько. – М. : ВНИИ МВД России, 2000. – 164 с.
188. Павловський М. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія) / Павловський М. – К. : Техніка, 2001. – 131 с.
189. Падерін І. Д. Контроль і ревізія в умовах застосування комп'ютерних систем бухгалтерського обліку підприємств / І. Д. Падерін // Економіка, фінанси, право. – 2011. – № 2. – С. 38–39.
190. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / О. Ф. Пасека. – Львів, 2010. – 20 с.

191. Пачковський Ю. Ф. Соціопсихологія підприємницької діяльності і поведінки / Пачковський Ю. Ф. ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів : Світ, 2000. – 272 с.

192. План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [Електронний ресурс] : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 767. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/767-2012-%D0%BF>.

193. Платонов К. К. Структура и развитие личности / Платонов К. К. – М. : Наука, 1986. – 254 с.

194. Платонов О. Проблема підставних осіб у підприємницькій діяльності / О. Платонов // Юридична газета. – 2007. – № 50. – С. 2.

195. Плотников В. А. Инновационная активность российских промышленных предприятий как фактор экономической безопасности / В. А. Плотников // Научные ведомости Белгородского гос. ун-та. Серия : История. Политология. Экономика. Информатика. – Белгород, 2012. – Т. 23. – № 13 (1). – С. 5–10.

196. Погорецький М. А. Питання запобігання службовим злочинам у сфері господарчої діяльності оперативно-розшуковими заходами / М. А. Погорецький // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарчої діяльності : матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 9 лист. 2004 р.). – Х. ; К., 2005. – С. 147–149.

197. Податкова реформа – виклик для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/podatкова-reforma-viklik-dlya-ukrayini.html>.

198. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 2 груд. 2010 р. № 2755-VI ; станом на 20 верес. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

199. Попович В. М. Роль кримінології у підвищенні запобіжного потенціалу наук, що утворюють організаційно-правову інфраструктуру

запобігання злочинності / В. М. Попович // Митна безпека. – 2011. – № 1–2. – С. 105–107.

200. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології : [моногр.] / Попович В. М. – К. : Правові джерела, 1998. – 447 с.

201. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 23 трав. 2013 р. № 314-VII ; зі змін. та доповн. ; станом на 26 квіт. 2015 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 12. – Ст. 183. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/314-18>.

202. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 5 лист. 2011 р. № 4025-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>.

203. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 28 січня 1994 р. N 3888-12. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3888-12>.

204. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Електронний ресурс] : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/755-15/page>.

205. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів [Електронний ресурс] : постан. Пленуму Верховного Суду України від 8 жовт. 2004 р. № 15. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

206. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.

207. Про затвердження плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. – № 767. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/767-2012-%D0%BF>.

208. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ ; станом на 12 квіт. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

209. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями і здійснення фінансового контролю [Електронний ресурс] : проект Закону України. – Режим доступу : http://kbs.org.ua/files/proekt_zu_sfr.pdf.

210. Про підприємництво [Електронний ресурс] : Закон України від 7 лют. 1991 р. № 698-ХІІ // Закони України. – К., 1996. – Т. 1. – С. 195–197. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

211. Про прокуратуру [Електронний ресурс] : Закон України 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII ; станом на 16 лип. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

212. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05 берез. 1998 р. № 183/98 ; зі змін. та доповн. ; в ред. від 31 груд. 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/183/98>.

213. Проблеми протидії злочинності : підруч. / [О. Г. Кальман, І. М. Козьяков, В. М. Куц, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошніченко та ін.] ; за ред. проф. О. Г. Кальмана. – Х. : Навософт, 2010. – 352 с.

214. Програма надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану [Електронний ресурс] : постан. Верховної Ради УРСР від 3 лип. 1991 р. № 1291-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

215. Пустовіт В. А. Міжнародний досвід протидії фіктивному підприємництву / В. А. Пустовіт, М. П. Марчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – К., 2014. – № 1 (32). – С. 100–104.

216. Пушкін В. А. Контроль і ревізія підприємств: [навч. посіб.] / В. А. Пушкін, В. Д. Понікаров, І. В. Ялдин, А. Є. Ачкасов. – Житомир, 2000. – 368 с.

217. Пчолкін В. Д. Запобігання злочинам у сфері економічної діяльності / В. Д. Пчолкін // Право і безпека. – Х., 2011. – № 3. – С. 152–155.

218. Ратинов А. Р. Личность преступника как криминально-психологическая проблема / А. Р. Ратинов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1988. – Вып. 47. – С. 120–122.

219. Российское законодательство X – XX веков : тексты и коммент. : в 9 т. / под общ. ред. проф. О. И. Чистякова. – М. : Юрид. лит., 1984– . –

Т. 2 : Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства / отв. ред. т. А. Д. Горский. – 1985. – 520 с.

220. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.

221. Савченко А. В. Злочини проти інтелектуальної власності в Україні та США: порівняльний аналіз / А. В. Савченко, Т. П. Трембовецька, О. В. Кохановська // Науковий вісник Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – № 1. – С. 131–140.

222. Сахаров А. Б. Учение о личности преступника и его значение в профилактической деятельности органов внутренних дел / Сахаров А. Б. – М. : МВШМ МВД СССР, 1984. – 42 с.

223. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР : 1917–1952 гг. / под ред. И. Т. Голякова. – М. : Госюриздат, 1953. – 454 с.

224. Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР. – М. : Юрид. лит., 1975. – 578 с.

225. Семчук А. Г. Створення єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як ефективний шлях протидії корупції / А. Г. Семчук, С. І. Ніколаюк, О. О. Шаповалов // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 22–23 лист. 2005 р.) / Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – С. 178–186.

226. Словник юридичних термінів (російсько-український) / [уклад. : Ф. Андерш, В. Винник, А. Красницька та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 1994. – 322 с.

227. Смелік В. Б. Кореляційні зв'язки між окремими видами злочинів у сфері підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / В. Б. Смелік. – Х., 2005. – 20 с.

228. Смирнов А. А. Вплив «тіньової економіки» на економічне становище в Україні / А. А. Смирнов // Боротьба з економічною злочинністю : наук.-практ. конф. / Донецьк. ін-т внутр. справ. – Донецьк, 1998. – С. 46–49.

229. Солодков В. М. Економічна теорія Мілтона Фрідмена / В. М. Солодков // США : Економіка, політика, ідеологія. – 1992. – № 6. – С. 3–4.

230. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [Електронний ресурс] : прийнятий 25 верес. 2003 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/835_001.

231. Становлення і розвиток цивільних і трудових правовідносин у сучасній Україні : [моногр.] / під ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 348 с.

232. Статистична звітність Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України за 2010–2014 роки [Електронний ресурс] / Департамент інформаційно-аналітичної звітності МВС України. Офіційний сайт МВС України. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua>.

233. Стручков Н. А. Изучение обстоятельств, обуславливающих преступность в СССР / Н. А. Стручков // Сов. государство и право. – 1971. – № 12. – С. 98–101.

246. Уголовный кодекс Республики Болгария / [науч. ред. А. И. Лукашова ; пер. с болг. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова, вступ ст. И. И. Айдарова]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.

247. Уголовный кодекс Республики Казахстан : принят 16 июля 1997 г. // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 1997. – № 15–16. – Ст. 211.

248. Уголовный кодекс Республики Польша : с изм. и доп. от 1 августа 2001 г. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

249. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 574 [Электронный ресурс] // Официальный сайт Маджлиси Оли Республики Таджикистан. – Режим доступа: [http:// www.parlament.tj/ru/](http://www.parlament.tj/ru/).

250. Уголовный кодекс Республики Узбекистан : с изм. и доп. на 18 окт. 2001 г. – Расмийнашр-Т : Узбекистон Республикасы Адлиявазирлиги, 2001. – 384 с.

251. Уголовный кодекс Российской Федерации : принят 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.

252. Уголовный кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / отв. ред. С. С. Яценко, В. И. Шакун. – К. : Правові джерела, 1998. – 1088 с.

253. Уголовный кодекс Франции 1992 г. : с изм. и доп. от 1 января 2002 г. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 648 с.

254. Уголовный кодекс Швеции. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 320 с.

255. Українське право. – 1997. – С. 5–12.

256. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

257. Філіпенко А. С. Економічні стратегії України: дискусія інтелектуалів / А. С. Філіпенко, Ю. Д. Сивашов ; за ред. В. П. Резнікова. – К. : Либідь, 1988. – 210 с.

258. Фінансовий «транзит» закрито // Закон і бізнес. – 2002. – № 1. – 23 лют. – С. 30–31.
259. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / Хавронюк М. І. – К. : Істина, 2004. – 316 с.
260. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 16 січ. 2003 р. ; станом на 1 верес. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
261. Черней В. В. Правове та організаційне забезпечення протидії злочинам у сфері державних фінансів / В. В. Черней // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. – К., 2014. – № 2. – С. 3–14.
262. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство і методологічні засади розслідування : [моногр.] / Чернявський С. С. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.
263. Чуфаровский Ю. В. Криминология в вопросах и ответах : [учеб. пособ.] / Чуфаровский Ю. В. – М. : Велби ; Проспект, 2007. – 144 с.
264. Шевцов А. А. Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право” / А. А. Шевцов. – Кисловодск, 2002. – 23 с.
265. Що чекає українську економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thekievtimes.ua>.
266. Экономика предприятия : [учеб. пособ.] / под общ. ред. Л. Г. Мельника. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 632 с.
267. Энциклопедический словарь / [изд. : Ф. А. Брокгаузъ, И. А. Ефрон] ; Московский Университетъ. – СПб. : тип. Акц. Общ. Брокгаузъ – Ефрон, 1890-1097. – Т. XXX. – 1897. – 714 с.
268. Яковлев А. М. Теория криминологии и социальная практика / Яковлев А. М. – М. : Наука, 1985. – 247 с.
269. Яремко Г. З. Гранична межа покарання у виді штрафу / Г. З. Яремко // Часопис Академії адвокатури України. – К., 2014. – № 1 (22). – С. 108–111.

270. Asser T. M. C. Instituut, De strijd tegen het witwassen van geld en de fraudemelding in Europa: wetgeving en gedragscodes voor de vrije beroepen. – The Hague : T. M. C. Asser Instituut, 1995. – P. 112.– 380 p.

271. Brown Robert. The miscellaneous botanical works of Robert Brown: Volume 1. (Edited by John J. Bennett). – London : R. Hardwicke, 1866.

272. Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice (UNITED NATIONS) [Электронный ресурс]. – New York, 2006. - Режим доступа : https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf.

273. Criminal Code of Canada, R.S. // Since. – Jul 11. – 2014. – P. 34. – 339 p.

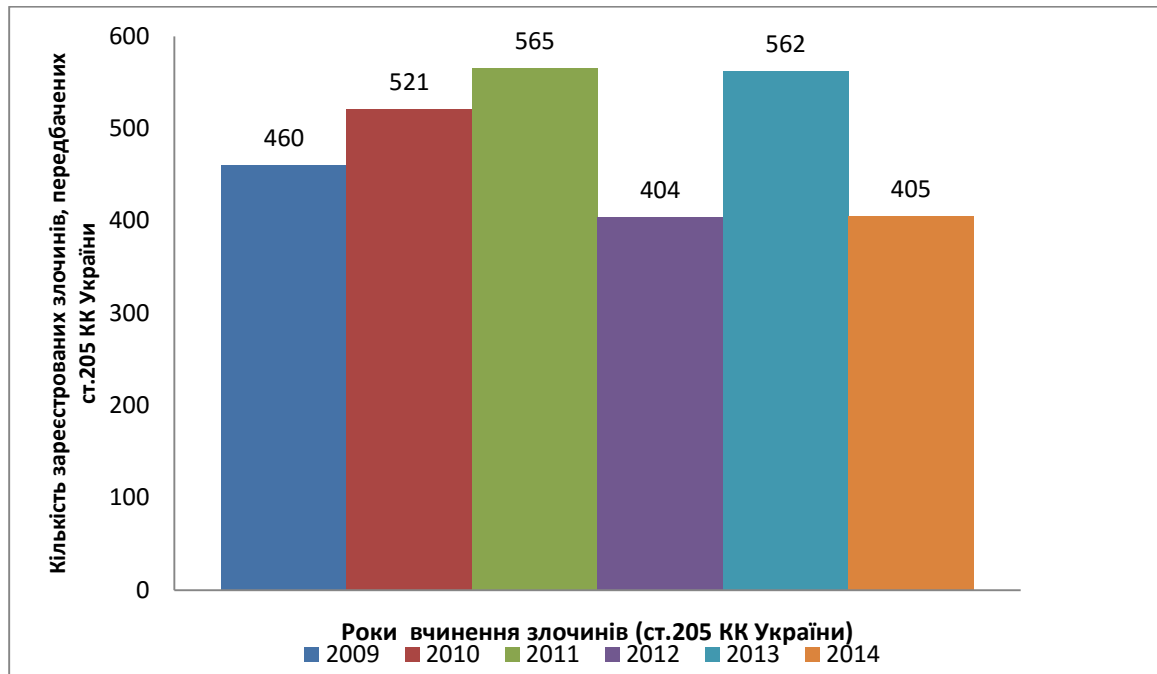
274. Guidelines for the Prevention of Crime: ECOSOC Resolution 2002/13 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf.

275. John Black Słownik. Ekonomii PWN S.A. – Warszawa, 2008.

276. Other International Anti-Money Laundering Initiatives [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.oecd.org//fatf/Initiatives_en.htm.

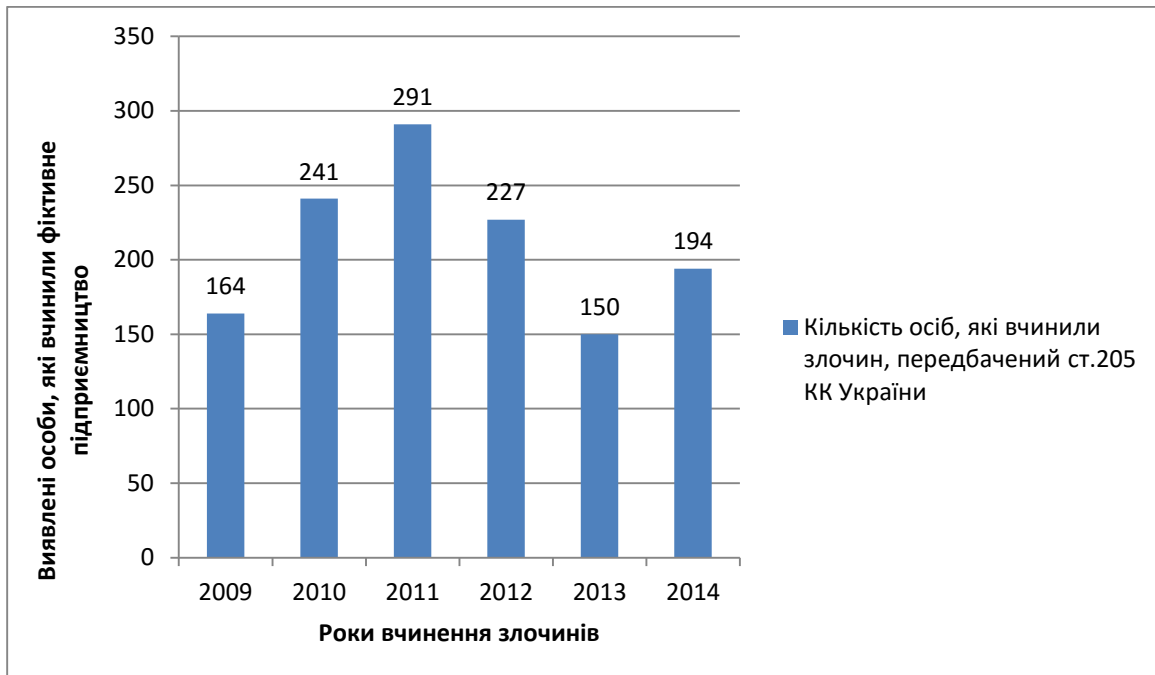
277. Stessens G. Money Laundering: a new international law enforcement model / Stessens G. – Cambridge : University Press., 2000.– 460 p.

278. Wall Street Journal Europe. – 1993. – 28 December.

ДОДАТКИ:**Додаток А****Кількість вчинених злочинів передбачених ст.205 КК України за період з 2009 по 2014 роки.**

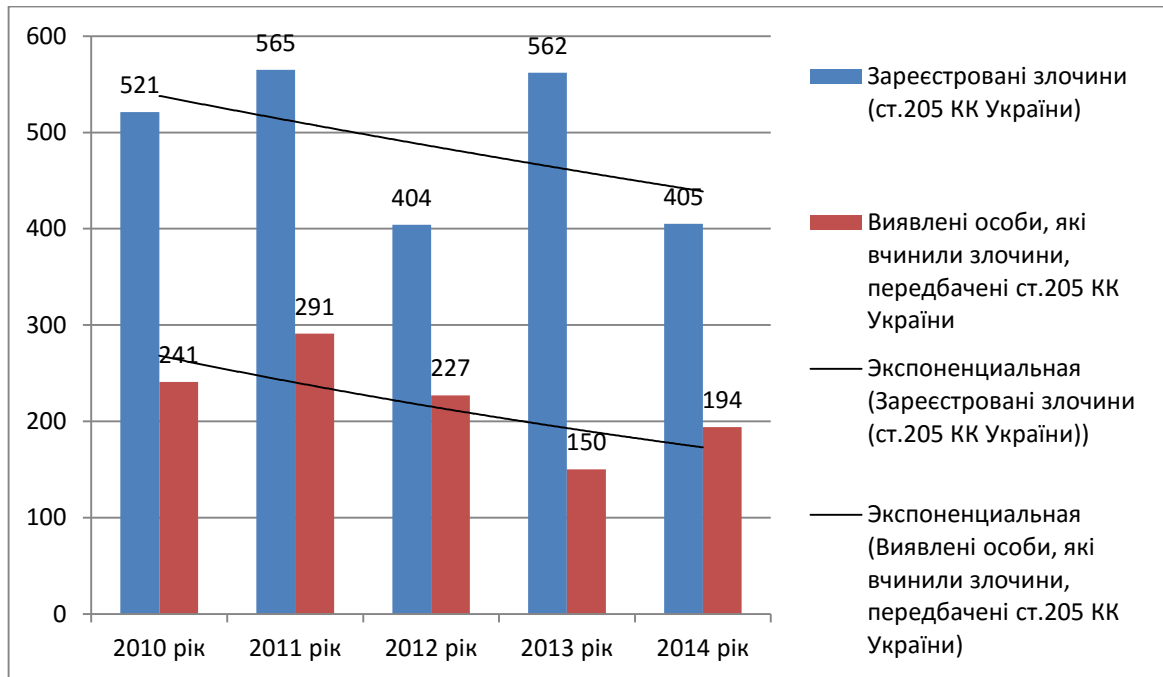
Аналіз фіктивного підприємництва свідчить про хвилеподібні періоди зростання та зниження кількості зареєстрованих злочинів, зокрема, за період з 2009 по 2014 роки в Україні вчинено 2967 таких злочинів.

Додаток Б
Кількість осіб, яким вчинили злочин передбачений ст.205 КК України
за період з 2009 по 2014 роки.

Аналіз осіб, які вчинили фіктивне підприємництво свідчить про хвилеподібні періоди зростання та зниження їх кількості.

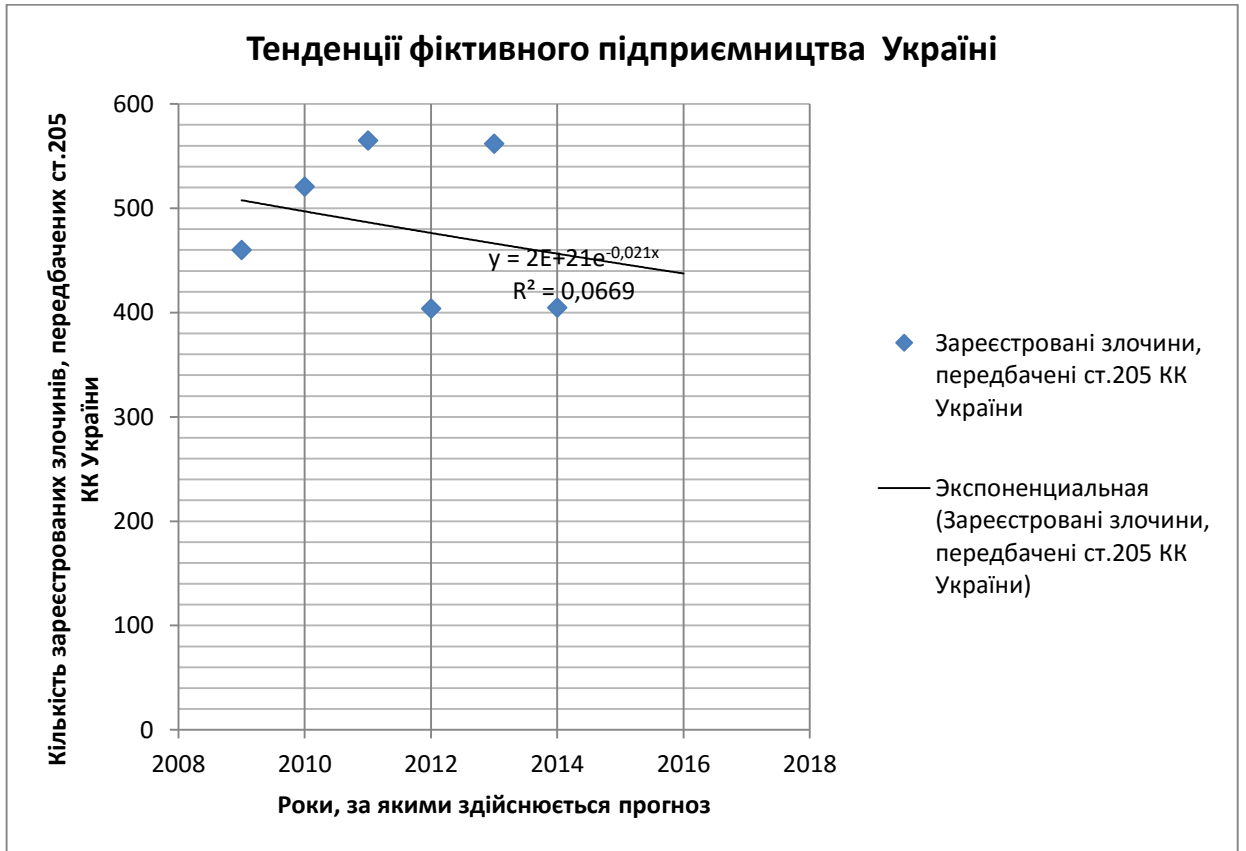
Додаток В
Експоненціальне наближення лінії тренда щодо
зареєстрованих злочинів і осіб, які їх вчинили ст.205 КК України

Відображення експоненціальної лінії тренду до виділеного ряду динаміки вчинених злочинів, передбачених ст. 205 КК України, чітко демонструє основну тенденцію змін фіктивного підприємництва у бік зменшення. Й аналогічна тенденція відображення експоненціальної лінії тренду до виділеного ряду динаміки осіб, які їх вчинили злочини, передбачені ст.205 КК України, тенденція у бік зменшення.

Додаток Д

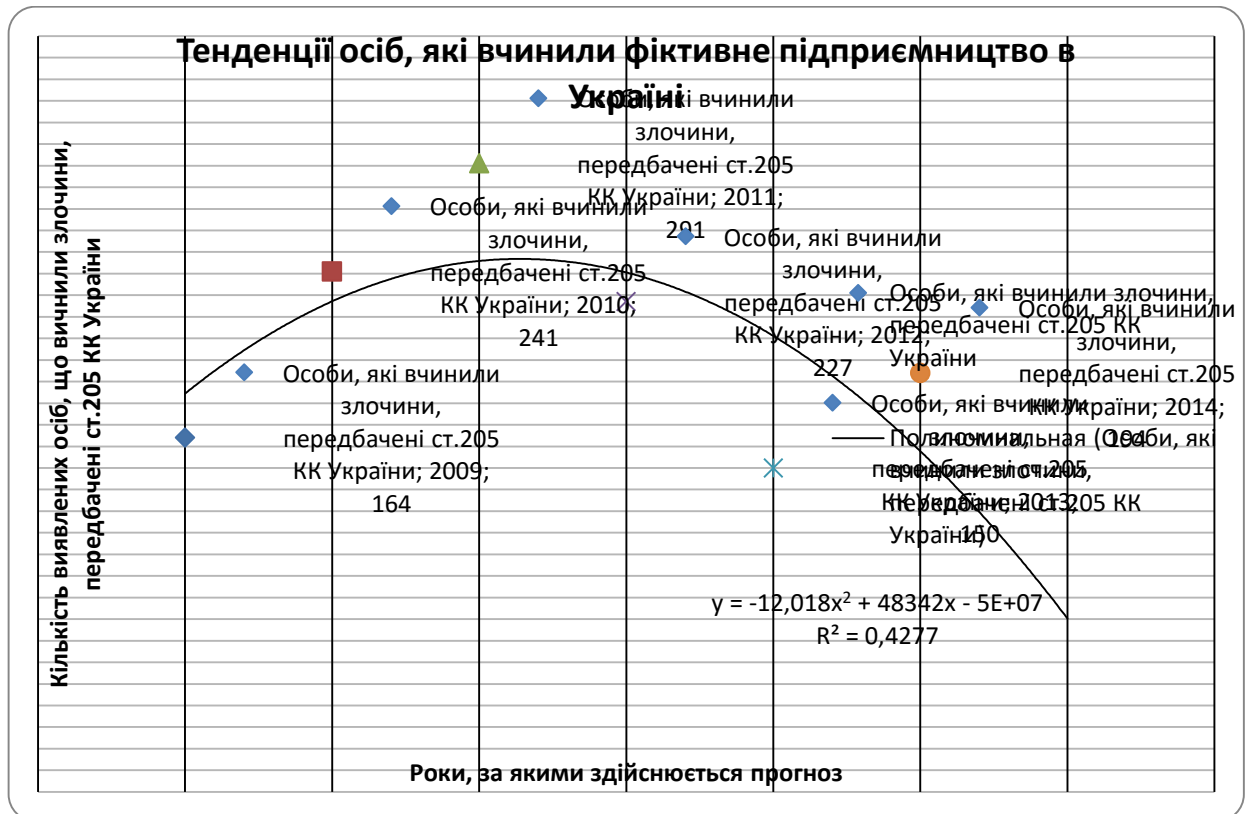
Прогноз зареєстрованих злочинів, передбачених ст.205 КК України

Розглядаючи вище розрахований прогноз зареєстрованих злочинів, передбачених ст.205 КК України, помічається темпи деякого зниження при минулих темпах загального приросту фіктивного підприємництва.

Додаток Е

Прогноз осіб, що вчинили злочини, передбачені ст.205 КК України

Ідентична ситуація із виявленими особами, які вчинили злочини, передбачені ст.205 КК України, зокрема: відбувається зменшення виявлених осіб, що вчинили даний злочин. Такий факт та власне дослідження вказує на недостатню підготовку осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також це підтверджує значна кількість матеріалів про закриття кримінальних проваджень, за різних обставин, або зміна кваліфікації даних злочинів.

Додаток Ж

Таблиця. Співвідношення регіонального розповсюдження злочинів, передбачених ст. 205 КК України, до загальнодержавних зареєстрованих злочинів виражених у ‰ за 2014 рік³

Регіони України	Кількість зареєстрованих злочинів, передбачених ст.205 КК України	Співвідношення регіонального розповсюдження фіктивного підприємництва до загальнодержавного (індекс ‰)
АР Крим		
Вінницька	3	5
Волинська	3	5
Дніпропетровська	27	45
Донецька	8	13
Житомирська	11	18
Закарпатська	1	2
Запорізька	6	10
Івано-Франківська	1	2
Київська	20	33
місто Київ	340	568
Кіровоградська	5	8
Луганська	10	17
Львівська	13	22
Миколаївська	20	33
Одеська	43	72
Полтавська	4	7
Рівненська	17	28
місто Севастополь		
Сумська	8	13

³ Географія фіктивного підприємництва, за місцем реєстрації (розрахунки проводились за даними офіційної статистичної звітності ДДСБЕЗ МВС України.)

Тернопільська	2	3
Харківська	12	20
Херсонська	19	32
Хмельницька	2	3
Черкаська	6	10
Чернігівська	14	23
Чернівецька	2	3
Донецька залізниця		
Львівська залізниця		
Одеська залізниця	1	2
Придніпр. залізниця		
Півд.-Зах. залізниця	1	2
Південна залізниця		

Додаток 3

ЗВЕДЕНІ ДАНІ

результатів анкетування 176 працівників органів внутрішніх справ (слідчих, працівників ДДСБЕЗ, ДКР, ГУБОЗ) МВС України в ході проведення кримінологічного дослідження на тему «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні»

№ з/п	Питання	Кількість осіб	Питома вага %
1	2	3	4
	Опитування працівників органів внутрішніх справ	176	100
1.	За характером кваліфікації вчинення фіктивне підприємництво, найчастіше зустрічається		
	А) кваліфіковане (ч.1 ст.205 ККУ)	58	33,0
	Б) професійне (ч.2 ст.205 ККУ)	118	67,0
2.	Чи є фіктивне підприємництво діяльністю організованих злочинних груп та злочинних організацій:		
	А) так	163	92,6
	Б) ні	13	7,4
3.	Чим виявлені складності з виявлення та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво:		
	- підвищенням рівня професіоналізму осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво:		
	А) так	169	96,0
	Б) ні	7	4,0
	- відсутністю спеціальних знань, умінь і навичок працівників правоохоронних органів, насамперед економічної освіти, щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів:		
	А) так	108	61,4
	Б) ні	68	38,7
	- відсутність співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємництву, зокрема між міліцією, податковою міліцією, прокуратурою та службою безпеки:		
	А) так	168	95,5
	Б) ні	8	4,5

	- корумпованістю державних структур, зокрема вищих ешелонів влади, що ведуть боротьбу з фіктивним підприємництвом:		
	А) так	138	78,4
	Б) ні	38	21,6
	- відсутністю або недостатньою розробкою методичних рекомендацій щодо запобігання і протидії фіктивному підприємництву:		
	А) так	138	78,4
	Б) ні	38	21,6
	- низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів:		
	А) так	138	78,4
	Б) ні	38	21,6
	- дублюванням функцій правоохоронних органів одне одного щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво:		
	А) так	117	66,5
	Б) ні	59	33,5
4.	Чи правильно продумана і чітко налагоджена організаційна робота підрозділів правоохоронних органів спрямована на досягнення ефективних результатів щодо протидії економічній злочинності, зокрема фіктивному підприємництву:		
	А) так	35	19,9
	Б) ні	141	80,1
5.	Ефективними є адміністративно-правові методи державних органів, комплекс необхідних управлінських заходів зі збору відомостей (інформації, даних), для оцінки й використання, проведення аналізу з метою виявлення підприємств з ознаками фіктивності:		
	А) так	46	26,1
	Б) ні	130	73,9
6.	Чи на належному рівні здійснюється керівним складом підрозділів органів внутрішніх справ організаційна робота та прийняття на цій основі управлінських і оперативно-тактичних рішень тісно		

	пов'язаних з пізнавально-аналітичним аспектом діяльності підрозділів, які у практиці оперативно-службової діяльності називаються вивченням стану і оцінки зовнішнього середовища (оперативної обстановки) на об'єктах оперативного обслуговування		
	А) так	107	60,8
	Б) ні	69	39,2
7.	На Вашу думку достатньо використовуються гласні заходи виявлення фіктивного підприємництва :		
	А) так	25	14,2
	Б) ні	151	85,8
8.	Чи є ефективними гласні заходи виявлення фіктивного підприємництва		
	А) так	47	26,7
	Б) ні	130	73,9
9.	Які з гласних заходів щодо протидії фіктивному підприємству є найбільш ефективними:		
	А) опитування осіб за їх згодою та використання їх добровільної допомоги в виявленні фіктивних фірм	17	9,6
	Б) ініціювання перед керівництвом органів податкової служби про проведення позапланової перевірки фіктивних суб'єктів господарювання	22	12,5
	В) участь працівників міліції у перевірці фінансово-господарської діяльності підприємств з ознаками фіктивності та підприємств, які контактували з ним	35	19,9
	Г) направлення запитів на отримання документів та їх аналіз, що стосується протиправної діяльності фіктивних підприємств	61	34,7
	Д) відвідування жилих, службових та інших приміщень за згодою власників або мешканців для з'ясування обставин вчинених правопорушень фіктивними підприємствами	11	6,3
	Е) підготовка необхідного пакету документів для направлення в суд з метою скасування судом засновницьких документів фіктивних підприємств та укладених з ним угод	18	10,2
	Є) витребування і аналіз перш за все документів, які є підставою для створення підприємств	44	25,0

	(засновницькі документи (статут), наявність дозволів, ліцензій, тощо		
	Ж) усі перелічені вище та інші	116	65,9
10.	Чи достатніми є негласні заходи оперативного напрямку (комплекс оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», іншими нормативними актами, а також відомчими нормативними актами МВС України) щодо виявлення, розкриття і розслідування фіктивного підприємництва:		
	А) так	59	33,5
	Б) ні	87	49,4
11.	Які із заходів протидії фіктивному підприємству найчастіше дають ефективний результат у виявленні, розслідуванні та розкритті фіктивного підприємництва:		
	А) вивчення, аналіз та оцінка стану зовнішнього та внутрішнього середовища на об'єктах обслуговування	45	25,6
	Б) прийняття на основі аналізу управлінських рішень, здійснення планування (на основі прогнозу) діяльності підрозділів правоохоронних органів по запобіганню та викриттю правопорушень, пов'язаних з фіктивним підприємством	56	31,8
	В) підбір та розстановка кадрів (сил) на об'єктах оперативного обслуговування підрозділів правоохоронних органів та здійснення взаємодії з іншими правоохоронними та контролюючими органами	89	50,6
	Г) облік та оцінка результатів роботи підрозділів правоохоронних органів	65	36,9
	Д) організація обліку та контролю з боку керівництва за діяльністю підрозділів правоохоронних органів	38	21,6
12.	Які основні зовнішні фактори, що обумовлюють фіктивне підприємство:		
	А) соціально-економічні	87	49,4
	Б) політичні	22	12,5
	В) демографічні		

	Г) територіальні		
	Д) правові (порушення податкового законодавства)	36	20,5
	Е) усі вище перераховані	69	39,2
13.	Чи впливають внутрішні проблеми у правоохоронних органів на вчинення фіктивного підприємництва:		
	А) так	163	92,6
	Б) ні	13	7,4
14.	Які з них найбільше:		
	- не компетентність працівників, що здійснюють слідчо-оперативну діяльність з виявлення, розкриття та розслідування фіктивного підприємництва:		
	А) так	80	45,5
	Б) ні	96	54,5
	- корумпованість правоохоронних органів:		
	А) так	163	92,6
	Б) ні	13	7,4
	- помилки у плануванні організації роботи правоохоронних органів:		
	А) так	106	60,2
	Б) ні	70	39,8
	- не ефективність використання взаємодії між підрозділами органів внутрішніх справ, податкової міліції, прокуратури, митними органами і СБУ та іншими державними органами і організаціями:		
	А) так	126	71,6
	Б) ні	50	28,4
	- недоліки у обліку та оцінці діяльності правоохоронних органів		
	А) так	150	85,2
	Б) ні	26	14,8
	- відсутність у фахівців для боротьби з економічними правопорушеннями економічних спеціальностей, з обов'язковою спеціалізацією в кредитно-фінансовій та інших сферах економіки:		
	А) так	106	60,2

	Б) ні	70	39,8
	- низька заробітна платня, а звідси й пониження критеріїв відбору до правоохоронних органів:		
	А) так	167	94,9
	Б) ні	9	5,1
15.	Чи достатньо забезпеченою є запобіжна діяльність щодо протидії фіктивному підприємництву:		
	- законодавчо:		
	А) так	16	9,1
	Б) ні	160	90,9
	- організаційно:		
	А) так	29	16,5
	Б) ні	147	83,5
	- методично:		
	А) так	20	11,4
	Б) ні	156	88,6
16.	Коли Ви розкривали або розслідували злочини про фіктивне підприємництво чи зустрічали:		
	- перешкоджання розкриттю та розслідуванню злочинів		
	А) так	134	76,1
	Б) ні	42	23,9
	- характерну для такої категорії як ОЗГ і ЗО систему організації розвідки і контррозвідки		
	А) так	97	55,1
	Б) ні	79	44,9
	- факти корумпованого зв'язку між ОЗГ, ЗО та співробітниками державних і правоохоронних органів		
	А) так	163	92,6
	Б) ні	13	7,4
17.	Чи перешкоджали Вам при розкритті та розслідуванні злочинів про фіктивне підприємництво:		
	А) так	161	91,5
	Б) ні	15	8,5
18.	Яку форму носила протидія при розкритті та розслідуванні злочинів про фіктивне підприємництво:		
	- приховування або знищення слідів злочину:		

	А) так	149	84,7
	Б) ні	27	15,3
	- відмовляння від давання показів:		
	А) так	152	86,4
	Б) ні	24	13,6
	- давання неправдивих показань:		
	А) так	144	81,8
	Б) ні	32	18,2
	- вплив на учасників кримінального судочинства (підкуп, погроза, шантаж тощо)		
	А) так	116	65,9
	Б) ні	60	34,1
	- використання засобів масової інформації для дезінформації і дискредитації:		
	А) так	38	21,6
	Б) ні	138	78,4
	- тиск на працівника правоохоронного органу (оперативника чи слідчого) з боку керівників ОВС, осіб причетних до злочину, контролюючих органів)		
	А) так	97	55,1
	Б) ні	79	44,9
19.	Чи доводилось Вам під тиском або за інших обставин перекваліфіковувати злочин з явними ознаками фіктивного підприємництва (ст. 205 ККУ):		
	А) так	89	50,6
	Б) ні	87	49,3
20.	На який саме злочин особливої частини Кримінального кодексу України або взагалі відмовляти у порушенні кримінального провадження:		
	А) ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 ККУ)	6	3,4
	Б) шахрайство (ст.190 ККУ)	32	18,2
	В) шахрайство з фінансовими ресурсами (ст.222 ККУ)	29	16,5
	Г) порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг (ст.202 ККУ)	0	0
	Д) підроблення документів, печаток, штампів та	24	13,6

	бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст.358 ККУ)		
	Е) службове підроблення (ст.366 ККУ)	0	0
	Є) інша стаття ККУ	1	0,6
	Ж) відмовити у порушенні кримінального провадження на підставі положень Кримінального процесуального законодавства	83	47,2
21.	Чи вважаєте правильним Ви створення єдиного правоохоронного органу щодо протидії злочинам у сфері економіки:		
	А) так	161	91,5
	Б) ні	15	8,5
22.	Ефективним буде рішення щодо декриміналізації ст.205 ККУ, а відтак не повернення величезних збитків суспільству і державі:		
	А) так	0	0
	Б) ні	176	100

Додаток К

Аналітична довідка за результатами опитування співробітників органів внутрішніх справ (слідчих, працівників ДСБЕЗ, ДКР, ГУБОЗ) МВС України в ході проведення кримінологічного дослідження на тему «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні»

Організовані злочинні угруповання, проникаючи в різні галузі економіки держави, використовують фіктивні підприємства як засіб для вчинення злочинів у сфері господарської діяльності.

За результатами анкетування працівників органів внутрішніх справ за характером кваліфікації вчинення фіктивного підприємництва найчастіше зустрічається професійне - (67%), а кваліфіковане (ч. 1 ст. 205) – 33%.

92,6% правоохоронців підтримують твердження про те, що фіктивне підприємництво є діяльністю організованих злочинних груп та злочинних організацій; 92,6% фахівців зустрічали при розкритті або розслідуванні злочинів про фіктивне підприємництво факти корумпованого зв'язку між ОЗГ, ЗО та співробітниками державних і правоохоронних органів, і тільки 7,4% - не зустрічали. Опитування працівників правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють протидію фіктивному підприємництву, показало характерну для такої категорії як організовані злочинні групи і злочинні організації систему організації розвідки і контррозвідки (55,1%); 92,6% вказують на те, що внутрішні проблеми у правоохоронних органів впливають на вчинення фіктивного підприємництва, з них найбільше - корумпованість правоохоронних органів (92,6%); низька заробітна платня (94,9%); неефективність використання взаємодії між підрозділами органів внутрішніх справ, податкової міліції, прокуратури, митними органами і СБУ та іншими державними органами і організаціями (71,6%); відсутність у фахівців для боротьби з економічними правопорушеннями економічних спеціальностей, з обов'язковою спеціалізацією в кредитно-фінансовій та інших сферах економіки (60,2%).

Діяльність організованих злочинних угруповань в економічній сфері у даний час здійснюється на високому професійному рівні за рахунок залучення у свій бізнес висококваліфікованих фахівців, що дозволяє кримінальним

авторитетам реалізовувати складні фінансові схеми роботи, одночасно залучаючи й контролюючи значну кількість підприємств. Так, опитування працівників правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють протидію фіктивному підприємництву, показало, що саме підвищення рівня професіоналізму осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво спричинює складності з виявлення та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво (96%); 78,4% опитаних вказують на відсутність або недостатню розробку методичних рекомендацій щодо запобігання і протидії фіктивному підприємництву; відсутність спеціальних знань, умінь і навичок працівників правоохоронних органів, насамперед економічної освіти, щодо виявлення, розкриття і розслідування злочинів – 61,4%; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємництву, зокрема між міліцією, податковою міліцією, прокуратурою та службою безпеки - 95,5%; корумпованість державних структур, зокрема вищих ешелонів влади, що ведуть боротьбу з фіктивним підприємництвом – 78,4%; дублювання функцій правоохоронних органів одне одного щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів про фіктивне підприємництво - 66,5%; на низький рівень матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів - 78,4%.

На думку 90,9% працівників ОВС запобіжна діяльність щодо протидії фіктивному підприємництву не є достатньо забезпеченою законодавчо; 88,6 % - методично; 83,5% - організаційно.

80,1% фахівців підтримують думку про те, що організаційна робота підрозділів правоохоронних органів, яка спрямована на досягнення ефективних результатів щодо протидії економічній злочинності, зокрема фіктивному підприємництву, не чітко налагоджена; 60,8% - про те, що не на належному рівні здійснюється керівним складом підрозділів органів внутрішніх справ організаційна робота та прийняття на цій основі управлінських і оперативно-тактичних рішень, тісно пов'язаних з пізнавально-аналітичним аспектом діяльності підрозділів, які у практиці оперативно-службової діяльності називаються вивченням стану і оцінки зовнішнього середовища (оперативної

обстановки) на об'єктах оперативного обслуговування; 73,9% - вважають неефективними адміністративно-правові методи державних органів, комплекс необхідних управлінських заходів зі збору відомостей (інформації, даних), для оцінки й використання, проведення аналізу з метою виявлення підприємств з ознаками фіктивності.

50,6% і відповідно 36,9% фахівців вважають, що найчастіше дають ефективний результат у виявленні, розслідуванні та розкритті фіктивного підприємництва підбір та розстановка кадрів(сил) на об'єктах оперативного обслуговування підрозділів правоохоронних органів та здійснення взаємодії з іншими правоохоронними та контролюючими органами, облік та оцінка результатів роботи підрозділів правоохоронних органів; прийняття на основі аналізу управлінських рішень, здійснення планування (на основі прогнозу) діяльності підрозділів правоохоронних органів по запобіганню та викриттю правопорушень, пов'язаних з фіктивним підприємництвом - 31,8%; організація обліку та контролю з боку керівництва за діяльністю підрозділів правоохоронних органів - 21,6%, але гласні та не гласні заходи виявлення фіктивного підприємництва, на думку фахівців, використовуються недостатньо (85,8%), (49,4%) відповідно;

За результатами проведеного анкетування 91,5% працівникам перешкождали при розкритті та розслідуванні злочинів про фіктивне підприємництво, протидія носила форму відмовляння від давання показів – 86,4%; приховування або знищення слідів злочину - 84,7%; давання неправдивих показань – 81,8%; впливу на учасників кримінального судочинства (підкуп, погроза, шантаж тощо) – 65,9%; тиску на працівника правоохоронного органу (оперативника чи слідчого) з боку керівників ОВС, осіб причетних до злочину, контролюючих органів) - 55,1%; використання засобів масової інформації для дезінформації і дискредитації - 21,6%.

50,6 % працівникам доводилось під тиском або за інших обставин перекваліфіковувати злочин з явними ознаками фіктивного підприємництва (ст. 205 КК України), з них на ухилення від сплати податків, зборів, інших

обов'язкових платежів (ст. 212 КК України) - 3,4%; шахрайство (ст.190 КК України) – 18,2%; шахрайство з фінансовими ресурсами (ст.222 КК України) – 16,5%; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст.358) - 13,6%; відмовити у порушенні кримінального провадження на підставі положень Кримінального процесуального законодавства – 47,2%.

За результатами нашого дослідження, на питання щодо ефективності рішення щодо декриміналізації ст. 205 КК України, а відтак не повернення величезних збитків суспільству і державі, 100 % опитаних осіб відповіли ствердливо, 91,5% опитаних вважають правильним створення єдиного правоохоронного органу щодо протидії злочинам у сфері економіки.

Додаток Л

Зведені дані

за результатами вивчення кримінальних справ, порушених за статтею 205 КК України (вивчено 216 кримінальних справ за ст. 205 КК України за період 2009-2014 рр.)

№ з/п	Питання	Кількість вивчених справ	Питома вага %
1.	2.	3.	4.
	Вивчення кримінальних справ	216	100
1.	Кваліфікація фіктивного підприємництва		
	А) кваліфіковане (ч.1 ст.205 ККУ)	137	63,4
	Б) професійне (ч.2 ст.205 ККУ)	79	36,6
2.	Об'єкт злочину		
	А) основний безпосередній	205	94,9
	Б) додатковий факультативний	129	59,7
3.	Об'єктивна сторона злочину		
	А) створення юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми - суб'єкта підприємницької діяльності	110	50,9
	Б) придбання такої юридичної особи	114	52,8
4.	Суб'єкт злочину		
	А) осудна особа, яка досягла 16-річного віку і виступає як засновник або набувач суб'єкта підприємництва - юридичної особи або за допомогою чужих чи підроблених документів реєструє (придбаває) такий суб'єкт	202	93,5
	Б) службова особа підприємства або організації, яка прийняла рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи	6	2,8
	В) власник (засновник) юридичної особи, який прийняв таке ж рішення	5	2,3
5.	Суб'єктивна сторона злочину		
	А) прямиї умисел і спеціальна мета - прикрити незаконну діяльність	197	91,2
	Б) здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона	5	2,3
6.	Кваліфікуючі ознаки злочину (ч. 2 ст. 205 ККУ)		
	А) повторність	33	15,3
	Б) заподіяння державі, банків, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам великої матеріальної шкоди.	33	15,3

	В) мають місце поєднання двох ознак передбачених пунктами А і Б	14	6,5
7.	Рецидив злочинів		
	А) фактичний	35	16,2
	Б) легальний	9	4,2
8.	Матеріальна шкода заподіяна в результаті		
	А) неповернення одержаного кредиту, а також відсотків за користування кредитом	10	4,6
	Б) використання кредиту не за цільовим призначенням	7	3,2
	В) витрачання коштів, зібраних у населення під час проведення довірчих або страхових операцій, на потреби, не передбачені установчими документами підприємства	9	4,2
	Г) несплати належних сум податків	190	88,0
	Д) припинення діяльності придбаного суб'єкта підприємництва	0	0
	Е) інша, вказати яка саме	0	
9.	Створення суб'єкта підприємницької діяльності у ст. 205 ККУ		
	А) розробка і прийняття установчих документів	103	47,7
	Б) оголошення підписки на акції створюваного акціонерного товариства	0	
	В) подання установчих документів до органів, які здійснюють державну реєстрацію суб'єктів підприємництва	116	53,7
	Г) власне державна реєстрація юридичної особи	121	56,0
	Д) відкриття банківських рахунків	81	37,5
	Е) постановка на облік у податкових органах	113	52,3
	Є) отримання дозволу на виготовлення штампів і печаток	86	39,8
10.	До юридичних осіб, суб'єктів фіктивного підприємництва, належать:		
	А) підприємства, засновані на різних формах власності	54	25,0
	Б) різноманітні об'єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо)	175	81,0
	В) господарські товариства		

	Г) виробничі кооперативи		
	Д) колективні сільськогосподарські підприємства		
	Е) фермерські господарства	1	0,5
11.	Доказами фіктивності конкретного підприємства є:		
	А) реєстрація підприємства на підставну особу, за підробленими, втраченими, позиченими або викраденими документами, документами померлих осіб, за вигаданою юридичною адресою	178	82,4
	Б) внесення в установчі документи неправдивих даних про засновників і керівників підприємства або про інші обставини	59	27,3
	В) залучення до протиправної діяльності у формі призначення на посаду керівника реально існуючого громадянина із специфічним соціальним статусом (малозабезпечені, психічно хворі тощо)	108	50,0
	Г) відсутність ознак діяльності фірми, зазначеної в установчих документах	33	15,3
	Д) короткий термін існування підприємства (як правило, не перевищує одного податкового періоду, що зводить нанівець можливість контролю за його діяльністю: - фірми – одноденки; - проліски; - кварталні фірми.	24	11,1
	Е) відсутність руху коштів підприємства на його банківських рахунках, яке лише нещодавно зареєструвалось	41	19,0
	Є) занадто великий обсяг фінансових операцій на банківських рахунках підприємства, яке лише нещодавно зареєструвалось	100	46,3
12.	Збитки завдані суспільству і державі у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва:		
	А) не дуже значні	121	56,0
	Б) значні	40	18,5
	В) дуже значні	55	25,5
13.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво за статтю:		
	А) чоловіки	158	73,1
	Б) жінки	58	26,9
14.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне		

	підприємництво за судимістю:		
	А) раніше не судимі	172	79,6
	Б) раніше судимі	32	14,8
	В) з раніше судимих – 3 і більше разів	12	5,6
15.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво за освітою:		
	А) середня і середня спеціальна	153	70,8
	Б) вища (спеціаліст до 09 міс. 2014 року)	63	29,2
	В) кваліфікований робітник	0	
	Г) молодший бакалавр	0	
	Д) бакалавр	0	
	Е) магістр	0	
	Є) не мали вище зазначеної освіти	0	
16.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво за сімейним станом:		
	А) одружені	78	36,1
	Б) неодружені	138	63,9
17.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво за віком:		
	А) від 16 до 18 років	0	0
	Б) 19-24 р.	24	11,1
	В) 25-35 р.	104	48,1
	Г) 36-45 р.	71	32,9
	Д) 46-54 р.	14	6,5
	Е) понад 55р.	3	1,4
18.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво за національним складом:		
	А) українці	187	86,6
	Б) росіяни	29	13,4
	В) білоруси	0	
	Г) вірмени	0	
	Д) азербайджанці	0	
	Е) кримські татари	0	
	Є) молдавани	0	
	Ж) євреї	0	
	З) інші етнічні групи	0	
19.	Характеристика осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво за родом занять:		
	А) безробітні	175	81,0
	Б) працюючі	41	19,0
	В) пенсіонери		
20.	Характеристика працюючих осіб:		

	А) підприємці	18	43,9
	Б) службовці	6	14,6
	В) сільгосппрацівники	0	
	Г) робітники	14	34,2
	Д) інші	3	7,3
21.	Типові місця вчинення злочинів:		
	А) великі індустріальні центри	183	84,7
	Б) невеликі міста	24	11,1
	В) районні центри	6	2,8
	Г) сільська місцевість	3	1,4
22.	Співвідношення місця вчинення злочинів з місцем постійного проживання		
	А) місце постійного проживання не пов'язане з місцем вчинення злочину	165	76,4
	Б) проживання співпало з місцем злочину (один район великого міста, невеликий районних центр тощо)	51	23,6
23.	Наявність планування та підготовки до злочину:		
	А) наявна підготовка	156	72,2
	Б) відсутня підготовка	60	27,8
24.	Характеристика частки вчинення фіктивного підприємництва групою осіб:		
	А) вчинено групою осіб	5	2,3
	Б) вчинено групою осіб за попередньою змовою	132	61,1
	В) вчинено організованою групою	20	9,3
	Г) вчинено злочинною організацією	4	1,8
	Д) вчинено без групи	55	25,5
25.	Характеристика груп за геотериторіальними зв'язками :		
	А) зв'язки у межах міста	142	65,7
	Б) зв'язки у межах одного району	0	
	В) з міжобласними зв'язками	59	27,3
	Г) з міжрегіональними зв'язками	9	4,2
	Д) з міжнародними зв'язками	6	2,8
26.	Вікова характеристика організатора фіктивного підприємництва:		
	А) 18-24 р.	11	45,8
	Б) 25- 44 р.	10	41,7
	В) 45 і старші	3	12,5
27.	Характеристика організатора фіктивного підприємництва за джерелом доходу:		
	А) з постійним джерелом доходу	7	29,2
	Б) без постійного джерела доходу	17	70,8
28.	Характеристика організатора фіктивного		

	підприємництва за судимістю:		
	А) раніше судимий	12	50
	Б) раніше не судимий	12	50
29.	Характеристика особливостей утворення злочинних груп, що вчиняли фіктивне підприємництво		
	А) на основі старих зв'язків	5	20,8
	Б) на основі епізодичних зв'язків	7	29,2
	В) на основі спільного проведення дозвілля	0	
	Г) на основі спільної роботи	0	
	Д) на основі випадкових зв'язків	12	50,0
	Е) на основі родинних зв'язків	0	
	Є) інші	0	

Додаток М

Аналітична довідка за результатами вивчення кримінальних проваджень (справ), зареєстрованих за статтею 205 КК України в ході проведення кримінологічного дослідження на тему «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні»

Злочини, що вчиняються з використанням фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності та наслідки такої діяльності набули таких масштабів, що дедалі більше становлять загрозу економічній безпеці України, оскільки за даними офіційної статистики частина капіталу держави (більш ніж 50 %) знаходиться у «тіньовому» обороті. При цьому слід зазначити, що значна кількість тіньових товарно-грошових операцій здійснюється в Україні з використанням фіктивного підприємництва.

За результатами узагальнення 216 кримінальних проваджень та кримінальних справ про фіктивне підприємництво, які розглянуті судами протягом 2009–2014 рр., усі способи вчинення фіктивного підприємництва можна об'єднати у дві групи: 1) створення суб'єкта підприємницької діяльності-юридичної особи з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона; 2) придбання такого суб'єкта для досягнення названих протиправних цілей. Результати узагальнення кримінальних проваджень (справ) свідчать, що фіктивне підприємництво було вчинене шляхом створення у 50,9 % випадків, а шляхом придбання – у 52,8 % випадків.

Об'єктом злочину, передбаченого ст. 205 КК України, є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності. Проведений аналіз кримінальних проваджень (справ) дає підстави для виділення основного безпосереднього об'єкта злочину в 94,9% випадків вчинення фіктивного підприємництва, додаткового факультативного об'єкта – у 59,7%.

Суб'єктом даного злочину може бути: 1) осудна особа, яка досягла 16річного віку і виступає як засновник або набувач суб'єкта підприємництва - юридичної особи або за допомогою чужих чи підроблених документів реєструє (придбаває) такий суб'єкт (93,5%); 2) службова особа підприємства або організації, яка прийняла рішення про створення чи придбання іншої юридичної

особи (2,8%); 3) власник (засновник) юридичної особи, який прийняв таке саме рішення (2,3%).

У проаналізованих кримінальних провадженнях та справах даної категорії фіктивне підприємництво характеризується прямим умислом, корисливим мотивом та спеціальною метою – прикриття незаконної діяльності (91,2%) або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона (2,3%).

На наявність мети – прикриття незаконної підприємницької діяльності або здійснення її видів, щодо яких є заборона (фіктивного підприємництва), – може вказувати, зокрема, використання викрадених, знайдених, підроблених, позичених паспортів або тих, що належали померлим громадянам, а також документів осіб, які дали згоду зареєструвати юридичну особу на своє ім'я.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 205 ККУ) є: повторність (15,3%); заподіяння державі, банківській, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам великої матеріальної шкоди (15,3%); поєднання двох ознак – 6,5%.

Дані аналізу кримінальних проваджень та справ свідчать, що на сучасному етапі використання фіктивних підприємств є одним із найбільш поширених і надійних способів ухилення від сплати податків (88%). Зміна соціально-економічних умов, посилення контролю зі сторони контролюючих та правоохоронних органів частково змінили і сутність фіктивних фірм. Вони реєструються в органах державної влади (56%), податкових органах (52,3%), відкривають поточні рахунки в банках (37,5%); отримують дозвіл на виготовлення штампів і печаток (39,8%) та ін. Такі підприємства практично нічим не відрізняються від легальних суб'єктів підприємництва.

За результатами нашого дослідження до юридичних осіб, суб'єктів фіктивного підприємництва, належать: а) різноманітні об'єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо) (81%) ; б) підприємства, засновані на різних формах власності (25%); в) фермерські господарства (0,5%).

Доказами фіктивності конкретного підприємства є: 1) реєстрація підприємства на підставну особу, за підробленими, втраченими, позиченими або

викраденими документами, документами померлих осіб, за вигаданою юридичною адресою (82,4%); 2) залучення до протиправної діяльності у формі призначення на посаду керівника реально існуючого громадянина із специфічним соціальним статусом (малозабезпечені, психічно хворі тощо) (50%); 3) занадто великий обсяг фінансових операцій на банківських рахунках підприємства, яке лише нещодавно зареєструвалось (46,3%); 4) внесення в установчі документи неправдивих даних про засновників і керівників підприємства або про інші обставини (27,3%); 5) відсутність руху коштів підприємства на його банківських рахунках, яке лише нещодавно зареєструвалось (19%); 6) відсутність ознак діяльності фірми, зазначеної в установчих документах (15,3%); 7) короткий термін існування підприємства (як правило, не перевищує одного податкового періоду, що зводить нанівець можливість контролю за його діяльністю: фірми – одноденки, «проліски», квартальні фірми (11,1%).

Отже, узагальнивши кримінальні провадження та справи, типові фіктивне підприємство можна визначити як юридичну особу, створену з використанням документів підставної особи (встановлено, що підставні особи постали офіційними засновниками і керівниками у 82,4% випадків). Методи їх діяльності засновані на використанні недостовірних відомостей і незастосуванні насильства, що в цілому притаманно “білокомірцевому” типу злочинців. Результати узагальнення кримінальних проваджень та справ засвідчили, що фіктивне підприємництво було вчинено за попередньою змовою групою осіб – 61,1%; організованою групою – 9,3%, злочинною організацією – 1,8 % ; групою осіб – 2,3%; вчинено без групи – 25,5 %. При вивченні кримінальних проваджень та справ були виявлені особливості утворення злочинних груп, що вчиняли фіктивне підприємництво, а саме: на основі епізодичних зв’язків - 8,4%; на основі старих зв’язків - 6%; на основі випадкових зв’язків - 38,4%.

За територіальними зв’язками групи можна охарактеризувати так: зв’язки у межах міста – 65,7%; з міжобласними зв’язками - 27,3%; з міжрегіональними зв’язками - 4,2%; з міжнародними зв’язками - 2,8%; зв’язки у межах одного району – 0%. Місце постійного проживання не пов’язане з місцем вчинення

злочину у 76,4% випадків вчинення фіктивного підприємництва; проживання співпало з місцем злочину (один район великого міста, невеликий районних центр тощо) у 23,6% випадків.

Аналіз кримінальних проваджень та справ дозволив визначити, що у 72,2% з вказаних злочинів наявна підготовка, у 27,8% - відсутня.

Результати вивчення 216 кримінальних проваджень та справ та аналіз даних щодо злочинів дали можливість охарактеризувати осіб, які вчинили фіктивне підприємництво. Серед осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво: чоловіків – 158 (73,1 %), жінок – 58 (26,9 %); з них раніше не судимих – 172 (79,6%); раніше судимих – 32 (14,8%); раніше судимих 3 і більше разів - 12 (5,6%). Досліджувані злочини в основному вчиняються українцями – 86,6%, частка росіян, що вчинили фіктивне підприємництво, складає 13,4 %. Говорячи про місце вчинення вказаних злочинів, необхідно підкреслити, що це переважно великі індустріальні центри (84,7%). У сільській місцевості вчинено лише 1,4 % злочинів; у районних центрах – 2,8 %; у невеликих містах – 11,1%.

Більшість злочинців були повністю працездатними, за результатами вивчення кримінальних проваджень та справ особи, що вчиняють фіктивне підприємництво не мають роботи - 81 %; працюючі – 19%, з них підприємці – 43,9%; службовці – 14,6%; робітники – 34,2%; інші – 7,3%. Щодо організаторів злочинних груп, що вчиняють фіктивне підприємництво, то це особи віком від 18 до 45 років (87,5%, з них від 18 до 24 років – 45,8% та від 25 до 45 років – 41,7%) без постійного джерела доходу (70,8%) та раніше засуджені (50%).

За результатами нашого дослідження, найчастіше вчиняють фіктивне підприємництво особи у віці 19-55 років. У цій групі найбільша кримінальна активність характерна для осіб 25-35 років (48,1%), потім 36-45 річні (32,9%), 19-24 річні (11,1%); , 46-54 річні (6,5%); , старше 55 років – 1,4%. Саме вік у багатьох випадках визначає потреби, життєві цілі, коло інтересів, спосіб життя, що звичайно і відображається на протиправних діях.

У комплексі соціально-демографічних ознак суттєве кримінологічне значення мають дані про сімейний стан, матеріальне забезпечення та місце

проживання. За даними проведеного дослідження кримінальних проваджень та справ, можливо зробити висновок, що 36,1% чоловіків і жінок на момент вчинення злочину перебували у шлюбі; осіб, що не перебували у шлюбі - 63,9%.

У числі соціально-професійних характеристик питання про освіту має особливе значення. Характеристика освіти осіб, що вчинили фіктивне підприємництво, має кримінологічне значення, оскільки пов'язано з культурою особистості, її соціальним статусом, колом спілкування, життєвих планів та можливості їх реалізації.

Особливістю характеристик осіб, що вчиняють фіктивне підприємництво є високий освітній рівень. Так, з числа вказаних осіб вищу освіту мали 29,2%, середню освіту і середньо-спеціальну – 70,8 %, не мали освіти – 0%. Щодо організаторів злочинних груп, то практично всі вони закінчили вищі навчальні заклади (у ряді випадків не один), непогано розбираються в економіко-правових питаннях, мають досить впливові і численні зв'язки на всіх щаблях влади. Вони складають частину інтелектуального прошарку суспільства, але на жаль, їх досвід, знання й вміння не збігаються з інтересами суспільства і держави.

Додаток Н**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНІТРІШНІХ СПРАВ**

**Методичні рекомендації
для практичних працівників підрозділів
Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС України
щодо запобігання та протидії фіктивному підприємництву
«Запобігання фіктивному підприємництву в Україні»
(проект)**

Зміст

Передмова	270
1. Фіктивне підприємництво: поняття кримінально-правові та кримінологічні ознаки, детермінанти	271
2. Заходи запобігання фіктивному підприємництву в Україні	282
3. Особливості спеціально-кримінологічних заходів, які застосовуються оперативними підрозділами ДЗЕ	283
Висновок	288
Список рекомендованих джерел	289

ПЕРЕДМОВА

Аналіз стану розкриття та розслідування злочинів у сфері економіки свідчить, що значна їх частка здійснюється з використанням, так званих, фіктивних підприємств. Розкрадання, шахрайство (в тому числі і з фінансовими ресурсами), злочини у сферах банківської діяльності та оподаткування, "фінансові піраміди" - таким є неповний перелік правопорушень, учинених через організацію фіктивних комерційних структур.

У результаті функціонування розгалуженої мережі фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності та їх високоорганізованих неформальних об'єднань – конвертаційних центрів – щорічно зазнають багатомільйонних збитків держава, громадяни та юридичні особи.

Суспільна небезпека фіктивного підприємництва з економічної точки зору зумовлена тим, що вона пов'язана з додатковим залученням до сфери легального обігу грошових коштів та іншого майна, придбаних обманним шляхом. Фіктивне підприємництво не тільки порушує встановлений порядок економічної діяльності, а й сприяє поширенню найбільш небезпечних форм нелегального «підприємництва», що знаходяться під контролем організованої злочинності (тероризм, наркобізнес, торгівля зброєю, людьми та ін.). Суспільна небезпека фіктивного підприємництва стосовно вище вказаних факторів виступає юридичною властивістю соціально обумовлених негативних процесів, що дозволяє визначити найбільш характерні прояви «тіньової економіки» з метою їх криміналізації як реакції держави, що спрямована на недопущення суспільно небезпечних порушень встановлених норм підприємницької діяльності, які визначені чинним кримінальним законодавством.

Методичні рекомендації спрямовані на полегшення виявлення ознак фіктивного підприємництва, правильне визначення його дефініції, а також на покращення розкриття підрозділами ДЗЕ злочинів, пов'язаних з фіктивним підприємництвом.

I. Фіктивне підприємництво: поняття кримінально-правові та кримінологічні ознаки, детермінанти.

За ст. 205 Кримінального Кодексу України «Фіктивне підприємництво» :

1. Фіктивне підприємництво, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона,

- карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам,

- караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років».

Юридична наука і практика застосування цивільного, господарського, податкового та кримінального законодавства виділяє наступні *ознаки фіктивності*: підприємство реєструється на підроблені або втрачені документи; засновниками, учасниками та посадовими особами юридичної особи або фізичної особи - підприємця є так звані «підставні особи», які не мали на меті займатися господарською діяльністю; здійснення господарської діяльності супроводжується несплатою податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету; такий суб'єкт господарювання здійснює діяльність, не передбачену статутними документами, заборонені види діяльності або взагалі не займається господарською діяльністю; порушується порядок бухгалтерського обліку та податкової звітності; за вказаним в документах місцезнаходженням підприємства немає; організаційно-правовою формою фіктивних підприємств є, як правило, приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, іноді фермерське господарство; фіктивні підприємства зазвичай мають нейтральну назву, яка не вказує на сферу господарювання, в якій вони працюють, склад учасників, територіальної належності; характеризуються коротким терміном існування; від юридичних осіб на користь таких суб'єктів надходять значні кошти під виглядом оплати значної кількості товарів, робіт, послуг; відсутність в реєстраційній справі службового телефону, адреси електронної пошти та іншої контактної інформації.

Доказом фіктивності так званих “фінансових пірамід”, діяльність яких організаційно може прикриватись вивісками довірчих або страхових товариств, може бути відсутність у договорах інформації про подальше використання у виробництві, комерції зібраних у вкладників коштів; відсутність їх інкасації; відсутність первинних бухгалтерських документів (прибуткових касових ордерів) на прийняття грошей.

Кримінально-правові ознаки фіктивного підприємництва

Основний *безпосередній об’єкт злочину* — встановлений законодавством порядок здійснення підприємницької діяльності. *Додатковим факультативним об’єктом* можуть бути встановлений порядок оподаткування й отримання кредитних ресурсів, добросовісна конкуренція, право власності.

Об’єктивна сторона злочину виражається в одній з двох дій: 1) створення юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми — суб’єкта підприємницької діяльності; 2) придбання такої юридичної особи.

Під створенням суб’єкта підприємницької діяльності у ст. 205 слід розуміти вчинення дій, результатом яких має стати юридичне заснування нової, раніше не існуючої організації, котра переслідує мету одержання прибутку. До таких дій належать, зокрема, розробка і прийняття установчих документів, оголошення підписки на акції створюваного акціонерного товариства, подання установчих документів до органів, які здійснюють державну реєстрацію суб’єктів підприємництва, власне державна реєстрація юридичної особи, відкриття банківських рахунків, постановка на облік у податкових органах, отримання дозволу на виготовлення штампів і печаток.

До юридичних осіб, головною метою діяльності яких є одержання прибутку, тобто суб’єктів підприємництва, належать: підприємства, засновані на різних формах власності; різноманітні об’єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо); господарські товариства; виробничі кооперативи; колективні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства.

Утворення фіктивних некомерційних юридичних осіб, що має на меті прикриття злочинної діяльності, за наявності для цього підстав, повинно

розглядатись як готування до відповідного злочину (наприклад, до шахрайства при обтяжуючих обставинах, контрабанди).

Якщо особа фактично створила організацію, яка без державної реєстрації займається виробництвом продукції, наданням послуг або виконанням робіт, - її дії повинні за наявності для цього підстав кваліфікуватися за ст. 202 ККУ.

Ст. 205 не охоплює фіктивне підприємництво, яке може прикриватись організаційно-правовою формою індивідуального підприємництва, коли суб'єктом підприємницької діяльності виступає фізична особа, яка діє без створення юридичної особи.

Не можуть кваліфікуватися за ст. 205 дії особи, яка підробила установчі документи, документи про державну реєстрацію юридичної особи або документи податкових органів, оскільки у такому разі суб'єкт підприємницької діяльності не створюється.

Ситуації, в яких державна реєстрація підприємства не відбувається, а особи з метою заволодіння чужим майном шляхом обману або шахрайства з фінансовими ресурсами використовують підроблені документи, штампи і печатки неіснуючого насправді підприємства можуть охоплюватись ст. ст. 190, 222, 358 (366) ККУ. Такою ж повинна бути кваліфікація і в тому разі, коли винні особи для розкрадання майна або шахрайства з фінансовими ресурсами використовують реквізити ліквідованих підприємств.

Відкриття за завідомо підробленими документами, наприклад свідоцтвом про державну реєстрацію юридичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності, банківських рахунків має кваліфікуватись за ч. 3 ст. 358, а якщо ці дії вчинено особою, яка сама їх підробила, — додатково і за ч. 1 або ч. 2 ст. 358.

Придбання суб'єкта підприємницької діяльності означає набуття права власності на майно юридичної особи як у цілому, так і в тій частині, яка дозволяє фактично керувати діяльністю даного підприємства, впливати на прийняття рішень його керівних органів (купівля контрольного пакета акцій акціонерного товариства, придбання майна підприємства, яке приватизується, передача власником права власності на майно приватного підприємства іншій особі, зміна складу учасників суб'єкта підприємництва, заснованого на колективній формі

власності, придбання одним чи кількома учасниками господарського товариства частки у його майні, яка належить іншим учасникам).

За логікою коментаря, який тлумачить цю кримінально-правову норму, особа при придбанні суб'єкта підприємницької діяльності може:

- придбавати суб'єкти підприємницької діяльності шляхом купівлі у свою власність в цілому або частину майна державних підприємств, які приватизуються;

- змінювати склад учасників суб'єкта підприємницької діяльності, заснованого на колективній формі власності шляхом придбання (купівлі) особисто чи солідарно з іншими учасниками господарського товариства частини у його майні, яке належить іншим учасникам;

- набувати прав власності на майно юридичної особи шляхом успадкування, міни, дарування, оренди або купівлі контрольного пакета акцій акціонерного товариства.

Отже, коли особа набуває право власності на майно юридичних осіб, тобто юридично оформляє на своє ім'я угоди купівлі-продажі, міни, дарування тощо, вона фактично стає його новим власником, який відповідно до Законів України "Про підприємства в Україні," "Про підприємництво" має право здійснювати будь-які види господарської діяльності (крім заборонених), які передбачені статутом підприємства, а також здійснювати господарські операції з метою одержання прибутку, використовувати і розпоряджатись своєю власністю на свій розсуд.

Але новий власник, змінивши колишнього власника-суб'єкта підприємницької діяльності, ще не може здійснювати законну господарську діяльність, так як, набувши прав власності на майно юридичної особи, він не набуває статусу юридичної особи. Щоб досягти цього, він мусить перереєструвати суб'єкт підприємницької діяльності на своє ім'я в державних органах, а також відкрити свої банківські рахунки, стати на облік у податкових органах, отримати дозвіл на виготовлення нових штампів і печаток у зв'язку з можливим перейменуванням підприємства, зміни виду діяльності, передбачені статутними чи установчими документами тощо.

Відповідно, якщо особа (новий власник) при придбанні підприємства, колишнього суб'єкта підприємницької діяльності, після набуття прав власності, не перереєструє підприємство і буде займатись підприємницькою діяльністю без державної перереєстрації, то її (його) дії повинні за наявності підстав кваліфікуватись за ст. 202 КК України. На жаль, у коментарі ст. 205 ККУ говориться про відповідальність за ст. 202 ККУ за дії тільки однієї категорії громадян - осіб, які створили організацію і займаються підприємницькою діяльністю без державної реєстрації.

Злочин вважається закінченим з моменту створення або придбання зазначеної у ч. 1 ст. 205 юридичної особи.

Дії, які вчиняються від імені фіктивного підприємства, з його використанням і містять ознаки іншого, відмінного від фіктивного підприємництва злочину, повинні діставати самостійну кримінально-правову оцінку. Наприклад, створення фіктивного підприємства нерідко є передумовою для наступного шахрайського заволодіння чужим майном. Вчинене в подібних ситуаціях належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 190, 205.

Сукупність відповідних злочинів має місце і в тому разі, коли особи під прикриттям фіктивного підприємства досягають конкретної злочинної мети, наприклад, відмивають “брудні” гроші, здійснюють фіктивне банкрутство, ухилення від сплати податків або контрабанду, продають викрадене майно, вчинюють ухилення від повернення валютної виручки чи шахрайство з фінансовими ресурсами.

При фіктивному підприємстві легальна форма, притаманна комерційним юридичним особам, може використовуватись для прикриття забороненої діяльності, зайняття якою саме по собі є кримінально караним (наприклад, незаконне виробництво чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, посів або вирощування снотворного маку чи конопель, незаконне виготовлення і ремонт вогнепальної або холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв). Дії винних у таких випадках потрібно кваліфікувати за наявністю для цього підстав за сукупністю злочинів, передбачених статтями 205, 263, 307, 310 ККУ.

Об'єктом злочину, передбаченого статтею 205 Кримінального кодексу України є встановлений законодавством порядок здійснення підприємницької діяльності.

Суб'єктивна сторона фіктивного підприємництва характеризується прямим умислом і спеціальною метою – прикриття незаконної діяльності або здійснення таких видів діяльності, щодо яких є заборона.

Так, під *незаконною діяльністю*, яку прикривають зловмисники шляхом організації фіктивних підприємств, треба розуміти, зокрема, шахрайство; розкрадання майна шляхом зловживання службовим становищем; шахрайство з фінансовими ресурсами; легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом; ухилення від оподаткування тощо.

Під *видами господарської діяльності, щодо яких є заборона*, слід розуміти такі види діяльності, заняття якими як фізичним, так і юридичним особам законом заборонено, потребує необхідної освіти чи кваліфікації, які можуть здійснюватись лише державними підприємствами чи підприємствами певних організаційних форм та видів діяльності, якими не можуть займатись конкретні суб'єкти підприємництва.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст.205 Кримінального кодексу України може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктом злочину може бути; 1) осудна особа, яка досягла 16-річного віку і виступає як засновник або набувач суб'єкта підприємництва — юридичної особи або за допомогою чужих чи підроблених документів реєструє (придбаває) такий суб'єкт; 2) службова особа підприємства або організації, яка прийняла рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи; 3) власник (засновник) юридичної особи, який прийняв таке ж рішення.

Дії особи, на ім'я якої за її згодою було зареєстровано фіктивний суб'єкт підприємництва, можуть кваліфікуватися за ст. ст. 27 і 205 як пособництво фіктивному підприємству. Якщо така особа брала безпосередню участь у державній реєстрації суб'єкта підприємництва (підписувала чи подавала для нотаріального посвідчення установчі документи, її призначено на посаду керівника підприємства тощо), її дії потрібно розцінювати як співвиконавство у злочині, передбаченому ст. 205.

У разі, коли особа, будучи формальним (номінальним) керівником фіктивного підприємства і, виконуючи вказівку фактичного адміністратора, підписує фінансово-господарські документи і при цьому не усвідомлює справжнього змісту і характеру вчинюваних нею дій, вона за наявності ознак складу злочину, передбаченого ст. 367 ККУ, може притягуватись до відповідальності за службову недбалість. У подібних випадках не виключається оцінка вчиненого як казусу. Дії осіб, які офіційно не причетні до складання і подання податкової звітності або пакета документів для отримання банківського кредиту, не володіють правом підпису фінансово-господарських документів, але фактично діють від імені підприємства і спонукають формального керівника підписати відповідні документи, мають розглядатись як “посереднє виконання” злочинів і кваліфікуватись, наприклад, за статтями 190, 212 або 222 ККУ.

Суб’єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою — прикрити незаконну діяльність або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Незаконною діяльністю, прикрити яку прагнуть особи, винні у фіктивному підприємстві, визнається, зокрема: легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом; одержання кредитів нібито для здійснення підприємницької діяльності; ухилення від оподаткування; ведення недобросовісної конкурентної боротьби; монополізація ринку товарів і послуг; одержання в оренду приміщень і земельних ділянок з метою їх використання для інших потреб, відмінних від легального підприємництва; залучення коштів населення з їх подальшим використанням у власних інтересах, приховування ролі фактичного інвестора у придбанні певного об’єкта тощо.

Кваліфікуючими ознаками фіктивного підприємництва є повторність або заподіяння державі, банкові кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам великої матеріальної шкоди.

Для кваліфікації дій винного за ознакою *повторності* необхідно, щоб особа раніше вчинила дії, передбачені частиною 1 статті 205 Кримінального кодексу і строки притягнення до кримінальної відповідальності за які не закінчилися. У випадку засудження особи за злочин, передбачений статтею 205 Кримінального

кодексу критерієм повторності є не знята і не погашена у встановленому порядку судимість.

Як повторні слід кваліфікувати дії зловмисників щодо створення з розривом у часі декількох фіктивних підприємств, так і створення одних та подальше придбання інших.

Матеріальна шкода може бути заподіяна в результаті: неповернення одержаного кредиту, а також відсотків за користування кредитом; використання кредиту не за цільовим призначенням; витрачання коштів, зібраних у населення під час проведення довірчих або страхових операцій, на потреби, не передбачені установчими документами підприємства; несплати належних сум податків; припинення діяльності придбаного суб'єкта підприємництва тощо. Фактично матеріальна шкода спричиняється не стільки створенням або придбанням фіктивного суб'єкта підприємництва, скільки незаконними діями, заради приховування яких і була створена (придбана) дана юридична особа.

Кримінологічні ознаки фіктивного підприємництва

Кримінологічна структура фіктивного підприємництва характеризується мотивацією (задоволення «відносних потреб», що виникають в умовах соціально-економічної диференціації населення і порівняння людьми свого становища з положенням навколишніх; досягнення свого ідеалу – якогось матеріального стандарту (супербогатство) або соціального стандарту (проникнення у вищі верстви суспільства, на які орієнтована дана особа), способами вчинення (скоєне з метою отримання кредитів; скоєне з метою звільнення від податків; скоєне з метою отримання іншої майнової вигоди; скоєне з метою прикриття забороненої діяльності), сферою вчинення (фінансово-кредитна, будівництво, оптова (роздрібна) торгівля, виробництво кіно-, відео-, аудіо продукції), предметом злочинного посягання (грошові кошти у гривні, іноземній валюті, кредитні кошти, товарно-матеріальні цінності, цінні папери, майнові та інші права власності), місцем вчинення (місця, що дозволяють без документів купувати товари (матеріали), розраховуватися готівкою понад встановлений ліміт, ухилятися від податків, купувати компанії в офшорній зоні, за кордоном, де бухгалтерський облік здійснюється поверхнево або взагалі не ведеться), часом вчинення (злочин є триваючим (іноді – до декількох років), а особи, що їх

вчиняють, постійно перебувають у злочинному стані – це ускладнює роботу співробітників правоохоронних органів по виявленню, розкриттю, розслідуванню таких злочинів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності), знаряддям вчинення (створення суб'єкта підприємницької діяльності у ст. 205 КК України мають місце: 47,7 % – розробка і прийняття установчих документів; 53,7 % – подання установчих документів до органів, які здійснюють державну реєстрацію суб'єктів підприємництва; 56 % – власне державна реєстрація юридичної особи; 37,5 % – відкриття банківських рахунків; 52,3 % – постановка на облік у податкових органах; 39,8 % – отримання дозволу на виготовлення штампів і печаток. А у більшості випадків мають місце поєднання цих характеристик. Також до юридичних осіб, суб'єктів фіктивного підприємництва, належать: підприємства, засновані на різних формах власності – 25 %; різноманітні об'єднання підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо) – 81 %; фермерські господарства – 0,5 %.

Як свідчить практика, до створення фіктивних підприємств можуть бути причетні наступні категорії громадян:

1. Особи, які створили суб'єкт господарювання для зайняття підприємницькою діяльністю, але під впливом тих чи інших причин вирішили позбутись його.

2. Особи, які за мізерну винагороду дають згоду на реєстрацію чи переєстрацію на своє ім'я суб'єктів підприємницької діяльності, під керівництвом інших осіб відвідують нотаріальні контори, податкові органи, дозвільні системи, підписують необхідні документи, нерідко чисті бланки і в подальшому до діяльності новостворених суб'єктів господарювання ніякого відношення не мають;

5. Працівники так званих юридичних фірм чи приватні особи, основним видом діяльності яких є реєстрація “під ключ” суб'єктів підприємницької діяльності. Ці особи реєструють підприємства на своє ім'я чи підшукують для цього осіб, зазначених вище. В подальшому створені ними суб'єкти господарювання за винагороду переоформлюються на інших осіб (як правило – підставних), а статутні документи, штамп, печатка передаються зловмисникам, які використовують ці фіктивні підприємства в протиправних цілях;

6. Фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності реєструють чи перереєструють за підробленими документами безпосередньо злочинці.

Визначено орієнтовний *кримінологічний портрет особи*, що вчиняє фіктивне підприємництво: у більшості випадків це громадянин України чоловічої статі у віці 25-45 років, неодружений або розлучений, з середньою або середньо-спеціальною освітою, не має роботи на момент скоєння злочину, являється міським жителем. Має прямий умисел та корисливо-приватновласницьку мотивацію на власне збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо. Судимості не має, але вчиняє фіктивне підприємництво у групі, переважно за попередньою змовою, що формується у межах міста, області. Має досить потужний життєвий досвід, що дозволяє ретельно опрацьовувати способи вчинення та приховування злочину; достатньо високий інтелектуальний рівень. Для нього властиві: самовпевненість; прагматизм (елементи практичності і раціоналізму); орієнтація на досягнення успіху (ринкова орієнтація); соціальні зв'язки в різних сферах (у тому числі в правоохоронних органах); наявність зовнішніх атрибутів іміджу ділової людини (візитні картки, засоби мобільного, інтернет та іншого зв'язку, рекламні проспекти, благодійна діяльність, спонсорська допомога тощо). Не ухиляється від суспільно-корисної діяльності, не зловживає спиртними напоями, не вживає наркотики, психічно здорова людина, що володіє етичними та моральними якостями, яка має добру ділову репутацію серед колег і контрагентів. Фіктивне підприємництво вчиняється ним з бажанням отримати матеріальні блага і досягти або зберегти високі статусні позиції в суспільстві.

Детермінанти фіктивного підприємництва

Криміногенні *детермінанти фіктивного підприємництва* в Україні можна згрупувати у два блоки. До *першого блоку* криміногенних детермінант належать : *недостатня міцність влади і відсутність послідовності дій державного керівництва; утруднення контролю за використанням незаконних грошових нагромаджень; спроби економічного і політичного диктату з боку провідних держав світу; проникнення мігрантів на територію країни та інші.* До *другого блоку* криміногенних детермінант належать : *гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення фіктивного підприємництва; неефективна система*

досудового розслідування фіктивного підприємництва; неможливість обрахування збитків, що завдані державі й суспільству, у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; необдумані й достатньо неефективні з практичної точки зору чинні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; велика кількість органів, що здійснюють розслідування фактів фіктивного підприємництва; неузгодженості, неточності, розмитість у чинному законодавстві, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії; недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва; суттєве обмеження органів досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів; досить невеликий термін досудового розслідування фіктивного підприємництва. Труднощі у практичних працівників обумовлені недостатніми знаннями нормативно-правової бази, що регламентує підприємницьку діяльність у тій чи іншій сфері, бухгалтерського законодавства, способів вчинення фіктивного підприємництва, механізму виявлення прихованих слідів злочину; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що покликані протидіяти фіктивному підприємству.

II. Заходи запобігання фіктивному підприємству в Україні.

Спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємству являє собою комплексну діяльність державних, у тому числі правоохоронних органів, установ та спеціальних закладів, за участю широкого кола громадських організацій та формувань, окремих фахівців та представників суспільних об'єднань щодо організацій та здійснення ранньої профілактики (виявлення та нейтралізації причин, умов, інших детермінант фіктивного підприємства на мікросоціальному, груповому та індивідуальному рівнях), відвернення злочинів на стадії виявлення наміру чи готування до злочину, а також на етапі припинення розпочатої протиправної (у тому числі злочинної) діяльності.

До основних заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємству віднесено: 1) внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення норм чинного законодавства в економічній сфері; 2) викриття

нових схем і форм вчинення злочинів, що пов'язані з фіктивним підприємництвом, та запобігання їх подальшому розвитку; 3) застосування запобіжних заходів на етапі створення фіктивного підприємства; 4) використання комплексів оперативно-розшукових заходів та здійснення оперативного супроводження суб'єктів господарювання незалежно від форми їх власності; 4) підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів з питань боротьби зі злочинністю у цій сфері для органів виконавчої влади; 5) створення інформаційно-аналітичних систем кримінологічного характеру; 7) вжиття заходів щодо добору, професійної підготовки та перепідготовки кадрів для спеціальних державних органів, які здійснюють боротьбу з економічною злочинністю; 8) вжиття таких напрямів банківського контролю: контроль за веденням касових операцій на підприємствах; контроль при проведенні кредитних операцій; контроль при проведенні гарантійних операцій; валютний контроль; внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність» щодо визначення права податкової (фіскальної) служби у випадках визнання підприємства фіктивним отримувати від установ банків відомості про рух коштів по будь-якому його рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів.

III. Особливості спеціально-кримінологічних заходів, які застосовуються оперативними підрозділами ДПЗСЕ.

1. Оперативно-розшукові заходи.

Злочини, які вчиняються суб'єктами підприємництва з ознаками фіктивності, за своїм змістом характеризуються високим ступенем латентності. Для їх ефективного виявлення та розслідування необхідно проведення *комплексу спеціальних заходів* різного спрямування: контрольно-перевірочні заходи; оперативно-розшукові заходи; комплекс аналітичних заходів з використанням ресурсів інформаційно-пошукових систем.

Оперативний пошук, як самостійна форма оперативно-розшукової діяльності, містить такі складові: 1) виявлення інформації (даних) про скоєні злочини або про підготовку до вчинення злочинів; 2) виявлення (встановлення) документів та предметів, які свідчать про зміст злочинної діяльності чи містять

ознаки такої діяльності; 3) виявлення (встановлення) осіб (у т.ч. юридичних), які причетні до вчинення чи підготовки злочинної діяльності чи можуть бути віднесені до категорії підозрюваних, свідків або потерпілих. Щодо незаконної діяльності фіктивних суб'єктів господарювання, то оперативний пошук підрозділів правоохоронних органів може здійснюватися за такими напрямками:

- 1) встановлення фактів державної реєстрації фіктивних суб'єктів господарювання;
- 2) встановлення фактів використання легальними суб'єктами підприємництва можливостей фіктивних суб'єктів господарювання для зниження податкових зобов'язань;
- 3) встановлення фактів використання фіктивних суб'єктів господарювання для створення уяви про виконання фінансово-господарських операцій та безпідставного завищення податкового кредиту з податку на додану вартість та наступного його відшкодування з державного бюджету чи врахування сум такого податку у розрахунку податкових зобов'язань звітного податкового періоду;
- 4) встановлення фактів незаконної діяльності організованих груп – конвертаційних центрів;
- 5) встановлення фактів діяльності організованих злочинних угруповань щодо надання можливості отримання «податкової вигоди» у вигляді ухилення від сплати податку на додану вартість, незаконного відшкодування із державного бюджету такого податку (так званих податкових ям);
- 6) встановлення фактів діяльності «транзитних» підприємств, які задіяні у механізмі прикриття злочинної діяльності фіктивних суб'єктів господарювання;
- 7) встановлення фактів зловживань з боку співробітників органів Державної фіскальної служби України, які приховують інформацію про виявлену діяльність фіктивних суб'єктів господарювання або надавали допомогу у приховуванні злочинної діяльності таких суб'єктів господарювання;
- 8) виявлення (отримання) документів, які будуть свідчити про незаконну державну реєстрацію фіктивних суб'єктів господарювання, про виконані фінансово-господарські операції, перераховані грошові кошти тощо;
- 9) виявлення предметів, які будуть свідчити про незаконну діяльність суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності;
- 10) встановлення осіб, які причетні до державної реєстрації суб'єктів господарювання та незаконної їх діяльності;
- 11) встановлення осіб, які брали участь у державній реєстрації суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності як засновники та адміністрація такого суб'єкта господарювання;
- 12) встановлення осіб, які

причетні до виконання фінансово-господарських операцій за участю суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності; 13) встановлення інших осіб, які володіють певною інформацією про діяльність фіктивних підприємств, 14) розширення можливостей оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, які здійснюють моніторинг мережі Інтернет щодо пошуку відомостей стосовно кримінальної активності осіб та груп і з дозволу суду здійснювати негласне отримання доступу через комп'ютерну мережу до певного віддаленого комп'ютера шляхом злому системи логічного захисту на дистанційному знятті або знищенні (спотворенні) інформації, яка міститься в ньому. Для отримання інформації про діяльність фіктивних суб'єктів підприємництва оперативними підрозділами застосовуються також такі способи отримання первинної інформації про обставини діяльності фіктивних суб'єктів підприємництва та ознаки скоєння злочинів: 1) використання можливостей конфіденційного співробітництва осіб, які беруть участь у забезпеченні діяльності суб'єктів підприємництва чи які за своєю професійною спрямованістю володіють інформацією про зміст діяльності суб'єктів підприємництва; 2) зняття інформації з каналів зв'язку.

2. Контрольно-перевірочні заходи.

1) Опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу.

2) Проводити контрольну та оперативну закупівлю та постачання товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Порядок проведення оперативної закупівлі повинен бути визначений наказом МВС, погодженим з Генеральною прокуратурою України.

3) Ініціювати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь у їх проведенні.

4) Ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчення їх, виготовлення копії

таких документів на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ і організацій, а з дозволу суду – витребування документів із залишенням їх копій та опису вилучених документів для осіб, у яких вони витребувані, з забезпеченням їх збереження і повернення.

До сфер пошуку інформації про фіктивних суб'єктів підприємництва можуть бути віднесені:

1) інформаційні ресурси органів державної реєстрації, де містяться дані щодо осіб, які брали участь у державній реєстрації суб'єктів підприємництва як засновники; документи, які були надані у ході державної реєстрації; дані про організаційно-правові форми підприємництва; дані щодо підприємств чи фізичних осіб, які за дорученням клієнтів здійснювали державну реєстрацію підприємств; 2) інформаційно-пошукові масиви органів Державної фіскальної служби, використовуючи які, можна отримати інформацію про: а) фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання; б) осіб, які керують діяльністю суб'єкта підприємництва; в) місцезнаходження платників податків; г) дані податкових звітів за окремі звітні періоди; д) сплачені податки, збори, інші обов'язкові платежі; е) відомості про податковий кредит, податкові зобов'язання з ПДВ та суми фактично відшкодованого з державного бюджету податку на додану вартість; ж) контрагентів, які були задіяні у формуванні податкового кредиту з податку на додану вартість (додаток № 5 до декларації з ПДВ); з) поточні рахунки, які відкриті в установах банків; к) отримання дозволів і ліцензій на здійснення окремих видів підприємницької діяльності; л) суб'єктів підприємництва та осіб, які причетні до фіктивного банкрутства; м) проведені перевірки діяльності платників (документальні перевірки, камеральні перевірки) та їх результати; 3) банківські установи: інформація щодо наявності поточних рахунків; руху коштів на таких поточних рахунках; інформація щодо отримання кредитних ресурсів суб'єктами підприємництва; дані щодо осіб, які розпоряджалися грошовими коштами суб'єкта підприємництва; дані щодо наявності карткового рахунка та дані щодо випуску платіжних карток; дані щодо використання суб'єктом підприємництва системи дистанційного управління поточним рахунком «банк-клієнт»; 4) дані контролюючих органів (контрольно-

ревізійна служба, податкові органи) щодо проведених перевірок та їх результати; 5) кримінальні провадження, що перебувають у провадженні слідчих підрозділів; 6) оперативно-розшукові матеріали; 7) дані НЦБ Інтерполу; 8) дані податкових органів інших країн про діяльність суб'єктів підприємництва на їх митній території; 9) дані інформаційно-пошукових систем Державної митної служби про зміст експортно-імпортних операцій, здійснених конкретним суб'єктом підприємництва (дані вантажних митних декларацій тощо); 10) дані інформаційно-пошукових систем органів внутрішніх справ: щодо осіб, які притягнуті до кримінальної, адміністративної відповідальності; наявності непогашеної судимості про відбування особами та перебування їх у місцях позбавлення волі; дані щодо осіб, які перебувають в розшуку та переховуються від слідства; дані щодо зареєстрованих кримінальних проваджень стосовно конкретних осіб; відомості, щодо осіб, які зникли безвісти; відомості щодо надання дозволу на виготовлення штампів, печаток (об'єкти дозвільної системи); 11) інформаційні ресурси Державної прикордонної служби України про перетин конкретними особами державного кордону, у тому числі на транспортних засобах; 12) інформаційні ресурси Служби безпеки України щодо встановлених фактів контрабанди товарів, легалізації коштів злочинного походження; виявлення конвертаційних центрів;

13) Фонд державного майна України щодо змісту укладених договорів про продаж державного майна; 14) інформаційні ресурси Єдиної державної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів і фінансуванню тероризму (Державний комітет фінансового моніторингу України).

3. Комплекс аналітичних заходів.

Для отримання інформації про діяльність фіктивних суб'єктів підприємництва та використання легальними суб'єктами підприємництва їх можливостей для зменшення податкових зобов'язань, незаконного відшкодування податку на додану вартість, незаконного переведення безготівкових коштів у готівкові кошти оперативними підрозділами застосовуються такі способи отримання первинної інформації про обставини діяльності фіктивних суб'єктів підприємництва та ознаки скоєння злочинів: 1) аналіз оперативно-розшукових справ щодо злочинної діяльності окремих осіб, які раніше вчиняли злочини з

використанням фіктивних суб'єктів підприємництва; 2) аналіз матеріалів кримінальних проваджень (справ), зареєстрованих щодо легальних суб'єктів підприємництва, які використовували можливості фіктивних підприємств для зменшення податкових зобов'язань, незаконного відшкодування податку на додану вартість тощо; 3) використання інформаційних баз даних щодо зареєстрованих суб'єктів підприємництва, надання податкової звітності, даних щодо податкового кредиту та податкових зобов'язань з податку на додану вартість, результатів проведення документальних та інших перевірок суб'єктів підприємництва; 4) аналіз інформації, що міститься в інформаційних ресурсах інших контролюючих та правоохоронних органів; 5) участь у перевітках діяльності суб'єктів підприємництва, які здійснюються підрозділами органів Державної фіскальної служби України, без розкриття належності особи до оперативних підрозділів; 6) аналіз матеріалів документальних перевірок діяльності суб'єктів підприємництва про порушення податкового законодавства та інші порушення, які встановлені органами Державної фіскальної служби України та іншими контролюючими органами; 7) запити до підрозділів Державного комітету фінансового моніторингу України; 8) аналіз узагальненої інформації про сумнівні фінансові операції; 9) запити до суб'єктів первинного фінансового моніторингу; 10) аналіз банківської інформації про рух грошових коштів; 11) аналіз документів, що відображають зміст фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва; 12) проведення оперативно-розшукових заходів стосовно конкретних суб'єктів підприємництва, щодо яких наявна інформація про використання можливостей фіктивних підприємств для зменшення податкових зобов'язань тощо; 13) метод економічного моделювання діяльності окремих суб'єктів підприємництва (аналіз руху коштів та товарів; обсяги відшкодування податку на додану вартість; аналіз змісту зовнішньоекономічних операцій; аналіз виробничих потужностей; аналіз податкової звітності; порівняння діяльності підприємств, які займаються аналогічною діяльністю та мають схожі виробничі ознаки й потенціал; порівняння даних щодо отриманих доходів та сплачених податків; аналіз даних щодо кредитування підприємницької діяльності та терміну повернення кредитних коштів банківській установі); 14) аналіз повідомлень, що містяться в мережі

Інтернет щодо пропозицій: з реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва; надання допомоги у зменшенні податкових зобов'язань; створення податкового кредиту з ПДВ; надання допомоги у відшкодуванні податку на додану вартість; надання послуг щодо переведення безготівкових грошових коштів у готівку; надання послуг підприємств, що розміщуються в офшорних юрисдикціях; надання послуг щодо реєстрації суб'єктів підприємництва; надання послуг щодо адрес масового розташування суб'єктів підприємництва у ході їх державної реєстрації.

ВИСНОВКИ

Враховуючи такий стан справ у державі, обумовлений різними факторами, що негативно впливають як на економічні відносини між суб'єктами підприємницької діяльності, так і в цілому на фінансовий та економічний розвиток держави, правоохоронні органи разом із іншими державними органами повинні об'єднати зусилля в боротьбі з фіктивним підприємництвом.

Методичні рекомендації полегшать працівникам департаменту протидії злочинності у сфері економіки виявлення ознак фіктивного підприємництва, розуміння його дефініції, а також спростить вибір запобіжних заходів для боротьби з фіктивним підприємництвом.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П. П. Коментар до ст. 205, 207 Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Юридичний вісник України. – 2001. – № 52 (340). – 29 груд. – 4 січ. – С. 26–32.
2. Андрушко П. П. Фіктивне підприємництво : проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства / П. П. Андрушко // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 11. – С. 32–36.
3. Білоус В. В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Білоус. – Х., 2004. – 20 с.
4. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : [моногр.] / Білоус В. Т. – Ірпінь : Нац. акад. держ. податкової служби України, 2002. – 449 с.
5. Бондарчук В. В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право” / В. В. Бондарчук. – К., 2013. – 19 с.
6. Борьба с лжепредпринимательством [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.belta.by/ru/conference/i_452.html.
7. Варналій З. С. Детінізація економіки як складова фінансової політики України / З. С. Варналій // Україна у ХХІ столітті: проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку : зб. наук. пр. – Кам’янець-Подільський, 2008. – С. 9–14.
8. Варналій З. С. Детінізація як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки України / З. С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – К. : Київ. універ., 2007. – С. 17–22.
9. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та перспективи зміцнення : [моногр.] / Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

10. Варналій З. С. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З. С. Варналій // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56–66.
11. Волобуєв А. Ф. Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності / А. Ф. Волобуєв // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2001. – № 1. – С. 181–184.
12. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва : [навч. посіб.] / Волобуєв А. Ф. – Х. : Рубікон, 2000. – 272 с.
13. Голина В. В. Попередження злочинності правоохоронними органами / Голина В. В. – К. : НМК ВО, 1991. – 92 с.
14. Голина В. В. Специально-криминологическое предупреждение преступлений (теория и практика) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Голина Владимир Васильевич. – Х., 1994. – 569 с.
15. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : [моногр.] / Гуторова Н. О. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. – 384 с.
16. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. доктора юрид. наук : 12.00.08 / Гуторова Наталія Олександрівна. – Х., 2001. – 412 с.
17. Демографічна та соціальна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Дудник Л. М. Підприємницька діяльність та запобігання фіктивному підприємству (історико-правові аспекти) / Л. М. Дудник, В. І. Василичук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – К., 2003. – № 5. – С. 233–236.
19. Дудник Л. М. Проблема протидії фіктивному підприємству у фінансовій сфері / Л. М. Дудник // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – Ірпінь, 2009. – № 1. – С. 215–218.
20. Дудник Л. М. Фіктивне підприємство: шляхи боротьби з ним : [навч. посіб.] / Л. М. Дудник, В. І. Василичук, Ю. В. Опалінський, Д. Г. Мулявка. – Ірпінь : Нац. акад. держ. податкової служби України, 2005. – 194 с.

21. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / Дудоров О. О. – Луганськ : РВВ Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
22. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : [моногр.] / Дудоров О. О. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.
23. Єдиний реєстр досудових розслідувань [Електронний ресурс] : затв. наказом Генеральної прокуратури України 17 серп. 2012 р. № 69. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua>.
24. Живко З. Б. Організація перевірок фінансово-господарської діяльності : підруч. / [З. Б. Живко, І. О. Ревак, М. О. Живко, С. І. Мельник, Л. М. Плахотнюк] ; за заг. ред. З. Б. Живко. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 548 с.
25. Жовнір С. А. Уголовно-правовая оценка лжепредпринимательства [Электронный ресурс] / С. А. Жовнір. – Режим доступа : <http://www.kpress.ru/bh/2002/3/jovnir/jovnir.asp>.
26. Зелинский А. Ф. Криминология : [курс лекций] / Зелинский А. Ф. – Х. : Прапор, 1996. – 260 с.
27. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-Х ; із змін. та доповн. ; ред. від 6 жовт. 2015 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
28. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. ; зі змін. та доповн. ; ред. від 1 верес. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
29. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [Електронний ресурс] : схв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 30 лист. 2011 р. № 1209-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1911-2010-%D1%80>.

30. Користін О. Є. Актуалізація окремих напрямів правоохоронної діяльності у протидії економічній злочинності / О. Є. Користін, С. М. Бортник // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – № 4. – С. 122–126.

31. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 5 квіт. 2001 р. ; станом на 1 верес. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

32. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнятий 13 квіт. 2012 р. ; станом на 16 серп. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

33. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

34. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов, П. М. Опанасенко, В. Г. Пшеничний, В. Г. Сюравичик] ; за заг. ред. О. М. Джужа. – К. : Прецедент, 2004. – 208 с.

35. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / [О. М. Джужа, Є. М. Моїсеєв, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2003. – 400 с.

Додаток О

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Головне науково-експертне управління

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-40-25, 255-45-01; факс: 255-41-86

№ 16/6-89

"12" 08 2015 р.

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ України
Мікіш Артема Сергійовича
за спеціальністю 12.00.08 "Кримінальне право; кримінологія та
кримінально-виконавче право"**

Головне управління повідомляє, що наукові дослідження Мікіш Артема Сергійовича, які були викладені автором у доповідній записці щодо заходів протидії та запобігання фіктивному підприємництву та низці публікацій у відкритих фахових виданнях, використовувались у Головному науково-експертному управлінні Апарату Верховної Ради України в процесі наукової експертизи проектів законів України з питань правоохоронної діяльності та боротьби зі злочинністю.

Керівник Головного управління,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

В.І. Борденюк

**ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ
МВС УКРАЇНИ**

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601, тел. 256-0333, www.mvs.gov.ua

№ 13/1/1-10925

22 листопада

2015 року

Акт

**про впровадження у практичну діяльність пропозицій за результатами дисертаційного дослідження Мікіша Артема Сергійовича за темою:
“Запобігання фіктивному підприємництву.”**

Комісія у складі: заступника Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України полковника міліції Мамки Г.М., заступника начальника Управління з розслідування корупційних злочинів – начальника відділу Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України полковника міліції Коваленка С.О., старшого слідчого в особливо важливих справах першого відділу Управління з розслідування корупційних злочинів Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України підполковника міліції Троніц І.М. склала цей акт про впровадження у практичну діяльність пропозицій (методичних рекомендацій), що стосуються підвищення запобіжної діяльності підрозділів ГСУ МВС України щодо виявлення, блокування, усунення причин та умов, які обумовлюють фіктивне підприємництво в Україні, а також оптимізації оперативно-розшукової профілактичної діяльності щодо виявлення і розкриття фіктивного підприємництва під час виконання доручень слідчого. Зазначені пропозиції сформульовані за результатами дисертаційного дослідження слідчого слідчої групи Головного слідчого управління МВС України - старшого слідчого відділу розслідування злочинів у сфері господарської діяльності Придніпровського РВ в м. Черкаси УМВС України у Черкаській області капітана міліції (ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ)

Мікіша Артема Сергійовича за темою: “Запобігання фіктивному підприємництву.”

Комісія вважає, що представлені пропозиції, отримані на основі проведеного дослідження, сформулювали необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість й будуть враховані при подальшому удосконаленні практичної діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання і протидії фіктивному підприємництву в Україні.

Старший слідчий в ОВС

ГСУ МВС України

підполковник міліції

І.М. Троніц

Заступник начальника управління -

начальник відділу ГСУ МВС України

полковник міліції

С.О. Коваленко

Заступник начальника

ГСУ МВС України

полковник міліції

Г.М. Мамка

**ДЕПАРТАМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ
ЕКОНОМІКИ
МВС УКРАЇНИ**

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601, тел. 256-0333, www.mvs.gov.ua

№ 5/9203

«22» жовтня 2015 року

Акт

про впровадження у практичну діяльність пропозицій за результатами дисертаційного дослідження Мікіша Артема Сергійовича за темою: “Запобігання фіктивному підприємництву в Україні.”

Комісія у складі: заступника начальника Департаменту ПЗСЕ МВС України полковника міліції Ващука П.П., начальника відділу Департаменту ПЗСЕ МВС України полковника міліції Забродського В.А., старшого оперуповноваженого в особливо важливих справах ДПЗСЕ МВС України підполковника міліції Ільїна А.Л. склала цей акт про впровадження у практичну діяльність методичних рекомендацій, що стосуються підвищення запобіжної діяльності підрозділів Департаменту ПЗСЕ МВС України щодо виявлення, блокування, усунення причин та умов, які обумовлюють фіктивне підприємництво в Україні, а також оптимізації оперативно-розшукової профілактичної діяльності щодо виявлення і розкриття фіктивного підприємництва, які сформульовані за результатами дисертаційного дослідження слідчого слідчої групи Головного слідчого управління МВС України - старшого слідчого відділу розслідування злочинів у сфері господарської діяльності Придніпровського РВ в м. Черкаси УМВС України у Черкаській області капітана міліції (ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ) Мікіша Артема Сергійовича за темою: “Запобігання фіктивному підприємництву в Україні.”

Комісія вважає, що представлені методичні, отримані на основі проведеного дослідження, сформулювали необхідний теоретичний і

методологічний рівень та практичну значимість й будуть враховані при подальшому удосконаленні практичної діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо запобігання і протидії фіктивному підприємництву в Україні.

**Старший оперуповноважений в ОВС
Департаменту ПЗСЕ МВС України
підполковник міліції**

А.Л. Ільїн

**Начальник відділу
Департаменту ПЗСЕ МВС України
полковник міліції**

В.А. Забродський

**Заступник начальника
Департаменту ПЗСЕ МВС України
полковник міліції**

П.П. Ващук

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної академії внутрішніх справ

**доктор юридичних наук, професор
полковник міліції**

С.Д. Гусарев

2015 року

АКТ

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права капітана міліції Мікіша Артема Сергійовича "Запобігання фіктивному підприємництву" у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: заступника начальника навчально-методичного центру Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, капітана міліції Кобка Євгена Васильовича, начальника кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, полковника міліції Савченка Андрія Володимировича, начальника кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, полковника міліції Левченка Юрія Олександровича, професора кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Колба Олександра Григоровича склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права капітана міліції Мікіша Артема Сергійовича "Запобігання фіктивному підприємництву" використовуються для проведення усіх видів занять зі слухачами та курсантами при вивченні курсів «Кримінологія» та «Профілактика злочинів», де у якості літературних джерел рекомендовано такі публікації:

1. Мікіш А.С. Генезис і деякі питання вдосконалення правового регулювання підприємництва в Україні як основи запобігання фіктивному підприємництву // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал. - 2012/2. - № 10. - С. 136-139.

2. Расюк Е.В., Мікіш А.С. Проблеми дефініції "фіктивне підприємництво в Україні" // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал. - 2012/2. - № 9. - С. 108-111.

3. Мікіш А.С. Деякі аспекти протидії фіктивному підприємництву в Україні // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал. - 2013/2. - № 7. - С. 131-134.

4. Мікіш А.С. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво в Україні // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал. - 2014/1. - № 2. - С. 86-89.

5. Микіш А.С. Основные причины и условия фиктивного предпринимательства в Украине // Право и политика: научно-методический журнал.- 2014/1.- № 2.- С. 91-94.

6. Мікіш А.С. Деякі кримінологічні аспекти фіктивного підприємництва// Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні (з нагоди 35-річчя створення кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ): матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (25 квіт. 2012 р.)/ МВС України, НАВС.- Київ, 2012. - 252 с - С. 78-82.

7. Мікіш А.С. Фіктивне підприємництво як об'єкт кримінологічного дослідження //Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: Збірник матеріалів наук.-теор. конф. (м. Київ, 20 березня 2014 року) / Ред. кол. В.В. Коваленко, В.В. Черней, О.М. Джу́жа, В.В.Василевич та ін. – К.: Національна акад. внутр. справ, 2014. - 296 с. - С. 113-117.

8. Мікіш А.С. Причини та умови фіктивного підприємництва в Україні як об'єкт віктимологічної профілактики // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: Тези доповідей круглого столу (Київ, 29 квітня 2014 року) / Ред. кол. О.М. Джужа, В.В. Василевич, Т.Л. Кальченко та ін. - К.: Національна акад. внутр. справ, 2014. - 215 с. – С. 73-76.

9. Мікіш А.С. Проблемні питання, які виникають при запобіганні фіктивному підприємництву слідчими підрозділами // Кримінологічна теорія і практика: Досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: Тези доповідей наук.-практич. конф. (Київ, 26 березня 2015 року) / Ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джужа, В.В. Василевич та ін. - К.: Національна акад. внутр. справ, 2014. – 2015. – 165 с.

10. За матеріалами дисертаційного дослідження Мікіша А.С. підготовлена фондова лекція з курсу «Профілактика злочинів» на тему: «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні».

Голова комісії:

Заступник начальника Навчально-методичного центру
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
капітан міліції

Є.В. Кобко

Члени комісії:

Начальник кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник міліції

А.В. Савченко

Начальник кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції

Ю.О. Левченко

Професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О.Г. Колб

